

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПЕРЕГУДА ЮЛІА АНДРІЇВНА

УДК 338.2:338.43]:636

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ
ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ**

Спеціальність 08.00.03 — економіка та управління національним
господарством

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ Ю.А.Перегуда

Науковий консультант: Вдовенко Н. М. доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри глобальної економіки Національного університету
біоресурсів і природокористування України

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Перегида Ю.А. Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 — економіка та управління національним господарством. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2025.

У дисертації надано теоретико-методологічне обґрунтування та розроблено науково-методичний інструментарій формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів з урахуванням теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних учених, світової та української практики, проблематики забезпечення конкурентоспроможності української продукції тваринництва на національних та закордонних (міжнародних, світових) ринках збуту.

В межах дослідження еволюції наукових поглядів на конкурентоспроможність аграрного сектору економіки і тваринництва були визначені підходи до забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва на різних рівнях функціонування економічних систем (макро-, мезо-, мікро-), що ґрунтуються на компаративній оцінці наукових розробок закордонних та вітчизняних вчених у сфері конкуренції і конкурентоспроможності та враховують порівняння сукупності складових.

Розглянуто теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності тваринництва з використанням потенціалу аграрного сектору економіки, що дозволило удосконалити підходи до забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- (галузь) та мікрорівнях (підприємство), які базуються на: авторському визначенні сутності терміну «конкурентоспроможність у тваринництві», що надана на основі використання семантичного трикутника Фреге для визначень термінів «конкуренція» та «конкурентоспроможність»; абстрактно-логічному аналізі зв'язку між термінами «конкуренція»,

«конкурентні переваги», «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність»; ідентифікації факторів впливу на кожному рівні конкурентоспроможності; використанні модифікованої піраміди Х. Траболда.

Проведено формування та забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва, що дозволило надати визначення сутності і теоретичну характеристику конкурентоспроможності продукції тваринництва, які базуються на застосуванні сучасного дослідницького інструментарію, такого як: семантичний трикутник Фреге; модифікована піраміда Х. Траболда.

Досліджено наукове забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, на основі чого було визначено механізм формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, який враховує: вплив конкурентів, контрагентів, споживачів та товарів-замінників, а також сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів; визначення мети, завдань, принципів; вибір напрямів, концепцій, підходів; врахування конкурентних переваг; використання системної карти формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Розкрито методологічні основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, а саме: місце формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в управлінській системі підприємств тваринництва; компаративну оцінку способів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва; матрицю конкурентних стратегій для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва; процедуру розробки та запровадження підприємством-виробником конкурентних стратегій у контексті формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

У дисертації досліджено методичний інструментарій оцінки конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах орієнтації галузі на стандарти безпеки і якості де акцентовано увагу на: авторському

визначенні сутності терміну «оцінка конкурентоспроможності продукції тваринництва»; структурно-логічній схемі оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва); компаративній характеристиці методів оцінки конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Визначено ключові тренди на світових ринках продукції тваринництва, ринках продукції тваринництва провідних країн виробників/споживачів продукції тваринництва, у тому числі України, які базуються на оцінці розвитку ринків за 2012-2023 роки по трьом базовим складовим ринків: м'ясо, молоко та яйця.

Проведено аналіз рівня конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва, що включає аналіз зовнішньоторговельної діяльності України по продукції тваринництва за 2012-2023 роки, а також бальну оцінку конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках за визначеними параметрами.

Зроблена оцінка конкуренції на ринках продукції тваринництва України (м'ясо та м'ясні продукти з поділом на ринки курятини, яловичини та свинини; молоко та молочні продукти; яйця та продукти переробки яєць) з поділом на національний ринок загалом, ринок для агропромислових виробників та для експорту, а також з використанням Індексу концентрації.

У дисертації запропоновано алгоритм розробки та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві з метою підвищення конкурентоспроможності української продукції, що базується на: дослідженні інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва; врахуванні позитивного і негативний впливу цифрових інструментів на конкурентоспроможність підприємств та продукції у галузі тваринництва; критичній оцінці запровадження та використання цифрових інструментів у тваринництві в Україні; врахуванні рівня розробки та запровадження стратегії цифровізації (макро-, мезо-, мікрорівень).

На основі дослідження особливостей формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва було розроблено модель та схему концептуальної структури формування кон'юнктури ринку продукції тваринництва в Україні.

Розроблено шляхи удосконалення моделі державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва (GSCHP) у контексті підвищення стійкості сектору тваринництва економічним викликам, що враховують імплементацію закордонного досвіду та критичну оцінку існуючих моделей державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва у країнах-провідних виробниках агропродукції і Україні на основі використання методик оцінки та статистичних даних ОЕСР і СОР

Запропоновано напрями трансформації складових формування конкурентоспроможності продукції для підприємств тваринництва в Україні (місія, мета, завдання, напрям, принципи, концепція, підхід) в умовах переходу на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР) суб'єктів підприємницької діяльності з врахуванням відмінності ЦЗМР від індустріальної лінійної традиційної моделі розвитку.

Розроблено методику оцінки конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках, що базується на: матричному методі проведення оцінювання; шести блоках оцінки (групові критерії); проведенні оцінки по зрівнянню з обраними продуктами-аналогами або продуктами-замінниками; використанні шестидесяти одиничних критеріїв оцінки (по десять одиничних критеріїв у одному груповому критерії); врахуванні цифровізації та рівня переходу на циркулярну зелену модель розвитку; використанні бальної оцінки разом зі зваженою рейтинговою оцінкою.

Обґрунтовано напрями стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, що базуються на використанні методу нейронних мереж та

врахуванні кількісних і якісних складових формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва.

Ключові слова: економічні виклики, конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність продукції тваринництва, продукція тваринництва, тваринництво, формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, циркулярна зелена модель розвитку, цифровізація, аграрні підприємства, ефективність, інноваційні стратегії, управління, післявоєнна відбудова, безпека, сільські території, аграрна продукція, сільськогосподарські підприємства, зовнішні ринки, експорт, імпорт, фінансові інвестиції, аграрний сектор економіки, державне регулювання, ринок, інструменти, попит, механізм, продукція, галузь, національна економіка, регулювання, цифрова трансформація.

ANNOTATION

Perehuda Yu.A. Forming the competitiveness of livestock products amid economic challenges. Qualification research work as a manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 — economics and management of the national economy. National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2025.

The thesis has provided a theoretical and methodological justification and developed a scientific and methodological toolkit for forming the competitiveness of Ukrainian livestock products amidst economic challenges, taking into account the theoretical developments of domestic and foreign scientists, world and Ukrainian practice, issues of ensuring the competitiveness of Ukrainian animal husbandry at national and foreign (international, world) sales markets.

Within the study framework of scientific views on the evolution of the competitiveness of the agricultural sector of the economy and livestock, approaches to ensuring the competitiveness of livestock products at various levels

of economic systems functioning (macro-, meso-, micro-) have been identified. They are based on a comparative assessment of the scientific developments of foreign and domestic scientists in the field of competition and competitiveness and consider comparing the totality of components.

The theoretical principles of ensuring the competitiveness of livestock using the potential of the agricultural sector of the economy have been considered, which made it possible to improve approaches to ensuring livestock competitiveness at the meso- (industry) and micro (enterprise) levels. They are founded on the author's definition of the term "competitiveness in livestock," which stems from using Frege's semantic triangle to define both terms "competition" and "competitiveness." Also, they are based on abstract-logical analysis of the relationship between the terms "competition," "competitive advantages," "competitiveness," and "competitive edge," identifying influencing factors at each level of competitiveness and using the modified pyramid of H. Trabold.

The formation and provision of the competitiveness of livestock products have been decomposed, which allowed for the definition of the essence and theoretical characteristics of the competitiveness of livestock products based on the application of modern research tools, such as Frege's semantic triangle and the modified pyramid of H. Trabold.

The scientific support for the formation of the competitiveness of livestock products amidst economic challenges has been studied. On this basis, the formation mechanism of the competitiveness of livestock products has been determined, considering the influence of competitors, counterparties, consumers, and substitute goods, as well as a set of external and internal factors. It also assumes the definition of the goal, tasks, principles, choice of directions, concepts, approaches, consideration of competitive advantages, and the use of a system map of the competitiveness formation of livestock products.

The methodological foundations for developing competitiveness in livestock products have been identified. This includes the position of livestock products competitiveness within the management system of livestock enterprises,

comparative assessment of methods for enhancing the competitiveness of livestock products, a matrix of competitive strategies for the formation of the livestock products competitiveness, and the procedure for developing and implementing competitive strategies by the manufacturing enterprise within the context of forming the competitiveness of livestock products.

The thesis examines the methodological toolkit for assessing the livestock products competitiveness in the context of the industry's orientation to safety and quality standards, where attention is focused on the author's definition of the essence of the term "assessing the competitiveness of livestock products," structural and logical scheme for evaluating the competitiveness of products (livestock), comparative characteristics of methods for assessing the competitiveness of livestock products.

The key trends in the world livestock markets, the livestock markets of the leading producers/consumers of livestock products, including Ukraine, have been determined based on the assessment of market development for 2012-2023 in three essential market components: meat, milk, and eggs.

An analysis of the competition level in the global and national markets of livestock products has been conducted. This includes an analysis of Ukraine's foreign trade activity in livestock products from 2012 to 2023 and a point assessment of the competitiveness of Ukrainian livestock products in both global and national markets based on the stated parameters.

An assessment of the competition in the markets of livestock products in Ukraine (meat and meat products, divided into the markets of chicken, beef, and pork; milk and dairy products; eggs and egg processing products) with a division into the national market in general, the market for agro-industrial producers and for export, as well as using the Concentration Index.

The thesis proposes an algorithm for the development and implementation of a digitalization strategy in livestock farming to increase the competitiveness of Ukrainian products, which is based on the study of innovative digital tools for improving the competitiveness of livestock products, taking into account the

positive and negative impact of digital tools on the competitiveness of enterprises and products in the livestock industry; a critical assessment of the introduction and use of digital tools in livestock in Ukraine; taking into account the level of digitalization strategy development and implementation (macro-, meso-, micro-level).

Based on the study of the unique characteristics of the Ukrainian livestock market formation, a model and diagram of the conceptual structure of shaping the situation of the livestock market in Ukraine have been developed.

Ways to improve the model of state support for livestock products (GSCHP) competitiveness in the context of increasing the resilience of the livestock sector to economic challenges have been developed. It was conducted considering the implementation of foreign experience and a critical assessment of existing state models of support for livestock product competitiveness in leading agricultural production countries and Ukraine based on the use of evaluation methods and OECD and WTO statistical data.

The directions for transforming the components of the formation of product competitiveness for livestock enterprises in Ukraine (mission, goal, task, direction, principles, concept, and approach) have been proposed in the conditions of the transition to the circular green development model (CZMR) of business entities, considering the difference between the CZMR and the industrial linear traditional model of development.

A methodology for assessing the competitiveness of livestock products on the national and world markets has been developed, which is based on the matrix method of assessment, six assessment blocks (group criteria), carrying out an assessment in comparison with selected analog products or substitute products; using sixty single evaluation criteria (ten single criteria in one group criterion); taking into account digitization and the level of transition to a circular green model of development; using a point assessment together with a weighted rating assessment.

The areas of strategic support for the formation of the competitiveness of livestock products amid economic challenges, which are based on the use of the neural network method and considering the quantitative and qualitative components of the formation of the competitiveness of Ukrainian livestock production, have been substantiated.

Keywords: economic challenges, competition, competitiveness, competitiveness of livestock products, livestock products, livestock, competitiveness formation of livestock products, circular green model of development, digitalization, agricultural enterprises, efficiency, innovative strategies, management, post-war reconstruction, security, rural areas, agricultural products, agricultural enterprises, foreign markets, export, import, financial investments, agricultural sector of the economy, state regulation, market, tools, demand, mechanism, products, industry, national economy, regulation, digital transformation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

1. Перегуда Ю. А. Вдосконалення європейського вектора зовнішньоекономічної політики України: напрями та перспективи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. Економічна. Сер. Юридична.* 2021. Вип. 30. С. 111–117. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5809062>
2. Перегуда Ю. А. Засади забезпечення конкурентоспроможності з використанням потенціалу аграрного сектору економіки. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. Економіка і менеджмент.* 2022. Вип. 1(91). С. 28–33.
3. Перегуда Ю. А. Еволюція наукових поглядів на забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. Економічна. Сер. Юридична.* 2022. Вип. 33. С. 43–50. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/564>
4. Перегуда Ю. А. Основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. Економічна. Сер. Юридична.* 2022. Вип. 34. С. 4–11. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/566>
5. Перегуда Ю. Цифрові інструменти підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. Економіка і менеджмент.* 2022. Вип. 2(92). С. 38–46. DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2022.2.5>
6. Перегуда Ю. А. Конкурентоспроможність продукції тваринництва в контексті сучасних викликів аграрної політики. *Цифрова*

економіка та економічна безпека. 2022. Вип. 2(02). URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/80>

7. Перегуда Ю. А. Кон'юнктура українського ринку продукції тваринництва. *Наукові праці МАУП. Сер. Економічні науки*. 2022. Вип. 3(66). С. 39–46. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/economics/issue/archive>

8. Перегуда Ю. А. Оцінка конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2022. Вип. 44. С. 63–69.

9. Перегуда Ю. А. Підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах цифрової економіки. *Наукові праці МАУП. Сер. Економічні науки*. 2023. Вип. 1(68). С. 16–23.

10. Перегуда Ю. А. Інструменти фінансового управління в задачах забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Економіка і регіон*. 2022. № 2(85). С. 60–67.

11. Перегуда Ю. А. Сутність та теоретична характеристика конкуренції у тваринництві. *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*. 2023. Vol. 1, No. 23. P. 37–49. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.26661/2522-1566/2023-1/23-04>

12. Перегуда Ю. А. Удосконалення державної політики у сфері формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах протидії економічним викликам. *Академічні візії*, 2023 (15). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/161>

13. Перегуда Ю. Дослідження конкурентоспроможності українського молока та молочних продуктів на національному і світовому ринках. *Економіка та суспільство*, (52). 2023 <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-7> URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2522>

14. Перегуда Ю. А. Концепції конкуренції як ключова складова наукового забезпечення формування конкурентоспроможності продукції

тваринництва. *Науковий погляд: економіка та управління*. № 2 (82) 2023 С.17-23. <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/5562/1/5.pdf>

15. Перегуда Ю.А. Дослідження конкурентоспроможності українського м'яса та продуктів з м'яса на національному і світовому ринках. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки*. Випуск 3 (70), 2023 С. 32-37

16. Перегуда Ю. А. Способи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва: сутність, теоретична характеристика та компаративна оцінка. *Фаховий науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»* Випуску 81/2023. С.63-66. URL:http://bses.in.ua/journals/2023/81_2023/13.pdf

17. Перегуда Ю. А. Євроінтеграція та актуалізація аграрної політики України в частині конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту Науковий журнал* 2 (30), 2023. С.41-49 DOI: [https://doi.org/10.58252/2078-1628-2023-2\(30\)-004](https://doi.org/10.58252/2078-1628-2023-2(30)-004)

18. **Перегуда Ю. А.,** Коробова Н. М. Експортно-імпортні операції на ринку продукції тваринництва в умовах економічних викликів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна*. 2023. Вип. 38. 297–306. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8383441> <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/913/824> (Здобувачкою проаналізовано структурну кризу в АПК України та зовнішньоторговельну діяльність підприємств, розроблено комплекс заходів для стимулювання експорту-імпорту продукції тваринництва на п'яти рівнях)

19. Перегуда Ю. А. Оцінка конкурентоспроможності господарств при виробництві продукції равликівих та рибних ферм через призму показників імпорту та експорту. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. № 3. 2023. С. 125–130. DOI:<https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-3-18> <http://ujae.org.ua/otsinka-konkurentospromozhnosti-gospodarstv-pry->

vyrobnytstvi-produktsiyi-ravlykovyh-ta-rybnyh-ferm-kriz-pryzmu-pokaznykiv-importu-ta-eksportu/

20. **Перегуда Ю. А.,** Коробова Н. М. Регулювання конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах застосування цифрових інструментів маркетингу. *Економіка і управління бізнесом*. Vol.14. № 2. 2023. С. 33–45. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/bioeconomy/article/view/40471/pdf>

(Здобувачкою проаналізовано ключові фактори впливу на цифровізований маркетинг продукції тваринництва та запропоновано семиетапний процес його планування й реалізації для підвищення конкурентоспроможності)

21. Перегуда, Ю. А. Оцінка конкурентоспроможності господарств у виробництві продукції тваринництва через призму показників імпорту та експорту. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. Вип. 4.(2023). С.80-91.

22. Перегуда, Ю. А. Методика оцінки конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*, 2024. 2(28), pp 8-19. doi: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2024-2/28-01>.

23. Перегуда Ю. А. Стратегічні підходи до забезпечення формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів. *Наукові інновації та передові технології* (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»): журнал. 2024. No 7(35) 2024. С. 685-697

24. Перегуда Ю. А. Фінансовий потенціал підприємств тваринництва в аграрному секторі України: тенденції та перспективи. *Актуальні питання у сучасній науці* . № 8(26) (2024). С.121-139

25. Перегуда Ю. А. Methodological principles and factors of effective financial activity development management enterprises livestock. *Успіхи і досягнення у науці*. № 6(6) (2024). С.687-707

26. Перегуда Ю. А. Підвищення конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах розвитку постіндустріальної циркулярної зеленої моделі економіки, *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*, 2024.1(27), pp 19-31. doi: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2024-1/27-02>.

27. Перегуда Ю.А. Роль інновацій у глобальній конкурентоспроможності країн та підприємств тваринництва та рослинництва. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, 2024 (7). URL:<https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/157>

**Статті у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А»
Переліку наукових фахових видань України та/або у закордонних
виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection
та/або Scopus**

1. Igor Paryzkyi, **Perehuda Yuliia**, Kryvoberets Maryna, Hurina Olena and Glybovets Victoria. Smart Economy in the Regions of Ukraine: Current Trends and Development Vectors. [ref]: vol.21.2023. available at: <https://refpress.org/ref-vol21-a151/> (**Scopus**) *(Здобувачкою розкрито механізм реалізації стратегії в регіональних економіках, проаналізовано стан галузевих інновацій та обґрунтовано роль у відновленні економіки та забезпеченні довгострокового інноваційного розвитку країни в рамках конкурентоспроможності економіки)*

2. Natalia Ostrovska, Denys Krylov, Anna Pohrebniak, **Yuliia Pereguda**, Viktor Stetsiuk. Digitalization as an Imperative of the Development of Business Processes in the Conditions of the Intensified Global Competitiveness. REVISTA DE LA UNIVERSIDAD DEL ZULIA. 3 época. Año 14, N° 41, 2023 Digitalization as an Imperative of the Development. 766-783 (**Scopus**) *(Здобувачкою виявлено закономірності та взаємозв'язки впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси, окреслено їхні*

можливості в умовах глобальної конкуренції, визначено основні загрози та запропоновано напрями їх усунення)

3. Stander, S., Bulkot, O., Yastremska, O., Sayenko, V., & **Pereguda, Yu.** (2024). Digital transformation of the national economy of Ukraine: challenges and opportunities. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2 (55), 333–345. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4328> (**Scopus**) (Здобувачкою проведено дослідження особливостей інвестування в цифрові ініціативи, визначено їхній вплив на стабільність і зростання, а також обґрунтовано значущість цільових цифрових стратегій конкурентоспроможності продукції)

4. Vdovenko, N., Shaposhnykova, I., Krylov, D., **Pereguda, Y.**, Adamenko, S., & Shut, S. (2024). Institutional environment of state regulation of business in the conditions of the closed cycle transformation of the national economy. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 46(2), 183–189. <https://doi.org/10.15544/mts.2024.19> (**Scopus**) (Здобувачем ідентифіковано особливості державного регулювання бізнесу в Україні в контексті економіки замкнутого циклу та запропоновано механізм державного регулювання підприємництва сільського господарства для сприяння інноваційному розвитку та реалізації проєктів «замкнутого циклу»)

5. Serhii Arefiev, Iryna Zhyhlei, **Yuliia Pereguda**, Nataliia Kryvokulska, Mariya Lushchuk. The use of Digital Technologies to Ensure Environmental Safety in the Context of the Green Economy Development . *REVISTA DE LA UNIVERSIDAD DEL ZULIA*. 3ª época. Año 15, N° 42, 2024 Pp. 353-369 DOI:<https://doi.org/10.46925//rdluz.42.20353> (**Scopus**) (Здобувачкою обґрунтовано ефективність використання технологій штучного інтелекту та інформаційних логістичних систем у сільському господарстві, доведено їхню роль у вирішенні проблем виробництва, переробки, транспортування та збереження продукції)

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Перегуда Ю. А. Державне регулювання аграрної галузі України в умовах невизначеності. *Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні : Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*, 15 листопада 2022 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 51-53
2. Перегуда Ю.А. Кон'юнктура українського ринку продукції тваринництва в умовах глобальних викликів. Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи: матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 березня 2024 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. – Харків, 2024. .С.214-216.
3. Перегуда Ю. А. Розвиток тваринництва в умовах сталого розвитку. Стратегія сталого розвитку України: сьогодення та перспективи : *матеріали ІІ Всеукр. інтернет-конф., присвяченої 30-річчю кафедри екології, технології захисту навколишнього середовища та лісового господарства Національного університету водного господарства та природокористування*. Рівне : НУВГП, 2022. С. 131–134.
4. Perehuda Y. The impact of uncertainty on the formation of competitive advantages of livestock products. *Digitalization of the economy as a factor in the sustainable development of the state* : International scientific conference, September 23-24, 2022. Riga : Baltija Publishing, 2022. Pages 45-51
5. Перегуда Ю. А. Діяльність підприємств тваринництва в умовах подолання сучасних викликів та досягнення сталого розвитку. *Актуальні проблеми науки і практики: сталий розвиток в умовах воєнного стану*: тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті д.е.н., професора Горбоноса Федора Володимировича (Львів, 26-27 грудня 2022 року). Львів: ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», 2022. URL: <http://lubp.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/81.pdf>
6. Перегуда Ю. А. Роль тваринництва у просуванні концепції біоекономіки. *Сучасні тенденції розвитку біоекономіки: матеріали*

доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ., 09-10 червня 2023 р.). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. С 97-100
 URL:https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u327/zbirnik_tez_2023_09-10.06.2023.pdf

7. Перегуда Ю. А. Методичні підходи до формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу. *Міжнародна науково-практична конференція, 25 травня 2023 року: тези доповідей*. К.: НУБіП України. 2023. 382 с. (С. 270–272).

8. Перегуда Ю. А. Сталий розвиток підприємств тваринництва (на прикладі птахівництва). *Бізнес і права людини в Україні: проблеми та рішення під час війни і повоєнного відновлення/ збірник матеріалів II-го Всеукраїнського конкурсу наукових робіт / за заг. ред. Устименка В.А.; ред.-упоряд. Санченко А.Є., Градобоева Є.С., упоряд. Єршов В.В.* Київ: ВАІТЕ, 2023. С.40-48

9. Перегуда Ю. А. Нормативно-правове забезпечення діяльності підприємств аграрного сектору в умовах воєнного стану. *Проблеми раціонального використання соціально-економічного, еколого-енергетичного потенціалу України та її регіонів: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції ГО «ІЕЕЕД», (15 лютого 2023 року), м. Луцьк: ФОП Мажула Ю. М., 2023. С.211-214.*

10. Перегуда Ю. А. Удосконалення стратегічного планування діяльності у тваринництві в умовах невизначеності та економічних викликів Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: *Матеріали дванадцятої міжнар. наук.-практ. конф.*, 8 вересня 2023 р. Одеса: ОНЕУ, 2023.С.259-261

11. Перегуда Ю. А. Напрями формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах глобальних економічних викликів. Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації. XX Міжнародна науково-практична конференція

молодих вчених, 19 травня 2023 року: тези доповідей. Тернопіль. ЗУНУ. 2023. С. 736–740

URL:https://www.wunu.edu.ua/pdf/rmv/zb%D1%96rnik_rmv_23.pdf

12. Перегуда Ю. А. Інноваційні цифрові інструменти підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Актуальні проблеми розвитку науки в контексті глобальних трансформацій інформаційного суспільства : Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27–28 жовтня 2023 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е вид., випр. і доп. – Запоріжжя : АА Тандем, 2023. С.44-48*

13. Перегуда Ю. А. Розробка стратегії цифровізації як базис підвищення конкурентоспроможності української продукції тваринництва. Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Інноваційно-інвестиційний розвиток бізнесу в умовах економічних збурень». 28-29 березня 2024 року. Львів. Видавництво Львівської політехніки. С 63-65

14. Vdovenko N., **Pereguda Yu.** Development of Lives CK to Enterprises in the Context of Artificial Intelligence Technologies Application. 27th FAI International Conference “Emerging Trends of Computational Intelligence in Business Management and Entrepreneurship” Mangalayatan University, NH-30, Mandla Road Near Sharda Devi Temple Richai, Barela, Jabalpur (MP), India. 7 th – 8 th FEB 2024. Pages 92-93 (Здобувачкою розкрито зміст розвитку життєвого циклу підприємств у контексті застосування технологій штучного інтелекту, проаналізовано їх вплив на конкурентоспроможність компаній)

15. Перегуда Ю. А. Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах розвитку циркулярної економіки. *Цифрова економіка і сталий розвиток: новітні тенденції у фінансах, обліку, менеджменті та соціально-поведінкових науках: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-*

практичної конференції (м. Берегове, 26-27 березня 2024 р.). Берегове: ЗУІ ім. Ф. Ракоці II, 2024. С. 431-434

16. Перегуда Ю. А. Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах розвитку циркулярної біоекономіки. *Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ., 29-30 березня 2024 р.). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024 С. 161-164

17. Перегуда Ю. А. Використання блокчейну в аграрному секторі при конкурентоспроможності виробників продукції тваринництва. Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика : *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 28–29 лютого 2024 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е вид., випр. і доп. – Запоріжжя : АА Тандем, 2024. С. 30-32

18. Перегуда Ю. А. Умови конкуренції на ринках збуту продукції тваринництва. Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку : *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 26–27 квітня 2024 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е вид., випр. і доп. – Запоріжжя : АА Тандем, 2024. С.19-21

19. Perehuda Y. Sustainable development of livestock enterprises in the context of digitalization of the economy. *Animal science: «Sustainable livestock production and animal welfare»* . К.: NUBiP of Ukraine. January 17 – 18, 2023, Kyiv – Stockholm. Pages 71-72

20. Перегуда Ю. А. Оцінка економічного впливу маркетингових цифрових кампаній на потенціал підприємств тваринництва в аграрному секторі України. Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій : *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 30–31 травня 2024 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»;

Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е вид., випр. і доп. – Запоріжжя : АА Тандем, 2024. – С. 41-44

21. Перегуда Ю. А. Сировинна залежність та цілі сталого розвитку в аграрній сфері. Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі : *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 28–29 червня 2024 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е вид., випр. і доп. – Запоріжжя : АА Тандем, 2024. С. 33-35

Свідоцтво на авторське право України

1.Вдовенко Н. М., Михальчишина Л.Г, **Перегуда Ю.А.**, Дмитришин Р.А., Коробова Н.М. Методичні засади формування механізму диверсифікації структури галузей тваринництва через внесення доповнень до Класифікатора видів економічної діяльності у контексті зростання попиту на технології циркулярної економіки. Авторське свідоцтво № 115342 від 17.10.2022. Рішення про реєстрацію авторського права № с202204596 від 03.10.2022. Опубліковано 31.01.2023. Бюлетень № 73. Свідоцтво cr0269171022. Рішення cr0269171022.

ЗМІСТ

ВСТУП	24
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ.....	41
1.1. Еволюція теоретичних поглядів на конкурентоспроможність аграрного сектору економіки і тваринництва	41
1.2. Теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності тваринництва з використанням потенціалу аграрного сектору економіки.....	64
1.3. Аналіз процесів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва	81
Висновки до розділу 1	96
Список використаних джерел до Розділу 1	100
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ.....	111
2.1. Наукове забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів	111
2.2. Методологічні основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва	128
2.3. Методи оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах орієнтації галузі на стандарти безпеки і якості	145
Висновки до розділу 2	166
Список використаних джерел до Розділу 2	169
РОЗДІЛ 3. СТАН ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ.....	169
3.1. Світові та національні тенденції у виробництві продукції тваринництва	176

3.2. Оцінювання конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва.....	203
3.3. Компаративне оцінювання конкуренції на ринках продукції тваринництва України	223
Висновки до розділу 3	239
Список використаних джерел до Розділу 3	241
РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ.....	249
4.1. Інноваційні цифрові інструменти підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва.....	249
4.2. Кон'юнктура українського ринку продукції тваринництва	267
4.3. Державна підтримка формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів	289
Висновки до розділу 4	314
Список використаних джерел до Розділу 4.....	316
РОЗДІЛ 5. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ.....	326
5.1. Трансформація формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах розвитку циркулярної зеленої економіки	326
5.2. Методика оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках.....	344
5.3. Стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів.....	367
Висновки до розділу 5	381
Список використаних джерел до Розділу 5	384
ВИСНОВКИ.....	390
ДОДАТКИ.....	396

ВСТУП

Актуальність теми. Агропромисловий комплекс загалом та сільське господарство в Україні зокрема постають ключовими складовими національної економічної системи, продовольчого забезпечення та експортних поставок із країни. На фоні швидкого розвитку аграрного сектору економіки України у ХХІ сторіччі спостерігається суттєвий диспаритет між рослинництвом і тваринництвом, у межах якого тваринництво значно відстає від розвитку рослинництва в країні. Глобалізація, нестабільність ринків, зміни в регуляторній політиці та коливання цін на корми й енергоносії створюють додатковий тиск на виробників. Військова агресія проти України спричинила значні втрати у тваринницькому секторі через руйнування інфраструктури, окупацію територій, логістичні труднощі та зростання виробничих витрат. Крім того, порушення ланцюгів постачання, зниження купівельної спроможності населення та обмежений доступ до зовнішніх ринків створюють додаткові загрози продовольчій безпеці країни та посилюють потребу у нових стратегіях розвитку галузі. Наведений факт, з одного боку, є чинником гальмування розвитку українського аграрного сектору та національної економіки в цілому, а з іншого – містить значні можливості для прискорення розвитку аграрного сектору та економіки країни в разі усунення диспаритету між рослинництвом та тваринництвом. Значним викликом для національної галузі тваринництва стала російська військова агресія проти України та пов'язані з нею військові, безпекові та економічні ризики.

Однією з головних причин наявного відставання тваринництва від рослинництва в Україні є низька адаптація підприємств до економічних викликів, що супроводжують розвиток тваринництва в країні з часу здобуття незалежності і набули особливої інтенсивності, починаючи з 2014 року, а також із початком російської військової агресії проти України. У цих умовах українська продукція тваринництва програє в конкурентній боротьбі на

національних та закордонних ринках збуту, актуалізуючи низку проблем у галузі і знижуючи економічні можливості країни, що особливо важливо в умовах боротьби української нації проти російських агресорів, а також у контексті воєнної та поствоєнної відбудови країни. Водночас зростають вимоги до якості, екологічності та безпечності продукції, що вимагає впровадження ефективних організаційно-економічних механізмів управління конкурентоспроможністю.

Наразі перед українськими виробниками продукції тваринництва, місцевими органами влади, державними інститутами, науковцями та суспільством постало питання щодо забезпечення можливостей для оптимального формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів, що спричинені, зокрема, російською військовою агресією, на національних і закордонних (світових) ринках збуту продукції з акцентом на отриманні довгострокових конкурентних переваг вітчизняної продукції тваринництва перед закордонними конкурентами. Наголошуємо на критичній важливості розв'язання проблем, пов'язаних із формуванням конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах військового розвитку економіки країни, на основі врахування впливу українського тваринництва на забезпечення продовольством (продовольчої безпеки) населення як України, так і інших держав світу.

У цих умовах на особливу увагу заслуговують питання ідентифікації проблем формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів, зокрема спричинених російською військовою агресією, а також розроблення адекватного інструментарію оцінювання та стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції українського тваринництва на національному та світовому ринках.

Фундаментальні засади конкуренції та конкурентоспроможності підприємства і продукції розкрито в роботах низки зарубіжних та

вітчизняних науковців: В. Алдерсона, Дж.С. Бейкера, Р. Воїнеску, Дж.К. Галбрайта, В.Є. Данкевича, А. Замоської, Дж.М. Кейнса, Дж.М. Кларка, А. Маршала, Р. Мейборна, Дж.С. Міля, Л. Міса, К. Моїсоу, Дж.Ф. Мура, О.М. Николюк, М.Е. Портера, І.М. Посохова, Д. Рікардо, Дж.В. Робінсона, Т.Сідек, А. Сміта, Дж. Стіглера, В. Чан Кіма, Е.Х. Чемберлін, Ф.А. Хайєка, Дж.А. Шумпетера та ін.

Особливості оцінювання конкурентоспроможності товару, розкривали такі закордонні та українські вчені: В.Й. Бакай, А.Д. Діброва, Н. Є. Голомша, Т. Заваткі, С.М. Кваша, С.Ф. Кучер, І.В. Новикова, Т. Лімба, Д.В. Ліннік, В.О. Літвінова, О. Лука, І. Максим, К. Пелекіс, Н. Славінскайте, А.А. Степанкова, І.П. Чапко, Е.Фуїор та ін. Проблематику формування конкурентоспроможності агропродукції, досліджували такі закордонні та українські вчені: О.В. Боднар, С. Бойнек, Н.М. Вдовенко, О.Д. Витвицька, Н.Є. Голомша, О.Ю. Єрмаков, В.А. Єсаулов, І.Б. Зеленчук, М.М. Ільчук, С.М. Кваша, М.С. Коценко, І.І. Каліна, Ж.В. Крючкова, Ю. Лонг, І.В. Мельникова, М.В. Місюк, Л.Л. Панкратова, О.Б. Сливінська, Г. Сташкевичуте, Л. Степащук, З. Тітенко, Г.С. Федосєєва, О.В. Шибаніна, В.В. Юр'єв, І.Б. Яців, С.Ф. Яців та ін.

Водночас аналіз наукового доробку з проблематики формування конкурентоспроможності продукції тваринництва засвідчив, що нерозв'язаною залишається низка теоретичних і прикладних проблем. Так, зокрема, подальшого дослідження потребує виявлення особливостей і проблем формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів. Нерозкритими залишаються питання впливу нових інноваційних цифрових умов на формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва, так потребують уточнення підходи до формування ефективної державної підтримки формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів. Необхідно також розкрити процеси трансформації формування конкурентоспроможності української

продукції тваринництва в умовах переходу на циркулярну зелену модель розвитку світової, міжнародних, національних економічних систем та окремих підприємств. Виникає наукова та практична необхідність у розробленні й запровадженні адекватної методики оцінювання конкурентоспроможності української продукції галузей тваринництва. Усе це обумовило вибір теми дисертаційної роботи, сприяло визначенню її мети й завдань, окресленню об'єкта і предмета дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами: «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (номер державної реєстрації 0120U102110); «Прикладні рішення регулювання конкурентоспроможності сільського і рибного господарства в системі циркулярної біоекономіки та викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0123U101944); «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних, методичних та прикладних засад, а також розроблення практичних рекомендацій щодо формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Для досягнення поставленої мети визначено та розв'язано такі завдання:

- дослідити еволюцію наукових поглядів на конкурентоспроможність аграрного сектору економіки;
- розглянути теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності з використанням потенціалу аграрного сектору економіки;

- провести аналіз процесів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва;
- дослідити наукове забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів;
- розкрити методологічні основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва;
- дослідити методичний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах орієнтації галузі на стандарти безпеки і якості;
- проаналізувати стан виробництва продукції тваринництва у світі та в Україні і рівень конкуренції на світових та національних ринках продукції тваринництва;
- запропонувати алгоритми розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві на макро-, мезо-, мікрорівнях із метою підвищення конкурентоспроможності продукції;
- розробити модель та схему концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва на основі дослідження детермінант впливу на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні;
- удосконалити модель державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва (GSCHP) у контексті підвищення стійкості сектору тваринництва економічним викликам на базі аналізу рівня та якості державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва за методиками ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) та СОТ (Світової організації торгівлі);
- обґрунтувати необхідність трансформації формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в межах переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку;

- розробити сукупність векторів адаптації та інтеграції ринку продукції тваринництва України до ринку продукції тваринництва ЄС на основі оцінювання імплементації регламентів ЄС у сфері виробництва продукції тваринництва;

- удосконалити методичний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках;

- обґрунтувати необхідність стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Об'єкт дослідження – процеси формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних, методичних і прикладних засад формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Методи дослідження. Методологічна база дисертаційної роботи ґрунтується на сукупності загальнонаукових і спеціальних методів та прийомів дослідження.

У першому розділі дисертаційного дослідження використано низку методів та наукових підходів: літературного аналізу – для дослідження еволюції теоретичних поглядів на терміни «конкуренція» та «конкурентоспроможність»; компаративного оцінювання – для дослідження наукових розробок щодо конкурентоспроможності на різних рівнях функціонування економічних систем; історичний – для формування хронології розвитку підходів до визначення сутності терміну «конкуренція»; логічного узагальнення – для визначення сутності термінів «конкуренція», «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність підприємств тваринництва»; наукової абстракції – для визначення зв'язку між термінами «конкуренція», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність»; піраміда Х. Траболда – для визначення та

ілюстрації ієрархічних рівнів ознак забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях, а також ієрархічних рівнів забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва; семантичний трикутник Фреге – для визначення терміну «конкурентоспроможність продукції».

У другому розділі дисертаційного дослідження застосовано такі методи та підходи: логічного узагальнення та наукової абстракції – для дослідження наукового забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів; системної карти – для теоретичної характеристики формування конкурентоспроможності продукції тваринництва; системний – для визначення місця формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в управлінській системі підприємств тваринництва; компаративного оцінювання – для дослідження способів формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва); матричний – для надання характеристики конкурентним стратегіям формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва); індукції та дедукції – для характеристики методів оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва.

У третьому розділі дисертаційного дослідження використано такі методи та наукові підходи: порівняльного та системного аналізу – під час дослідження світових та вітчизняних тенденції у виробництві продукції тваринництва; економіко-статистичні методи дослідження, за допомогою яких оброблено первинну статистичну інформацію, сформовано бази даних; кількісного аналізу статистичних даних – для визначення конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва; синтезу – для виявлення проблем конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національних ринках збуту; історичний – для визначення конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національних ринках збуту впродовж періоду часу, що охоплює одинадцять років; одномірні статистичні методи (UT) для формування баз

даних; бенчмаркінгу, орієнтованого на конкурентів, – для визначення рівня конкуренції на ринках продукції тваринництва України; бального оцінювання – для визначення конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках збуту; розрахунку індексу концентрації – для визначення рівня конкуренції на національних ринках, зокрема експортних, м'яса та м'ясних продуктів із поділом на ринки курятини, яловичини та свинини (головні для України та українських виробників); молока та молочних продуктів; яєць та продуктів переробки яєць.

У четвертому розділі дисертаційного дослідження використано низку методів і наукових підходів, зокрема: історичний – для дослідження еволюції ведення бізнесу та забезпечення конкурентоспроможності виробників продукції тваринництва; порівняння – для характеристики інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва; системно-функціональний – для розроблення стратегій цифровізації у тваринництві на макро-, мезо- та мікрорівнях із метою підвищення конкурентоспроможності продукції; компаративного оцінювання – для визначення впливу макро-, мезо-, мікродетермінант на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні; системної динаміки для розроблення моделі формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, а також схеми концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва; системного аналізу – для визначення рівня державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів; матричний – для формування моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції, зокрема тваринництва.

У п'ятому розділі дисертаційного дослідження використано такі методи та наукові підходи: компаративного оцінювання – для оцінювання світової, міжнародної та національної економічних систем щодо переходу на

циркулярну зелену модель розвитку; порівняння для надання характеристики моделей розвитку підприємств тваринництва в межах формування конкурентоспроможності продукції за параметрами внутрішнього й зовнішнього середовища; матрицю Нільсена, бального оцінювання, зваженого рейтингового оцінювання – для розроблення методики оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках збуту; нейронних мереж – для стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва з урахуванням економічних викликів.

У дисертаційному дослідженні використано методи систематизації, групування та логічного узагальнення для систематизації наукової інформації, формування пропозицій та висновків; графічний – для унаочнення результатів дисертаційної роботи.

Інформаційно-фактологічна база дослідження: закони України, аналітично-звітні, нормативні та інформаційні дані Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, Державного цифрового порталу «Дія», Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку, Національного банку України, Глобального інституту зеленого зростання, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Світової організації торгівлі (СОТ), Євростату, Європейської комісії, Міжнародного інституту розвитку менеджменту, Міністерства сільського господарства США, Організації економічного співробітництва та розвитку, Програми ООН з навколишнього середовища, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, Світового банку, Статистичної служби Польщі, Фундації з циркулярної економіки, статистичні та інформаційні дані підприємств тваринництва в Україні, наукові публікації з питань формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Наукова новизна одержаних результатів.

Найсуттєвіші результати дослідження, які містять наукову новизну, полягають у такому:

уперше:

- розроблено напрями підвищення конкурентоспроможності й інтеграції ринку продукції тваринництва України до ринку продукції тваринництва Європейського Союзу на основі врахування впливу економічних викликів на розвиток ринку продукції тваринництва України, особливостей розвитку ринку продукції тваринництва України, а також вимог ЄС до продукції тваринництва (підрозділ 5.1);

- розроблено методику оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва, що базується на матричному методі проведення оцінювання (матриця Нільсена), шести блоках оцінки (групові критерії – держава та ринок (макрорівень оцінки), галузь та регіон (мезорівень оцінки), підприємство та продукція (мікрорівень оцінки)), оцінюванні шляхом зіставлення з обраними продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва), використанні шістдесяти одиничних критеріїв оцінювання (по десять одиничних критеріїв в одному груповому критерії), врахуванні цифровізації та рівня переходу на циркулярну зелену модель розвитку, використанні бального оцінювання разом зі зваженою рейтинговою оцінкою (підрозділ 5.2);

удосконалено:

- наукові положення щодо забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- (галузь) та мікрорівнях (підприємство), які, на відміну від існуючих, базуються на авторському визначенні сутності терміну «конкурентоспроможність тваринництва», що було сформульоване на основі використання семантичного трикутника Фреге для визначення термінів «конкуренція» та «конкурентоспроможність»; абстрактно-логічному аналізу зв'язку між термінами «конкуренція», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність»; ідентифікації факторів

впливу на кожному рівні конкурентоспроможності; використанні модифікованої піраміди Х. Траболда (підрозділ 1.2);

- механізм формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, який, на відміну від існуючих, передбачає врахування впливу конкурентів, контрагентів, споживачів та товарів-замінників, а також сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів, визначення мети, завдань, принципів, вибір напрямів, концепцій, підходів, врахування конкурентних переваг, використання системної карти формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (підрозділ 2.1);

- методологічні основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, які, на відміну від існуючих, передбачають врахування місця формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в управлінській системі підприємств тваринництва, компаративне оцінювання способів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, матрицю конкурентних стратегій для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, процедуру розроблення та запровадження підприємством-виробником конкурентних стратегій у контексті формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (підрозділ 2.2; підрозділ 3.3);

- методологічні засади визначення конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках, які, базуються на визначенні ключових трендів розвитку світових ринків продукції тваринництва, ринків продукції тваринництва провідних країн виробників/споживачів продукції тваринництва, зокрема України за період з 2012 до 2023 року, бальному оцінюванні конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках, компаративному оцінюванні конкуренції на ринках продукції тваринництва України, зокрема щодо експорту (розділ 3);

- алгоритм розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві з метою підвищення конкурентоспроможності української

продукції, що базується на дослідженні інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва (Big Data, блокчейн-технології, IoT, нейронні мережі, машинне навчання, AI, технології автоматизації і роботизації виробництва, автоматизовані системи спостереження за тваринами та управління стадом, інформаційно-аналітичний контроль ветеринарно-санітарного стану підприємства та тварин, цифрова трансформація логістичних маршрутів у процесі виробництва продукції тваринництва); урахуванні позитивного й негативного впливу цифрових інструментів на конкурентоспроможність підприємств та продукції в галузі тваринництва; критичному оцінюванню запровадження та використання цифрових інструментів у тваринництві в Україні; урахуванні рівня розроблення та запровадження стратегії цифровізації (макро-, мезо-, мікрорівень) (підрозділ 4.1);

- методичний підхід до визначення особливостей формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, які, на відміну від існуючих, базуються на побудованих за допомогою методу системної динаміки моделі та схемі концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, а також на визначеній ієрархічній структурі детермінант впливу на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні (підрозділ 3.2; підрозділ 4.2);

- модель державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва (GSCHP) в Україні, що, на відміну від існуючих, ґрунтується на імплементації закордонного досвіду та критичному оцінюванні існуючих моделей державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва у країнах-провідних виробниках агропродукції і Україні на основі використання методик оцінювання та статистичних даних ОЕСР і СОР (підрозділ 4.3);

- складові формування конкурентоспроможності продукції для підприємств тваринництва в Україні (місія, мета, завдання, напрям,

принципи, концепція, підхід) в умовах переходу на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР) суб'єктів підприємницької діяльності з врахуванням відмінності ЦЗМР від індустріальної лінійної традиційної моделі розвитку (підрозділ 5.1);

- стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів за рахунок використання методу нейронних мереж, зокрема в межах розроблення архітекtonіки нейронної мережі стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, та врахування кількісних і якісних складових формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва (підрозділ 5.3);

набули подальшого розвитку:

- теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва на різних рівнях функціонування економічних систем (макро-, мезо-, мікро-), що, базуються на компаративному оцінюванні наукових розробок закордонних та вітчизняних вчених у сфері конкуренції і конкурентоспроможності та враховують порівняння таких складових: відношення до конкуренції та конкурентоспроможності; підхід до пояснення; рівень вивчення; ключові показники; застосування у тваринництві (підрозділ 1.1);

- наукові засади визначення сутності й надання теоретичної характеристики конкурентоспроможності продукції тваринництва, які, базуються на застосуванні сучасного дослідницького інструментарію, передусім методу системного аналізу, семантичного трикутника Фреге, модифікованої піраміди Х. Траболда (підрозділ 1.3);

- підходи до оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва, які, на відміну від існуючих, базуються на авторському визначенні сутності терміну «оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва», структурно-логічній схемі оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва), компаративній

характеристиці методів оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва (підрозділ 2.3).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані: відповідними міністерствами (Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство економіки України) під час удосконалення чинних механізмів державної політики забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва; місцевими органами самоврядування в межах розроблення ефективних інструментів підтримки конкурентоспроможності української продукції тваринництва; добровільними об'єднаннями виробників продукції тваринництва в процесі підготовки комплексів заходів щодо підтримання та забезпечення зростання конкурентоспроможності української продукції тваринництва на національних, закордонних, міжнародних і світових ринках збуту; підприємствами тваринництва в Україні для формування конкурентоспроможності власної продукції в умовах економічних викликів і отримання додаткових конкурентних переваг на національних, закордонних, міжнародних і світових ринках збуту.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертаційній роботі положення стали підґрунтям для подальших досліджень, розвитку теоретичних узагальнень і розроблення комплексу заходів щодо формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Результати дисертації впроваджено у діяльність Департаменту аграрного розвитку Міністерства аграрної політики та продовольства України, Глобинської міської ради (довідка № 02-29/1927 від 04.09.2024), Київського аграрного університету НААН (№280, від 09 грудня 2024), ПрАТ «МХП» (довідка №29/07_1 від 29.07.2024), СТОВ «АГРОСТАРТ- Україна», ТОВ «Українські лікарські рослини», Приватного підприємства «ПІВНІЧХЛІБ», СТОВ «ЛИЩЕ», ТОВ «П.С.П. АГРО-ЗАХІД», Громадська

організація «Прості питання» (довідка № 3-02-01 від 03 лютого 2025), Державне підприємство "Дослідне господарство "Нива" Інституту розведення і генетики тварин ім. М.В.Зубця Національної академії аграрних наук України" (довідка № 112, від 03 жовтня 2024).

Результати досліджень використовуються в освітньому процесі під час викладання навчальних дисциплін «Галузеві ринки», «Ринки товарів та ресурсів» на факультеті менеджменту Запорізького національного університету (довідка №01/01-23/771 від 17.06.2024). Результати досліджень використовуються в освітньому процесі ЗВО «Львівський університет бізнесу та права» під час викладання навчальних дисциплін «Макроекономіка», «Інвестиційні ризики», «Діджиталізація міжнародного бізнесу», «Глобальні товарні ринки та конкуренція» на другому і третьому рівнях вищої освіти (довідка №77 від 10 лютого 2025). Результати досліджень використовуються в освітньому процесі під час викладання навчальних дисциплін «Міжнародна економіка» і «Міжнародна економічна діяльність України», «Аграрна політика», «Прикладні програмні рішення в економіці «Агмемод», «Регіональні економічні програми та програми сприяння розвитку» студентам спеціальності 051 «Економіка» у Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом власних розробок автора. Наукові положення, розробки прикладного характеру, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, відображено у списку праць.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи були представлені автором на наукових конференціях: I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 12-13 лют. 2020 р.), II Всеукр. інтернет-конф., присвяченої 30-річчю кафедри екології, технології захисту навколишнього середовища та лісового господарства Національного університету водного господарства та природокористування. (м. Рівне,

22 вересня 2022 р.); Digitalization of the economy as a factor in the sustainable development of the state : International scientific conference (Riga, September 23-24, 2022); Актуальні проблеми науки і практики: сталий розвиток в умовах воєнного стану: тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті д.е.н., професора Горбоноса Федора Володимировича (м.Львів, 26-27 грудня 2022 року); Сучасні тенденції розвитку біоекономіки: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ., 09-10 червня 2023 р.); Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу. Міжнародна науково-практична конференція, (м.Київ, 25 травня 2023 р.); Проблеми раціонального використання соціально-економічного, еколого-енергетичного потенціалу України та її регіонів: V Міжнародна науково-практична конференція ГО «ІЕЕЕД», (м. Луцьк, 15 лютого 2023 року); Дванадцята міжнар. наук.-практ. конф.,(м. Одеса 8 вересня 2023 р.); XX Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, (м. Тернопіль, 19 травня 2023 р); V Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Інноваційно-інвестиційний розвиток бізнесу в умовах економічних збурень». (м. Львів, 28-29 березня 2024 р.); 27th FAI International Conference “Emerging Trends of Computational Intelligence in Business Management and Entrepreneurship” Mangalayatan University, NH-30, Mandla Road Near Sharda Devi Temple Richai, Barela, Jabalpur (MP), (India. 7 th – 8 th FEB 2024); I Міжнародна науково-практична конференція «Інженерні інновації та розбудова національної економіки» (м. Запоріжжя, 09 – 10 травня 2024 р); Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика : VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28–29 лютого 2024 р.); Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку : V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26–27 квітня 2024 р.) Animal science: «Sustainable livestock production and animal welfare» (Kyiv – Stockholm. January 17 – 18,

2023) ; Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій : VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 30–31 травня 2024 р.); Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі : VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28–29 червня 2024 р.)

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 54 наукову працю, зокрема 27 наукові фахові статті, 5 статей у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та 21 матеріалів і тез доповідей на наукових конференціях, 1 свідоцтво на авторське право України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 470 сторінки друкованого тексту, що містить 26 таблиць і 34 рисунків та 8 додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

1.1. Еволюція теоретичних поглядів на конкурентоспроможність аграрного сектору економіки і тваринництва

Постіндустріальний тип побудови економічних систем різних рівнів (світової, міжнародних, національних) детермінує важливість конкурентної боротьби, а в значенні базису використовує аграрний сектор економіки. Саме агровиробництво, разом з енергетичним сектором, фінансами та інноваціями, є основою забезпечення продовольчої, економічної та національної безпеки країни. У цих умовах значно зростає роль тваринництва для розвитку економік країн світу.

Україна, що має значний потенціал для розвитку агросектору, використовує його недостатньо, особливо це стосується галузі тваринництва. Проблеми у тваринницькому секторі країни пов'язані з неефективним забезпеченням конкурентоспроможності виробників та продавців продукції тваринництва у країні та на експортних ринках. Значний вплив на стримування процесів розвитку в українському тваринництві мають економічні виклики, що спричинені економічними кризами, пандемією та російською військовою агресією.

Проблематика забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки і тваринництва в Україні може бути усунена лише з урахуванням історичного досвіду досліджень у галузі конкуренції та конкурентоспроможності. Не погоджуємось з точкою зору науковців [1, с. 513; 2, с. 94], що проблеми конкурентоспроможності та конкуренції з'явилися із розвитком ринкових (капіталістичних) відносин, а наукові дослідження були започатковані представниками класичної школи

політичної економії. Вважаємо доцільним акцентувати, що конкуренція та конкурентоспроможність мають широкий спектр застосування й супроводжують соціальне та економічне життя людини з моменту первіснообщинного ладу. Наголошуємо на постійних змінах у конкуренції та конкурентоспроможності під впливом трансформації соціального та економічного життя людей.

Від появи людини й упродовж усього розвитку її соціального та економічного життя конкуренція та конкурентоспроможність постійно супроводжують людську діяльність та взаємини. До появи та розвитку ринкової економіки (капіталізму) конкуренція та конкурентоспроможність вирізнялися такими рисами: переважно були пов'язані з окремою людиною або домашнім господарством, починаючи зі звичайних робітників і закінчуючи правителями держав, і повністю залежали від особистих рис та здібностей людини; у сфері економіки відбувались суперечливі процеси конкуренції між виробниками та конкуренції між споживачами, де ринкова сила була переважно у виробників; відсутність регламентації та наукової інтерпретації конкуренції та конкурентоспроможності; критичний дефіцит інформації щодо забезпечення конкуренції та конкурентоспроможності на ринках; намагання обмежити або підтримати конкуренцію та конкурентоспроможність адміністративним впливом (привілеї правителів, наявність жалуваних грамот, цехова структура виробництва у період феодалізму та ін.); використання емпіричної бази для визначення конкуренції та конкурентоспроможності; важливе, але не головне значення для економіки, виробників та споживачів [3, с. 44-45].

Перехід на ринковий (капіталістичний) тип побудови економічних систем та зростання уваги до економічних процесів призвело до збільшення кількості наукових досліджень, де конкуренція та конкурентоспроможність були одними з головних наукових та прикладних проблем. Трансформаційні процеси у економічних системах, суспільному житті та соціальній сфері породжували нові спроби теоретичного вивчення та практичного розв'язання

проблем конкуренції та конкурентоспроможності на різних рівнях їхньої появи (окрема людина, сукупність людей, суб'єкт підприємницької діяльності, окрема місцевість, окремих регіон країни, галузь (сектор) економіки, сукупність підприємств, сукупність регіонів або галузей економіки, країна, сукупність країн, регіон світу, світовий рівень), що призвело до формування значної кількості наукових підходів та породило наукову дискусію з приводу сутності й особливостей конкурентоспроможності (конкуренції).

Перші спроби вивчення конкуренції та конкурентоспроможності здійснювались у Середні віки в межах пояснення процесів розпаду феодалізму та зародження капіталістичних відносин. Першими, хто приділив увагу процесам конкуренції та конкурентоспроможності, передусім в аграрному секторі, були каноністи (XII-XV ст). Спираючись на напрацювання монаха Граціана, пізніше Томи Аквінського (1225–1274), каноністи в питаннях конкуренції та конкурентоспроможності виходять із терміну «справедлива ціна» та намагаються регламентувати процеси конкуренції за допомогою неринкових (адміністративних) методів. Для каноністів конкуренція та конкурентоспроможність мали негативний характер і вказували на проблеми духовного виховання, що набували вираження в намаганні отримати максимальний прибуток в економічних відносинах. Водночас каноністи визнавали необхідність обмінних процесів на ринках та економічної взаємодії між членами суспільства з використанням грошей [4, с. 31-32; 5, с. 109-110]. Каноністи у власних дослідженнях акцентують на мезо та мікрорівнях функціонування економічних систем і вважають базисом економіки натуральне сільське господарство.

Розвиток капіталістичних відносин та необхідність їх дослідження призвели до появи першої регламентованої школи вивчення економічних процесів – меркантилістів (XV-XVIII ст). Меркантилізм виступав як практична концепція розвитку економічних систем на рівні держави та акцентував на протекціонізмі, самодостатності, диктаті держави в економіці.

У межах меркантилізму зміщуються акценти від сільського господарства до торговельної діяльності як базису розвитку економіки та економічних систем. Щодо питань конкуренції та конкурентоспроможності, то вони переважно розкривались меркантилістами опосередковано, через формування теоретичних та практичних порад для розвитку економіки. Для меркантилістів конкуренція та конкурентоспроможність були природним станом людини та економічних відносин. Водночас вони концентрувались на адміністративному впливові на ринки, а також на державному захисті національних монополістів і картелів. Меркантилістська філософія досліджувала конкуренцію між країнами та доводила наявність «нульової гри» на міжнародному рівні, набуваючи значення майбутньої основи вчення про конкурентоспроможність націй [1, с. 514; 6, с. 39-40]. Меркантилісти були першими, хто почав розробляти поведінковий підхід щодо пояснення конкуренції та конкурентоспроможності, тобто конкурентна поведінка на ринку викликана цілями та завданнями суб'єкту конкурентної боротьби [7, с. 178]. Натомість питання конкурентоспроможності агросектору та тваринництва досліджувались меркантилістами опосередковано, у межах дослідження макроекономічних процесів.

Фізіократи (XVII-XVIII ст), стали ще однією школою економічної думки, представники якої намагались пояснити зміни, які відбуваються в соціальному й економічному житті в умовах переходу від феодалізму до капіталізму. Фізіократи виступали антагоністами меркантилістам та, на відміну від адміністративного регулювання ринків і економіки державою, який пропонували меркантилісти, наголошували на необхідності існування «абсолютної свободи торгівлі» (Ф. Кене). Акцент у дослідженнях фізіократів на сільському господарстві, виробництві та розвитку ліберальної економіки не дав їм змоги детально вивчити конкуренцію та конкурентоспроможність. Як і меркантилісти, фізіократи вважали конкуренцію та конкурентоспроможність природним станом людини й економіки, що не потребує вивчення та регламентації. Отже, конкуренція та

конкурентоспроможність вважалися важливими складовими економіки, але не такими, на які можливо впливати і які варто змінювати [8, с. 159; 9, с. 232; 10, с. 244]. Наголошуємо на макроакценті робіт фізіократів (рівень країни), що не давало їм змоги розглядати мезо- та мікрорівень функціонування економічних систем, тому питання конкурентоспроможності агросектору, а особливо тваринництва, у дослідженнях фізіократів не розглядалися. Фізіократи, як і меркантилісти, розробляли поведінковий підхід до пояснення конкуренції та конкурентоспроможності.

Класична школа політичної економії (XVII-XIX ст) стала першою школою економічної думки, що визнала ключове значення конкуренції та конкурентоспроможності для національних економічних систем і окремих виробників. Представники школи змогли пояснити сутність конкуренції (ввели термін до наукових досліджень у XVII ст) та конкурентоспроможності (не визначали сутності терміну) для економіки країни та фінансово-господарської діяльності підприємств, а також сформувавши модель досконалої конкуренції. Першим із представників школи політичної економії, який безпосередньо вивчав проблеми конкуренції, був П. Буагільбер, який сформував головний принцип школи щодо конкуренції - «невтручання (вільної конкуренції)» [11, с. 109]. Класична школа політекономії продовжувала розвивати поведінковий підхід до пояснення конкуренції та конкурентоспроможності.

Науковий доробок класичної школи політичної економії в галузі конкуренції та конкурентоспроможності можна представити у вигляді чотирьох наукових теорій.

1. Концепції абсолютних переваг А. Сміта, яка пояснювала конкуренцію та конкурентоспроможність необхідністю функціонування вільного ринку без адміністративного державного втручання, а також перемогу в конкурентній боротьбі тієї країни або того виробника, який має беззаперечні переваги над іншими країнами/виробниками щодо виробництва певної продукції. При цьому ключовими перевагами визнавалися доступ до

ресурсів та витрати на виробництво продукції [1, с. 514]. А Сміт вказував, що квінтесенцією конкуренції на ринках є ціна, за яку сперечаються покупці та продавці [10, с. 244]. А. Сміт удосконалив поведінковий підхід до пояснення конкуренції та конкурентоспроможності, а також увів до наукових розробок термін «економічна людина» для позначення особистості, що намагається досягти власних інтересів, але при цьому розвиває економічну систему та суспільство загалом. Окрему увагу приділяв А. Сміт міжнародній конкуренції на основі міжнародного поділу праці, де ключове значення мала рівність країн та рівні конкурентні можливості для розвитку економічних систем. Значною перевагою вчення А. Сміта в галузі конкуренції та конкурентоспроможності стало дослідження не лише конкуренції на макрорівні (держава), а й дослідження міжнародної конкуренції та конкуренції на мікрорівні (підприємство, продукція, окрема особа) [12].

Відзначаємо обмеженість відповідної теорії, що проявилася в таких аспектах: неврахування в дослідженнях мезорівня конкуренції та конкурентоспроможності (галузь, регіон); ототожнення конкурентоспроможності підприємства та продукції; акцент на наявності ліберальних ринків, які вільні від державного адміністративного впливу; неврахування потреб споживачів; механістичний підхід до забезпечення конкуренції та конкурентоспроможності; відсутність досліджень у сфері сільського господарства. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни загалом і тваринництві зокрема.

2. Концепції відносних переваг Д. Рікардо, яка передбачала концентрування уваги на міжнародній торгівлі та пояснення можливостей будь-якої країни, навіть країн аутсайдерів, щодо набуття конкурентоспроможності хоча б за одним товаром, через наявність у них певних переваг відносно якихось країн або принаймні однієї країни [13, с. 123]. Д. Рікардо вказував, що країни потребують концентрації на найбільш ефективних виробництвах та експорті продукції таких виробництв до інших

країн. Ключовим аспектом конкуренції та конкурентоспроможності, на думку Д. Рікардо, виступає більш низька собівартість виробництва продукції, що дає змогу отримувати більші прибутки та приваблювати покупців (споживачів). Окрему увагу в концепції відносних переваг Д. Рікардо приділяв співвідношенню прибутку підприємства та витрат на працю в контексті забезпечення конкурентоспроможності, а також запровадженню підприємствами технічних нововведень [14]. Вчений вказував на неможливість забезпечення підприємством довгострокових конкурентних переваг, що можна трактувати як необхідність постійної уваги та управлінських впливів на конкурентоспроможність. Д. Рікардо продовжував розвивати поведінковий підхід у межах досліджень конкуренції та конкурентоспроможності.

Концепція відносних переваг має значні обмеження, які пов'язані з такими аспектами: недостатньою кількістю факторів, що враховуються для визначення конкурентоспроможності (праця); акцентом лише на макрорівні конкуренції та конкурентоспроможності; неврахування мезорівня (галузь, регіон) конкуренції; недостатньою увагою до конкуренції на рівні підприємств та продукції; акцентом на наявності ліберальних ринків, які вільні від державного адміністративного впливу; неврахуванням потреб споживачів. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві.

3. Дж. Міль запропонував модернізовану теорію відносних переваг, доопрацювавши та доповнивши розробки Д. Рікардо. Саме конкуренцію вчений визнавав ключовим фактором прогресу та розвитку економіки й виробництва. На відміну від Д. Рікардо, Дж. Міль вважав, що за умови попиту на товари будь-яка країна може експортувати їх на зовнішні ринки збуту. Виступаючи проти протекціонізму держави та адміністративних обмежень на ринках, Дж. Міль вважав доречним надання державної допомоги новим галузям промисловості. Вчений був одним із перших, хто

почав досліджувати монополізм на ринках та вплив монополії на економіку, споживачів та конкурентну боротьбу, пов'язуючи все це з отриманням надприбутків монополістами. У своїх дослідженнях Дж. Міль доводив взаємозв'язок між обсягами виробництва та конкурентоспроможністю підприємства і його продукції через можливість для великих виробників встановлювати нижчі ціни та бути конкурентоспроможними за ціною. Дж. Міль у власних дослідженнях доповнив фактори конкурентоспроможності і вказував на необхідність враховувати не лише працю і продуктивність персоналу, а й вартість матеріальних ресурсів. Вчений розвивав поведінковий підхід до пояснення конкурентоспроможності та конкуренції, а також був одним із перших, хто вказував на значну роль менеджменту та організації виробництва в конкурентоспроможності підприємств [9, с. 232; 11, с. 110; 15].

Модернізована теорія відносних переваг Дж. Міля має значні недоліки, зокрема: теорія торкалась переважно макрорівня конкуренції з акцентом на міжнародній конкуренції між країнами, мікрорівня (підприємство) без врахування внутрішньої конкуренції в країні та мезорівня (галузь, регіон); прийняття за аксіому існування ліберальних ринків; недостатня увага до дослідження факторів конкуренції. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві.

4. Моделі Елі Хекшера та Бертіля Оліна (модель Хекшера-Оліна), що спиралась на використання концепції «надлишкових факторів виробництва», яких могло бути два – труд та капітал. Країна, яка має надлишок трудових ресурсів, є конкурентоспроможною та виготовляє конкурентоспроможні товари, що потребують високої трудомісткості. Країна, яка має надлишок капіталу, є конкурентоспроможною та виготовляє конкурентоспроможні товари, що потребують високої капіталомісткості [2, с. 94]. Основою конкурентоспроможності та конкуренції на міжнародних ринках вчені вважали різницю між використанням технологій та різну продуктивність

праці в країнах світу, без цього сенс у міжнародній торгівлі був би втрачений. Елі Хекшер та Бертіль Олін досліджували ринки досконалої конкуренції та підтримували поведінковий підхід у її поясненні [16, с. 43].

Наведена модель має певні обмеження, які пов'язані з такими аспектами, як: урахування лише двох факторів конкурентоспроможності; акцент на експортно-імпортні взаємовідносини між країнами світу без врахування мезо- та мікрорівня конкурентоспроможності; акцент на наявності вільних ринків, які вільні від державного адміністративного впливу; неврахування потреб споживачів; механістичний підхід до забезпечення конкуренції та конкурентоспроможності; неврахування розмірів внутрішнього ринку країн, ефекту масштабу, диференціації продуктів, якості підприємництва. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві.

Неспроможність класичної школи політичної економії пояснити повною мірою механізми конкуренції та конкурентоспроможності, а також практична неспроможність вільних (ліберальних) ринків забезпечити зростання економічних систем без кризових проявів призвели до появи та розвитку соціалістичних економічних ідей, де ключовими науковими фігурами виступали К. Маркс та Ф. Енгельс. На протидію класичній школі політичної економії науковці-розробники соціалістичних економічних ідей намагалися замінити вільну економіку державним адміністративним втручанням та сформувати централізовану економіку, що буде тотожна державі, яка буде забезпечувати справедливий розподіл доданої вартості, яка сформована у промисловості. За таких умов конкуренція та конкурентоспроможність вилучаються з економічного механізму й замінюються державним розподілом та централізованим плануванням [4, с. 91-92]. К. Маркс у науковому дослідженні «Капітал» дав обґрунтування необхідності оновлення капіталу підприємством для забезпечення власної конкурентоспроможності на ринках, він указував на критично негативний

вплив конкуренції на малий бізнес (малих товаровиробників), а також на споживачів через зростання ринкової сили великих підприємств (монополій) і перерозподілу національного доходу на їхню користь і отримання ними надприбутків. К. Маркс та Ф. Енгельс розширили поведінковий підхід до пояснення конкуренції та конкурентоспроможності, вказавши, що ключовим фактором виступають капіталовкладення, передусім в основний капітал. Вчені наголошували, що конкуренція на ринках призводить до концентрації, спеціалізації та кооперування підприємств, що, своєю чергою, породжує монополії [17].

Соціалістичні економічні ідеї мають значні обмеження стосовно пояснення конкуренції та конкурентоспроможності через вилучення цих економічних явищ із функціонування економічного механізму на макро- та мікрорівнях. Практика застосування марксистських економічних теорій показала їхню повну неспроможність та неадекватність для економічних систем різних рівнів. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни загалом і тваринництві зокрема.

Проблеми класичної школи політичної економії та економічний радикалізм соціалістичних економічних ідей призвели до пошуку нових теоретичних шляхів дослідження і пояснення конкуренції та конкурентоспроможності як економічних явищ, що призвело наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ сторіччя до появи двох головних економічних вчень – неокласичних економічних теорій та кейнсіанства.

Кейнсіанство виступило новим підходом до конкуренції та конкурентоспроможності, у межах якого намітилася спроба ввести до суб'єктів економічних відносин державу як регулятора та гаранта забезпечення доброякісної конкуренції на різних рівнях функціонування економічної системи (мікро-, мезо-, макро-). Представники кейнсіанства визнавали конкуренцію та конкурентоспроможність критично важливими чинниками розвитку економічних систем різних рівнів. Особливу увагу

приділяли вивченню впливу психологічних факторів на забезпечення конкуренції та конкурентоспроможності. У кейнсіанстві споживач виступає як суб'єкт, а не об'єкт формування конкуренції та конкурентоспроможності [4, с. 159]. Дж.М. Кейнс розробив та запропонував новий підхід до пояснення конкуренції та конкурентоспроможності – структурний. У межах цього підходу конкуренція та конкурентоспроможність визначалися структурою ринку та рівнем впливу великих підприємств (монополій, олігополій) на ринок. Вчений та його послідовники відходять від концепції «досконалого ринку» та вказують на наявність «недосконалих ринків», через вплив на них значної сукупності факторів. Головним інструментом у боротьбі з недосконалими ринками та забезпеченні здорової конкуренції є державне регулювання. Держава єдина, хто може боротися з ринковою владою монополій та олігополій, перерозподіляючи національний дохід від бізнесу до громадян. Ключове значення держава має в період кризового розвитку економіки, коли процеси конкуренції загострюються і великі підприємства отримують додаткові конкурентні переваги перед малим та середнім бізнесом. Кейнс та його послідовники виступали з критикою концепції «ліберальних ринків», яку запровадили та розвивали представники класичної школи політекономії, які визнавали «природну» конкуренцію, що базується на взаємодії вільних у своєму виборі підприємств [18].

Кейнсіанство має певні обмеження щодо пояснення конкуренції та конкурентоспроможності, а саме: акцент лише на функціонуванні макроекономічних систем без детального дослідження мезо- та мікрорівня економіки; значна увага державному регулюванню без урахування його недоліків; відмова від ліберальної економіки та ринків; формування недостатньо адекватних механізмів регулювання процесів конкуренції; неврахування впливу на ринки та державне регулювання корупції і тіньового ринку. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та

тваринництві, хоча її складові активно використовуються на практиці для підтримки агросектору у країнах світу.

На противагу кейнсіанству виникають та набувають розвитку неокласичні економічні теорії, представники яких намагаються зменшити недоліки класичної політичної економії й уможливити її використання за умов розвитку економічних систем ХХ сторіччя. Варто схарактеризувати ключові неокласичні економічні теорії.

1. Теорію А. Маршалла (теорія рівноваги), представники якої змістили фокус уваги на мікро- та мезорівні функціонування економічних систем і визнали, що конкуренція стає ключовим елементом досягнення рівноваги між попитом та пропозицією на ринку за рахунок використання законів межової корисності та межової продуктивності. Конкуренція та конкурентоспроможність стимулюють розвиток технологій та споживчих переваг продукції [19, с. 17]. А. Маршалл, як представник маржиналізму, розробив теорію монополістичної конкуренції та продовжував розвивати поведінковий підхід до пояснення конкуренції й конкурентоспроможності. Вчений концентрував увагу на ціновій конкуренції та вказував, що конкурентоспроможність формується в межах ефективного розміщення ресурсів, тобто коли мінімальні граничні витрати забезпечують максимальну віддачу від них. А. Маршалл досліджував питання впливу ефекту масштабу на конкуренцію та конкурентоспроможність та зиск від контролю над великою часткою ринку [20].

Починаючи з теорії А. Маршала, стали можливими дослідження конкуренції та конкурентоспроможності за окремими галузями та продуктами, зокрема тваринництва. Теорія А. Маршалла мала певні обмеження: недостатнє врахування макрорівня функціонування економічних систем; неналежна увага до державного регулювання на ринках продукції; наголошення на пасивності поведінки споживачів; акцент тільки на цінову конкуренцію за рахунок використання ресурсів; розгляд лише ринків досконалої конкуренції. Наведена теорія не може повною мірою пояснити

особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві через функціонування переважно ринків недосконалої конкуренції та активного державного втручання в сучасну галузь сільського господарства.

2. Теорію Е. Чемберліна – Дж. Робінсон (теорія недосконалої конкуренції – монополістичної конкуренції), яка концентрувалась на вивченні співвідношення конкуренції та монопольного становища на ринку компаній, а також їхньої поведінки на ринку в межах намагання максимізувати прибуток у конкурентній боротьбі. Е. Чемберлін першим увів поняття диференціації товару як умови конкурентоспроможності підприємства, при цьому враховувались не лише відмінності продукції, а й післяпродажний сервіс, умови продажу і просування на ринки [21]. Дж. Робінсон указувала на негативний вплив монополії на ринок та конкуренцію і зазначала, що досконала конкуренція – це ідеальний стан економічних систем. У межах розробленої моделі ціноутворення вона доводила ринкову силу великих підприємств та відсутність механізму «незалежного ціноутворення» на ринку [22]. Е. Чемберлін та Дж. Робінсон розвивали структурний підхід до конкуренції та конкурентоспроможності.

Теорія Е. Чемберліна - Дж. Робінсон має такі обмеження: дослідження лише ринку монополістичної конкуренції; недостатня увага до макrorівня конкуренції; акцент переважно на цінову конкуренцію; недостатня увага до державного регулювання як складника конкуренції; обмежена кількість факторів конкурентоспроможності. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві, оскільки вона не враховує державне регулювання в діяльності суб'єктів господарювання.

3. Теорію Дж. М. Кларка (теорія ефективної конкуренції), представники якої визначали конкурентоспроможність та конкуренцію на рівні підприємства у контексті запровадження інновацій. Вони визнавали перевагу агресивної конкуренції та боротьби за споживачів. Саме

конкуренція є базисом технологічного прогресу та призводить до економічного зростання на макрорівні економічних систем (переважно національний рівень) [2, с. 94]. Вчений розробляв теорію олігополії та акцентував увагу на ролі держави в межах антикризового управління економікою і стимулювання конкуренції. Особливу увагу науковець приділяв впливу масштабів виробництва на конкуренцію та конкурентоспроможність. Він увів поняття накладних витрат та економічного мультиплікатора як складових впливу на конкуренцію. Особливу увагу автор концепції приділяв витратам на отримання інформації щодо забезпечення конкуренції підприємства [23]. Дж. М. Кларк розвивав структурний підхід до конкуренції та конкурентоспроможності.

Теорія Дж. М. Кларка має значні обмеження, серед яких варто виділити такі: урахування обмеженої кількості факторів формування конкурентоспроможності (ціна та витрати); акцент на макро- та мікрорівнях економіки; відведення пасивної ролі споживачам. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві, оскільки не враховує нецінові фактори конкуренції.

4. Теорію Й. Шумпетера (теорія еволюційної економіки), що вказувала на отримання конкурентних переваг підприємствами за рахунок швидкості їхньої адаптації до зовнішніх змін, а також запровадження інновацій у відповідь на зміни. Автор цієї концепції визнавав ключове значення підприємницького хисту власника (керівника) та його готовності йти на ризики для забезпечення конкурентоспроможності підприємства [24]. Вчений був першим, хто запропонував новий функціональний підхід до пояснення конкуренції в економічних системах, який містив дві ключові функції: порівняльну (порівняння бізнес одиниць одна з одною та постійне намагання стати краще, ніж інші) та селективну (відбір кращих на ринку в межах конкурентної боротьби та вихід із ринку аутсайдерів). Й. Шумпетер вказував на неможливість існування ринків досконалої конкуренції та зміщував

акцент у забезпеченні конкурентоспроможності від цін і витрат до нововведень, а також довгострокових хвиль розвитку економічних систем, що породжені нововведеннями та науково-технічним прогресом [25].

Теорія Й. Шумпетера має певні обмеження, зокрема: акцент на мікрорівні функціонування економічних систем; недостатня увага до ролі держави у функціонуванні економіки; незначна кількість факторів впливу на конкуренцію та конкурентоспроможність; недостатня увага до взаємодії підприємств та споживачів продукції. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві, оскільки акцентує переважно на інновації, не приділяючи достатньо уваги іншим факторам конкурентоспроможності.

5. Теорію В. Олдерсона (теорія маркетингової поведінки), що передбачає визначення шести джерел конкурентних переваг для підприємства: сегментацію ринку, комунікації, канали збуту, продукт, продуктові інновації, удосконалення процесів [2, с. 94]. Вчений розвивав функціональний підхід до конкуренції та конкурентоспроможності підприємств. В. Олдерсон указував, що попит та пропозиція є неоднорідними і можливі нішеві сегменти ринку, де малі (середні) підприємства можуть виграти конкурентну боротьбу у великих підприємств [26].

Теорія В. Олдерсона була першою, що визнала важливість маркетингу для забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Серед обмежень у застосуванні теорії можна виділити: акцент на мікрорівні функціонування економічних систем; зміщення уваги лише на маркетинг; неврахування впливу держави на конкурентоспроможність і конкуренцію. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві, оскільки акцентує переважно на маркетингових діях, не приділяючи достатньо уваги іншим факторам конкурентоспроможності.

6. Теорію Л. фон Мізеса, у межах якої конкуренція розглядалася як динамічний автоматичний процес, а умовою конкурентоспроможності підприємства визнавалися його можливості та відповідність ринковим вимогам [27]. Вчений розвивав поведінковий підхід до конкуренції та конкурентоспроможності, а також виступав за «економіку невтручання» та ліберальні ринки, на протипагу прихильникам кейнсіанської теорії.

Теорія Л. фон Мізеса має певні обмеження, зокрема: недостатнє врахування макрорівня функціонування економічних систем; пасивність більшості складових у межах конкурентних взаємовідносин підприємств; неврахування впливу держави та психологічних факторів на конкурентоспроможність і конкуренцію. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві, оскільки обмежено розглядає фактори впливу на конкурентоспроможність.

7. Теорія Ф.-А. фон Гаєка, який визначав конкуренцію як генерування та доступ до нових знань, що, своєю чергою, мало ключовий вплив на прибутки підприємства. Вчений виступав із критикою досконалої конкуренції та вільних ринків, указував на можливість появи та функціонування монополій. Він розвивав функціональний підхід до пояснення конкуренції та конкурентоспроможності. Ф.-А. фон Гаєк акцентував на впливі товарів-замінників на конкурентоспроможність товарів та конкуренцію на ринку [28].

Теорія Ф.-А. фон Гаєка має певні обмеження, зокрема: акцентує на мікрорівні функціонування економічних систем; торкається обмеженої кількості факторів конкуренції та конкурентоспроможності; не розглядає вплив держави на конкуренцію та конкурентоспроможність; сприймає споживача як пасивного учасника процесів конкуренції та конкурентоспроможності. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі

країни та тваринництві, оскільки не враховує значну кількість факторів впливу.

Неможливість повною мірою пояснити проблематику конкуренції та конкурентоспроможності на основі використання кейсіанства та неокласичних економічних теорій призвела до появи нових наукових розробок, ключовими з яких стали:

1) інституціоналізм (неоінституціоналізм), що пояснював конкуренцію та конкурентоспроможність взаємодією і розвитком відповідних інститутів та намагався досліджувати конкурентні взаємовідносини на макро-, мезо-, мікрорівнях. Значною перевагою інституціоналізму стало дослідження не лише економічних факторів, а й політичних, соціальних, психологічних та інших чинників впливу на формування конкурентоспроможності. Вчені-інституціоналісти розвивали новий підхід до пояснення конкуренції та конкурентоспроможності. У межах інституціоналізму акцент робиться на організаційних аспектах діяльності економічних суб'єктів та наявності трансакційних витрат, що впливають на конкурентоспроможність [4, с. 222-223]. До обмежень інституціоналізму варто віднести: складність врахування впливу всіх інститутів на конкуренцію та конкурентоспроможність; наявність суб'єктивності в оцінюванні; неврахування маркетингової складової в забезпеченні конкурентоспроможності; розмитість концепції та терміну «інститут». Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві, оскільки має обмежений підхід до визначення умов конкуренції;

2) теорія М.Е. Портера, що визначає конкурентоспроможність підприємств в окремій галузі на основі оцінювання впливу п'яти сил конкуренції, як-от: нові конкуренти, наявні конкуренти, товари-замінники, ринкова влада постачальників, ринкова влада покупців. Вчений підтримував поведінкову концепцію конкуренції та конкурентоспроможності, увів до наукового обігу термін «конкурентні переваги» та деталізував термін

«конкурентоспроможність», заклав основи формування та вивчення стратегій конкурентоспроможності на рівні підприємств [29].

Теорія М.Е. Портера має такі обмеження: незначна кількість врахованих факторів (сил) впливу; неможливість застосувати теорію на макрорівні; неврахування взаємозв'язку між галузями економіки та можливості функціонування підприємств у декількох галузях економічної системи. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві, оскільки не в змозі адекватно пояснити конкуренцію мультипродуктних підприємств;

3) теорія П.Р. Кругмана, що торкається конкуренції та конкурентоспроможності з точки зору розвитку міжнародних (світових) ринків збуту продукції (робіт, послуг). Ключовими факторами конкурентоспроможності визначено продуктивність праці та рівень розвитку країни. Вчений розвивав структурну концепцію конкуренції та конкурентоспроможності [2, с. 95]. Обмеженнями в теорії П.Р. Кругмана стали: акцент лише на міжнародному та світовому рівнях конкуренції; недостатня кількість факторів впливу; неврахування ролі держави та споживачів. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві, оскільки обмежена міжнародними ринками;

4) теорія Дж. Стіглера, що пов'язав конкуренцію та теорію організацій. Вчений виділяв у значенні основи конкурентоспроможності на ринках принципи виживання та мінімального масштабу ефективності. Особливу увагу Дж. Стіглер у межах конкуренції та конкурентоспроможності приділяв доступності та достовірності економічної інформації. Вчений розвивав поведінковий підхід до конкуренції та конкурентоспроможності [30]. Обмеженнями в теорії Дж. Стіглера є такі аспекти: акцент на мікрорівні функціонування економічних систем; проведення досліджень переважно на підприємствах промисловості; неврахування державного регулювання та

поведінки споживачів. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни та тваринництві, оскільки зорієнтована на промисловий сектор економіки;

5) індустріальна теорія Дж. К. Гелбрейта, що розкривала вплив діяльності великих корпорацій на конкуренцію. Вчений вказував, що великі корпорації формують особливу індустріальну систему, яка базується на контролі над цінами, витратами та споживачами. Великі корпорації намагаються витіснити інші підприємства з конкурентного середовища, використовуючи власну ринкову силу. За таких умов зростає регулювальна роль держави, яка стає компенсатором конкурентного впливу великих корпорацій на малі (середні) підприємства [31]. Вчений розвивав інституціональний підхід до пояснення конкуренції та конкурентоспроможності [32, с. 410]. Теорія Дж. К. Гелбрейта має низку обмежень, зокрема: урахування діяльності переважно великих підприємств (корпорацій); акцент на економічно розвинутих ринках; недостатня увага до факторів конкурентоспроможності. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни загалом і тваринництві зокрема, оскільки торкається економічно розвинутих країн та функціонування великих підприємств (корпорацій);

б) теорія людського капіталу Г. Беккера, що визначав у значенні головного фактора конкурентоспроможності підприємства інвестиції в розвиток персоналу. Вчений доводив зв'язок між спеціальним навчанням персоналу та конкурентними перевагами підприємства, а також інноваційною активністю суб'єктів господарювання [33]. Вчений підтримував поведінковий підхід до пояснення конкуренції та конкурентоспроможності. Теорія Г. Беккера вирізняється такими недоліками: обмеження в дослідженні факторів конкурентоспроможності; акцент лише на мікрорівні економічних систем; недостатня увага до ролі держави в

конкуренції та конкурентоспроможності. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни загалом і тваринництві зокрема, оскільки торкається переважно ролі персоналу в забезпеченні конкурентних переваг підприємства;

7) ресурсна теорія – підхід (Б. Вернерфельт, Е. Пентроуз, Р.М. Грант, С. Монтгомері, Р. Рамелт, К.К. Прахалад, Р. Хамел), представники якого в значенні головних факторів конкурентоспроможності підприємства виділяли комплекс унікальних внутрішніх ресурсів компанії (підприємства). У ресурсному підході виділено чотири характеристики конкурентоспроможності відносно підприємства: довготривалість існування ресурсів, прозорість діяльності, мобільність, відтоврюванність конкурентних переваг. Р. Хамел та К. Прахалад доповнили ресурсний підхід теорією інтелектуального лідерства, що вказує на необхідність використання інклюзивних підходів до ведення бізнесу, запровадження технологій та задоволення потреб споживачів. Основою конкурентоспроможності стають знання, інформація, інновації та комунікації зі споживачами [34, с. 17]. Визначаємо такі обмеження в ресурсній теорії (підході): недостатня увага ролі держави у формуванні конкурентоспроможності; неврахування економічних та маркетингових факторів впливу на забезпечення конкурентоспроможності; акцент лише на мікрорівні економічних систем. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни загалом і тваринництві зокрема, оскільки недостатньо враховує зовнішні фактори впливу;

8) еволюційна теорія – підхід (Р. Нельсон і С. Вінтер), представники якої вказували, що компанії у своїй діяльності формують конкурентну поведінку на основі «рутини», тобто сукупності правил, знань, норм та прийомів, які склались раніше. Комбінації «рутин» можуть бути реакцією на зміни зовнішнього середовища та стати базисом для конкурентних стратегій.

«Рутини» стають активами для підприємств та формують конкурентні переваги. При цьому важливою складовою конкуренції та конкурентоспроможності є інноваційна діяльність. Фірми (підприємства) функціонують в умовах довгострокового дисбалансу на ринках, що необхідно враховувати в межах розроблення конкурентних стратегій [7, с. 180-181; 32, с. 411]. Визначено такі обмеження в еволюційній теорії (підході): акцент лише на мікрорівні економічних систем; обмеження в дослідженні факторів конкурентоспроможності; недостатня увага до впливу зовнішнього середовища на конкурентоспроможність та конкуренцію. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни загалом та тваринництві зокрема, оскільки має значні обмеження в дослідженні факторів впливу.

9) теорія «ко-еволюції» Дж. Ф. Мура, що базується на відмові від ключового постулату конкурентної боротьби «одні виграють – інші програють». Вчений вказує на можливість у постіндустріальній економіці отримати конкурентні переваги від співробітництва з конкурентами або від кооперації з ними. «Ко-еволюція» базується на розвитку системи підприємств, наприклад у національній економіці, і охоплює чотири етапи: створення системи, розширення системи, забезпечення лідерства в системі, руйнування системи. Дж.Ф. Мур трансформує та розвиває поведінковий підхід до пояснення конкуренції та конкурентоспроможності в постіндустріальній економіці [35]. Теорія «ко-еволюції» Дж.Ф. Мура має такі обмеження: відмова від традиційних аспектів конкуренції, обмеженість факторів впливу на конкуренцію та конкурентоспроможність, складність реалізації на практиці. Наведена теорія не може повною мірою пояснити особливості розвитку конкуренції та конкурентоспроможності в агросекторі країни загалом і тваринництві зокрема, оскільки ринки продукції тваринництва та сільхозпродукції мають високий рівень конкуренції;

10) «стратегія блакитного – червоного океану» У. Чан Кіма та Р. Моборна, що вказує на можливість перемоги в конкурентній боротьбі лише за рахунок відмови від конкуренції. Наведена теорія, як і теорія Дж. Ф. Мура, пов'язана з переосмисленням підходів до конкуренції та конкурентоспроможності в постіндустріальній економіці та розкриттям нових аспектів поведінкового підходу. Традиційні підходи до конкуренції «стратегія червоного океану» не дають компаніям можливості зростати, а відмова від конкурентної боротьби «стратегія блакитного океану» несе в собі нові стимули та напрями для росту й розвитку. Відмова від конкуренції має базуватись на інноваціях та відкритті компаніями нових ринків та нових ринкових ніш [36]. Обмеження «стратегія блакитного – червоного океану» ідентичні до обмежень теорії «ко-еволюції» Дж.Ф. Мура, зокрема в агросекторі та тваринництві.

Вітчизняні науковці в період з ХІХ до ХХІ сторіччя також розкривали проблематику конкурентоспроможності та конкуренції. Доцільним є розподілу напрацювань українських вчених на два періоди: ХІХ століття та початок ХХ століття (умовно можемо назвати «стара школа»); починаючи з 1991 року до сьогодні (умовно можемо назвати «нова школа»).

У період з ХІХ століття до початку ХХ століття українські науковці, (В.М. Навроцький, І.В. Вернадський, Ф.Т. Матвієнко-Гарнага, М.І. Туган-Барановський), відзначаючи важливість конкуренції та конкурентоспроможності, переважно досліджували конкуренцію опосередковано, у межах власних наукових досліджень із питань економіки, економічної географії та антикризового управління. Акцентів на питаннях забезпечення ефективної конкурентоспроможності вони не робили, як і не досліджували проблем формування конкурентоспроможності окремих галузей, зокрема тваринництва, що й засвідчило обмеження наукових розробок вітчизняних вчених у цей проміжок часу. Надалі дослідження проблематики конкуренції та конкурентоспроможності були припинені через несприйняття цих наукових категорій офіційною радянською наукою.

Поштовхом для початку дослідження проблематики конкуренції та конкурентоспроможності на макро-, мезо та мікрорівнях, зокрема тваринництва, стало здобуття Україною незалежності (1991) та перехід від командно-адміністративної до ринкової економіки. Українські вчені, відзначаючи критичну важливість конкуренції та забезпечення конкурентоспроможності, роблять спробу адаптувати закордонні теорії та пропонують авторські розробки з врахуванням специфіки розвитку національної економічної системи та її складових. У цей період відбувається дискусія та пошук ефективних шляхів регулювання досліджуваної галузі, а також визначення сукупності факторів впливу на конкуренцію та конкурентоспроможність на макро-, мезо та мікрорівнях [7; 10; 19;100].

Підсумовуючи проведені дослідження, представимо загальну схему теоретичної еволюції поглядів на конкурентоспроможність (конкуренцію) аграрного сектору економіки і тваринництва (рис. А.1, додаток А).

Вважаємо важливим також навести компаративне оцінювання наукових розробок щодо конкурентоспроможності на різних рівнях функціонування економічних систем з урахуванням проведеного дослідження (додаток А, табл. А.1). Відзначаємо, що досліджені та оцінені теорії конкурентоспроможності й конкуренції не повною мірою можна використати для формування (забезпечення) конкурентоспроможності продукції тваринництва, отже, є необхідність проведення подальших наукових досліджень у сфері конкурентоспроможності галузі тваринництва з врахуванням особливостей розвитку економічної системи України, сектору українського тваринництва та українських виробників продукції тваринництва. Також важливим є доопрацювання показників оцінювання конкурентоспроможності для українських виробників продукції тваринництва на основі вивчення і застосування показників, що були запропоновані розробниками економічних теорій, зокрема у сфері конкуренції та конкурентоспроможності. З іншого боку, можна відмітити, що, починаючи з другої половини ХХ сторіччя, проблематика

конкурентоспроможності є ключовою для теоретиків і практиків, і це є важливим для забезпечення розвитку вітчизняного тваринництва. При цьому ключовим є дослідження та забезпечення конкурентоспроможності на макро- (світовий, міжнародний, національний рівні), мезо- (регіон, галузь, підгалузь), мікрорівнях (об'єднання підприємств, окреме підприємство, продукція).

1.2. Теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності тваринництва з використанням потенціалу аграрного сектору економіки

Питання конкурентоспроможності та забезпечення конкуренції є ключовими на всіх рівнях функціонування економічних систем від світової до економіки домашнього господарства. При цьому трансформаційні процеси, які відбуваються у ринкових економіках у межах переходу від індустріального типу до постіндустріального типу розвитку, значно підвищили значущість саме конкуренції та конкурентоспроможності. Згідно з дослідженнями С. Гареллі, простий запит у Google слів «конкурентоспроможність» та «конкуренція» дає більше 35 млн посилань, що вказує на важливість цих складових економічних процесів для суб'єктів економічних систем [37]. Значний інтерес до питань конкуренції та конкурентоспроможності призвів до наукової дискусії стосовно визначення сутності термінів та надання теоретичної характеристики економічним явищам (процесам). Особливого значення в цих умовах набуває забезпечення конкурентоспроможності національних економічних систем та їхніх складових для країн, що розвиваються або мають транзитивну економіку, до яких відносимо й Україну.

Сучасні трансформаційні процеси, пов'язані з переходом до постіндустріального типу економіки, надають додаткові шанси для країн, що розвиваються або мають транзитивну економіку, підвищити рівень конкурентоспроможності та забезпечити довгострокову

конкурентоспроможність як національних економік загалом, так і окремих їх секторів (галузей). Для України в цих умовах є потреба в забезпеченні конкурентоспроможності ключових секторів економіки, зокрема аграрного, і окремих його складових, особливо тих, що мають проблеми в конкурентоспроможності, наприклад тваринництва. Тому наразі постає важливе теоретико-практичне питання щодо забезпечення конкурентоспроможності тваринництва з використанням потенціалу аграрного сектору економіки країни.

Забезпечення конкурентоспроможності тваринництва в Україні має спиратись на теоретичне підґрунтя, де важливим є розкриття сутності термінів «конкуренція», «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність підприємств тваринництва», а також визначення складових процесів забезпечення конкурентоспроможності у тваринництві на різних рівнях функціонування економічних систем.

Розкриваючи сутність терміну «конкуренція», маємо зазначити, що конкуренція є складовою функціонування природи та людини у взаємовідносинах з природою та з іншими людьми в межах соціальних або економічних відносин; найбільш розширеним аспектом конкуренції є конкуренція в економічних системах, тобто «економічна конкуренція»; питання економічної конкуренції та її проблематику стали активно досліджувати, починаючи від зародження й розвитку капіталістичних (ринкових) відносин (див. підрозділ 1.1). Враховуючи наведене, дослідження сфокусуємо на визначенні сутності та наданні теоретичної характеристики економічній конкуренції, але для стислості будемо використовувати назву «конкуренція».

Історично склалась сукупність підходів до пояснення сутності терміну «конкуренція», що дає змогу сформулювати історичну хронологію на основі даних із таблиці А.1 додатку А (рис. 1.1). Наголошуємо на наявності значних відмінностей у визначенні сутності терміну «конкуренція» та функціонуванні наукових підходів у межах розвитку та еволюції ринкових відносин.

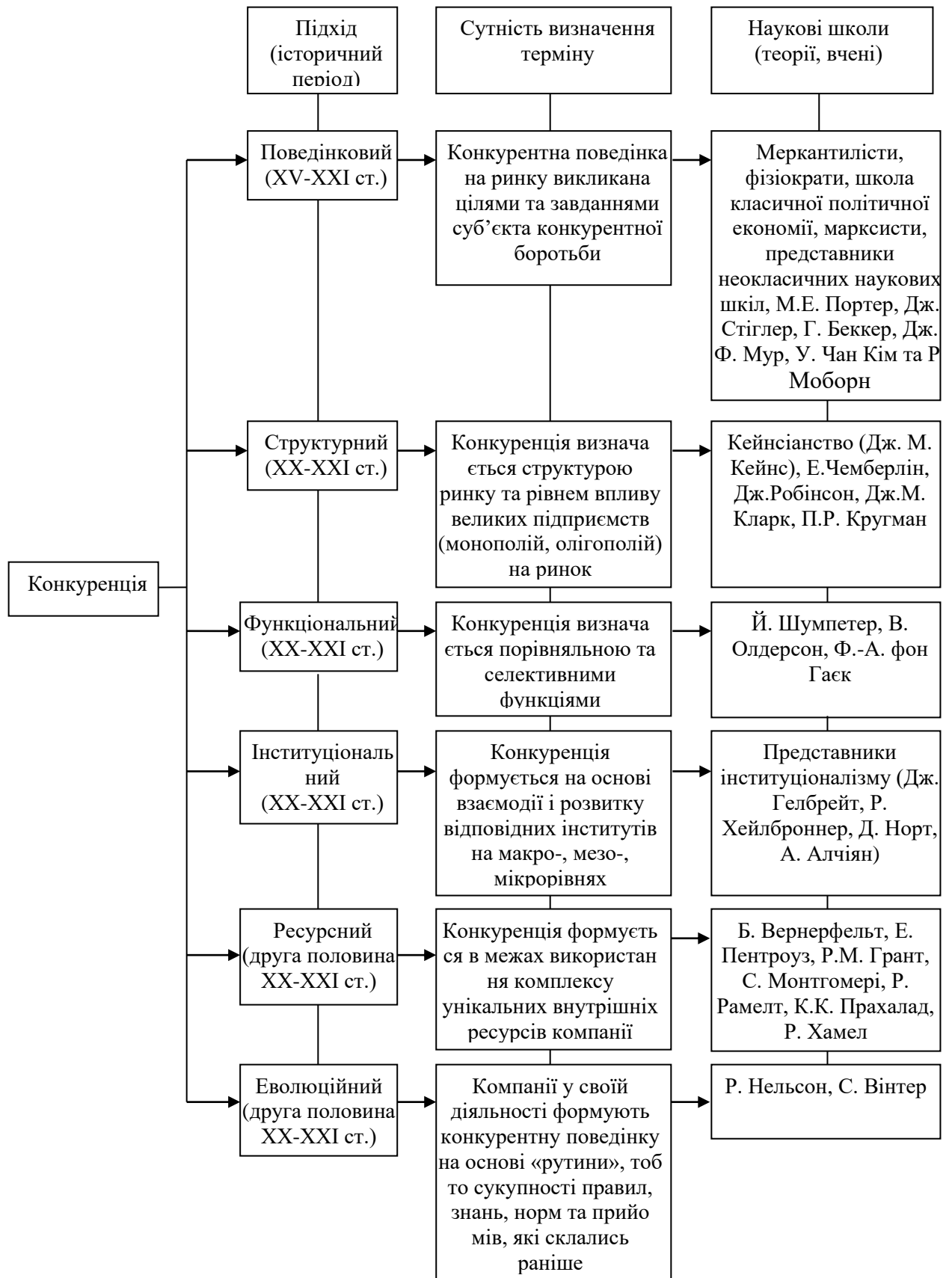

Рис. 1.1. Історична хронологія розвитку підходів до визначення сутності терміну «конкуренція»

Джерело: власні дослідження.

Важливим аспектом щодо дослідження сутності терміну «конкуренція» в історичній перспективі є зміщення його формулювання з макрорівня (світова, національна економічні системи) до мікрорівня (окремі суб'єкти господарської діяльності, переважно підприємства), а також розширення з одного рівня (переважно макрорівень) до трьох (макро-, мезо-, мікрорівні). Сучасна концепція «конкуренції» бере початок від соціального дарвінізму та є універсальним поняттям, яке можна використовувати в різних сферах життєдіяльності людини або функціонування суспільства [38, с. 9]. Розвиток наукових підходів до визначення сутності терміну «конкуренція» та теоретичної характеристики економічного явища (процесу) нерозривно пов'язаний з еволюцією економічних систем та умов їхнього функціонування (розвитку). Основою та вихідною точкою для визначення сутності терміну «конкуренція» є його позначення латинською мовою – *concurrere*, тобто «зіштовхуюсь» [39, с. 49].

Широкий діапазон використання терміну «конкуренція» в економічних відносинах, а також наявність шести підходів до його пояснення (рис. 1.1) призвів до значної наукової дискусії стосовно визначення сутності терміну, у межах якої науковці (державні установи) виокремлюють різні ознаки терміну (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Головні ознаки конкуренції як наукової категорії та економічного явища
(процесу)

Науковці (державні установи)/Головні ознаки	Змагання на основі використання переваг	Антагоністична боротьба	Ситуація на ринку	Динамічний процес, що потребує управління	Спонукування до дій	Відбір найкращих	Взаємодія з метою досягнення стратегічних цілей
Меркантилісти		+				+	
Фізіократи		+				+	
Класична школа політичної економії	+					+	
К. Маркс		+					
Дж.М. Кейнс	+		+		+		
А. Маршалл			+	+			
Е.Чемберлін - Дж.Робінсон			+	+			

Дж. М. Кларк		+	+		+	+	
Й. Шумпетер	+		+		+		+
В. Олдерсон	+		+	+			+
Л. фон Мізес	+		+	+	+	+	
Ф.-А. фон Гаск	+		+		+		
Д. Норт			+		+	+	+
М.Е. Портер	+		+	+	+	+	+
П.Р. Кругман	+			+	+	+	+
Дж. Стіглер	+			+	+		+
Дж. К. Гелбрейт		+		+	+	+	
Г. Беккер	+			+		+	+
Б. Вернерфельт, Е. Пентроуз, Р.М. Грант, С. Монтгомери, Р. Рамелт, К.К. Прахалад, Р. Хамел	+			+	+	+	+
Р. Нельсон і С. Вінтер				+	+		+
Дж. Ф. Мур			+	+	+		+
У. Чан Кім та Р. Моборн			+	+	+		+
Б. Карлофф	+			+	+	+	+
Законом України «Про захист економічної конкуренції»	+			+	+	+	

Джерело: систематизовано автором за даними [1, с. 514; 2, с. 95; 4, с. 222-223; 10, с. 244; 12; 14; 17; 18; 20; 21; 22; 23; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 33; 34, с. 17; 35; 36; 40; 41; 42].

Враховуючи виявленні ознаки, можемо сформулювати визначення сутності терміну «конкуренція (економічна конкуренція)»: це – взаємодія між економічними суб'єктами на ринках різного рівня, зокрема змагання між ними, яка дає змогу досягти економічним суб'єктам стратегічних цілей розвитку в межах здійснення управління та використання власних переваг.

Вважаємо доречним представити термін «конкуренція» у вигляді семантичного трикутника Фреге (рис. 1.2).

Для розкриття сутності терміну «конкуренція» необхідно більш детально визначити три його складові: економічні суб'єкти, рівні конкуренції, конкурентні переваги. Під економічними суб'єктами в дослідженні будемо розуміти всі суб'єкти, що здійснюють управлінський вплив на контрагентів та намагаються досягти стратегічних цілей за рахунок використання власних переваг, а саме: економічні системи країн; окремі сектори економік країн; окремі галузі економік країн; окремі ринки; окремі

регіони; окремі місцевості; окремі території; окремі суб'єкти підприємницької діяльності (об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності), окремі домашні господарства.

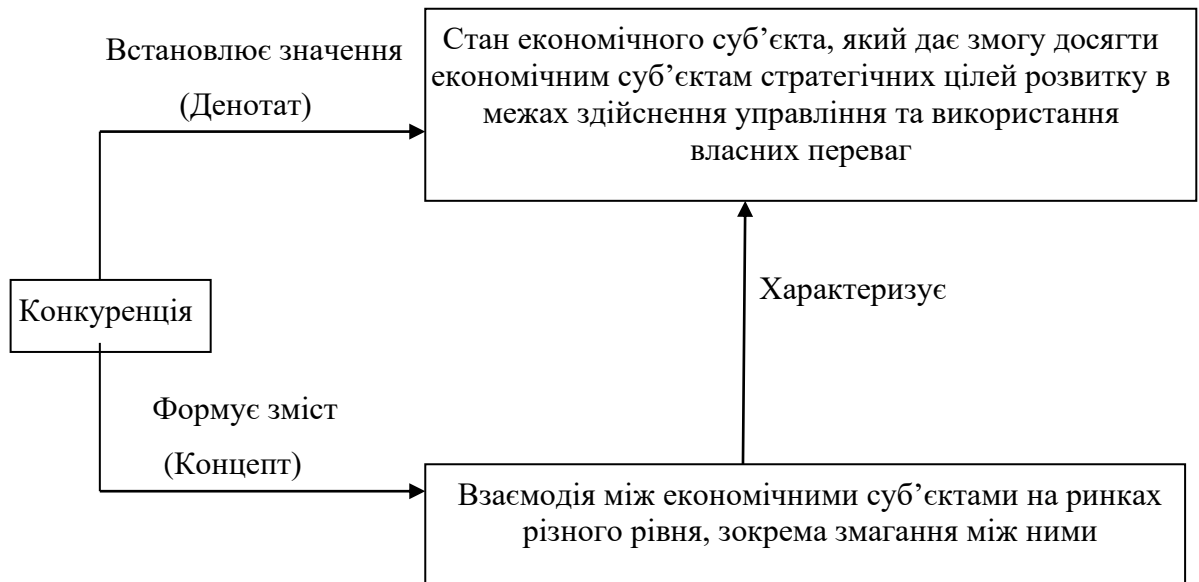

Рис. 1.2. Семантичний трикутник Фреге терміну «конкуренція»

Джерело: систематизовано автором за даними [43, с. 156].

Вважаємо доречним у межах дослідження конкуренції виокремити сукупність рівнів (рис. 1.3). Сукупність рівнів конкуренції є ієрархічною, коли кожен наступний рівень складається з сукупності попередніх рівнів нижчого порядку. Усі виокремлені рівні конкуренції можна поєднати у три групи: макро-, мезо-, мікрорівень [44].

Термін «конкурентна перевага» активно застосовують під час розгляду конкуренції, він час низку трактувань.

М. Портер розглядає конкурентну перевагу з точки зору підприємства і вказує, що це ресурси підприємства, які дають йому змогу перемогти в конкурентній боротьбі (змаганні) [29].

О.В. Шибаніна та Г.С.Федосєєва розкривають сутність конкурентних переваг на мікрорівні та вказують, що це сукупність чинників, які формують фінансово-господарську діяльність підприємства [45, с. 260].

В.Г. Шинкаренко та А.С. Бондаренко вказують, що конкурентна перевага - це вища, порівняно з конкурентами, компетентність у певній сфері [46, с. 21]. І.Б. Яців та С.Ф.Яців наголошують, що конкурентна перевага – це кращий від конкурентів певний аспект, що дає змогу виграти конкурентну боротьбу, вони розглядають конкурентні переваги в контексті функціонування підприємств [47, с. 280].

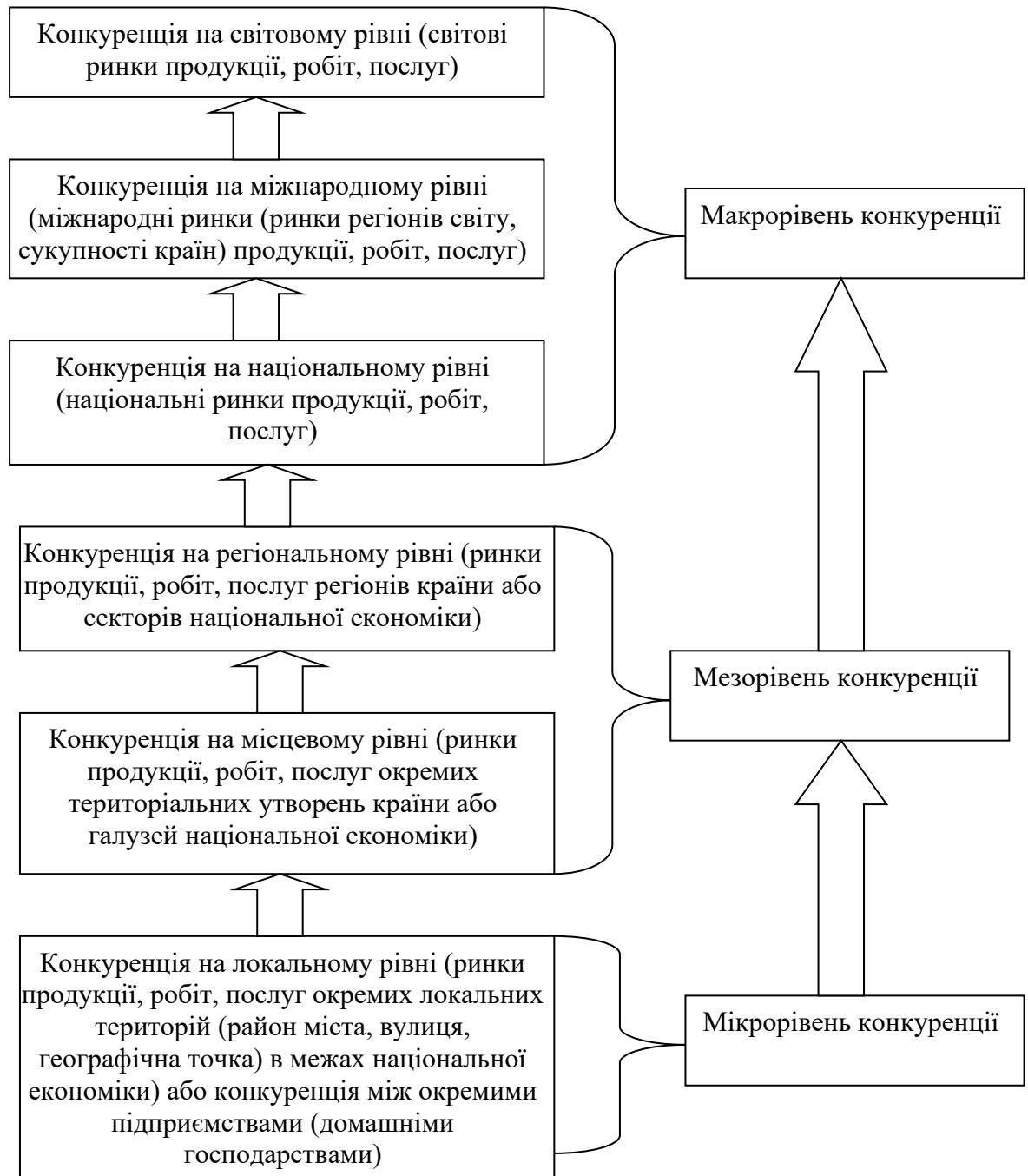

Рис. 1.3. Ієрархічна сукупність рівнів конкуренції

Джерело: власні дослідження.

Критичне оцінювання трактувань терміну «конкурентна перевага» дає змогу визначити особливості його використання в контексті діяльності підприємств; зробити акцент на порівнянні з конкурентами; виявити певні ресурси (компетенції, характеристики), які є кращими, ніж у конкурентів. Вважаємо доречним, враховуючи сформульоване визначення терміну «конкуренція» та характеристику видів економічних суб'єктів і рівнів конкуренції (рис. 1.3), надати таке визначення терміну «конкурентна перевага»: це сукупність унікальних характеристик економічного суб'єкта, яких він набув під час формування (пасивне набуття) й розвитку (активне набуття), та яка постійно змінюється під впливом змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі економічного суб'єкта, що дає йому змогу мати перевагу перед іншими економічними суб'єктами або підвищує інтерес до цього економічного суб'єкта щодо взаємодії з боку інших економічних суб'єктів у межах досягнення стратегічних цілей його розвитку.

Враховуючи наведене, вважаємо важливим розкриття сутності термінів «конкуренція в агросекторі» та «конкуренція у тваринництві», тобто на мезорівні (див. рис. 1.3). При цьому під агросектором країни будемо розуміти сукупність галузей економічної системи країни, що пов'язані з виробництвом, обробленням, просуванням продукції сільськогосподарського призначення до споживачів, а також постачанням природної сировини у промисловість для подальшого перероблення [48; 49, с. 45]. Під тваринництвом будемо розуміти одну з галузей аграрного сектору країни, що забезпечує споживачів продуктами харчування, промисловість – сировиною, а землеробство – органічними добривами та формує економічний потенціал агросектору держави і є базисом економічної та національної безпеки [50, с. 27].

Враховуючи надані авторські визначення терміну «конкуренція», можемо сформулювати визначення термінів «конкуренція в агросекторі» та «конкуренція у тваринництві»:

1) конкуренція в агросекторі – це взаємодія між економічними суб'єктами (суб'єктами підприємницької діяльності) в аграрному секторі економічної системи різного рівня, зокрема змагання між ними, що дає змогу досягти економічним суб'єктам стратегічних цілей розвитку в межах здійснення управління та використання власних конкурентних переваг;

2) конкуренція у тваринництві – це взаємодія між економічними суб'єктами (суб'єктами підприємницької діяльності) у галузі тваринництва економічної системи різного рівня, зокрема змагання між ними, що дає змогу досягти економічним суб'єктам стратегічних цілей розвитку в межах здійснення управління та використання власних конкурентних переваг.

Конкуренція як економічне явище (процес) нерозривно пов'язане з конкурентоспроможністю. Наголошуємо на наявності дискусії щодо визначення сутності терміну «конкурентоспроможність» (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Дефініції терміну «конкурентоспроможність»

Вчений (організація)	Визначення
Комісія з промислової конкурентоспроможності при Президенті США	Спроможність в умовах вільної ринкової економіки перетворювати результати виробничої діяльності на підвищення доходів
ОЕСР	Ступінь спроможності виготовляти товари й послуги, що дає змогу пройти перевірку щодо виграшу конкурентної боротьби та збільшення доходів в умовах лібералізації ринку
Європейська комісія	Ступінь спроможності для населення отримати переваги від більш високого рівня життя та більш високого рівня зайнятості у стійкій перспективі
Х.Д.Б. Анка	Спроможність економічної системи конкурувати та процвітати за рахунок оптимізації власних ресурсів та їх адаптації до змін, які відбуваються на ринках
О. Фуйор, Т Заваткі, І. Максим	Переваги об'єкта, успішність його функціонування та спроможність до розвитку
Б. Карлофф	Спроможність забезпечити крашу позицію на ринку, порівняно з конкурентом
А. Дементьєва	Сукупність переваг, що дають змогу суб'єкту в конкурентній боротьбі з подібними суб'єктами досягти поставленої мети в умовах функціонування в однаковому навколишньому середовищі
О.С.Кузьмін, Н.І.Горбаль	Сукупність важелів та способів, спрямованих на створення та реалізацію конкурентоспроможних товарів, що формується на основі відповідних управлінських впливів

С.Ф. Покропивний	Спроможність на основі ефективної господарської діяльності забезпечити достатній рівень прибутку в умовах функціонування конкурентних ринків
Ж.В. Крючкова	Система характеристик економічного об'єкта, що визначає результативність його функціонування на ринку
А.Е. Воронкова	Специфічна ознака економічного суб'єкта, що проявляється під час конкуренції на ринках різного рівня та дає змогу посісти своє місце на ринку для отримання прибутку
І. Піддубний, А. Піддубна	Потенційна або реалізована здатність економічного суб'єкта функціонувати в зовнішньому середовищі, яке постійно змінюється, і на основі використання конкурентних переваг забезпечувати перемогу в конкурентній боротьбі над іншими учасниками ринків різних рівнів
П.К. Бечко та Я.О. Голобородько	Здатність економічного суб'єкта впливати на ринок для захисту свого місця на ньому й розвитку довгострокових конкурентних переваг

Джерело: систематизовано автором за даними [16, с. 42; 40; 51; 52; 53; 54, с. 34; 55, с. 65; 56, с. 102; 57, с. 350; 58, с. 45; 59, с. 134; 60, с. 57; 61].

Враховуючи надане авторське визначення терміну «конкуренція», під «конкурентоспроможністю» пропонуємо розуміти спроможність економічного суб'єкта досягти стратегічних цілей розвитку в межах здійснення управління та використання власних конкурентних переваг на основі взаємодії з іншими економічними суб'єктами, зокрема в межах змагання (боротьби). Тоді можна представити термін «конкурентоспроможність» у вигляді трикутника Фреге (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Семантичний трикутник Фреге терміну «конкурентоспроможність»

Джерело: систематизовано автором за даними [43, с. 156].

У межах визначення сутності терміну «конкурентоспроможність» необхідно розкрити сутність терміну «спроможність» та з'ясувати відмінність меж термінами «конкурентоспроможність» та «конкурентоздатність». Термін «спроможність» розкриває реальні умови функціонування та наявні переваги суб'єкта [62, с. 1182]. Натомість термін «здатність» орієнтований на потенційні можливості та ймовірні переваги суб'єкта [62, с. 360]. Отже, можемо вказати на відмінності між термінами «конкурентоспроможність» та «конкурентоздатність», де перший термін вказує на реальні дії і наявні конкурентні переваги, а другий – на потенційні можливості та ймовірні конкурентні переваги економічного суб'єкта. Наведене визначає необхідність вивчення саме конкурентоспроможності, як реального положення справ з конкуренцією економічних суб'єктів.

Наголошуємо на необхідності розкриття зв'язку між термінами «конкуренція», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність» у межах проведення абстрактно-логічного аналізу (рис. 1.5).

Згідно з проведеним абстрактно-логічним аналізом, важливим є розкриття рівнів конкурентоспроможності та факторів впливу. Вважаємо доречним, що рівні конкурентоспроможності будуть ідентичні рівням конкуренції (див. рис. 1.3). Під фактором впливу необхідно розуміти явища та процеси, що відбуваються в соціально-економічній системі відповідного рівня, а також у економічних суб'єктах, які впливають на результативність діяльності економічних суб'єктів та досягнення ними стратегічних цілей розвитку і викликають зміни конкурентоспроможності таких економічних суб'єктів [54, с. 38].

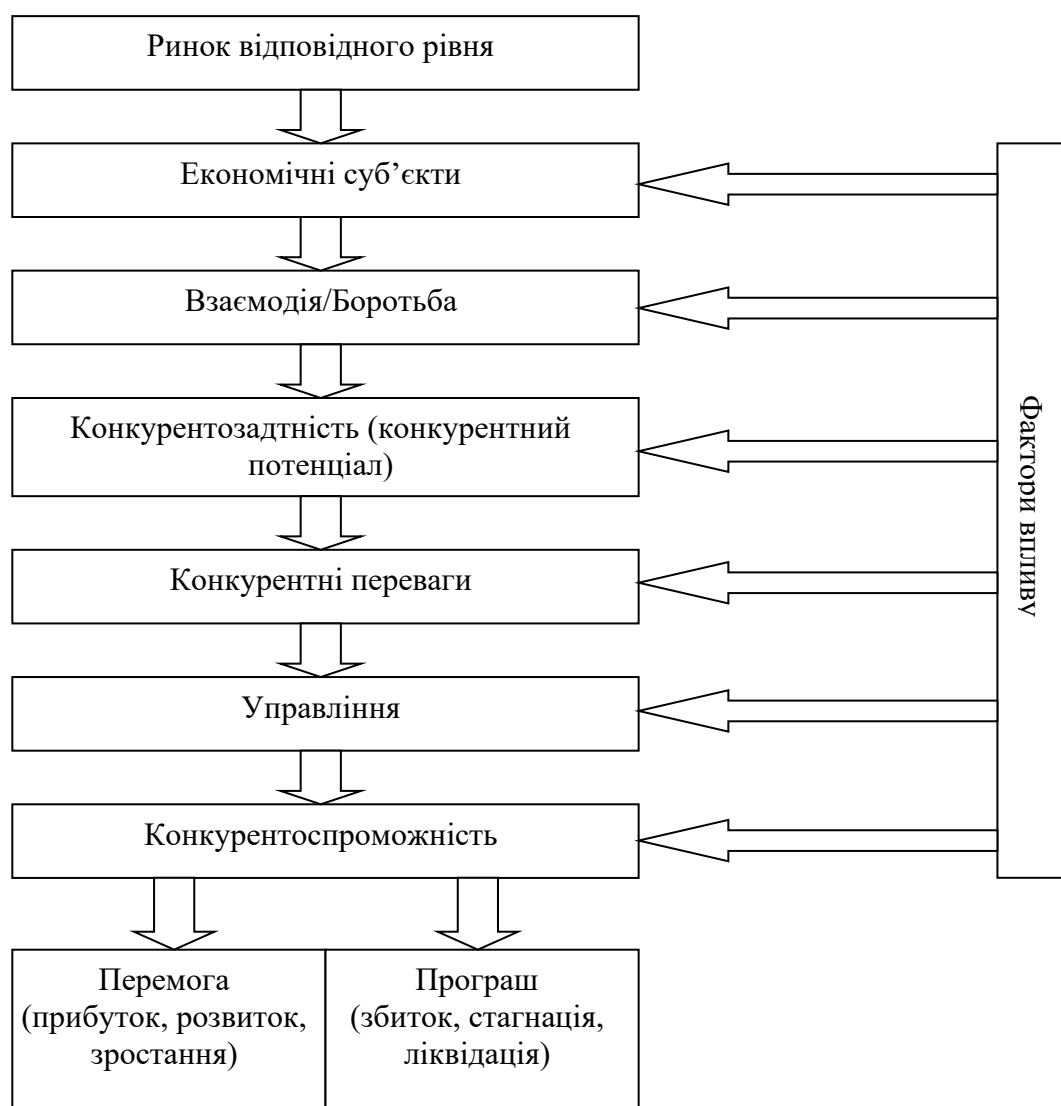

Рис. 1.5. Абстрактно-логічний аналіз зв'язку між термінами «конкуренція», «конкуrentні переваги», «конкуrentоздатність» та «конкуrentоспроможність»

Джерело: власні дослідження.

На кожному рівні конкурентоспроможності можна виділити власні ключові фактори впливу.

1. На світовому рівні: фаза економічного циклу світової економіки; рівень ринкової сили окремих держав; соціальні зміни; політичні потрясіння; зміни клімату та природні (техногенні) катастрофи; військові конфлікти; розвиток інновацій та цифрових технологій; кон'юнктура ринків, зокрема ринків капіталу; зміни попиту споживачів.

2. На міжнародному рівні (як доповнення до факторів світового рівня): фаза економічного циклу економіки регіону світу; рівень інтеграції до світової економіки; розвиток інфраструктури; рівень взаємодії країн регіону світу.

3. На національному рівні (як доповнення до факторів світового та міжнародного рівнів): ефективність державного управління; рівень корупції; рівень кримінального тиску; наявність та обсяги природних ресурсів; ставлення до країни та її економіки населення країни та світу; рівень освіти населення; рівень безробіття; рівень продуктивності праці; культурні, національні та релігійні особливості; нормативно-правова база; система оподаткування; національні преференції для бізнесу та рівень підтримки бізнесу; відкритість країни для бізнесу; міжнародна економічна співпраця; якість правового захисту бізнесу та споживачів; рівень підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема мікропідприємств; боротьба з дискримінацією та сегрегацією в економіці [58, с. 47-48; 63, с. 164].

4. На регіональному рівні:

4.1. На рівні регіону країни (як доповнення до факторів світового, міжнародного та національного рівнів): територіальна, ресурсна та інвестиційна привабливість регіону; якість роботи місцевої влади; конкурентна привабливість; розміри регіональних ринків; регіональні преференції для бізнесу та рівень підтримки бізнесу, зокрема малого (мікробізнесу).

4.2. На рівні сектору економіки країни (як доповнення до факторів світового, міжнародного та національного рівнів): інвестиційна привабливість; рівень конкурентоспроможності; технології; якість основних фондів; підготовка персоналу; рівень інтеграції підприємств сектору економіки; інноваційна активність; ефективність зовнішньоекономічної діяльності.

5. На місцевому рівні:

5.1. На рівні окремих територіальних утворень країни (як доповнення до факторів світового, міжнародного, національного та регіональних рівнів): територіальна, ресурсна та інвестиційна привабливість території; якість роботи місцевої влади; конкурентна привабливість; розміри місцевих ринків; місцеві преференції для бізнесу та рівень підтримки місцевого бізнесу, передусім малого (мікробізнесу); захист місцевої громади та підприємців від економічного та адміністративного тиску.

5.2. На галузевому рівні (як доповнення до факторів світового, міжнародного, національного та регіональних рівнів): наявність товарів-замінників та рівень їх конкуренції; якість експортно-імпортних операцій [54, с. 38-39; 64, с. 77].

6. На локальному рівні:

6.1. На рівні окремих локальних територій (як доповнення до факторів світового, міжнародного, національного, регіональних та місцевих рівнів): ресурсна та інвестиційна привабливість; логістична зручність; наявність локальних виробників та продавців; інтеграція до регіональної та національної економічних систем.

6.2. На рівні окремих підприємств (як доповнення до факторів світового, міжнародного, національного, регіональних та місцевих рівнів): доступ до об'єктивної інформації; рівень менеджменту, виробничої, фінансової, маркетингової та збутової діяльності; ставлення до ризику власників та керівників; рівень розроблення та впровадження інновацій; система підготовки персоналу; рівень мотивації персоналу.

6.3. На рівні окремих домашніх господарств (як доповнення до факторів світового, міжнародного, національного, регіональних та місцевих рівнів): доступ до об'єктивної інформації; рівень мотивації; якість освіти; досвід роботи або бізнес-діяльності [54, с. 38-39; 63, с. 164; 65, с. 85].

Спираючись на авторське визначення терміну «конкурентоспроможність» та розкриття сутності термінів «агросектор країни» і «тваринництво», можемо сформулювати такі визначення:

1) конкурентоспроможність у агросекторі – спроможність економічного суб'єкта з аграрного сектору економіки країни досягти стратегічних цілей розвитку в межах здійснення управління та використання власних конкурентних переваг на основі взаємодії з іншими економічними суб'єктами, зокрема в межах змагання (боротьби);

2) конкурентоспроможність у тваринництві - спроможність економічного суб'єкта з галузі тваринництва досягти стратегічних цілей розвитку в межах здійснення управління та використання власних конкурентних переваг на основі взаємодії з іншими економічними суб'єктами, зокрема в межах змагання (боротьби).

Підтримуємо точку зору Р.Л. Лупак та ТГ. Васильціва [34], Н.П. Тарнавської [38], Ж.В. Крючкової [39; 58], П.А. Фісуненко [43], М.В. Місюка [64], О.А. Суліми [66], І.Г. Кадируса [67] щодо важливості дослідження та розкриття конкурентоспроможності на рівні окремих підприємств, зокрема в галузі тваринництва. При цьому під підприємством будемо розуміти юридично оформленого та відповідним чином зареєстрованого суб'єкта ведення господарської діяльності, що намагається найкраще задовольнити потреби споживачів і отримати зиск (прибуток) [68; 69, с. 168]. Тоді можна сформулювати такі визначення: конкурентоспроможність підприємства – це спроможність підприємства досягти стратегічних цілей розвитку в межах здійснення управління та використання власних конкурентних переваг на основі взаємодії з іншими підприємствами й економічними суб'єктами, зокрема в межах змагання (боротьби); конкурентоспроможність підприємства тваринництва – це спроможність підприємства тваринництва досягти стратегічних цілей розвитку в межах здійснення управління та використання власних конкурентних переваг на основі взаємодії з іншими підприємствами й економічними суб'єктами, зокрема в межах змагання (боротьби).

Конкурентоспроможність тваринництва як галузі економіки країни, а також конкурентоспроможність підприємств тваринництва визначається

розвитком та конкурентоспроможністю агросектору країни, що дає змогу розкрити особливості забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях із використанням потенціалу аграрного сектору економіки держави. При цьому необхідно звернути увагу на мету, завдання, суб'єкти, об'єкти, особливості, ознаки (види спроможності) забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях.

Мету забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях можна взяти з визначення термінів, а саме: досягти стратегічних цілей розвитку. При цьому важливим є використання в значенні однієї зі складових конкурентних переваг, активізацію потенціалу аграрного сектору країни.

До завдань забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях варто віднести: дослідження конкурентів та їхнього впливу на ринки продукції тваринництва; ідентифікацію конкурентних переваг на основі використання потенціалу аграрного ринку; імплементацію закордонного досвіду щодо удосконалення управління конкурентоспроможністю; розроблення (купівлю) інновацій у сфері конкурентоспроможності; підготовку персоналу; адаптацію до змін зовнішнього середовища; дослідження ринку та основних його тенденцій розвитку; забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Суб'єктами забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезорівні стають: державні інститути влади; органи місцевого самоврядування; галузеві об'єднання підприємств; окремі підприємства. До суб'єктів забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мікрорівні можна віднести: органи державної влади та місцевого самоврядування; підприємства; домашні господарства; окремі особи.

До об'єктів забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезорівні віднесено підприємства та окремі домашні господарства, а до об'єктів забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мікрорівні – продукцію та окремі домашні господарства.

У межах забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях необхідно враховувати такі особливості: високий рівень конкуренції за наявності конкурентів різного типу; захист національних виробників продукції тваринництва державами світу, особливо економічно розвинутими; висока залежність від природних умов та екології; зростання ролі інновацій як у виробництві, так і в управлінні; сезонний характер виробництва; строки виробництва продукції, зумовлені природними особливостями вирощування худоби [70]. Забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях спирається на відповідні ознаки (види спроможності), які можна представити у вигляді модифікованої піраміди Х. Траболда [63, с. 164; 71, с. 171], де виділено чотири ієрархічні рівні ознак конкурентоспроможності (рис. 1.6).

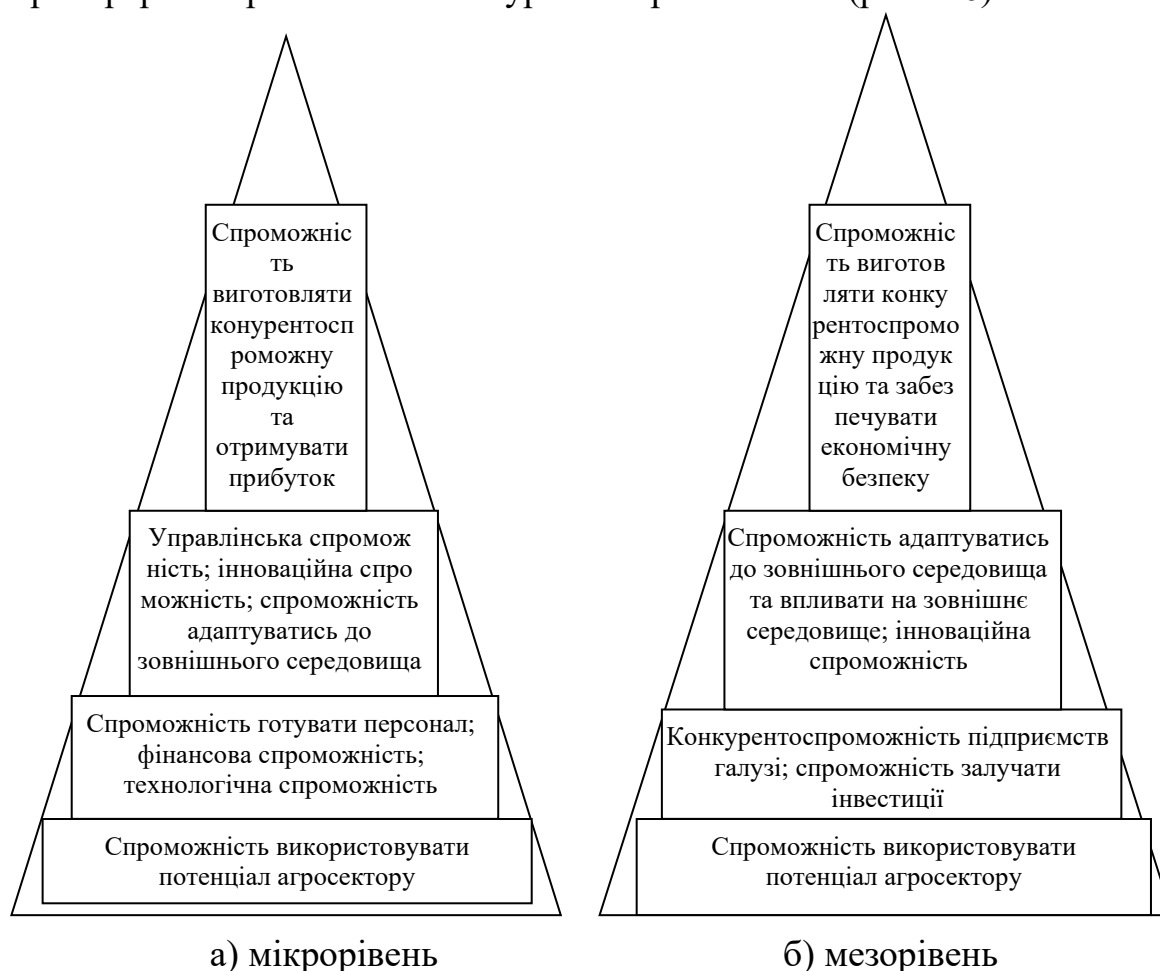

Рис. 1.6. Ієрархічні рівні ознак забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях на основі модифікованої піраміди Х. Траболда

Джерело: власні дослідження.

При цьому першим (базовим рівнем) конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях стає потенціал аграрного сектору економіки країни.

Проведене дослідження показало наявність теоретичних проблем щодо формування сутності та надання теоретичної характеристики конкурентоспроможності на різних рівнях її визначення, зокрема стосовно конкурентоспроможності тваринництва (галузь, підприємство). Відзначаємо, що основою забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях є конкурентоспроможність продукції, що вимагає проведення детального дослідження з урахуванням перебігу наукової дискусії щодо конкурентоспроможності загалом та на рівні галузі і підприємства зокрема.

1.3. Аналіз процесів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва

Успішність підприємства на ринках, його можливість забезпечити та підтримувати довгостроковий стабільний розвиток визначається конкурентоспроможністю продукції, яку воно виготовляє та постачає споживачам. Конкурентоспроможність продукції стає базисом для забезпечення конкурентоспроможності підприємства (мікрорівень), галузі (мезорівень), окремої території країни (мезорівень), сектору економіки (мезорівень), регіону країни (мезорівень), країни в цілому (макрорівень). Відмічаємо зв'язок між конкурентоспроможністю продукції, конкурентоспроможністю підприємства, можливістю отримання підприємством прибутку та розмірами прибутку на мікрорівні функціонування економічних систем, а також зв'язок між конкурентоспроможністю продукції, конкурентоспроможністю галузі економіки країни та економічною безпекою держави на мезорівні функціонування економічних систем (рис. 1.6).

Формування та забезпечення конкурентоспроможності продукції є ключовим завданням для економічних суб'єктів на всіх рівнях функціонування економічних систем (макро-; мезо-; мікро-) [72]. При цьому важливо визначати різницю між формуванням та забезпеченням конкурентоспроможності продукції, адже формування дає змогу утворити чітку структуру економічного явища та здійснювати управлінські впливи на елементи структури для удосконалення та покращення економічного явища (конкурентоспроможність продукції), натомість забезпечення дає змогу визначати достатню кількість ресурсів для підтримання відповідного рівня економічного явища. Отже, у межах дослідження важливо розкривати особливості формування та забезпечення конкурентоспроможності продукції, не поєднуючи ці терміни, роблячи акцент саме на формуванні конкурентоспроможності продукції тваринництва, як більш ємному та ключовому для підприємств тваринництва України. Звідси постає теоретична та практична необхідність виокремити складові процесу формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, що можна зробити за рахунок використання методу декомпозиції системного аналізу. При цьому під складовими формування конкурентоспроможності продукції тваринництва будемо розуміти фактори впливу, ознаки, конкурентні переваги, параметри (критерії), чинники формування (рис. 1.7).

Конкурентоспроможність продукції викликає значний науковий інтерес серед вчених та економістів-практиків, що призвело до появи та розвитку наукової дискусії щодо визначення сутності терміну. Загалом усі наукові підходи до визначення сутності терміну «конкурентоспроможність продукції» можна розподілити на окремі групи.

1. За властивостями та характеристиками продукції.

- I. Кононенко визначає конкурентоспроможність продукції через сукупність відповідних властивостей та характеристик відповідного товару, що дають змогу отримувати прибуток у межах його реалізації [73, с. 81].

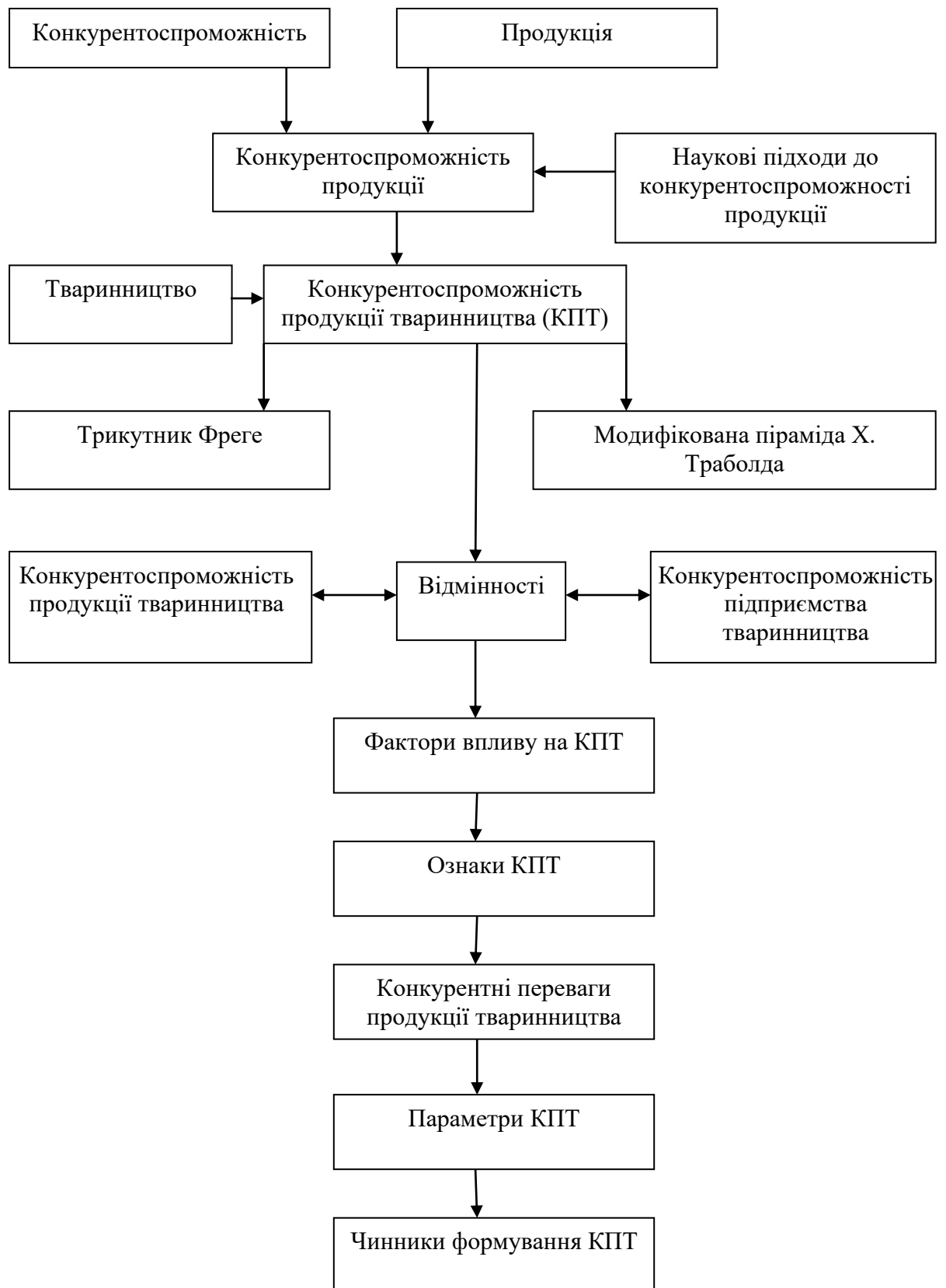

Рис. 1.7. Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва

Джерело: власні дослідження.

О.І. Драган зазначає, що конкурентоспроможність продукції визначається її технічними, економічними та екологічними характеристиками на основі порівняння з іншою продукцією на ринку [74, с. 35]. О.Б. Сливінська та О.В. Боднар вказують, що конкурентоспроможність продукції визначається її властивостями, до яких проявляє зацікавленість покупець (споживач), та стадією життєвого циклу ринку [75, с. 97].

П. Завьялов наголошує, що конкурентоспроможність продукції підприємства – це сукупність споживчих та цінових характеристик товару, що зумовлює його успіх на відповідному ринку у визначений проміжок часу [76, с. 11].

І.П. Чапко акцентує, що конкурентоспроможність продукції – це сукупність вартісних та якісних характеристик товару, що дає змогу підприємству привернути увагу покупців та досягти успіху на ринку конкурентної продукції [77, с. 86].

2. За наявності конкурентних переваг.

Ю.М. Савінова вказує, що конкурентоспроможність продукції визначається відповідними перевагами на ринках збуту та дає змогу реалізувати продукцію споживачам [78, с. 95].

О.Г. Янковий зазначає, що конкурентоспроможність продукції є відносним поняттям, яке визначається сукупністю конкурентних переваг товару [79, с. 15].

М. Батрак наголошує, що конкурентоспроможність продукції підприємства визначається сукупністю переваг над продуктами підприємств-конкурентів на визначених ринках та в певний проміжок часу [80, с. 122].

М.С. Коценко підкреслює, що конкурентоспроможність продукції підприємства формується сукупністю наявних конкурентних переваг і є кінцевим результатом формування, забезпечення, збереження та розвитку конкурентних переваг як продукції, так і підприємства [81, с. 47].

І. Балабанова визначає, що конкурентоспроможність продукції підприємства формується під впливом сукупності конкурентних переваг, що

виділяють продукцію серед аналогів та є основою для вибору споживачів [82, с. 82].

3. За задоволенням споживчого попиту і ставленням споживачів.

С.Б. Алексєєв визначає конкурентоспроможність продукції як суб'єктивне ставлення споживачів до продукції, порівняно зі ставленням до продукції такого виду інших підприємств [83, с. 618].

В.І. Гринь акцентує, що конкурентоспроможність продукції на конкурентному ринку визначається через відповідність потребам споживачів за якісними та вартісними характеристиками і має бути спрямована на генерування доходу для виробника [84, с. 89].

На думку О.М. Варченко, конкурентоспроможність продукції – це сукупність складових, що дає змогу задовольняти споживчий попит та обумовлені й передбачені потреби покупців (споживачів) на ринках конкурентної продукції [85, с. 69].

В.А. Гайдук наголошує, що конкурентоспроможність продукції визначається спроможністю задовольняти потреби споживачів краще, ніж продукти-замінники, що визначає комерційний успіх підприємства на ринках товарів (робіт, послуг) [86, с. 22].

4. За рівнем конкурентоспроможності та конкурентних зусиль підприємства.

Ю.Б. Іванов визначає конкурентоспроможність продукції через уміння реалізовувати підприємством свій фінансовий, технічний, трудовий та виробничий потенціал, а також указує, що конкурентоспроможність продукції визначається через життєстійкість суб'єкта господарювання на ринку [87, с. 24].

В. Васильков зазначає, що конкурентоспроможність продукції залежить від сукупності компетенцій підприємства, порівняно з підприємствами-конкурентами, щодо використання виробничого потенціалу та виражається у якості продукції, прибутковості та продуктивності діяльності [88, с. 247].

В.Є. Реутов вказує, що конкурентоспроможність продукції визначається та є комплексним показником загального стану підприємства, а також залежить від ефективності роботи та інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання [89, с. 66].

М.М. Ільчук, І.А. Коновал, І.В. Мельникова наголошують, що конкурентоспроможність продукції – це комплексна характеристика діяльності підприємства та його товарів, що вказує на можливості підприємства забезпечити протягом визначеного часу якість та ціну продукції відповідно до ринкових вимог та забезпечувати вигоду виробнику під час її реалізації [90, с. 11-12]

Наведені наукові підходи до визначення сутності терміну «конкурентоспроможність продукції» є неповними та не дають змогу повною мірою розкрити всі аспекти конкурентоспроможності продукції будь-якого суб'єкта господарювання. Наведена ситуація потребує формулювання визначення терміну «конкурентоспроможність продукції». При цьому, згідно з технологією використання методу декомпозиції, потрібно надати визначення термінів «продукція» та «конкурентоспроможність» (рис. 1.7). Сутність терміна «конкурентоспроможність» була розкрита раніше. Під продукцією будемо розуміти – матеріальні результати виробничої, комерційної, маркетингової, фінансової діяльності суб'єктів господарювання, що володіють набором споживчих характеристик та можуть бути транспортовані до споживачів (покупців). Натомість під роботами (послугами) будемо розуміти нематеріальні результати виробничої, комерційної, маркетингової, фінансової діяльності суб'єктів господарювання, що володіють набором споживчих характеристик та не можуть бути транспортовані до споживачів (покупців) [91, с. 33-34].

Враховуючи наведене, під «конкурентоспроможністю продукції» будемо розуміти матеріальні результати виробничої, комерційної, маркетингової, фінансової діяльності суб'єктів господарювання, що володіють набором споживчих характеристик та конкурентних переваг,

можуть бути транспортовані до споживачів (покупців), а також змінюються на основі управління та взаємодії суб'єкта господарювання з іншими суб'єктами господарювання, зокрема в межах змагання (боротьби), та дають змогу суб'єкту господарювання досягти власних стратегічних цілей розвитку. Можна представити термін «конкурентоспроможність продукції» у вигляді трикутника Фреге (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Семантичний трикутник Фреге терміну «конкурентоспроможність продукції»

Джерело: систематизовано автором за даними [43, с. 156].

Додавши визначення терміну «тваринництво» (див. вище), можемо отримати на основі використання методу декомпозиції (рис. 1.7) визначення терміну «конкурентоспроможність продукції тваринництва»: це матеріальні результати виробничої, комерційної, маркетингової, фінансової діяльності суб'єктів господарювання у тваринництві, що володіють набором споживчих характеристик та конкурентних переваг, можуть бути транспортовані до споживачів (покупців) продукції тваринництва, а також змінюються на основі управління та взаємодії суб'єкта господарювання з іншими суб'єктами господарювання, зокрема в межах змагання (боротьби), та дають змогу суб'єкту господарювання з галузі тваринництва досягти власних стратегічних цілей розвитку.

Використавши модифіковану піраміду Х. Траболда [63, с. 164; 71, с. 171], можемо виділити чотири ієрархічні рівні забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва (рис. 1.9).

Досліджуючи конкурентоспроможність підприємства та конкурентоспроможність продукції, зокрема у тваринництві, маємо розуміти відмінності між цими двома економічними категоріями:

Рис. 1.9. Ієрархічні рівні забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва на основі модифікованої піраміди Х. Траболда

Джерело: власні дослідження.

Конкурентоспроможність продукції тваринництва визначається сукупністю відповідних факторів впливу, що потребує їх ідентифікації на макро-, мезо -, макрорівнях.

1. На світовому рівні: кон'юнктура світових ринків продукції тваринництва; споживчі вподобання на світових ринках продукції тваринництва; вимоги до якості та цін щодо продукції тваринництва; міжнародні екологічні стандарти; стан світової логістичної інфраструктури; інвестиційний клімат; розвиток інформаційних технологій та доступ до інформації щодо світових ринків продукції тваринництва; науково-технічний прогрес [90, с. 20; 92, с. 69].

2. На міжнародному рівні (як доповнення до факторів світового рівня): кон'юнктура міжнародних ринків продукції тваринництва; споживчі вподобання на міжнародних ринках продукції тваринництва; особливості розвитку міжнародних ринків продукції тваринництва; місткість міжнародних ринків продукції тваринництва; доступ до техніки та технологій; природно-кліматичні умови [64, с. 77; 75, с. 98].

3. На національному рівні (як доповнення до факторів світового та міжнародного рівнів): кон'юнктура національних ринків продукції тваринництва; споживчі вподобання на національних ринках продукції тваринництва; законодавчо-нормативне регулювання економіки, агросектору та тваринництва; регулювання цін на продукцію тваринництва; вимоги до якості продукції тваринництва; екологічні вимоги до продукції тваринництва; місткість національних ринків продукції тваринництва; захист національних ринків продукції тваринництва від недоброякісної конкуренції; наявність, рівень та ефективність бар'єрів на національних ринках продукції тваринництва; рівень забезпечення ресурсами; рівень платоспроможності населення країни; інвестиційна політика держави; рівень державної підтримки тваринництва; зовнішньоекономічна політика держави; демографічна ситуація; розвиток соціальної сфери; розвиток кредитування в

країні; інвестиційна привабливість країни; конкурентоспроможність країни [64, с. 77; 90, с. 20; 93, с. 149; 94, с. 73].

4. На регіональному рівні.

4.1. На рівні регіону країни (як доповнення до факторів світового, міжнародного та національного рівнів): кон'юнктура регіональних ринків продукції тваринництва; споживчі вподобання на регіональних ринках продукції тваринництва; наявність, рівень та ефективність бар'єрів на регіональних ринках продукції тваринництва; місткість регіональних ринків тваринництва; конкурентоспроможність регіону країни; платоспроможний попит у регіоні; рівень безробіття; стан охорони довкілля; регіональні особливості (інфраструктурні, релігійні, культурні, соціальні).

4.2. На рівні сектору економіки країни (як доповнення до факторів світового, міжнародного та національного рівнів): ефективність організації сектору; рівень технологій у секторі економіки; інвестиційна привабливість сектору; конкурентоспроможність сектору економіки; рівень підготовки персоналу; доступ до інвестиційних та кредитних ресурсів; доступ до якісної сировини [75, с. 98; 92, с. 69; 94, с. 73].

5. На місцевому рівні.

5.1. На рівні окремих територіальних утворень країни (як доповнення до факторів світового, міжнародного, національного та регіональних рівнів): кон'юнктура територіальних ринків продукції тваринництва; споживчі вподобання на територіальних ринках продукції тваринництва; місткість територіальних ринків продукції тваринництва; конкурентоспроможність території країни; платоспроможний попит на території країни; рівень безробіття; стан охорони довкілля; особливості окремих територій країни (інфраструктурні, релігійні, культурні, соціальні).

5.2. На галузевому рівні (як доповнення до факторів світового, міжнародного, національного та регіональних рівнів): ефективність організації галузі; рівень технологій у галузі економіки; інвестиційна привабливість галузі; конкурентоспроможність галузі економіки; рівень

підготовки персоналу; доступ до інвестиційних та кредитних ресурсів; доступ до якісної сировини; науково-технічний потенціал галузі; інноваційна активність у галузі; ступінь уніфікації, стандартизації і сертифікації галузевої продукції; доступ, обсяги та достовірність інформації у галузі [64, с. 77; 90, с. 20].

6. На локальному рівні. 6.1. На рівні окремих локальних територій (як доповнення до факторів світового, міжнародного, національного, регіональних та місцевих рівнів): кон'юнктура локальних ринків продукції тваринництва; споживчі вподобання на локальних ринках продукції тваринництва; місткість локальних ринків продукції тваринництва; платоспроможний попит на локальній території країни; особливості локальної території (інфраструктурні, релігійні, культурні, соціальні).

6.2. На рівні окремих підприємств (як доповнення до факторів світового, міжнародного, національного, регіональних та місцевих рівнів): конкурентоспроможність підприємства; репутація підприємства, зокрема серед споживачів продукції тваринництва; кваліфікація персоналу; організація виробничої діяльності; рівень забезпечення ресурсами; наявні технології; інноваційна активність; інвестиційна привабливість; маркетингова, інвестиційна, кредитна, збутова, зовнішньоекономічна діяльність; рівень витрат при виробництві продукції; якість та ефективність управлінської діяльності, зокрема щодо конкурентоспроможності; цінова політика підприємства; управління якістю продукції; ветеринарне забезпечення; селекційно-племінна робота; рівень конверсії корму; рівень браку та відходів виробництва; повторне використання відходів та браку виробництва; новизна та оригінальність продукції; рівень матеріально-технічного забезпечення; розвиток та використання інформаційних технологій; сертифікація продукції та виробничих процесів відповідно до міжнародних стандартів і особливих потреб ринків країн-імпортерів; спеціалізація і розмір підприємства; рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури; стан охорони довкілля; відповідність

екологічним стандартам; рівень участі персоналу у виробничих процесах; рівень взаємовідносин із постачальниками (контрагентами) [64, с. 77; 75, с. 98; 90, с. 20; 92, с. 69; 93, с. 149; 94, с. 73]. Конкурентоспроможність продукції тваринництва має сукупність ознак, що потребує їхньої ідентифікації та характеристики (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Ознаки конкурентоспроможності продукції тваринництва

Ознака	Характеристика ознаки
Системність	Необхідно досліджувати конкурентоспроможність продукції як систему, що охоплює сукупність параметрів (конкурентних переваг), а також перебуває під впливом сукупності факторів впливу
Динамічність	Конкурентоспроможність продукції тваринництва змінюється з часом і не є сталою величиною, отже, потребує постійного вивчення та оцінювання конкурентоспроможності
Релевантність	Конкурентна позиція продукції тваринництва на ринках збуту (зовнішніх та внутрішньому) може бути визначена лише в межах відповідного зовнішнього середовища та умов його функціонування
Порівнянність	Конкурентоспроможність продукції тваринництва визначається на основі порівняння з аналогічними товарами або товарами-замінниками в умовах функціонування відповідних зовнішніх та внутрішніх ринках збуту з урахуванням впливу сукупності відповідних факторів
Врахування факторів впливу	Конкурентоспроможність продукції тваринництва визначається з врахуванням факторів впливу на макро-, мезо-, мікрорівнях (зовнішні та внутрішні фактори щодо суб'єкта підприємницької діяльності, що виготовляє продукцію)
Територіальність	Конкурентоспроможність продукції тваринництва визначається на відповідній території (місцевий ринок, локальний ринок, регіональний ринок, національний ринок, міжнародний ринок, світовий ринок) з врахуванням правила п'яти відсотків та можливості переміщувати попит та продукцію між різними територіями
Атрибутивність	Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва на основі відповідних характеристик, що утворюють сукупність унікальних конкурентних переваг продукції
Предметність	Виокремлення сукупності параметрів (критеріїв), що дають змогу сформувати конкурентоспроможність продукції тваринництва та виокремити її серед аналогічних товарів або товарів-замінників
Інтегральність	Можливість оцінити конкурентоспроможність продукції тваринництва на основі одного інтегрального показника конкурентоспроможності, що охоплює ключові (найбільш репрезентативні) індикатори оцінювання.

Джерело: систематизовано автором за даними [95, с. 274-275; 96].

Конкурентоспроможність продукції тваринництва базується на відповідних конкурентних перевагах.

1. Зовнішні конкурентні переваги: оцінювання якості продукції споживачами, конкурентами та контрагентами; рівень конкуренції в галузі, зокрема з урахуванням імпорتنих постачань на національний ринок продукції тваринництва; рівень технічних вимог до продукції тваринництва (пакування, дизайн, маркування, технічні характеристики товару та ін.); інформаційні, тобто доступ та ціна інформації щодо ринку, конкурентів, споживачів, діяльності державних владних інститутів, а також відсутність інформаційної асиметрії на ринку продукції тваринництва; інфраструктурні, що вказують на наявність та розвиток інфраструктури ринку, а також її відповідність вимогам виробників і споживачів продукції тваринництва; цінові, що охоплюють позитивну динаміку цін для виробника продукції тваринництва та забезпечують виробникам відповідну норму прибутку; сервісні, які спрямовані на формування сервісного обслуговування виробника продукції тваринництва та формують зрозумілі сервісні вимоги до постачання продукції тваринництва споживачам.

2. Внутрішні конкурентні переваги: «жорсткі» споживчі параметри, що спрямовані на забезпечення нормативних технічних вимог до продукції тваринництва (наприклад, загальне бактеріальне обсіменіння, кількість соматичних клітин та ін.); «м'які» споживчі параметри, що характеризують естетику та інформаційну виразність товару; цінові, тобто ціна придбання продукції тваринництва та подальші витрати на її використання (оброблення); маркетингові, що охоплюють умови постачання та платежу за продукцію, сервіс, заходи зі стимулювання збуту; виробничі, що містять якість виготовлення продукції та продуктивність праці; управлінські, які торкаються управлінських навичок і вмінь керівництва та менеджерів суб'єкта підприємницької діяльності, що виготовляє продукцію тваринництва; технологічні, що передбачають використання провідних технологій та техніки для виготовлення продукції тваринництва; географічні,

що пов'язані з близькістю з ринками сировини або ринками збуту продукції; інноваційні, що вказують на високу інноваційну активність суб'єкта підприємницької діяльності, яка виготовляє продукцію тваринництва; організаційні, які охоплюють ефективну організацію діяльності та відносин всіх підрозділів суб'єкта підприємницької діяльності, що виготовляє продукцію тваринництва [81, с. 47; 90, с. 15-16].

Параметри (критерії) конкурентоспроможності продукції тваринництва можна розподілити на відповідні групи:

- цінові, що дають змогу визначити конкурентоспроможність продукції тваринництва за співвідношенням цін, собівартості продукції, окупності виробництва, рентабельності з аналогічною продукцією конкурентів або товарами-замінниками [90, с. 21];

- нецінові (якість), що визначають суспільну корисність продукції тваринництва з урахуванням суспільно необхідних витрат на всіх стадіях відтворювального циклу [97, с. 39];

- нормативні, які вказують на відповідність товару національним та міжнародним стандартам, технічним умовам виготовлення, законодавчо-нормативній базі країни виготовлення або країни-імпортеру [39, с. 52];

- економічні (витратні), які дають змогу порівняти продукцію тваринництва з аналогічними товарами, що виготовлені конкурентами, або товарами-замінниками за витратами на виробництво, купівлю, післяпродажне обслуговування, транспортування, а також щодо витрат споживача під час задоволення його потреб шляхом споживання продукції [92, с. 68];

- технологічні, що дають змогу визначити конкурентоспроможність продукції тваринництва за технологіями вирощування, переробки, товарної обробки та зберігання продукції [98, с. 134];

- корисності, що дають змогу визначити конкурентоспроможність продукції тваринництва за співвідношенням ефектів від використання

продукції з аналогічними товарами, що виготовлені конкурентами, або товарами-замінниками [99, с. 94];

- екологічності, які вказують на механічний, радіаційний, звуковий та інший впливи виробництва продукції тваринництва на навколишнє природне середовище та людей [92, с. 69];

- конкурентоспроможності пропозиції, що дають змогу порівняти продукцію тваринництва з аналогічними товарами, що виготовлені конкурентами, або товарами-замінниками за способами просування продукції на ринки збуту (зовнішні, внутрішній), умовами постачання посередникам і споживачам, зокрема здійснення імпорتنих поставок, умовами здійснення розрахунків з покупцями, зокрема під час імпорتنих поставок, каналами збуту, сервісним обслуговуванням покупців [39, с. 52];

- контролю, що визначають конкурентоспроможність продукції тваринництва порівняно з аналогічними товарами, що виготовлені конкурентами, або товарами-замінниками за рівнем контролю за агротехнологічним циклом сільськогосподарського виробництва, а також за технологічними процесами товарної обробки та зберігання [98, с. 134];

- ергономічності, що дають змогу порівняти продукцію тваринництва з аналогічними товарами, що виготовлені конкурентами, або товарами-замінниками за фізіологічними, антропометричними, гігієнічними характеристиками [99, с. 94];

- естетичності, що дають змогу визначити конкурентоспроможність продукції тваринництва, порівняно з аналогічними товарами, що виготовлені конкурентами, або товарами-замінниками за чуттєво-сприятливими ознаками форми та рівнем задоволення естетичних потреб людини (споживача, покупця) [93, с. 69].

До чинників формування конкурентоспроможності продукції тваринництва варто віднести: запровадження та використання сучасних прогресивних технологій виробництва продукції, передусім вирощування, зберігання, перероблення, транспортування та реалізації продукції, зокрема

технологій використання альтернативних джерел енергії (сонце, вітер, біомаса); розроблення, купівлю та впровадження інновацій у фінансово-господарську діяльність агровиробників, зокрема налагодження селекційної роботи у тваринництві; удосконалену систему техніко-технологічних та агротехнічних заходів виробництва продукції [75, с. 97-98; 100, с. 117; 101, с. 102].

Наголошуємо на ключовому значенні конкурентоспроможності продукції тваринництва для формування конкурентоспроможності підприємств, галузі, агросектору, економічної системи країни та забезпечення національної і економічної безпеки. Водночас наявність наукової дискусії та проблеми щодо визначення сутності й теоретичної характеристики конкурентоспроможності продукції тваринництва вимагає застосування сучасного дослідницького інструментарію, зокрема методу декомпозиції системного аналізу, семантичного трикутника Фреге, модифікованої піраміди Х. Траболда. У межах проведення подальших досліджень важливим є розкриття методологічних засад формування та оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів з акцентом на ситуацію, що склалась в економічній системі України.

Висновки до розділу 1

За результатами проведеного дослідження теоретичних основ формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів на основі використання праць вітчизняних та зарубіжних науковців, наукових розробок міжнародних організацій та організацій Європейського Союзу, законодавчо-нормативних актів України, власного доробку автора зроблено такі висновки.

1. Доведено, що в період від появи людини й упродовж усього розвитку соціального та економічного життя поняття конкуренції та конкурентоспроможності постійно супроводжують людську діяльність та

суспільні відносини. Виявлено різницю між конкуренцією та конкурентоспроможністю у контексті функціонування ринкової економіки (капіталізму), зокрема в сфері тваринництва. Наголошено на активізації наукових досліджень конкуренції та конкурентоспроможності під час переходу на ринковий (капіталістичний) тип побудови економічних систем, оскільки відбулось розширення досліджень у контексті появи різних рівнів конкуренції та конкурентоспроможності: окрема людина, сукупність людей, суб'єкт підприємницької діяльності, окрема місцевість, окремий регіон країни, галузь (сектор) економіки, сукупність підприємств, сукупність регіонів або галузей економіки, країна, сукупність країн, регіон світу, світовий рівень.

2. Розкрито та описано еволюційний розвиток теоретичних поглядів на конкурентоспроможність аграрного сектору економіки і тваринництва, зокрема схарактеризовано напрацювання каноністів; меркантилістів; фізіократів; класичної школи політичної економії (концепція абсолютних переваг А. Сміта, концепція відносних переваг Д. Рікардо, модернізована теорія відносних переваг Дж. Міля, моделі Елі Хекшера та Бертіля Оліна); науковців-розробників соціалістичних економічних ідей; кейнсіанства; представників неокласичної економічної теорії (теорія А. Маршалла (теорія рівноваги), теорія Е. Чемберліна - Дж. Робінсон (теорія недосконалої конкуренції – монополістичної конкуренції), теорія Дж. М. Кларка (теорія ефективної конкуренції), теорія Й. Шумпетера (теорія еволюційної економіки), теорія В. Олдерсона (теорія маркетингової поведінки), теорія Л. фон Мізеса, теорія Ф.-А. фон Гаска); представників нових наукових шкіл-теорій (інституціоналізм, теорія М.Е. Портера, теорія П.Р. Кругмана, теорія Дж. Стіглера, індустріальна теорія Дж. К. Гелбрейта, теорія людського капіталу Г. Беккера, ресурсна теорія, еволюційна теорія, теорія «ко-еволюції» Дж. Ф. Мура, «стратегія блакитного – червоного океану» У. Чан Кіма та Р. Моборна). Проведене компаративне оцінювання наукових розробок щодо конкурентоспроможності на різних рівнях функціонування економічних

систем показало, що досліджені та оцінені теорії конкурентоспроможності й конкуренції не можна повною мірою використати для формування (забезпечення) конкурентоспроможності продукції тваринництва, а отже, є необхідність проведення подальших наукових досліджень у сфері конкурентоспроможності галузі тваринництва з врахуванням особливостей розвитку економічної системи України, сектору українського тваринництва та українських виробників продукції тваринництва.

3. На основі побудови історичної хронології розвитку підходів до визначення сутності терміну «конкуренція», з'ясування головних ознак конкуренції, використання семантичного трикутника Фреге було надане авторське визначення термінів «конкуренція», «конкуренція в агросекторі» та «конкуренція у тваринництві», а також розкрито економічні суб'єкти конкуренції, рівні конкуренції та сутність «конкурентних переваг».

4. На основі дослідження наукових підходів, використання семантичного трикутника Фреге, авторського визначення терміну «конкуренція» визначено сутність термінів «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність у агросекторі», «конкурентоспроможність у тваринництві». Розкрито відмінності між конкурентоспроможністю та конкурентоздатністю. У межах проведення абстрактно-логічного аналізу розкрито зв'язок між термінами «конкуренція», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність». Визначено рівні конкурентоспроможності та фактори впливу на кожному рівні конкурентоспроможності. Наголошено на ключовому значенні конкурентоспроможності підприємства та наведено авторське визначення термінів «конкурентоспроможність підприємства», «конкурентоспроможність підприємства тваринництва». Окремо розкрито особливості забезпечення конкурентоспроможності тваринництва як галузі економіки країни, а також конкурентоспроможності підприємств тваринництва на основі використання потенціалу аграрного сектору

економіки країни, зокрема за рахунок запровадження модифікованої піраміди Х. Траболда.

5. Доведено, що конкурентоспроможність продукції виступає базисом для забезпечення конкурентоспроможності підприємства (мікрорівень), галузі (мезорівень), окремої території країни (мезорівень), сектору економіки (мезорівень), регіону країни (мезорівень), країни в цілому (макрорівень). При цьому для дослідження особливостей формування та забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва використано метод декомпозиції системного аналізу. Особливу увагу була приділено визначенню сутності термінів «конкурентоспроможність продукції», «конкурентоспроможність продукції тваринництва», зокрема з використанням семантичного трикутника Фреге. Окремо було наведено ієрархічні рівні забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва на основі модифікованої піраміди Х. Траболда.

6. Здійснено теоретичну характеристику конкурентоспроможності продукції тваринництва на основі використання методу декомпозиції системного аналізу, зокрема: наведено відмінності між конкурентоспроможністю підприємства та конкурентоспроможністю продукції; розкрито фактори впливу на конкурентоспроможність продукції тваринництва на різних рівнях функціонування економічних систем; наведено сукупність ознак конкурентоспроможності продукції тваринництва; розкрито зовнішні та внутрішні конкурентні переваги, параметри (критерії) та чинники формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Основні результати дослідження опубліковані в наукових працях автора [3, 42, 72, 94].

Список використаних джерел до Розділу 1

1. Voinescua R., Moisoiu C. Competitiveness, Theoretical and Policy Approaches. *Towards a More Competitive EU : Procedia Economics and Finance*. 2015. Vol. 22. P. 512–521. DOI: 10.1016/S2212-5671(15)00248-8
2. Siudek T., Zawajska A. Competitiveness in the economic concepts, theories and empirical research. *Oeconomia*. 2014. № 13 (1). P. 91–108.
3. Перегуда Ю. А. Еволюція наукових поглядів на забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. Економічна. Сер. Юридична*. 2022. Вип. 33. С. 43–50.
4. Історія економічних вчень : навчальний посібник / за ред. В. В. Кириленка. Тернопіль : Економічна думка, 2007. 233 с.
5. Історія економіки та економічної думки : підручник / за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 792 с.
6. Історія економічних вчень : підручник / за ред. В. М. Тарасевича, Ю. Є. Петруні. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 352 с.
7. Posokhov I. M., Cherpizhko E. V. Evolution of theoretical approaches to the competitiveness conception. *International Scientific Journal Theoretical & Applied Science*. 2017. Vol. 48(04). P. 177–188.
8. Ковальчук В. Фізіократи, або на підступах до вершини. *Вісник ТНЕУ*. 2011. № 4. С. 158–164.
9. Николук О. М. Еволюція теорій конкурентоспроможності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2011. № 3. Т. 2. С. 231–238.
10. Ярошенко А. С. Дослідження еволюційного розвитку теоретичних уявлень про конкуренцію. *Економічна наука XXI століття: реалії та перспективи* : зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2013. С. 241–247.
11. Стоянова О. Є. Теоретичні основи дослідження міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. *Вісник Харківського*

Національного Університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2016. Вип. 5. С. 108–111.

12. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. *The Library of Economics and Liberty (Econlib)*. URL: <https://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html> (last accessed: 06.02.2024).

13. Nel Páez P., Jiménez W. G., Buitrago J. D. Las teorías de la competitividad: una síntesi (Theories of competitiveness: a synthesis). *Revista Republicana*. 2021. № 31. P. 119–144. DOI: 10.21017/Rev.Repub.2021.v31.a110

14. Ricardo D. Principles of Political Economy and Taxation. Barnes & Noble Digital Library, 2012. URL: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/ricardo/Principles.pdf> (last accessed: 06.02.2024).

15. Mill J. S. Principles of Political Economy. London: Longmans, Green and Co., 1909. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/mill-principles-of-political-economy-ashley-ed> (last accessed: 06.02.2024).

16. Anca H.D.B. Litterature review of the evolution of competitiveness concept. *Annals of Faculty of Economics, University of Oradea, Faculty of Economics*. 2012. Vol. 1(1). P. 41–46.

17. Marx K. Capital: A Critique of Political Economy. Volume I: The Process of Capitalist Production / Trans. by Samuel Moore and Edward Aveling, ed. Frederick Engels. Chicago: Charles H. Kerr and Co., 1909. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/marx-capital-a-critique-of-political-economy-volume-i-the-process-of-capitalist-production> (last accessed: 06.02.2024).

18. Keynes J. M. The General Theory of Employment, Interest, and Money. Palgrave Macmillan Cham, 2018. DOI: 10.1007/978-3-319-70344-2

19. Лупак Р. Л., Васильців Т. Г. *Конкурентоспроможність підприємства* : навч. посіб. Львів : Видавництво ЛКА, 2016. 484 с.

20. Marshall A. Principles of Economics. London: Macmillan and Co., Ltd, 1920 [1890]. URL: <https://www.econlib.org/library/Marshall/marP.html> (last accessed: 06.02.2024).

21. Chamberlin E. H. *The Theory of Monopolistic Competition*. London : Oxford University Press, 1949 [1933]. URL: <http://digamoo.free.fr/chamberlin1933.pdf> (last accessed: 06.02.2024).
22. Robinson J. V. *The Economics of Imperfect Competition*. 1933. URL: <https://www.jstor.org/stable/2342203> (last accessed: 24.12.2024).
23. Clark J. M. *The Costs of the World War to the American People*. A. M. Kelley, 1970. 316 p.
24. Reisman D. A. *Schumpeter's Market: Enterprise and Evolution*. Edward Elgar Publishing, 2004. 304 p. DOI: 10.4337/9781845420857
25. Croitoru A. Schumpeter, J.A., 1934 (2008). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*. *Journal of comparative research in anthropology and sociology*. 2012. Vol. 3. P. 137–148. URL: <https://www.researchgate.net/publication/> (last accessed: 06.02.2024).
26. Alderson W. *Dynamic Marketing Behavior: a Functionalist Theory of Marketing*. R.D. Irwin, 1965. 383 p.
27. Mises L. *Nation, State, and Economy* / Translated by Leland B. Yeager. 1919, 1983. URL: https://mises-media.s3.amazonaws.com/Nation%2C%20State%2C%20and%20Economy_3.pdf (last accessed: 06.02.2024).
28. Hayek F. A. *Prices and Production*. 1931 (First published). URL: <https://delong.typepad.com/files/prices-and-production.pdf> (last accessed: 06.02.2024).
29. *How Competitive Forces Shape Strategy* : Awareness of these forces can help a company stake out a position in its industry that is less vulnerable to attack, by Michael E. Porter. (A version of this article appeared in the March–April 1979 issue of *Harvard Business Review*). URL: <https://hbr.org/1979/03/how-competitive-forces-shape-strategy> (last accessed: 06.02.2024).
30. Keirstead B. S. *Production and Distribution Theories: The Formative Period*. By George J. Stigler. New York [Toronto]: The Macmillan Company.

1941. Pp. viii, 392. *Canadian Journal of Economics and Political Science*. 1942. Vol. 8(1). P. 132–135. DOI: 10.2307/137011

31. Galbraith J. K. *The New Industrial State*. REV-Revised. Princeton University Press, 1985. DOI: 10.2307/j.ctvcn4hjz

32. Прокопенко О. В. Теорія конкуренції : еволюція поглядів і змістовне наповнення. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4(3). С. 407–414.

33. Becker G. S. Human capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education. *NBER*. 1994. URL: <https://www.nber.org/books-and-chapters/human-capital-theoretical-and-empirical-analysis-special-reference-education-third-edition> (last accessed: 06.02.2024).

34. Сотник В. П. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. Львів : Видавництво ЛКА, 2019. 372 с.

35. Moore J. F. *The Death of Competition: Leadership and Strategy in the Age of Business Ecosystems*. New York : HarperBusiness 1996. 320 p.

36. Chan Kim W., Mauborgn R. Blue Ocean vs. Red Ocean Strategy. *Harappa*. 2021. URL: <https://harappa.education/harappa-diaries/blue-ocean-and-red-ocean-strategy> (last accessed: 06.02.2025).

37. Garelli S. *Top Class Competitors: How Nations, Firms, and Individuals Succeed in the New World of Competitiveness*. Chichester : John Wiley & Sons, 2006. URL: https://libsearch.cbs.dk/discovery/fulldisplay?vid=45KBDK_CBS:CBS&docid=alma990003669410305765&lang=da&context=SP (last accessed: 06.02.2024).

38. Тарнавська Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 570 с.

39. Крючкова Ж. В. Сутність конкуренції і конкурентоспроможності аграрних підприємств як економічних категорій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 12. С. 49–53.

40. Karlof B. *Business strategy*. 1989. DOI: 10.1007/978-1-349-11265-4

41. Про захист економічної конкуренції : Закон України, док. № 2210-III, чинний, поточна ред. від 16.05.2024. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 06.12.2024).

42. Перегуда Ю. А. Сутність та теоретична характеристика конкуренції у тваринництві. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2023. № 1(23). С. 37-49. DOI: 10.26661/2522-1566/2023-1/23-04

43. Фісуненко П. А. Підходи до визначення конкурентоспроможності підприємства: сутність та еволюція поняття. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 2(58). С. 152–161.

44. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика. Київ : Формат, 2008. 488 с.

45. Шебаніна О. В., Федосєєва Г. С. Формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку: теоретичний аспект. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2016. № 2. С. 259–266.

46. Шинкаренко В. Г., Бондаренко А. С. Управление конкурентоспособностью предприятия. Харьков : ХНАДУ, 2003. 188 с. *російськомовне видання*

47. Яців І. Б., Яців С. Ф. Особливості формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 28(1). С. 278–285.

48. Павлова Г. Є. Особливості аграрного сектора в національній економіці. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2729> (дата звернення: 06.02.2024).

49. Волошанюк Н. В., Сьомка А. К. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 13(1). С. 45–49.

50. Лаврук В. В., Будняк Л. М., Лаврук О. С. Проблематика залучення інвестицій у економічну модернізацію і підвищення конкурентоспроможності тваринництва. *Агросвіт*. 2020. № 11. С. 26–36.

51. The President's Commission on Competitiveness. Global competition: the new reality. USGPO., Washington, D.C., 1985. DOI: 10.32702/2306(6792.2020.11.26

52. Science, Technology and Innovation in the New Economy. *OECD*. 2020. URL: <https://www.oecd.org/science/inno/1918259.pdf> (last accessed: 06.02.2024).

53. European Commission. European competitiveness report – 2000. European Commission. 2000. URL: http://aei.pitt.edu/45429/1/Competitiveness_2000.pdf (last accessed: 06.02.2024).

54. Fuior E., Zavatki T., Maxim I. Competitiveness of the enterprise: the essence and methods of evaluation. The yearbook of the «GH. ZANE» institute of economic researches, Gheorghe Zane Institute for Economic and Social Research (from The Romanian Academy, Jassy Branch). 2019. Vol. 28(1). P. 33–50.

55. Дементьева А. Конкурентоспроможність міжнародних компаній. *Маркетинг*. 2003. № 3. С. 64–67.

56. Кузьмін О. Є., Горбаль Н. І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : навч. посіб. для студ. спец. «Міжнародна економіка». Львів : Компакт-ЛІВ, 2005, 304 с.

57. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. С. Ф. Покропивного. Київ : КНЕУ, 2004. 528 с.

58. Крючкова Ж. В. Дослідження сутності конкурентоспроможності та конкурентоздатності аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2016. № 7. С. 44–50.

59. Воронкова А. Е. Конкурентоспроможність підприємства: механізм управління та діагностика. *Економіка промисловості*. 2009. № 3. С. 133–137.

60. Піддубний І., Піддубна Л. Теорія конкурентоспроможності: сучасний стан і предметно-методологічні аспекти розвитку. *Економіка України*. 2007. № 8. С. 52–60.
61. Бечко П. К., Голобородько Я. О. Теоретичні засади сутності економічних категорій «конкуренція» і «конкурентоспроможність». *Ефективна економіка*. 2015. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_7_14 (дата звернення: 05.02.2024).
62. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голова ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
63. Staskevičiūtė G., Tamošiūnienė R. Šalies konkurencingumas: sampratos raida laiko perspektyvoje. *Veršlas: Teorija ir praktika. Business: Theory and practice*. 2010. Vol. 11(2). P. 159–167. DOI: 10.3846/btp.2010.18
64. Місюк М. В. Інноваційно-інвестиційний підхід до формування та підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Економіка АПК*. 2016. № 3. С. 74–79.
65. Юринець З. В. Інноваційні стратегії в системі підвищення конкурентоспроможності економіки України : дис. ... д-ра екон. наук. : 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. 519 с.
66. Суліма О. А. Теоретико-методологічні засади конкурентоспроможності підприємств. *Ефективна економіка*. 2014. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2675> (дата звернення: 05.02.2024).
67. Кадирус І. Г. Конкурентоспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3390> (дата звернення: 05.02.2024).
68. Господарський кодекс України : док. № 436-IV, чинний, поточна ред. від 01.01.2025. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 05.01.2025).

69. Беляєва Н. С. Компанія, корпорація, організація, підприємство, установа, фірма: законодавче обґрунтування застосування понять. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 3 (71). С. 164–172.

70. Юр'єв В. В. Напрями забезпечення та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств через диверсифікацію їх діяльності. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.1.201

71. Trabold H. Die internationale Wettbewerbsfähigkeit einer Voppswirtschaft. 1995. Vol. 64(2). Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung / Quarterly Journal of Economic Research. <https://EconPapers.repec.org/RePEc:diw:diwvjh:64-20-2> (last accessed: 06.02.2024).

72. Перегуда Ю. А. Вплив невизначеності на формування конкурентних переваг продукції тваринництва. *Digitalization of the economy as a factor in the sustainable development of the state* : International scientific conference (September 23-24, 2021. Kielce, Poland). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. P. 45–51.

73. Діброва А. Д. Сучасне трактування сутності державного регулювання аграрного сектора економіки. *Економічна теорія*. 2007. №. 1. С. 76–84.

74. Драган О. І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти : монографія. Київ : ДАКККиМ, 2006. 160 с.

75. Сливінська О. Б., Боднар О. В. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 3(14). С. 96–99.

76. Завьялов П. Конкуренція – невід'ємна властивість розвинутого ринку. *Маркетинг*. 1997. № 5. С. 3–14.

77. Чапко І. П. Визначення конкурентоспроможності аграрної продукції. *Економіка АПК*. 1998. № 11. С. 85–88.

78. Савінова Ю. М. Конкуреноспроможність підприємств та чинники, що її обумовлюють. *Вісник Української академії банківської справи*. 2003. № 1(14). С. 94–97.

79. Конкуреноспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення : монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. 470 с.

80. Батрак М. Методи генерації інноваційних ідей як засіб підвищення конкуреноспроможності товарів вітчизняних виробників. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 1. С. 121–128.

81. Коценко М. С. Конкуренентні переваги у системі забезпечення конкуреноспроможності органічної продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2021. Вип. 43. С. 44–50.

82. Балабанова І. Конкуренентна компетенція підприємства. *Вісник ТНЕУ*. 2008. 1. С. 79–86.

83. Гринь В. І. Державна підтримка розвитку конкуреноспроможного аграрного виробництва. *Таврійській науковий вісник*. 2012. Вип. 78. С. 193–198.

84. Гринь В. І. Сутність та фактори конкуреноспроможності продукції сільськогосподарських підприємств. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2012. Вип. 2(5). Т. 3. С. 87–92.

85. Варченко О. М. До питання формування конкурентних переваг на ринку продуктів бурякоцукрової галузі. *Вісник аграрної науки*. 2000. № 8. С. 68–70.

86. Гайдук В. А. Фактори конкурентноздатності суб'єктів на товарних ринках. *Економіка та держава*. 2007. № 3. С. 21–23.

87. Гринь В. І. Регулятори та важелі підвищення конкуреноспроможності галузей тваринництва в Україні: теорія та практика використання. *Scientific journal of academic research «Black sea», economic science*. Part A. December 2013. P. 73–78.

88. Васильков В. Організація виробництва : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 524 с.
89. Реутов В. Є. Конкурентоздатність підприємства: критерії, показники і методики оцінювання. *Економіка та держава*. 2006. № 5. С. 65–67.
90. Ільчук М. М., Коновал І. А., Мельникова І. В. Конкурентоспроможність продукції скотарства і птахівництва України в системі євроінтеграції : монографія. Київ : Аграр Медіа Груп, 2015. 321 с.
91. Касич А., Шара В. Понятійний апарат терміну «готова продукція» як об'єкта бухгалтерського обліку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2016. № 11 (188). С. 33–36.
92. Желуденко К. В. Сутність та фактори конкурентоспроможності продукції підприємств України. *Інтелект XXI*. 2017. № 1. С. 66–71.
93. Білих М. С., Пермінова С. О. Вектори розвитку конкурентоспроможності експортної продукції підприємства. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : II Міжнародна науково-практична конференція. 2021. С. 148–149.
94. Перегуда Ю. А. Фактори впливу на конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні в умовах російської військової агресії. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2022. № 22. Т. 4. С. 69–77. DOI: 10.26661/2522-1566/2022-4/22-06
95. Бакай В. Й., Ліннік Д. В. Особливості визначення та оцінки конкурентоспроможності продукції підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 6(1). С. 272–279. DOI: 10.31891/2307-5740-2021-300-6-42
96. Кваша С. М. Індекс конкурентоспроможності особистості в суспільних просторах життєдіяльності : монографія. Київ : НУБіП України, 2024. 60 с.

97. Пронкіна Л. І. Конкурентоспроможність та якість продукції підприємств : взаємозв'язок змісту та управління. *Економічна теорія та право*. 2015. № 3(22). С. 36–45.

98. Єрмаков О. Ю., Єсаулов В. А. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2016. № 247. С. 130–141.

99. Серединська В. М., Загородна О. М. Конкурентоспроможність продукції : значення та сфера застосування. *Інфраструктура ринку. Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. 4. С. 93–98.

100. Зоря С. Взаємозалежність між сільським господарством та макроекономікою в Україні. Київ : КНЕУ, 2005. 216 с.

101. Кваша С. М., Голомша Н. Є. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку. *Економіка АПК*. 2006. № 5. С. 99–104.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

2.1. Наукове забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів

Тваринництво є однією з ключових галузей економіки країни та забезпечує економічну й національну безпеку. Однак продукція тваринництва переважно збувається на ринках монополістичної конкуренції, на яких головним є формування достатнього рівня конкурентоспроможності. У цих умовах проблема забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва має визначальне значення на макро-, мезо-, мікрорівнях функціонування економічних систем. З іншого боку, ринки продукції тваринництва постійно перебувають під впливом економічних викликів, з-поміж яких у сучасних умовах (2012-2023 роки) особливого значення набули такі: економічна криза в Україні 2014-2017 років; пандемія та викликані пандемійними обмеженнями зміни в економічних системах різного рівня (макро-, мезо-, мікрорівень); війна України проти російських загарбників та спричинені військовими й політичними діями зміни у світовій, міжнародній, національній, галузевих (зокрема в тваринництві), регіональних економіках та фінансово-господарській діяльності окремих підприємств (зокрема підприємств тваринництва) і домашніх господарств; перехід до постіндустріальної моделі розвитку економічних систем різного рівня, формування якої розпочалося в часи загальносвітової кризи 2007-2008 років і супроводжується процесами прискореної цифровізації, екологізації, соціалізації бізнес-діяльності, а також зміщенням акцентів на регіональний та місцевий рівні економічних систем. Економічні виклики значно змінюють умови забезпечення формування конкурентоспроможності продукції

тваринництва, що вимагає проведення наукових досліджень та формування відповідної наукової бази для розв'язання виявлених проблем.

Наголошуємо на значному науковому інтересі до питань формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, де можна виділити такі напрацювання: А. Дреч, Д.С. Коллатто та Д.П. Ласерди [1]; Ю. Лонга [2]; Ш. Бойнеца [3]; І.Б. Зеленчук [4]; Л. Степасюк та З. Тітенко [5]; М.М. Ільчук, І.А. Коновал та І.В. Мельникової [6] і інших вчених.

У межах дослідження наукового забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів вважаємо доречним сконцентрувати увагу на визначенні мети, завдань, напрямів, принципів, концепцій, підходів, механізму, а також складанні системної карти.

Метою формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, з урахуванням сформульованого авторського визначення терміну «конкурентоспроможність продукції тваринництва», обрано управлінський процес визначення та генерування сукупності конкурентних переваг продукції підприємства тваринництва, що дають змогу продукції максимально задовольнити потреби споживачів, ринку та суспільства і виграти конкурентну боротьбу (змагання) суб'єкту підприємницької діяльності в умовах економічних викликів.

Це дало змогу визначити завдання формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, зокрема:

- дослідження зовнішнього середовища та впливу зовнішніх факторів на конкурентоспроможність галузі, підприємства і продукції тваринництва, зокрема в межах економічних викликів (економічна криза, різкі зміни кон'юнктури та ін.);

- дослідження ринку щодо потенціалу розвитку, тенденцій розвитку, структури, кон'юнктури, місткості, реакції на сезонні та економічні цикли,

наявності індивідуального чи колективного домінування виробників, впливу експорту та імпорту;

- дослідження споживачів, їхніх потреб, вимог до продукції тваринництва, конкуренції на ринку між споживачами, платоспроможного попиту та вподобань;

- дослідження впливу державних та муніципальних інститутів влади щодо регулювання ринку, формування адміністративних бар'єрів та шоків для ринку, корупції, податків та зборів;

- дослідження конкурентів, їхніх фінансових, технічних, маркетингових управлінських можливостей, конкурентної активності, бажання та вміння співпрацювати на ринку з іншими конкурентами, ставлення до конкурентів, а також споживачів до їхньої продукції;

- дослідження підприємства (внутрішнього середовища) щодо управлінської, виробничої, комерційної, маркетингової, фінансової діяльності, управління персоналом, а також організації міжособистісних взаємин на підприємстві в умовах економічних викликів;

- оцінювання та виокремлення сукупності ризиків, що впливають на формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів;

- виокремлення сукупності конкурентних переваг, що є оптимальною для продукції тваринництва;

- оцінювання відповідності наявних конкурентних переваг продукції тваринництва підприємства виокремленій оптимальній сукупності конкурентних переваг;

- розроблення управлінських впливів щодо формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів та досягнення оптимальної сукупності конкурентних переваг для продукції підприємства;

- реалізація управлінських впливів щодо формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних

викликів у межах досягнення оптимальної сукупності конкурентних переваг для продукції підприємства;

- внесення змін у виробничу, комерційну, маркетингову, фінансову діяльність, управління персоналом, а також організацію міжособистісних взаємин на підприємстві для виготовлення конкурентоспроможної продукції тваринництва з врахуванням реакції на економічні виклики та вплив конкурентів, зокрема імпорт продукції тваринництва;

- оцінювання реалізації й корегування, у випадку необхідності, управлінських впливів щодо формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів [7; 8, с. 115].

Підприємства мають приділяти особливу увагу виокремленню та реалізації напрямів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, до яких відносимо: витратно-ціновий напрям; якість; організаційний напрям; взаємовідносини з контрагентами; взаємовідносини з конкурентами; збутовий напрям; результативний напрям.

Витратно-ціновий напрям формування конкурентоспроможності продукції тваринництва має містити такі складові: виробничі та невиробничі витрати і їхні складові; собівартість продукції; цінову політику підприємства; рівень прибутковості підприємства; рівень прибутковості окремої продукції; управління витратами; управління цінами; порівняння з цінами та витратами конкурентів і середньо ринковими цінами та витратами; комплекс заходів з економії витрат; ефективність формування витрат та ціноутворення на підприємстві; інноваційну діяльність, що спрямована на оптимізацію витрат і цін підприємства і на окрему продукцію підприємства; зниження ресурсоемності продукції та збільшення конверсії корму; підвищення продуктивності праці персоналу; оптимізацію оподаткування [8, с. 115; 9, с. 17-18].

Якість як напрям формування конкурентоспроможності продукції тваринництва має бути спрямована на забезпечення: технічного рівня підприємства та виготовлення окремої продукції; політику оновлення

основних фондів; підготовку та підвищення кваліфікації персоналу; інноваційну діяльність у сфері виготовлення продукції; дотримання стандартів та норм виготовлення продукції; стандартизацію та сертифікацію діяльності; контроль якості продукції; зворотний зв'язок з покупцями та споживачами продукції; зменшення браку в готовій продукції [9, с. 18-19].

Організаційний напрям формування конкурентоспроможності продукції тваринництва пов'язаний із: побудовою, розвитком та реформуванням організаційної структури підприємства; ефективністю відносин між підрозділами підприємства з приводу виготовлення, збуту та забезпечення конкурентоспроможності продукції; регламентацією роботи підприємства; неформальними відносинами на підприємстві; формуванням відповідного клімату у трудовому колективі підприємства; інформуванням персоналу підприємства щодо мети та цілей діяльності суб'єкта підприємництва; заохоченням персоналу до поділяння цінностей підприємства та спрямуванням зусиль персоналу на досягнення мети і цілей діяльності суб'єкта підприємництва; забезпеченням лояльності персоналу щодо підприємства, його діяльності та продукції [10].

Відносини з контрагентами в межах формування конкурентоспроможності продукції тваринництва мають забезпечити: рівноправні взаємовідносини та усунення проявів сегрегації і дискримінації, зокрема щодо відносин з інститутами державної влади та місцевого самоврядування; недопущення появи і використання «асиметрії інформації»; чітке розуміння контрагентами вигоди під час взаємодії з підприємством; формування чітких правил щодо обміну інформації або її отримання; взаємну допомогу під час побудови фінансово-економічних відносин [11].

Відносини з конкурентами в межах формування конкурентоспроможності продукції тваринництва мають будуватися на: доброякісній конкуренції; взаємоповазі та усуненні проявів антагонізму; розвитку та стимулюванні чесної й відкритої боротьби, зокрема з малим та мікробізнесом; розвитку та запровадженні концепції «блакитного океану»;

налагодженні взаємовигідних відносин та відстоюванні власних інтересів законними засобами [10; 11].

Збутовий напрям формування конкурентоспроможності продукції тваринництва має спрямовуватися на: вивчення ринків збуту продукції; формування й реалізацію збутових стратегій, зокрема щодо виходу на нові ринки збуту продукції; адаптацію продукції під вимоги різних категорій покупців або споживачів; формування дієвого комплексу стимулів щодо купівлі продукції покупцями або споживачами; розвиток діалогу між підприємством та покупцями або споживачами його продукції; формування дієвої та достатньої системи інформування покупців або споживачів продукції підприємства [8, с. 115].

Результативний напрям формування конкурентоспроможності продукції тваринництва має забезпечити: досягнення запланованих результатів діяльності підприємства загалом та за окремими видами його продукції зокрема; відповідний рівень соціального захисту персоналу та соціальної відповідальності підприємства; досягнення стратегічних та тактичних цілей діяльності суб'єкта господарювання, зокрема щодо частки ринку за окремими видами продукції; можливості для довгострокового розвитку підприємства, зокрема щодо інноваційної й інвестиційної діяльності; задоволення результатами діяльності підприємства з боку власників, менеджменту та працівників суб'єкта господарювання [9, с. 20-21].

До принципів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва відносимо такі: відкритості, що вказує на доступ до ринків збуту продукції конкурентів, зокрема імпортерів; конкурентоспроможності підприємства, що визначає та визначається конкурентоспроможністю продукції; конкурентоспроможності країни, що впливає на конкурентоспроможність продукції та зумовлює ставлення до продукції на закордонних (світових) ринках збуту; конкуренції в галузі, що детермінує можливості забезпечення конкурентоспроможності продукції;

інноваційності, що вказує на рівень розроблення, купівлі, запровадження інновацій у галузі, на підприємстві, під час виготовлення продукції; рівноправності, що вказує на відсутність дискримінації, сегрегації та використання «асиметрії інформації» на ринках збуту продукції; адміністративного впливу, що визначає рівень впливу державних та місцевих владних інститутів у межах породження «шоків» для галузі, ринків продукції, підприємств та продукції безпосередньо; інформаційності, що зумовлює рівень доступу до інформації та якість інформації в межах формування конкурентоспроможності продукції; регламентованості, що детермінує рівень зовнішньої та внутрішньої регламентації процесів виробництва і збуту продукції на ринках відповідного рівня (регіональні, національні, міжнародні, світові).

Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва можливе з використанням певної сукупності концепцій, кожна з яких має практичне підтвердження та теоретичну характеристику.

Першою концепцією, яка може бути використана для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, можна назвати «Змагання як статичний стан». За цієї концепції конкуренція визначається як статична рівновага на ринку збуту продукції різного рівня (регіональний, національний, міжнародний, світовий), в умовах якої компанії, що виготовляють продукцію, не можуть змінювати ціни й отримувати надприбутки. Наведена концепція діє лише за певної сукупності умов, до яких відносять: наявність значної кількості конкурентів; наявність в учасників ринку загальних знань про ринкові можливості; вільні вхід та вихід на ринок [12]. За цієї концепції вирівнювання цін та витрат відбувається в межах зростання кількості виробників продукції, які пропонують продукцію на ринку споживачам (покупцям).

На основі концепції «Змагання як статичний стан» була сформована парадигма: Структура – Поведінка – Продуктивність (СПП – SCP). У межах розробленої парадигми було вказано, що формування

конкурентоспроможності продукції залежить від структури ринків, на яких працює фірма, що виготовляє продукцію, і це обумовлює поведінку фірми щодо забезпечення конкурентоспроможності власної продукції. З іншого боку, ключовим критерієм формування конкурентоспроможності продукції виступає продуктивність, яка є базисом для ринків монополістичної конкуренції (до яких ми відносимо і ринки продукції тваринництва). Однак, продуктивність втрачає свій вплив на формування конкурентоспроможності продукції зі зростанням концентрації на ринках і під час переходу їх до ринків із монопольною владою (монополія – природна монополія, олігополія, олігопсонія) [13; 14, с. 67].

Наголошуємо на наявності значних недоліків у наведеній концепції, з-поміж яких головними є: акцент лише на цінній конкуренції; визнання статичності конкуренції на ринках збуту продукції; неможливість застосувати концепцію для всіх ринків збуту продукції; неврахування сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів впливу під час визначення конкурентоспроможності продукції.

Ще однією концепцією, яка була застосована для формування конкурентоспроможності продукції, а отже, може бути використана і у тваринництві, є концепція «Конкуренція як процес суперництва». У цій концепції акцент зроблено на постійному суперництві між виробниками аналогічної продукції на ринках збуту різного рівня (регіональних, національних, міжнародних, світових). Формування конкурентоспроможності продукції залежить від постійного динамічного конкурентного процесу, що відбувається на ринку в межах суперництва (боротьби) між фірмами-виробниками продукції. При цьому спостережено постійний процес виходу слабких фірм із ринку та заміни їх на нові, більш конкурентні. Фірми постійно заохочують одна одну до вдосконалення продукції та пошуку нових можливостей для забезпечення конкурентоспроможності продукції. Найбільш ефективні фірми, що активно використовують інновації, нагороджуються споживачами (покупцями)

продукції збільшенням попиту та зростанням прибутку. Фірми намагаються за рахунок інновацій отримати тимчасову монопольну владу на ринку та отримати прибуток більший, ніж середньо ринковий. Формування конкурентоспроможності продукції за цієї концепції можна представити за допомогою такої парадигми: Динамічна боротьба між фірмами на ринку – Інновації – Ризик – Тимчасова монопольна влада – Прибуток [15, с. 10].

Концепція «Конкуренція як процес суперництва» є більш придатною для формування конкурентоспроможності продукції, зокрема тваринництва, однак має сукупність недоліків під час використання: вона придатна лише для конкурентних ринків; акцентує на значній активності фірм, хоча вони можуть бути пасивними послідовниками на ринку; зосереджує увагу на високому ризику та інноваційності, хоча не всі фірми на ринку можуть вибрати таку стратегію розвитку.

Для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва можна використовувати «Алмаз Портера» (третя концепція), тобто п'ять сил конкуренції на ринку продукції: конкуренція зі сторони товарів-замінників; загроза появи нових гравців; ринкова влада постачальників; ринкова влада покупців (споживачів); рівень конкуренції в галузі [16]. Необхідно зазначити, що концепцію «Алмаз Портера» переважно застосовують для оцінювання конкуренції підприємств у галузі, однак може бути використана і для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Конкуренція з боку товарів-замінників є великою на ринках, що мають високу еластичність за ціною і де споживачі (покупці) схильні до диференціації продукції споживання. При цьому продукція та продукція-замінник є еквівалентними або за якістю, або за показником ціна/якість. Можемо відмітити значний вплив товарів-замінників на ринках продукції тваринництва.

Загроза появи нових гравців на ринках продукції тваринництва відчувається постійно. Незважаючи на наявність певних адміністративних бар'єрів на ринках різного рівня, особливо національних, нові виробники не

несуть критичних втрат під час входу на ринки і мають можливості зайняти відповідну частку ринку за умови застосування адекватних цінової і збутової політик, а також дотримання стандартів якості.

На формування конкурентоспроможності продукції тваринництва на ринках продукції тваринництва має відповідний вплив ринкова влада постачальників, що забезпечують ресурсами підприємства-виробники продукції тваринництва. Ринкова влада постачальників є меншою на вертикально інтегрованих підприємствах, що поєднують у собі виробництво кормів, переробку та продаж продукції.

Враховуючи значну конкуренцію на ринках продукції тваринництва між виробниками, ринкова влада покупців (споживачів) має суттєвий вплив на формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, визначаючи параметри успіху для такої продукції з точки зору покупців (споживачів). З іншого боку, постійне зростання попиту на продукцію тваринництва на міжнародних та світових ринках збуту призводить до зменшення ринкової влади покупців (споживачів).

Рівень конкуренції в галузі досить суттєво змінюється залежно від рівня ринків продукції тваринництва (регіональних, національних, міжнародних, світових), а також країни – для національних ринків. Досить великий вплив на конкуренцію в галузі має рівень державної підтримки тваринництва в різних країнах світу [3, с. 210-211].

Досліджуючи концепцію «Алмаз Портера» як складову формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, маємо відмітити її недоліки, а саме: неможливість адекватно врахувати процеси вертикальної інтеграції та диференціації фінансово-господарської діяльності підприємств-виробників продукції; обмежена сукупність складових впливу та факторів впливу, що враховуються під час визначення конкуренції в галузі та конкурентоспроможності продукції.

Концепція РАМ (четверта концепція) може використовуватись для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. При цьому в

межах концепції РАМ створюється матриця аналізу, яка дає змогу порівняти такі показники: доходи виробників продукції; витрати на залучення посередників; витрати на первинні ресурси (земля, робоча сила, капітал); прибутковість на національному та міжнародних ринках. Також концепція РАМ дає змогу оцінити вплив на конкурентоспроможність продукції тіньового ринку та зусиль урядів щодо захисту національних виробників [17].

Дослідження, що було проведене Штефаном Бойнеком для продукції тваринництва країн Центральної та Східної Європи в межах використання концепції РАМ, показало недостатню конкурентоспроможність продукції на міжнародному та світових ринках через брак інвестицій, дезорганізацію виробництва, проблеми управління й надмірний вплив державного регулювання в країнах-імпортерах продукції [3, с. 212-213].

Застосування концепції РАМ у межах формування конкурентоспроможності продукції тваринництва має сукупність недоліків, до яких варто віднести передусім такі: орієнтація концепції на світові та міжнародні ринки; обмежена сукупність факторів впливу, що враховуються під час визначення та формування конкурентоспроможності продукції; пасивна роль підприємств-виробників у формуванні конкурентоспроможності продукції.

Концепція ІІТ (п'ята концепція), що ґрунтується на торговельних даних та враховує ступінь зовнішньої інтеграції і внутрішньогалузевої торгівлі, може використовуватись для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. Концепція базується на факті, що одна і та ж продукція одночасно експортується та імпортується з/в країни (-у). Така торгівля має назву внутрішньогалузева торгівля і для її визначення використовується зважений індекс Грубеля-Ллойда (GLІІТ), що ґрунтується на порівнянні експорту та імпорту за окремою товарною позицією. Якщо $GLІІТ = 0$, то всі торговельні операції в товарній позиції мають міжгалузевий характер (лише експорт або лише імпорт). Якщо $GLІІТ = 1$, то всі торговельні

операції в товарній позиції мають внутрішньогалузевий характер (експорт дорівнює імпорту) [18].

Наголошуємо на значній обмеженості концепції ІТ для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, оскільки концепція має низку недоліків, зокрема: стосується переважно міжнародної торгівлі; не враховує сукупності факторів впливу на формування конкурентоспроможності продукції; не пояснює сутності проблем, що були сформовані у відповідний проміжок часу і потребує проведення додаткових досліджень; торкається переважно галузі, а не окремих підприємств та продукції, яку вони виготовляють.

Дослідження п'яти концепцій формування конкурентоспроможності продукції тваринництва дали змогу констатувати наявність недоліків у кожній концепції, що потребує або використання декількох концепцій, або врахування недоліків обраної концепції під час формування конкурентоспроможності продукції підприємствами тваринництва, зокрема в Україні.

Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва може відбуватись на основі використання відповідних підходів (рис. 2.1).

Кожен із підходів до формування конкурентоспроможності продукції тваринництва має свої особливості, що потребують ідентифікації.

За факторного (ресурсного) підходу основою конкурентоспроможності продукції стає ефективне використання ресурсів, а також доступ до відповідних ресурсів виробників продукції, зокрема тваринництва. Водночас питання використання технологій, формування цін, кон'юнктура ринку, інновації є другорядними складовими формування конкурентоспроможності продукції або не враховуються. Витратний (ціновий) підхід вказує, що ключовим чинником для конкурентоспроможності продукції є ціни, що базуються на відповідній собівартості. Підприємство намагається оптимізувати розмір витрат, і через собівартість стати більш гнучким за цінами для споживачів (покупців). Однак такий підхід діє лише за умови

високої чутливості споживачів (покупців) до цін, особливо, якщо споживачі (покупці) обмежені у грошових ресурсах. Під час зростання доходів споживачів (покупців) вони менше схильні реагувати на зміни цін на продукцію, зокрема у тваринництві.

Рис. 2.1. Підходи до формування конкурентоспроможності продукції тваринництва

Джерело: систематизовано автором за даними [6, с. 22; 19, с. 91; 20, с. 241-242].

Якісний підхід вказує, що головним чинником у формуванні конкурентоспроможності продукції, зокрема у тваринництві, має бути якість. Однак наведена категорія є досить обмеженою для отримання конкурентних переваг, а в межах тваринництва виходить із дотримання відповідних

стандартів. Зростання якості не може бути постійним, оскільки це переводить продукцію до іншої категорії та призводить до зростання цін [6, с. 22].

Підхід до формування конкурентоспроможності продукції, що ґрунтується на використанні споживчої вартості, поєднує в собі вимоги споживачів (покупців) до ціни, якості та якнайповнішого задоволення їхніх потреб. Однак проблемою є те, що виробники не завжди можуть задовольнити всі потреби споживачів або поєднати їхні вимоги за ціною і якістю. Окремо необхідно відмітити, що споживачі досить часто не мають чіткого уявлення про свої потреби і є пасивними у виборі продукції.

Формування конкурентоспроможності продукції на основі межової корисності ґрунтується на досягненні рівності між межовими витратами та межовою корисністю. Однак така ситуація може відбуватись на ринках максимально наближених до вільної конкуренції, де виробники не мають відчутної ринкової сили, що досить рідко трапляється на сучасних ринках, зокрема на ринках продукції тваринництва.

Підхід до формування конкурентоспроможності продукції на основі диференціації активно використовується на ринках монополістичної конкуренції, оскільки дає змогу виробникам утворювати на конкурентних ринках окремі монопольні ніші, де вони мають монопольну владу. Однак практика свідчить, що наведений підхід не може використовуватись самостійно і має базуватись на формуванні конкурентних переваг продукції за витратами, ціною, якістю та іншими складовими.

Підхід до формування конкурентоспроможності продукції на основі попиту і пропозиції є характерним для ринків, наближених до вільної конкуренції, та є пасивним із точки зору поведінки виробників продукції. За такого підходу залишаються незрозумілими фактори, що визначають успіх/невдачу продукції підприємства-виробника на ринку. Підприємство-виробник досить часто сприймається як «чорна скринька», тобто як непридатне для практичної діяльності [19, с. 91].

Інформаційний підхід до формування конкурентоспроможності продукції базується на використанні підприємствами-виробниками інформації як ключової конкурентної переваги. При цьому «інформаційна асиметрія» використовується як щодо конкурентів, так і стосовно споживачів (покупців) продукції. Наведений підхід є критично обмеженим щодо формування конкурентоспроможності продукції, оскільки не враховує значну кількість інших складових конкурентоспроможності продукції і його варто використовувати передусім як додатковий, а не самостійний.

Інноваційний підхід до формування конкурентоспроможності продукції сформувався в межах розвитку постіндустріальної економіки, він вказує на отримання конкурентних переваг тією продукцією, що виготовляється на інноваційно активних підприємствах і у виробництві якої використані інновації. Однак такий підхід може бути використаний переважно або лідерами галузі, або їхніми конкурентами, що мають достатні фінансові ресурси на розроблення, купівлю і впровадження інновацій, або стартапами, що мають специфічну модель функціонування на ринках збуту продукції (робіт, послуг).

За адаптивного підходу конкурентоспроможність продукції залежить від гнучкості підприємства, його виробництва й асортименту продукції як реакції на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища. Такий підхід вказує на пасивність підприємства-виробника до змін внутрішнього й зовнішнього середовища, що на практиці переважно не відповідає дійсності, оскільки сучасні підприємства-виробники активно змінюють внутрішнє й зовнішнє середовища.

Сучасним підходом, що визначає особливості формування конкурентоспроможності продукції, зокрема і у тваринництві, є підхід на основі ключових компетенцій. Підприємство-виробник виготовляє конкурентоспроможну продукцію, якщо має відповідну сукупність ключових компетенцій, у сферах управління, виробництва, маркетингу, збуту, підготовки персоналу. Наведений підхід є досить прогресивним, однак

проблемою є визначення всієї сукупності ключових компетенцій підприємства-виробника для формування конкурентоспроможності його продукції [20, с. 241].

Підхід до формування конкурентоспроможності продукції на основі маркетингових категорій передбачає використання маркет-міксу та проведення маркетингових досліджень. Такий підхід є критично дорогим для малого та мікробізнесу і не може повною мірою використовуватись як єдиний підхід для формування конкурентоспроможності продукції, зокрема для галузі тваринництва.

Екологічний підхід до формування конкурентоспроможності продукції як ключової конкурентної переваги для продукції визначає екологічність виробництва на підприємствах-виробниках та дотримання екологічних стандартів під час виготовлення продукції. Головними недоліками цього сучасного підходу є високі витрати під час виготовлення продукції; готовність суспільства до сприйняття екологічності продукції і готовність споживачів (покупців) нести додаткові витрати через це [20, с. 242].

Наголошуємо на обмеженості використання єдиного підходу до формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. Необхідним є застосування сукупності підходів, що буде базуватись на оцінюванні потреб ринку, підприємства-виробника та споживачів (покупців) продукції.

З урахуванням зазначеного постає необхідність у побудові механізму формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (рис. 2.2).

Згідно з наведеним механізмом, для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва важливими є конкурентоспроможність та управління конкурентоспроможністю на підприємстві-виробнику продукції, вплив конкурентів, контрагентів, споживачів (покупців), товарів-замінників. Зовнішні та внутрішні фактори впливу, що були наведені в підрозділі 1.3 дослідження, впливають на визначення мети, завдань, вибір напрямів, концепцій та підходів у межах формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. Вибір

напрямів, концепцій та підходів визначає сукупність конкурентних переваг, на основі яких і формується конкурентоспроможність продукції тваринництва.

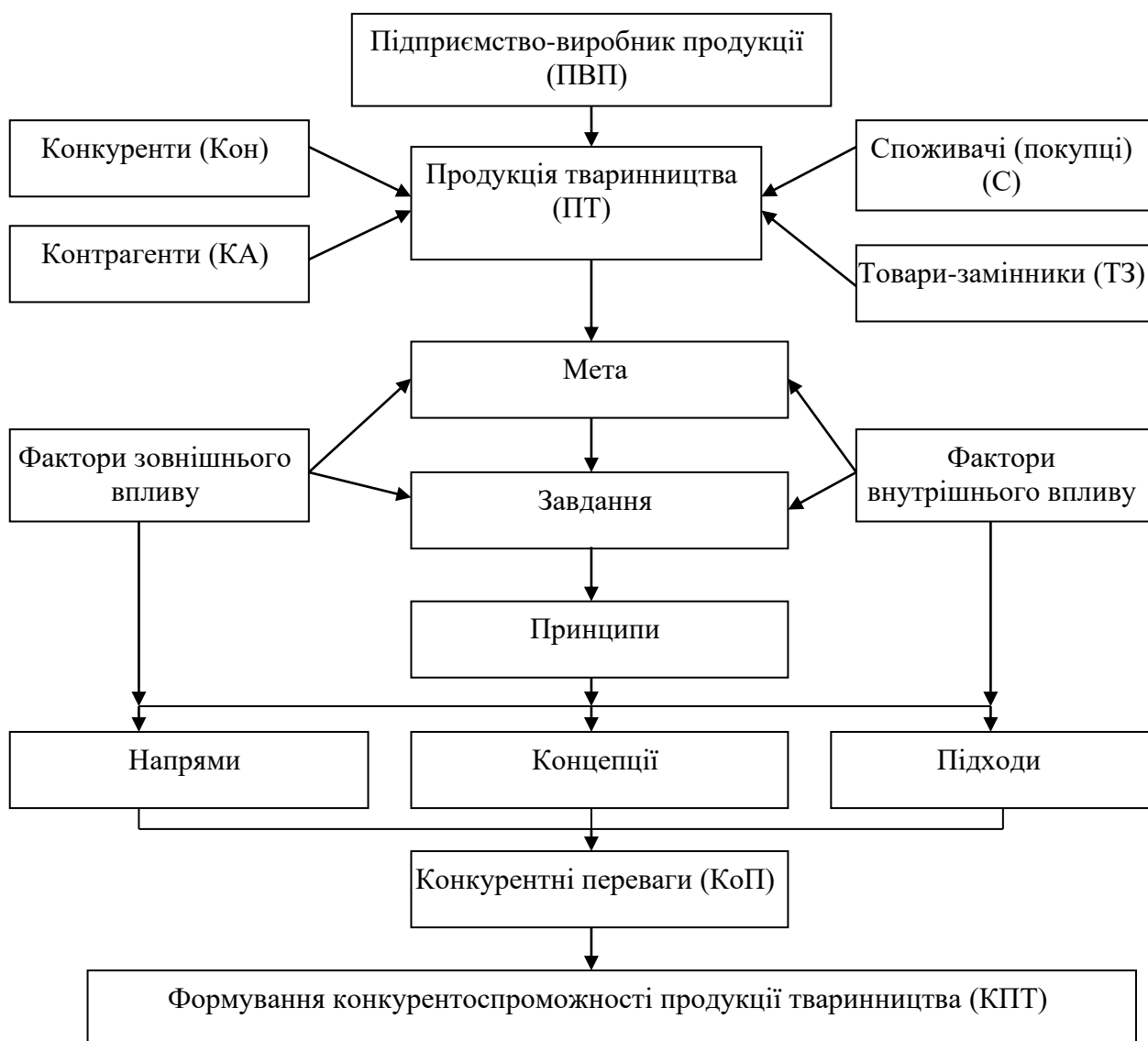

Рис. 2.2. Механізм формування конкурентоспроможності продукції тваринництва

Джерело: власні дослідження.

Наведене вище дає змогу представити формування конкурентоспроможності продукції тваринництва у вигляді системної карти (рис. 2.3), методика складання якої була запропонована для використання А. Дреш, Д.С. Коллатто, Д.П. Ласердою [1, с. 81].

проблеми в конкурентоспроможності продукції тваринництва на макро-, мезо-, мікрорівнях. Окремо наголошуємо, що формування конкурентоспроможності продукції тваринництва має здійснюватись у межах управління на підприємстві та управління конкурентоспроможністю підприємства, що дає змогу визначити місце формування КПТ в управлінській системі суб'єкта господарювання (рис. 2.4). Окремо звертаємо увагу на врахування впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Управління конкурентоспроможністю продукції тваринництва, формування КПТ та методологічні основи формування КПТ мають базуватись на управлінській інформації, що генерується в межах процедур оцінювання (див. рис. 2.4), які будуть розглянуті детальніше в наступному підрозділі. Також на рисунку не розкрито складові управління конкурентоспроможністю продукції та формування КПТ, оскільки вони були розглянуті раніше в дослідженні – у підрозділах 1.3 та 2.1. Наразі є необхідність надати визначення терміну «управління конкурентоспроможністю продукції тваринництва», а також детально розкрити способи, стратегії та методи формування КПТ

Враховуючи напрацювання П. Друкера [21], В.П. Карпюка [22], О.Р. Сергєєвої [23, с. 21] щодо визначення сутності управління та авторські визначення термінів «конкурентоспроможність продукції» та «конкурентоспроможність продукції тваринництва», можемо зазначити, що управління конкурентоспроможністю продукції (тваринництва) – це цілеспрямований вплив суб'єктів управління (власники та керівники підприємства, контрагенти, конкуренти, споживачі) на матеріальні результати виробничої, комерційної, маркетингової, фінансової діяльності суб'єктів господарювання (тваринництва) щодо формування і зміни набору споживчих характеристик та конкурентних переваг продукції (тваринництва) у процесі взаємодії суб'єкта господарювання (підприємство галузі тваринництва) з іншими суб'єктами господарювання, зокрема в межах

змагання (боротьби), що дає змогу суб'єкту господарювання (з галузі тваринництва) досягти власних стратегічних цілей розвитку.

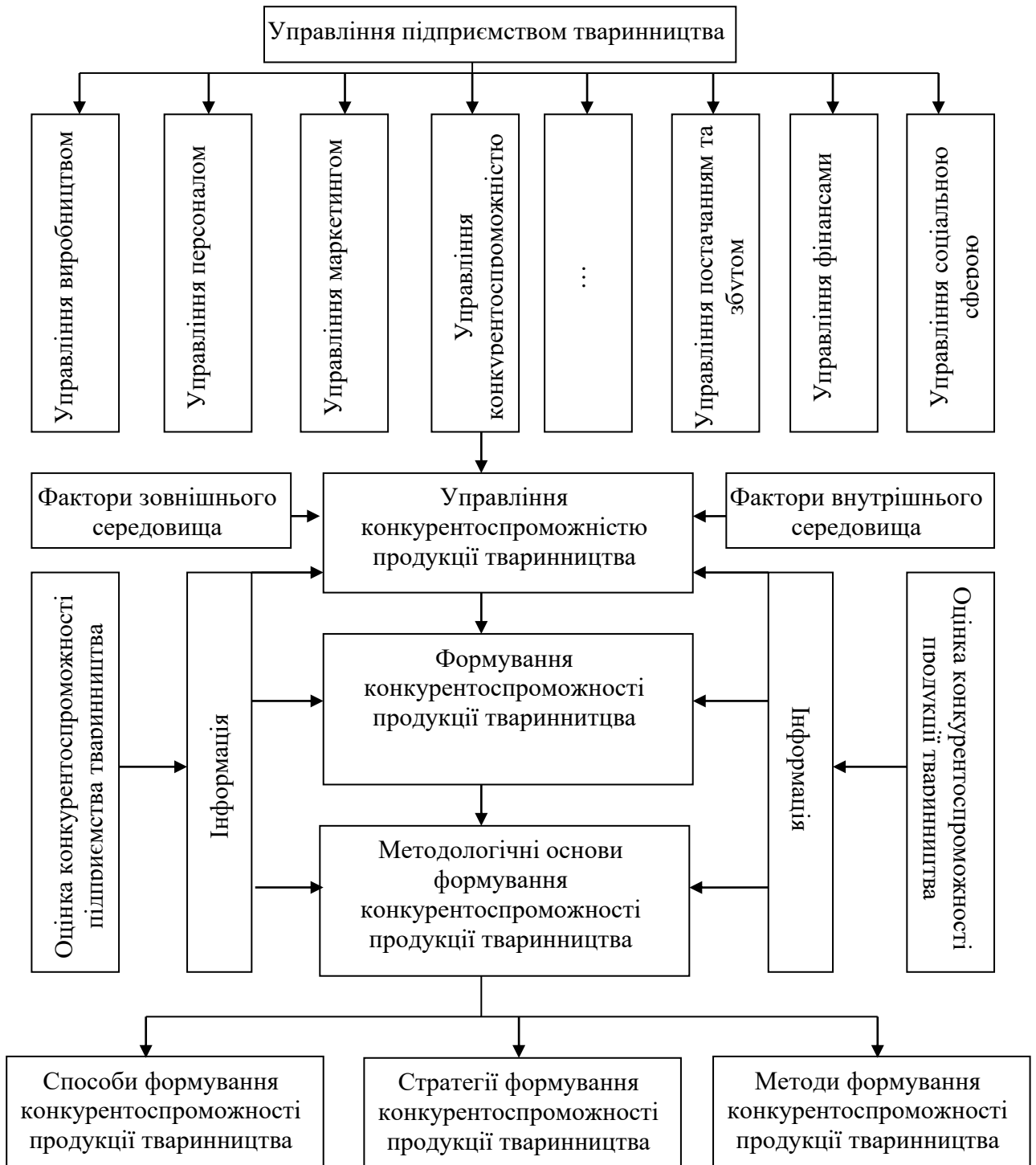

Рис. 2.4. Місце формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в управлінській системі підприємств тваринництва

Джерело: власні дослідження.

Виокремлюють чотири способи формування конкурентоспроможності продукції, які можна застосувати і щодо продукції тваринництва: ресурсний;

ринковий; маркетинговий; заснований на знаннях та інформації (інноваційний) [24, с. 42]. Кожний із наведених способів має суттєві відмінності та особливості використання під час формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва).

Ресурсний спосіб формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) вказує, що підприємство має сконцентруватись на формуванні унікального складу ресурсів для виготовлення продукції; підборі оптимального складу ресурсів з урахуванням наявної конкуренції та дій конкурентів; розробленні та реалізації стратегії найкращого використання наявних ресурсів для виготовлення конкурентоздатної продукції; пошуку та усуненні «білих плям» у ресурсному забезпеченні підприємства та виготовленні продукції. За ресурсного способу формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) ресурси оцінюються за чотирма критеріями: достатність, рідкісність, неповторність, незамінність [25, с. 99; 26, с. 119].

Ресурсний спосіб передбачає обмежене врахування витрат підприємства та ціноутворення, майже відкидає конкурентну боротьбу, особливо між продукцією різних підприємств (конкурентна боротьба зводиться до змагання між підприємствами за ресурси), наголошує на пасивності споживачів та контрагентів, що не відповідає дійсності, майже не враховує особливостей використання інформації та інновацій (застосовуються лише щодо доступу до ресурсів).

Ринковий спосіб формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) увиразнює необхідність акцентування на: витратах на виготовлення продукції та цінах продажу продукції; бажанні та можливостях споживачів (покупців) купити продукцію підприємства; активній боротьбі між конкурентами за збут продукції; активній позиції та впливі споживачів (покупців) на ринок і продукцію. Ресурсна складова належить до сфери виробництва та витрат і впливає на ціни збуту продукції на ринку [16; 27, с. 48].

Ринковий спосіб, незважаючи на ширше охоплення складових формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), має певні обмеження, як-то: не враховує можливості впливу підприємств на споживачів (покупців); недостатня увага доступу до інформації та інноваційним розробкам; занадто великий акцент на витрати й ціни, без суттєвого врахування інших факторів впливу на конкурентоспроможність продукції (тваринництва).

Маркетинговий спосіб формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) заснований на диференціації продукції для споживачів, формуванні монопольних ніш та стимулюванні споживачів (покупців) обирати саме монопольну нішу підприємства та його продукції. Акцент робиться на пошуку потреб споживачів або нав'язуванні споживачам точки зору підприємства щодо необхідності їм продукції. Такі ринкові характеристики продукції, як ціна та якість, розглядаються як складова просування продукції на ринок. Важливими є також канали розподілу, місце та умови продажу продукції (тваринництва) [24, с. 43-44; 28, с. 41].

Серед недоліків маркетингового способу варто виокремити такі: занадто великий акцент на маркетингові інструменти просування та збуту продукції; акцент на боротьбі рекламних (маркетингових) бюджетів; другорядність витрат, цін та якості продукції (тваринництва); недостатня увага до використання інформації та інновацій – акцент на «інформаційній асиметрії».

Спосіб формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) на основі знань, інформації та інновацій вказує, що ключовим є володіння інформацією та використання знань і інновацій. При цьому контрагенти, конкуренти та споживачі є пасивною стороною у формуванні конкурентоспроможності продукції (тваринництва), активною ж є менеджмент та власники підприємства-виробника. Суб'єкт господарювання виготовляє та постачає на ринок конкурентну продукцію, якщо може

отримати достатньо достовірної й об'єктивної інформації, а також запропонувати ринку інноваційні рішення [29; 30].

Спосіб формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) на основі знань, інформації та інновацій не враховує платоспроможний попит споживачів та можливі напрями стимулювання їхнього збуту, а перемогу в конкурентній боротьбі пояснює на основі вузької кількості факторів; не враховує доступ до ресурсів та витрати підприємства-виробника;

Вважаємо доречним провести компаративне оцінювання способів формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) за ключовими параметрами (характеристиками): ресурси; ціна; витрати; якість; власники та менеджмент підприємства; контрагенти; конкуренти; споживачі; платоспроможний попит; стимулювання збуту; інформація; інновації (табл. 2.1). При цьому будемо їх позначати так: К – ключовий параметр; Д – другорядний параметр; Н – параметр, що не враховують; А – активна поведінка; П – пасивна поведінка.

Таблиця 2.1

Компаративне оцінювання способів формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва)

Параметри (характеристики)	Ресурсний	Ринковий	Маркетинговий	Знань, інформації та інновацій
Ресурси	К	Д	Д	Н
Ціна	Д	К	Д	Н
Витрати	Д	К	Д	Н
Якість	Н	Д	Д	Н
Власники та менеджмент підприємства	К, А	К, А	К, А	К, А
Контрагенти	Д, П	К, А	К, А	Д, П
Конкуренти	Д, П	К, А	К, А	Д, П
Споживачі	Д, П	К, А	К, А	Д, П
Платоспроможний попит	Н	К	Д	Н
Стимулювання збуту	Н	Д	К	Н
Інформація	Д	Д	Д	К
Інновації	Д	Д	Д	К

Джерело: власні дослідження.

Компаративне оцінювання способів формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) показало їхню обмеженість та складність у використанні для забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва. Вважаємо доречним у значенні способу формування конкурентоспроможності продукції тваринництва використовувати комплексний спосіб, що буде поєднувати переваги чотирьох досліджених способів.

Формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) залежить від обраної підприємством-виробником стратегії конкуренції. При цьому під стратегією будемо розуміти довгостроковий план (сукупність напрямків розвитку), що дають змогу суб'єкту досягти поставленої генеральної мети діяльності [31]. Суб'єктом може виступати підприємство-виробник продукції.

Суб'єкт підприємницької діяльності розробляє та реалізує комплекс стратегій, які спрямовані на реалізацію однієї корпоративної стратегії. У цьому комплексі стратегій одне з ключових місць посідає саме стратегія забезпечення конкуренції, яка стосується як суб'єкта підприємництва загалом, так і його продукції (робіт, послуг). При цьому під стратегією конкуренції (конкурентною стратегією) варто розуміти довгостроковий план (комплекс дій), що спрямований на формування, забезпечення, підтримання, збільшення конкурентоспроможності суб'єкта та отримання ним комплексу конкурентних переваг у межах конкурентної взаємодії (боротьби) на ринку [16; 32, с. 93; 33, с. 122]. Суб'єктом може виступати як окремий суб'єкт підприємницької діяльності (підприємство-виробник продукції), так і продукція (роботи, послуги) окремого підприємства, зокрема продукція тваринництва. Наведене дає змогу використовувати визначення терміну «стратегія конкуренції (конкурентна стратегія)» для характеристики сутності термінів «стратегія конкурентоспроможності продукції» та «стратегія конкурентоспроможності продукції тваринництва», замінивши при цьому

термін «суб'єкт» на терміни «продукція» та «продукція тваринництва» і врахувавши, що продукція (тваринництва) є пасивною щодо конкурентної боротьби, активним елементом стає підприємство-виробник, його власники, менеджери та працівники.

Підприємства можуть використовувати для формування власної конкурентоспроможності та формування конкурентоспроможності продукції, зокрема тваринництва, сукупність відповідних конкурентних стратегій.

Стратегія лідера є стратегією для підприємства та його продукції, що визнається лідером конкурентами та споживачами (покупцями), має найбільшу частку ринку та здійснює значний вплив на ринок за рахунок цінової політики, інновацій, маркетингу, збутової політики. Окремо необхідно відмітити, що підприємство може бути лідером не з усієї своєї продукції та не на всіх ринках, що вимагає застосування комплексної стратегії формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) [34, с. 225-226].

Підприємства на ринку можуть використовувати для своєї продукції стратегію «Розширення ринку». Така стратегія може бути використана для будь-яких підприємств та їхньої продукції, однак ключовою вона є для нової продукції для ринку, для продукції підприємств-переслідувачів лідера на ринку, для продукції підприємства-лідера. Стратегія розширення ринку може стосуватись як виходу на нові ринки збуту (територіальні, за групами споживачів (покупців)), так і залучення нових споживачів (покупців) на панівний ринок або заохочення споживачів продукції купувати її більше. При цьому розширення ринку може відбуватись кількома шляхами: у межах конкурентної боротьби за наявних споживачів (покупців); за рахунок нових споживачів (покупців); за рахунок збільшення витрат наявних споживачів (покупців) на купівлю продукції (тваринництва). Кожна зі складових стратегій формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) «Розширення ринку» має свої особливості та вимагає використання різних підходів від підприємств щодо продукції та споживачів (покупців).

Головними інструментами стратегії є: маркетинг, ціни, якість, технології, інновації [35].

Наступальна стратегія формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) вимагає від підприємств-виробників максимальної активності та агресивності щодо пропонування продукції на ринку і досить часто супроводжується конкурентними війнами. Для цієї стратегії необхідні значні накопичені ресурси, передусім фінансові, а також наявність суттєвих конкурентних переваг у продукції.

Оборонна стратегія формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) може бути використана для будь-яких підприємств та їхньої продукції. За цієї стратегії підприємство за рахунок формування конкурентоспроможності продукції будує бар'єри для конкурентів щодо входу в сегмент, який належить підприємству-виробнику, та споживачів у контексті їхнього переходу до споживання продукції конкурентів. При цьому бар'єри можуть бути нестратегічними (технологічні, інноваційні, витратні, ринкові (попит і пропозиція), інституціональні) та стратегічні (ціноутворення, поведінка фірм на ринку, горизонтальні та вертикальні угоди між фірмами на ринку) [36, с. 230-231].

Стратегія переслідувача використовується підприємствами для продукції (тваринництва), якщо вони хочуть захопити лідерство на ринку. При цьому вони можуть використовувати:

- фронтальну атаку, що вимагає використання значно більших ресурсів, ніж у лідера ринку і має базуватись на наявності комплексну конкурентних переваг, які є суттєво кращими, ніж у продукції-лідера (ціна, інновації, технології, умови збуту);

- флангову атаку, що сконцентрована на споживачах і їхніх потребах, які не може задовольнити в повному обсязі продукція-лідер, або на сегментах ринку, які не сприймають продукцію-лідера як беззаперечного лідера на ринку та активно шукають альтернативи. Головними для флангової атаки є

маркетингові дослідження та маркетингові інструменти, які використовує підприємство-переслідувач для просування своєї продукції.

Стратегія послідовника використовується підприємствами-виробниками для продукції, що не претендує на лідерські позиції, однак охоплює значні обсяги ринку за рахунок наявності однієї або декількох конкурентних переваг, що є кращими, ніж у продукції-лідера або продукції-переслідувача (ціна, краще виявлення та задоволення специфічних потреб групи споживачів, швидка реакція на ринкові зміни, копіювання розробок лідерів та переслідувачів та ін.).

Стратегія «нішевіка» є характерною для продукції, що сконцентрована на утриманні лідерських позицій на одному або декількох незначних сегментах ринку зі специфічними або унікальними вимогами споживачів, які нерентабельно задовольняти більшості підприємств на ринку через наявність обмежень у їхній діяльності. Стратегія «нішевіка» вимагає максимального контакту зі споживачами продукції та налагодження ефективного зворотного зв'язку з ними [37].

Більш вузькою стратегією формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) є стратегія «лідирівання на основі зниження витрат (цін)», яка є ефективною для ринків із високою еластичністю попиту за ціною та для країн із низькими доходами споживачів. Для ринків із низькою еластичністю попиту за ціною та країн із високими доходами споживачів стратегія може використовуватись як другорядна та доповнювати інші стратегії, як стратегія формування додаткової конкурентної переваги щодо можливості отримання додаткового прибутку та грошових ресурсів для конкурентної боротьби. Наразі стратегія концентрується на досягненні нижчих витрат, ніж у конкурентів під час виробництва та просування продукції до споживачів (покупців), що дає змогу мати значну цінову гнучкість [16].

Ще однією вузькою стратегією формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) є стратегія диференціації, яка спрямована на

утворення на конкурентному ринку монопольних ніш, які охоплюють продукцію, що значно відрізняється, на думку споживачів (покупців), від іншої продукції, яка пропонується на ринку. Диференціація відбувається за рахунок використання цінової політики, технологій, інновацій, маркетингу, інструментів збутової політики, дизайну. Стратегія вимагає використання значних обсягів ресурсів і не гарантує захист продукції від конкуренції [36, с. 227].

Стратегія фокусування в контексті формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) спрямована на отримання однієї групи або окремої конкурентної переваги; відповідно, можна виділити такі підвиди стратегії:

- товарно-ринкова стратегія – орієнтується на максимальне задоволення потреб споживачів;

- ресурсно-ринкова стратегія – акцентує на отриманні конкурентних переваг за рахунок оптимізації вибору ресурсів та підвищення ефективності використання ресурсів;

- технологічна стратегія – зосереджує увагу на отриманні переваги над конкурентами за рахунок використання провідних технологій та відповідного обладнання;

- стратегія впровадження інновацій – орієнтована на формування конкурентоспроможності продукції та збільшення або забезпечення конкурентоспроможності продукції за рахунок розроблення, купівлі, впровадження та використання інновацій на підприємстві-виробнику продукції;

- стратегія негайного реагування на потреби ринку – орієнтована на отримання конкурентних переваг для продукції та збільшення або забезпечення конкурентоспроможності продукції через максимальну гнучкість та адаптивність підприємства-виробника продукції до потреб ринку та його учасників [37].

Враховуючи наведене, можемо побудувати матрицю конкурентних стратегій для формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Матриця конкурентних стратегій для формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва)

Характеристика дій	Напрямок дій								Стратегічна конкурентна перевага
	Лідер		Переслідувач		Послідовник		Нішевік		
Розширення ринку	V	+	V	+	?	+	?	+	Витрати (ціна)
		+		+		+		+	Диференціація
Наступ	V	+	V	+	?	+	V	+	Фокусування на: Товар + Ринок
		+		+		+		+	
Оборона	V	+	V	+	V	+	V	+	Ресурси
Фронтальна атака	?	+	V	+	?	?	?	?	Технологія
		+		+		?		?	Інновації
Флангова атака	?	?	V	?	?	+	?	+	Реакція на потреби ринку

Джерело: власні дослідження.

У матриці: знаком «V» позначена можливість використання різними підприємствами-виробниками (лідер, переслідувач, послідовник, нішевік) стосовно власних товарів (лідер, переслідувач, послідовник, нішевік), відповідних конкурентних дій (розширення ринку, наступ, оборона, фронтальна атака, флангова атака); знаком «+» позначена можливість використання різними підприємствами-виробниками (лідер, переслідувач, послідовник, нішевік) щодо власних товарів (лідер, переслідувач, послідовник, нішевік) стратегічних конкурентних переваг (витрати (ціна); диференціація; фокусування; фокусування на товарі й ринку; фокусування на ресурсах; фокусування на технологіях; фокусування на інноваціях; фокусування на реакції на потреби ринку).

Знаком «?» позначено сумнівність використання різними підприємствами-виробниками (лідер, переслідувач, послідовник, нішевік) щодо власних товарів (лідер, переслідувач, послідовник, нішевік) відповідних конкурентних дій або конкурентних переваг. Знак «?» у матриці показує, що не відхиляється можливість підприємства-виробника стосовно

власних товарів використати певну конкурентну стратегію, але ймовірність цього досить мала або мають скластися унікальні чи особливі умови формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), і при цьому наведену конкурентну стратегію може використати лише невелика кількість або навіть одне підприємство з усієї сукупності підприємств такого типу.

Наголошуємо, що в межах формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) підприємства-виробники мають адекватно підбирати окремі стратегії або комплекс стратегій конкуренції для власної продукції, з урахуванням факторів зовнішнього і внутрішнього впливу, корпоративної стратегії, наявних можливостей суб'єкта підприємницької діяльності.

Кожне підприємство-виробник у межах формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) використовує відповідну процедуру розроблення та запровадження конкурентних стратегій (рис. 2.5).

Для формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) підприємства-виробники можуть використовувати різні методи:

1. Комплексний метод базується на врахуванні комплексу ключових складових формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), таких як: технічні, екологічні, економічні, організаційні, соціальні, психологічні, демографічні, безпекові, політичні [38, с. 304]. Наголошуємо на складності використання комплексного методу, з огляду на такі фактори: необхідність врахування всіх ключових складових; визначення рівня впливу складових на формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), а також одна на одну; необхідність залучення значних ресурсів підприємством-виробником для формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) за цим методом; високу ймовірність помилки через неврахування якоїсь складової або надмірну увагу до певної складової.

Рис. 2.5. Процедура розроблення та запровадження підприємством-виробником конкурентних стратегій у контексті формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва)

Джерело: систематизовано автором за даними [16; 35; 36, с. 236-237].

2. Відтворювально-еволюційний метод базується на акценті на задоволенні потреб споживачів (покупців) із найвищим ефектом від понесення сукупних витрат і підтримці постійного відтворювального процесу у виробництві продукції (тваринництва), який має постійно еволюціонувати разом зі змінами на ринку і в управлінській науці. Основою відтворювально-еволюційного методу є прогнозування розвитку ринку і дій конкурентів, а також моніторинг зовнішнього середовища [36, с. 216-217]. Наведений метод має сукупність недоліків, до яких варто віднести: недостатню увагу впливу внутрішнього на формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва); високу ймовірність помилок під час прогнозування розвитку ринку; значна увага до витрат, а не до споживчих потреб та попиту.

3. Функціональний метод формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) базується на визначенні споживчих потреб та формуванні сукупності функцій товару, що дають змогу ці потреби найкраще задовольнити [38, с. 305]. Недоліками функціонального методу є: складність визначення та зведення до єдиного цілого потреб споживачів; ймовірність помилки під час визначення функцій товару; неврахування витрат на виробництво та можливостей, зокрема конкурентних, підприємства-виробника.

4. Предметний метод формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) орієнтований на вдосконалення товару, що вже виготовляється, та адаптації його до споживчих потреб, які постійно змінюються. До недоліків методу можемо віднести: неможливість запропонувати ринку нову продукцію; неможливість використати метод для нової продукції; ймовірність помилок під час врахування потреб споживачів у межах удосконалення товару.

5. Інтеграційний метод формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) базується на усуненні «інституційних пасток» на

підприємстві та оптимізації взаємодії між підрозділами підприємства і підприємством та його контрагентами, що дає змогу зменшити транзакційні витрати та витрати контролю, а також краще розуміти потреби споживачів [36, с. 220-221]. До недоліків методу можна віднести такі: складність пошуку та усунення «інституційних пасток»; недостатня увага виробництву продукції та маркетингу; обмежена увага витратам на виробництво товару та попиту споживачів (покупців).

6. Системний метод формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) дає змогу розкрити процеси конкуренції як єдину складну систему, що складається з простих елементів та їхніх взаємозв'язків, а потім, виявивши проблемні елементи і взаємозв'язки та усунувши проблеми, отримати конкурентні переваги та забезпечити конкурентоспроможність продукції на ринку [38, с. 311]. Недоліками цього методу є: складність визначення всіх елементів системи й пошук проблем; ймовірність помилки під час визначення проблем у взаємозв'язках між елементами системи; недостатня увага витратам та споживчим потребам (попиту).

7. Маркетинговий метод формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) базується на використанні маркетингових досліджень та оцінюванні потреб споживачів, а також зіставленні потреб споживачів із можливостями підприємства-виробника. За маркетингового методу підбираються дієві інструменти стимулювання попиту на продукцію підприємства-виробника, а також канали просування продукції до споживача та найкращі місця її продажу. При цьому відбувається ранжування споживачів за різними критеріями та обираються окремі групи (окрема група) споживачів, з якими налагоджуватиметься взаємодія підприємства-виробника з приводу збуту продукції [39, с. 271-272]. До недоліків методу варто віднести: недостатню увагу до витрат на виготовлення продукції; нав'язування можливостей підприємства споживачам та підміну їхніх споживчих потреб; можливості помилок під час проведення маркетингових досліджень.

Підприємства-виробники мають обирати метод (методи) формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), спираючись на оцінювання власних потреб, побажань споживачів та конкурентоспроможності продукції, оскільки ключовим є оцінювання конкурентної позиції продукції підприємства на ринку, що потребує деталізації цієї складової дослідження.

Відзначаємо, що формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) має базуватись на використанні певної кількості груп показників, які дають змогу виявити проблеми з конкурентоспроможністю продукції та усунути їх. До таких груп показників варто віднести показники на рівні держави, галузі, регіону, підприємства, продукції.

Для групи показників «Держава» пропонуємо використовувати такі одиничні показники: конкурентоспроможність держави; законодавчо-нормативна база; підтримка підприємств тваринництва; корупція; тіньова економіка; розвиток інститутів; інвестиції; інновації; цифровізація; рівень переходу на циркулярну зелену модель розвитку. Для групи показників «Ринок» пропонуємо використовувати такі одиничні показники: рівень конкуренції на ринку; рівень концентрації ринку; обмеження на ринку; корупція; тіньова економіка; розміри ринку; інвестиції; інновації; цифровізація; рівень переходу на циркулярну зелену модель розвитку.

Для групи показників «Галузь» пропонуємо використовувати такі одиничні показники: конкурентоспроможність галузі; нормативна база; підтримка підприємств тваринництва; корупція; тіньова економіка; розвиток інститутів; інвестиції; інновації; цифровізація; рівень переходу на циркулярну зелену модель розвитку. Для групи показників «Регіон» пропонуємо використовувати одиничні показники, як для групи показників «Галузь», із єдиною зміною: замість показника «конкурентоспроможність галузі» буде показник «конкурентоспроможність регіону».

Для групи показників «Підприємство» пропонуємо використовувати такі одиничні показники: конкурентоспроможність підприємства; частка

підприємства на ринку; фінансовий стан підприємства; якість та рівень управління; операційна діяльність; персонал; маркетинг; інновації; цифровізація; рівень переходу на циркулярну зелену модель розвитку.

Для групи показників «Продукція» пропонуємо використовувати такі одиничні показники: ціна; якість; канали просування; смакові якості; відповідність вподобанням споживачів; пакування та фасування; маркетингове супроводження; інновації; цифровізація; рівень переходу на циркулярну зелену модель розвитку.

Важливо в межах формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) проводити оцінювання конкурентоспроможності продукції, що дає змогу отримати достатню, достовірну та об'єктивну управлінську інформацію щодо керування процесами формування конкурентоспроможності підприємства та його продукції. Для цього необхідно використовувати відповідні методи оцінювання і враховувати їхні недоліки та переваги.

2.3. Методи оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах орієнтації галузі на стандарти безпеки і якості

Формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) (КП (Т)) неможливе без наявності достовірної, достатньої, об'єктивної інформації, яку можна отримати в результаті проведення процедур оцінювання. Наразі існує значна кількість методів оцінювання конкурентоспроможності, що мають особливості в застосуванні та потребують дослідження з метою виявлення підприємств, продукції, ринкових умов, за яких вони будуть мати найбільшу ефективність. Особливу увагу, враховуючи зміни вподобань споживачів, у сучасних умовах формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) необхідно приділити забезпеченню безпеки та якості.

У контексті проведення дослідження є потреба у визначенні сутності термінів «оцінювання», «метод», «оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва)», «метод оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва)».

Під оцінюванням варто розуміти процес з'ясування ключових характеристик об'єкта дослідження за визначеними напрямками, які визначив суб'єкт дослідження [40; 41]. Оцінювання – це процес отримання достовірної, достатньої, об'єктивної інформації про об'єкт дослідження, зокрема в межах порівняння з іншими аналогічними або не аналогічними об'єктами, що базується на сформованих суб'єктами дослідження вимогах та параметрах проведення оцінювання [42; 43, с. 75-76]. Метод – це сукупність прийомів, інструментів, способів пізнання об'єкта дослідження суб'єктом дослідження згідно з визначеною метою і планом дослідження [44].

Враховуючи авторське визначення терміну «конкурентоспроможність продукції (тваринництва)» (див. підрозділ 1.3), під оцінюванням конкурентоспроможності продукції (тваринництва) будемо розуміти процес отримання достовірної, достатньої, об'єктивної інформації щодо конкурентоспроможності продукції (тваринництва), порівняно з продуктами-аналогами та продуктами-замінниками, суб'єктами проведення оцінювання (власниками, менеджерами, працівниками підприємства; конкурентами; контрагентами; державними владними інститутами та владними інститутами органів місцевого самоврядування; спеціалізованими підприємствами з надання інформаційних та консультаційних послуг; ЗМІ; науковими та навчальними закладами) в межах сформованих суб'єктами дослідження вимогах та параметрах проведення оцінювання.

Під методом оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) будемо розуміти використання суб'єктом дослідження сукупності прийомів, інструментів, способів визначення конкурентоспроможності продукції (тваринництва), порівняно з продуктами-

аналогами та продуктами-замінниками, згідно з визначеною метою й планом дослідження.

Метою оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) є отримання достовірної, достатньої, об'єктивної інформації щодо КП (Т), яку можна використати для формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) та досягнення стратегічних цілей підприємства (тваринництва).

До завдань оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) відносимо: формування інформаційної бази дослідження, зокрема за товарами-аналогами та товарами-замінниками; визначення структурно-логічної схеми проведення оцінювання; визначення необхідного обсягу ресурсів, зокрема трудових; організація проведення оцінювання; перевірка результатів оцінювання та формування управлінських висновків; доведення інформації до всіх зацікавлених сторін.

Оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) має базуватись на таких принципах:

- системності, тобто сприйняття підприємства та продукції підприємства як єдиної системи, складові якої впливають на формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), а також сприйняття підприємства та продукції підприємства як складових відповідних ринків (світових, міжнародних, національних, регіональних, місцевих, локальних), галузей національної економіки, національної та світової економічних систем, де складові ринків, галузей та економічних систем впливають на формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва);

- зіставлення, тобто конкурентоспроможність продукції (тваринництва) оцінюється в зіставленні з реальними товарами-аналогами та товарами-замінниками з урахуванням особливостей здійснення фінансово-господарській діяльності підприємства-виробника та підприємств конкурентів у ринкових умовах, що склались;

- комплексного оцінювання факторів, що потребує ідентифікації та врахування в межах оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) всієї сукупності факторів впливу з проведенням їхньої градації (ранжування) щодо впливу на КП (Т);

- просторовості, тобто оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) проводиться щодо товарів-аналогів та/або товарів-замінників на чітко визначеній території – світових, міжнародних, національних, регіональних, місцевих, локальних ринків;

- функціональної спрямованості управління, який передбачає, що результати оцінювання мають бути використані для забезпечення реалізації всіх без винятку функцій управління (планування, організації, мотивації, координації, регулювання, обліку та контроль) на підприємстві в межах формування КП (Т);

- часової обмеженості, тобто визначення проміжку часу, у межах якого буде проводитись оцінювання, та врахування того факту, що з плином часу параметри та особливості проведення оцінювання можуть суттєво змінитись;

- принцип ієрархічності показників, який означає, що в межах проведення оцінювання вся сукупність показників визначення конкурентоспроможності продукції (тваринництва) має розміщуватися у відповідній градації від ключових до другорядних, від основних до допоміжних;

- визначеності, тобто формування сукупності показників (параметрів), що зумовлюють конкурентоспроможність продукції (тваринництва) на відповідному ринку (світовому, міжнародному, національному, регіональному, місцевому, локальному) у певний проміжок часу;

- адекватності, тобто оцінювання має базуватись на достовірній, достатній та об'єктивній інформації, а також використанні зіставних даних для адекватного відображення КП (Т);

- приналежності, тобто оцінювання має базуватись на таких показниках, які дійсно визначають конкурентні переваги та

конкурентоспроможність продукції (тваринництва) на відповідному ринку (світовому, міжнародному, національному, регіональному, місцевому, локальному) у визначений проміжок часу;

- наступності, що визначає можливість корегування процедури оцінювання та показників (методів), які використовуються на основі практичного використання сукупності показників (методів) оцінювання;

- істотності, тобто оцінювання має проводитись з урахуванням істотних (ключових) внутрішніх та зовнішніх умов, що склались на відповідному ринку (світовому, міжнародному, національному, регіональному, місцевому, локальному) у визначений проміжок часу [45, с. 274-275; 46, с. 114].

Оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) має здійснюватись на основі запровадження відповідної структурно-логічної схеми (рис. 2.6). У наведеній структурно-логічній схемі параметри (критерії) конкурентоспроможності продукції (тваринництва), чинники формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), зовнішні та внутрішні конкурентні переваги продукції (тваринництва) не деталізовані, оскільки вони розкриті в підрозділі 1.3 дослідження, у цьому ж підрозділі дослідження розкриті фактори впливу на формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва).

До інформаційної бази оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) варто віднести: платну та безкоштовну інформацію, що отримана з відкритих зовнішніх джерел (органи державної влади, наукові та освітні організації, інформаційні та консультаційні компанії, міжнародні та іноземні організації, підприємства-контрагенти, підприємства-конкуренти); інформацію, що отримана з внутрішніх джерел суб'єкта підприємницької діяльності (звіти, дослідження, норми, нормативи, стандарти, аналітична інформація); платну та безкоштовну інформацію, що отримана з конфіденційних зовнішніх джерел.

У межах оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) суб'єкти оцінювання можуть використовувати значну кількість відповідних методів оцінювання. Використовуючи напрацювання українських та іноземних вчених [2; 36; 48; 49, с. 61; 51], можемо сформулювати відповідну класифікацію методів оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва).

1. За сукупністю критеріїв оцінювання виокремлюють:

1.1. Прямі методи оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) базуються на використанні значної сукупності одиничних показників КП (Т), у межах якої ключовими є показники якості (безпеки), а також споживчих витрат (ціни споживання продукції для споживача). Методи дають ранжувати продукцію різних виробників на відповідному ринку за корисністю для споживачів та визначити місце продукції підприємства серед продуктів-аналогів та/або продуктів-замінників. За використання прямих методів формується інтегральний показник конкурентоспроможності продукції (тваринництва) та визначаються його складові, що негативно впливають на КП (Т).

До переваг прямих методів варто віднести: зрозумілість розрахунку та виявлення проблем конкурентоспроможності продукції (тваринництва); значне охоплення показників (параметрів) конкурентоспроможності продукції (тваринництва) в межах проведення оцінювання; орієнтація на вподобання та корисність продукції для споживачів. До недоліків прямих методів варто віднести: значні витрати ресурсів на здійснення оцінювання через врахування великої кількості показників (параметрів) конкурентоспроможності продукції (тваринництва); складність розрахунків; ймовірність помилки під час відбору ключових показників (параметрів) конкурентоспроможності продукції (тваринництва); проблеми з отриманням інформації щодо показників (параметрів) конкурентоспроможності продукції (тваринництва).

1.2. Непрямі методи оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) використовують незначну кількість ключових показників (параметрів) КП (Т), що базуються на якості продукції або корисному ефекті від продукції для споживача. За умови використання непрямих методів ціна стає другорядним показником (параметром) і досить часто не враховується під час оцінювання (це притаманно переважно для однотипної продукції з майже однаковими цінами). Під час проведення оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) за допомогою непрямих методів доцільно використовувати як кількісні характеристики якості (обчислені за допомогою відповідних показників), так і якісні характеристики якості (оцінка (бальна, вербальна, експертна) ступеня відповідності продукції прийнятним стандартам якості). У межах оцінювання КП (Т) за непрямыми методами можна виділити такі основні параметри конкурентоспроможності: питома вага продукції на відповідному ринку збуту; ідентифікація лідерів ринку за часткою проданої продукції; ставлення споживачів до продукції.

До переваг непрямих методів варто віднести: простоту відбору показників (параметрів) оцінювання; невеликі витрати ресурсів на проведення оцінювання; зрозумілість розрахунку та виявлення проблем конкурентоспроможності продукції (тваринництва). До недоліків непрямих методів можна віднести: орієнтацію на вузьку кількість показників (параметрів) оцінювання, що може не враховувати всі аспекти КП (Т) на ринку; недостатню увагу до вподобань споживачів; другорядність витрат на виготовлення продукції та витрат на її споживання для покупців [45, с. 277; 47, с. 95; 49, с. 61].

2. За підходом до відбору критеріїв оцінювання виокремлюють:

2.1. Вибіркові (одиничні), які базуються на відборі одного показника (критерію) здійснення оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва). При цьому критерій може стосуватись як споживчих вподобань, так і особливостей продукції або конкурентних можливостей

(переваг) підприємства-виробника. Виокремлюють органолептичні, естетичні, соціологічні, екологічні, виробничі, маркетингові критерії (показники).

Перевагами вибірових (одиничних) методів є: максимальна простота та незначні обсяги розрахунків; відносно малі витрати ресурсів на проведення оцінювання; зрозумілість отриманих оцінок. Недоліками вибірових (одиничних) методів можна вважати: складність у відборі одного критерію оцінювання; низька репрезентативність оцінювання; висока ймовірність помилок.

2.2. Експериментальні, які базуються на виявленні одиничних критеріїв (показників) конкурентоспроможності продукції (тваринництва) та проведенні оцінювання на основі визначеного критерію (показника), згідно з чіткою програмою, що розроблена індивідуально для окремої продукції.

До переваг експериментальних методів варто віднести: об'єктивність отриманих даних; достовірність отриманих результатів; максимальну адаптацію під унікальність продукції підприємства-виробника. До недоліків експериментальних методів доцільно віднести: значні витрати ресурсів та часу на проведення оцінювання; наявність висококваліфікованих кадрів, що зможуть розробити та реалізувати авторську методику оцінювання для окремої продукції підприємства-виробника.

2.3. Розрахункові, що для оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) використовують інтегральний показник (узагальнений критерій), який розраховується на основі використання одиничних критеріїв (показників), які характеризують різні складові КП (Т).

До переваг розрахункових методів можна віднести такі: охоплення різних аспектів конкурентоспроможності продукції (тваринництва) та конкурентних переваг підприємства-виробника і безпосередньо продукції; формування єдиного числового параметру оцінювання КП (Т); можливість виявлення вад у продукції або підприємства-виробника, що негативно впливають на конкурентоспроможність продукції (тваринництва). З-поміж

недоліків розрахункових методів варто назвати такі: суб'єктивність у представленні якісних параметрів (критеріїв) КП (Т); складнощі у відборі всіх суттєвих для конкурентоспроможності продукції (тваринництва) одиничних параметрів (критеріїв) на основі яких розраховується інтегральний показник (узагальнений критерій); ймовірність помилки під час розрахунків.

2.4. Статистичні, що використовують для оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) статистичні дані щодо обсягів реалізації продукції, поділу ринку на частки, динамічних та структурних змін на ринку у відповідні часові проміжки, зокрема стосовно продукції окремого підприємства-виробника. Статистичні методи можна використовувати для прогнозування змін КП (Т).

До переваг статистичних методів варто віднести: оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) у динаміці та з урахуванням усіх товарів-аналогів і товарів-замінників; можливість формування прогнозів; мультизадачність проведення оцінювання. До недоліків статистичних методів варто віднести: значні витрати ресурсів; складнощі в отриманні достатньої, достовірної та об'єктивної статистичної інформації; наявність підготовлених фахівців із відповідними компетенціями.

2.5. Аналітичні, що базуються на використанні не лише кількісних даних, а й якісних даних щодо продукції, а також дають змогу поєднати кількісну, якісну та експертну оцінку КП (Т).

Перевагами аналітичних методів є: можливість отримання розширеної інформації щодо конкурентоспроможності продукції (тваринництва), а також проблем щодо формування КП (Т); поєднання кількісної, якісної та експертної оцінки. Недоліками аналітичних методів є: відсутність єдиного (узагальнювального) числового показника КП (Т); складність порівняння конкурентоспроможності продукції (тваринництва) з товарами-аналогами й товарами-замінниками.

2.6. Маркетингові, які використовують для оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) маркетингові показники (критерії), як-то: імідж підприємства; наявність торгівельної марки та відношення до неї споживачів; ефективність маркетингового впливу на споживачів; витрати на маркетингові зусилля щодо формування КП (Т); ефективність каналів та відбору місць збуту продукції; ефективність взаємодії зі споживачами продукції.

До переваг маркетингових методів варто віднести: орієнтацію на споживачів; врахування особливостей просування продукції від підприємства-виробника до покупців. До недоліків маркетингових методів можна віднести: недостатнє врахування виробничих критеріїв (показників) конкурентоспроможності продукції (тваринництва); складність врахування споживчих потреб і високу ймовірність помилки; статичність проведення оцінювання [49, с. 61; 52, с. 38; 53, с. 151].

3. За суб'єктами відбору критеріїв оцінювання виокремлюють такі методи.

3.1. Відбір критеріїв (показників) оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) здійснюють безпосередні суб'єкти проведення оцінювання (підприємства-виробники продукції, державні та муніципальні владні інститути, консалтингові компанії, ЗМІ, наукові та освітні організації, окремі науковці).

До переваг методу варто віднести: максимальне врахування потреб суб'єктів, що проводять оцінювання КП (Т); врахування особливостей та унікальності продукції; відносно невеликі витрати ресурсів та часу. До недоліків методу можемо віднести: суб'єктивність; ймовірність помилки під час відбору критеріїв.

3.2. Відбір критеріїв (показників) оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) здійснюють експерти (зовнішні та/або внутрішні щодо суб'єкта проведення оцінювання) на основі експертного опитування.

Перевагами методу є: можливість врахувати особливі критерії (показники); об'єктивність підбору критеріїв (показників). Недоліками методу є: витрати часу; ймовірність помилки під час складання переліку питань для опитування та інтерпретації результатів отриманих від експертів.

3.3. Відбір критеріїв (показників) оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) здійснюється на основі підсумовування результатів репрезентативної вибірки опитування споживачів.

До переваг методу варто віднести: максимальне врахування потреб споживачів. До недоліків методу можна віднести: витрати часу; ймовірність помилки під час складання переліку питань для опитування та інтерпретації результатів, отриманих від споживачів; суб'єктивність [47, с. 94; 49, с. 62; 51, с. 203-204].

4. За стадією життєвого циклу продукції виокремлюють такі методи.

4.1. Методи, які використовуються на етапі проектування (розроблення) та виробництва продукту (тваринництва), застосовуються підприємством-виробником та залученими підприємством іншими суб'єктами оцінювання КП (Т) для розуміння обсягів збуту продукції та адаптації її під конкурентні вимоги споживачів, ринку та конкурентів. Наведені методи базуються на оцінюванні вподобань споживачів та прогнозуванні їхнього попиту на продукцію, що буде запропонована для відповідного ринку. При цьому враховуються виробничі та маркетингові можливості підприємства-виробника; ціни на продукти-аналоги та продукти-замінники; цінова політика підприємства-виробника; підходи до якості та безпеки продукції на відповідному ринку; особливості ринку, на який пропонується продукція; дії конкурентів.

До переваг цих методів можна віднести такі: врахування потреб споживачів; акцент на особливостях розвитку ринку; використання математичного інструментарію оцінювання. Недоліками зазначених методів є: необхідність відповідної підготовки персоналу; базування на ймовірнісних показниках попиту на продукцію; ймовірність помилки під час складання

прогнозів через неврахування певного фактора впливу або надмірне врахування фактору впливу.

4.2. Методи, що використовують на етапі реалізації продукції (тваринництва), застосовуються підприємством-виробником та іншими суб'єктами оцінювання КП (Т), особливо торгівельними організаціями. Підприємству-виробнику використання методів дає змогу виявити проблеми конкурентоспроможності продукції (тваринництва), розробити й реалізувати сукупність заходів підвищення КП (Т). Для торгівельних організацій використання методів дає змогу правильно сформулювати портфель постачальників та асортимент продукції, що пропонується покупцям.

До переваг методів варто віднести: акцент на конкретних проблемах із конкурентоспроможністю продукції (тваринництва); зрозумілість та відносну простоту використання. До недоліків методів можемо віднести: реакцію на попередні події і неврахування майбутніх змін; складність у виявленні першопричин проблем із конкурентоспроможністю продукції (тваринництва) [45, с. 277; 47, с. 96-97; 49, с. 61].

5. За показниками оцінювання виокремлюють такі методи.

5.1. Диференціальний метод, що дає змогу оцінити конкурентоспроможність продукції (тваринництва) за одним критерієм (показником) з критерієм товару-бази порівняння (формула Б.1, додаток Б). За базу порівняння можна взяти як продукцію підприємства-конкурента, так і продукцію-взірець. Досить часто в межах цього методу використовують двійкову систему оцінювання, де 1 – продукція підприємства-виробника програє конкуренцію, 0 – виграє.

Перевагами методу є: простота; зрозумілість; оптимальні витрати ресурсів та часу на використання. Недоліками методу є: орієнтація на окремі критерії оцінювання; складність отримання загальної оцінки конкурентоспроможності продукції; складність у виборі одного критерію оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) [36, с. 175].

5.2. Комплексний метод, що дає змогу оцінити конкурентоспроможність продукції (тваринництва) за сукупністю критеріїв і сформувати інтегральний показник КП (Т) щодо товарів-аналогів та/або товарів-замінників (формула Б.2, додаток Б).

До переваг методу варто віднести: можливість охопити різні критерії конкурентоспроможності продукції; можливість зміни критеріїв оцінювання через зміни зовнішніх і внутрішніх параметрів конкуренції на ринку. До недоліків методу можна віднести: складність підбору адекватної кількості й сукупності критеріїв оцінювання; оцінювання щодо одного товару-конкуренту, що ускладнює оцінювання для ринків, де присутня велика кількість товарів-аналогів та/або товарів-замінників [48].

5.3. Змішаний метод, що поєднує в собі складові диференціального та комплексного методів, коли ключові критерії оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) розраховують за допомогою диференціального методу, а сукупність другорядних показників розраховують на основі комплексного методу. Отримані дані поєднують в один інтегральний показник на основі комплексного методу.

Перевагами методу є: врахування ключових та другорядних критеріїв конкурентоспроможності продукції (тваринництва). Недоліками методу є: складність підбору адекватної кількості й сукупності критеріїв оцінювання; проблеми під час розподілу критеріїв оцінювання на ключові та другорядні; складність розрахунків.

5.4. Індексний метод, дає змогу оцінити конкурентоспроможність продукції (тваринництва) на основі розрахунку індексу, що базується на одному або багатьох критеріях оцінювання й уможливорює порівняння з окремою продукцією-аналогом та/або продукцією-замінником, або з всім ринком взагалі.

Для оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) у світовій практиці використовують два ключові індекси: Індекс ТС - індекс торгової конкурентоспроможності (формула Б.3, додаток Б); Індекс RCA -

індекс виявлених порівняльних переваг (формула Б.4, додаток Б). Досить часто ці індекси використовують для оцінювання конкурентоспроможності продукції на зовнішніх ринках збуту або для визначення конкурентоспроможності стосовно імпорту [2]. Параметри оцінювання конкурентоспроможності продукції, згідно з Індексом ТС, наведено у таблиці Б.1 (додаток Б). Параметри оцінювання конкурентоспроможності продукції, згідно з Індексом RСА, наведено в таблиці Б.2 (додаток Б).

В Україні Н.О. Лисенко запропонував авторський підхід до розрахунку індексу конкурентоспроможності продукції (формула Б.5, додаток Б), що враховує величини показників (критеріїв) конкурентоспроможності та їхню вагу серед інших показників (критеріїв). При цьому підсумкова КП (Т) визначається порівнянням індексів, розрахованих за кожною продукцією, яка наявна на ринку [54, с. 64-65].

До переваг методу варто віднести: можливість враховувати динаміку змін на ринках продукції; оцінювання щодо ринку, а не окремого товару-конкурента. До недоліків методу можемо віднести: складність підбору адекватної кількості й сукупності критеріїв оцінювання.

5.5. Інтегральний метод, що дає змогу за допомогою математичних операцій поєднати в єдине ціле критерії (показники) оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) та сформувати єдине числове значення для КП (Т). Надалі інтегральний показник конкурентоспроможності продукції (тваринництва) можна порівняти з інтегральними показниками продуктів-аналогів та/або продуктів-замінників, а також визначити КП (Т) на основі порівняння інтегрального показника з відповідними нормативами.

Інтегральний метод оцінювання конкурентоспроможності продукції пропонують використовувати О.Ю. Єрмаков, В.А. Єсаулов, які концентруються на визначенні конкурентоспроможності зернових (формула Б.6, додаток Б) [55, с. 137].

Р.М. Скриньковський пропонує визначати інтегральний показник оцінювання конкурентоспроможності продукції на основі трьох складових: економічні критерії, ринкові критерії, технічні (якісні) критерії (формули Б.7-Б.10, додаток Б). У методиці розрахунку запропоновані нормативи порівняння отриманих інтегральних показників [20, с. 243-244].

Перевагою методу є можливість сформулювати унікальну для підприємства сукупність критеріїв (показників) конкурентоспроможності продукції на відповідному ринку, а також поєднати кількісні та якісні одиничні критерії оцінювання. Недоліками методу є: можливість помилки під час використання математичного інструментарію оцінювання; складність підбору адекватної кількості й сукупності критеріїв оцінювання.

5.6. Експертний метод, що дає змогу оцінити конкурентоспроможність продукції (тваринництва) на основі оброблення оцінок обраної групи експертів. При цьому з'являється можливість детально оцінити якісну складову КП (Т).

Для оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) можна використати метод експертних оцінок «1111-5555», що дає змогу оцінити чотири критерії КП (Т): якість продукції; ціна продукції; якість передпродажного, продажного та післяпродажного сервісу; експлуатаційні витрати у споживача продукції. Оцінювання експертами здійснюється згідно зі шкалою оцінювання від 1 (найнижче значення критерію) до 5 (найвище значення критерію). Також для оцінювання можна використовувати ваги критеріїв оцінювання (формула Б.11, додаток Б) [36, с. 178-179].

До переваг методу варто віднести: можливість залучення якісних критеріїв оцінювання; відхід від математичних інструментів оцінювання. До недоліків методу можемо віднести: суб'єктивність експертів; складність визначення кількості експертів та їхньої галузі діяльності; складність формування підсумкової оцінки КП (Т).

6. За формою представлення результатів виокремлюють такі методи.

6.1. Розрахунково-аналітичні методи дають змогу представити результати оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) у вигляді відповідного числового показника (показників) та формувати висновки щодо КП (Т), порівняно з окремими продуктами-аналогами та/або продуктами-замінниками, а також порівняно з усією продукцією на відповідному ринку, зокрема в межах дослідження динаміки змін, що відбуваються. До розрахунково-аналітичних методів можемо віднести:

6.1.1. Порівняльне оцінювання з еталонами проводять у три етапи: аналізу ринку та вибір продукції – еталону для порівняння; вибір сукупності критеріїв для проведення порівняння продукції-еталону та продукції підприємства-виробника; проведення розрахунків показника конкурентоспроможності продукції, яку необхідно оцінити (формула Б.12-Б.14, додаток Б) [56].

6.1.2. Оцінювання на основі рейтингу, що дає змогу ранжувати продукцію на ринку за показниками якості. При цьому інші показники (критерії), зокрема економічні, до уваги не беруться (формула Б.15, додаток Б). Підбір показників (критеріїв) якості відбувається суб'єктами оцінювання самостійно [49, с. 62].

6.1.3. Оцінювання за обсягами продажу дає змогу зробити висновки щодо конкурентоспроможності продукції (тваринництва) з урахуванням обсягів продажу продукції та її частки на відповідному ринку (формула Б.16, додаток Б). Отже, уся сукупність показників (критеріїв) конкурентоспроможності зводиться до простого і зрозумілого показника (критерію).

6.1.4. Модель Фішбейна дає змогу оцінити конкурентоспроможність продукції (тваринництва) та зробити відповідні висновки на основі підсумовування суджень споживачів щодо продукції за визначеними споживачами головними критеріями (формула Б.17, додаток Б). Вибірку споживачів та відбір критеріїв оцінювання робить суб'єкт проведення оцінювання, виходячи з мети та завдань оцінювання.

6.1.5. Метод «ідеальної точки» або LINMAP базується на оцінюванні конкурентоспроможності продукції (тваринництва) споживачами та визначення ними «ідеальної продукції» на основі запропонованих критеріїв. «Ідеальна продукція» використовується в значенні еталону для порівняння продукції, конкурентоспроможність якої оцінює суб'єкт проведення оцінювання (формула Б.18, додаток Б). Чим ближче параметри продукції до «ідеальної», тим вища її конкурентоспроможність на ринку [47, с. 96].

Перевагами методів є: їхня зрозумілість та обґрунтованість висновків; відносно незначні витрати ресурсів, зокрема часу на проведення оцінювання. Недоліками методів є: ймовірність помилки під час визначення та відбору критеріїв оцінювання; відносна обмеженість критеріїв оцінювання; статичність методів.

6.2. Матричний метод дає змогу зробити висновок щодо конкурентоспроможності продукції (тваринництва) на основі комплексного оцінювання, що базується на використанні сукупності групових критеріїв за різними напрямками оцінювання (якість, збут, економічні, ринкові та ін.). Кожна група критеріїв складається з сукупності одиничних критеріїв, що оцінені експертами за обраною шкалою оцінювання. Підбір групових та одиничних критеріїв оцінювання КП (Т) здійснює суб'єкт оцінювання. Наприкінці методу розраховується підсумковий показник, зокрема з урахуванням важливості одиничних і групових критеріїв, який порівнюється з визначеними нормативами оцінюваннями.

Серед матричних методів заслуговують на увагу:

- матриця «Макро-мікросередовище», яка дає змогу оцінити співвідношення факторів макросередовища (Ах) та факторів мікросередовища (Ау), що формують конкурентоспроможність продукції (формула Б. 19, таблиці Б.4-Б.5, додаток Б). Оцінювання здійснюється експертами за дев'ятибальною шкалою, де: 1 бал – Ах та Ау мають однакову силу впливу на КП (Т); 3 бали – Ах має дещо більшу силу впливу на КП (Т), ніж Ау; 5 балів – Ах має значно сильніший вплив на КП (Т), ніж Ау; 7 балів –

A_x впливає критично сильніше на КП (Т), ніж A_y ; 9 балів – тільки A_x здійснює вплив на КП (Т). Матриця $A = (a_{xy})$ має такі властивості: 1) $a_{xy} > 0$; 2) $a_{xy} = 1$, якщо $x=y$; 3) $a_{xy} = a_x \cdot R / a_y \cdot R$, $R=1, \dots, n$; де n – кількість факторів. Необхідно зазначити, що матрицю «Макро-мікросередовище» можна використовувати і для визначення конкурентоспроможності підприємства, і для визначення конкурентоспроможності продукції [57].

- матриця Нільсена, що дає змогу зробити висновок щодо конкурентоспроможності продукції (тваринництва) на основі кількісних та якісних критеріїв оцінювання (групові критерії, що складаються з сукупності одиничних критеріїв). При цьому кожний критерій після оцінювання за 100-бальною шкалою розподіляється за трьома групами стосовно продуктів-аналогів або продуктів-замінників на відповідному ринку: 0-39 балів – конкурентоспроможність нижче середнього рівня; 40-69 балів – середній рівень конкурентоспроможності; 70-100 балів – конкурентоспроможність вище середнього рівня. Узагальнювальний показник конкурентоспроможності розраховують як суму добутків бальних значень окремих аналізованих характеристик товару на коефіцієнт їхньої важливості (таблиця Б.6, додаток Б) [45, с. 278].

До переваг методу варто віднести: значне охоплення критеріїв оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва); використання як якісних, так і кількісних критеріїв оцінювання КП (Т). До недоліків методу можна віднести: затратність та складність розрахунків; ймовірність помилки під час визначення та відбору критеріїв оцінювання.

6.3. Графічні методи дають змогу представити результати оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) у вигляді ілюстраційного матеріалу (рисунок) або поєднувати ілюстрації з математичним інструментарієм, що підвищує наочність отриманих висновків щодо КП (Т) та їхню зрозумілість. До графічних методів оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) варто віднести:

6.3.1. Модель споживчої задоволеності (теорія привабливої якості Н. Кано), яка побудована на виявленні чотирьох груп окремих атрибутів якості стосовно продукції: стандартні, притаманні всій продукції; критичні, без яких продукцію споживач не буде купувати; додаткові, без яких споживач продукцію купить, але їхня наявність збільшує бажання споживача купити продукт; байдужі, які не цікавлять споживача. Використання чотирьох груп окремих атрибутів якості щодо продукції дають змогу отримати графічну інтерпретацію КП (Т) (рисунок Б.1, додаток Б) [58, с. 53-54].

6.3.2. Багатокутник конкурентоспроможності дає змогу в межах графічної інтерпретації окремих критеріїв (показників) конкурентоспроможності продукції (тваринництва), які оцінюються за певною шкалою (досить часто від нуля до десяти балів) провести порівняння КП (Т) підприємства-виробника та найближчих продуктів-конкурентів на ринку. Вибір критеріїв оцінювання здійснюється суб'єктом оцінювання самостійно або за допомогою експертів. Оцінювання також може проводитися як суб'єктом оцінювання самостійно, так і експертами. За показник КП (Т) беруть площу отриманого багатокутника (рисунок Б.2, додаток Б) [36, с. 182].

6.3.3. Графічний метод «Радару» дає змогу оцінити конкурентоспроможність продукції (тваринництва) на основі побудови багатокутника, осями якого виступають критерії (показники) КП (Т). Для методу «Радару» діють такі правила: будується коло, що розділяється радіальними оціночними шкалами на сектори, кількість яких дорівнює кількості оціночних критеріїв (показників); максимальне значення критерію зазначене на радіусі кола, мінімальне - у центрі кола. Вибір критеріїв оцінювання відбувається суб'єктом оцінювання самостійно або за допомогою експертів. Оцінювання може здійснюватися як суб'єктом оцінювання самостійно, так і експертами. Для наочності отримані багатокутники за продуктами-конкурентами накладають один на одного в межах одного кола.

За показник КП (Т) беруть співвідношення площі отриманого «радару» та всієї площі кола (формула Б. 20, додаток Б) [45, с. 277-278].

6.3.4. Метод «профілів» дає змогу зробити висновок щодо конкурентоспроможності продукції (тваринництва), поєднавши математичну та графічну інтерпретації одиничних критеріїв (показників) КП (Т) у таблиці (таблиця Б.7, додаток Б). При цьому можна поєднувати як кількісні, так і якісні критерії КП (Т). Вибір критеріїв оцінювання відбувається суб'єктом оцінювання самостійно або за допомогою експертів. Оцінювання може здійснюватись як суб'єктом оцінювання самостійно, так і експертами. Порівняння відбувається або з продуктом-еталоном, або з продуктом-конкурентом, або з максимальними значеннями критеріїв (показників) для ринку [36, с. 184-185].

6.3.5. Модель конкурентних рішень К. Омаї дає змогу визначити ключові конкурентні критерії (показники), які хочуть бачити у продукті споживачі, та оцінити наявні критерії (показники) конкурентоспроможності продукції (тваринництва) на основі використання відповідного графічного матеріалу (рисунок Б.3, додаток Б) [45, с. 276].

Перевагами методів є: наочність; зрозумілість; можливість залучати значну кількість критеріїв (показників) оцінювання КП (Т); можливість використання як кількісних, так і якісних критеріїв (показників) оцінювання КП (Т). Недоліками методів є: ймовірність помилки під час визначення та відбору критеріїв оцінювання; складність поєднання кількісних та якісних критеріїв (показників) оцінювання КП (Т).

Підсумовуючи компаративну характеристику методів оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва), можемо зазначити, що науковці та економісти-практики використовують значну кількість методів, кожен із яких має певні недоліки та проблеми і застосуванні, що вимагає продовження досліджень та розширення бази методів оцінювання КП (Т), особливо з урахуванням унікальних умов функціонування підприємств та унікальних умов конкуренції, які склались на окремих ринках продукції.

Також на особливу увагу заслуговують критерії (показники) якості та безпеки продукції, що досить часто виступають другорядними або не враховуються взагалі в межах оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) [59]. Для продукції тваринництва, з огляду на її особливості, значна кількість методів оцінювання конкурентоспроможності не підходить або потребує доопрацювання, що вимагає продовження дослідження з розроблення та запровадження методів оцінювання КП саме для продукції тваринництва. Однак така наукова робота має враховувати стан виробництва та тенденції у виробництві і продажу продукції тваринництва у світі загалом та в Україні зокрема.

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного дослідження методологічних засад формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів на основі використання праць вітчизняних та зарубіжних науковців, наукових розробок міжнародних організацій і власного доробку автора зроблено низку висновків.

1. З'ясовано, що тваринництво є однією з ключових галузей економіки країни та забезпечує економічну й національну безпеку. Наголошено на необхідності дослідження наукового забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, де ключове місце посідає розкриття мети, завдань, напрямів, принципів, концепцій, підходів КП (Т).

2. Наведено механізм формування конкурентоспроможності продукції тваринництва та розкрито його складові, до яких віднесено: вплив на КП (Т) конкурентів, контрагентів, споживачів (покупців), товарів-замінників; фактори зовнішнього та внутрішнього впливу; мету, завдання, принципи, напрями, концепції, підходи до формування КП (Т); формування й використання конкурентних переваг підприємства та продукції. На основі

наведеного механізму формування конкурентоспроможності продукції тваринництва була розроблена та запропонована до використання системна карта формування КП (Т), що поєднала в собі та деталізувала складові механізму, зокрема: ключові компетенції; інновації; адаптивність; витрати; ціна; якість; диференціацію; екологічність; споживчі властивості продукції; попит і пропозицію; інформацію; маркетингові категорії.

3. На основі дослідження місця формування КП (Т) в управлінській системі підприємств тваринництва розкрито складові впливу на управління та формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, до яких віднесено: оцінювання КП (Т); оцінювання конкурентоспроможності підприємства тваринництва; інформацію; методологічні основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

4. Ідентифіковано складові методологічних основ формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, до яких віднесено: способи формування КП (Т); стратегії формування КП (Т); методи формування КП (Т). Проведене компаративне оцінювання способів формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), яка показала їхню обмеженість та складність у використанні для забезпечення КП (Т). Дослідження стратегій формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) дало змогу розробити відповідну матрицю, яка поєднує: характеристику дій (розширення ринку, наступ, оборона, фронтальна атака, флангова атака); напрям дій (лідер, переслідувач, послідовник, нішевик); стратегічні конкурентні переваги (витрати (ціна); диференціація; фокусування на: товар + ринок; ресурси; технології; інновації; реакцію на потреби ринка). Окремо була розкрита процедура розроблення та запровадження підприємством-виробником конкурентних стратегій у контексті формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва). Окремо було проведено компаративне оцінювання методів формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), яке показало наявність у

кожного з розглянутих методів недоліків, які необхідно враховувати під час забезпечення КП (Т).

5. У межах дослідження методів оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва було надано авторське визначення термінів «оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва)» та «метод оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва)». Розкрито мету, завдання, принципи, інформаційну базу оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва). Окремо наведена структурно-логічна схема оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва).

6. Проведено ідентифікацію та компаративне оцінювання груп методів оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва), до яких віднесено: прямі та непрямі методи оцінювання; вибіркові (одиничні), експериментальні, розрахункові, статистичні, аналітичні, маркетингові методи оцінювання; методи, у яких відбір критеріїв (показників) оцінювання КП (Т) здійснюється безпосередніми суб'єктами проведення оцінювання, експертами, споживачами; методи, які використовуються на етапі проектування (розроблення) та виробництва продукту (тваринництва), та методи, що використовують на етапі реалізації продукції (тваринництва); диференціальний, комплексний, змішаний, індексний, інтегральний, експертний методи; розрахунково-аналітичні, матричні, графічні методи. Компаративне оцінювання методів оцінювання КП (Т) показало наявність недоліків та проблем у застосуванні методів на практиці. Наголошено на необхідності продовження досліджень та розширення бази методів оцінювання КП (Т), особливо з урахуванням унікальних умов функціонування підприємств та унікальних умов конкуренції, які склались на окремих ринках продукції.

Основні результати дослідження опубліковані в наукових працях автора [59, 60, 61].

Список використаних джерел до Розділу 2

1. Dresch A., Collatto D. C., Lacerda D. P. Theoretical understanding between competitiveness and productivity: firm level. *Facultad de Ingeniería, Universidad del Valle*. 2018. Vol. 20(2). P. 69–86. DOI: 10.25100/iyc.v20i1.5897
2. Long Y. Export competitiveness of agricultural products and agricultural sustainability in China. *Regional Sustainability*. 2021. Vol. 2(3). P. 203–210. DOI: 10.1016/j.regsus.2021.09.001
3. Wojnec S. Three Concepts of Competitiveness Measures for Livestock Production in Central and Eastern Europe. *Agriculturae Conspectus Scientificus*. 2003. Vol. 68(3). P. 209–220.
4. Зеленчук І. Б. Формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств в контексті економічної безпеки : дис. ... канд. екон. наук. : 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Харків : Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, 2016. 224 с.
5. Stepasyuk L., Titenko Z. Competitiveness of agricultural products of Ukraine in the foreign market. *Modern management review*. 2020. Vol. XXV, 27 (2/2020). P. 69–77. DOI: 10.7862/rz.2020.mmr.17
6. Ільчук М. М., Коновал І. А., Мельникова І. В. Конкурентоспроможність продукції скотарства і птахівництва України в системі євроінтеграції : монографія. Київ : Аграр Медіа Груп, 2015. 321 с.
7. Карпюк В. П. Управління конкурентоспроможністю продукції. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2009. № 4(46). URL: http://nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_4/46.pdf (дата звернення: 07.02.2024).
8. Михайленко О. В., Орлова К. Г. Система управління конкурентоспроможністю продукції підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 13. Ч. 2. С. 114–117.

9. Aiginger K., Bärenthaler-Sieber S., Vogel J. Competitiveness under New Perspectives. *Comprehensive analysis of European countries' competitiveness; developing an indicator set, constructing composite indicators and applying econometric analysis using panel data*. 2015. 97 p. DOI: 10.13140/RG.2.1.1003.1525
10. Хмеленко І. І. Дослідження підходів щодо управління конкурентоспроможністю підприємства. *Вісник Національного технічного університету «ХПИ»*. 2010. № 60. URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/vcpi/TptEV/2010_60/NTU_XPI_60_2010_9.pdf (дата звернення: 07.02.2024).
11. Hosseini A. S., Soltani S., Mehdizadeh M. Competitive Advantage and Its Impact on New Product Development Strategy (Case Study: Toos Nirro Technical Firm). *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2018. Vol. 4(2), No. 17. DOI: 10.3390/joitmc4020017
12. Cournot A. *Recherches sur le Principes Mathématiques de la Théorie des Richesses*. Dunod, 1838. (First edition 1838).
13. Bain J. S. *Barriers to New Competition*. Cambridge Harvard Press, 1956. DOI: 10.4159/harvard.9780674188037
14. Mason E. Price and Production Policies of Large-scale Enterprise. *The American Economic Review*. 1939. Vol. 29/1. P. 61–74.
15. OECD. Methodologies to Measure Market Competition. *OECD Roundtables on Competition Policy Papers*. 2021. No. 253. DOI: 10.1787/29bf31c1-en
16. Porter M. E. The Competitive Advantage of the Nations. *Harvard Business Review*. URL: <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations> (last accessed: 07.02.2025). (A version of this article appeared in the March–April 1990 issue of Harvard Business Review).
17. Monke E. A., Pearson S. R. *The Policy Analysis Matrix for Agricultural Development*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1989. 201 p. URL:

https://www.cepal.org/sites/default/files/courses/files/03_3_pambook.pdf (last accessed: 07.02.2025).

18. Grubel H. G., Lloyd P. J. *Intra-Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*. London : Macmillan Press, 1975.

19. Александров І. О., Бурук Г. П. Еволюція дефініції конкурентоспроможності продукції. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2010. № 2. С. 89–99.

20. Скриньковський Р. М. Діагностика конкурентоспроможності продукції підприємства. *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 240–246.

21. Drucker P. F. *Management Challenges for 21st Century*. New York : HarperCollins Publishers Inc., 2001.

22. Карпюк В. П. Управління конкурентоспроможністю продукції. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки*. 2009. № 4(50). URL: http://nbuv.Gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_4/46.pdf (дата звернення: 07.02.2024).

23. Сергєєва О. Р. Сутність та особливості забезпечення конкурентоспроможності товару. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 19–22.

24. Borseková K., Petříková K., Vaňová A. The methodology of use and building competitive advantage on the regional level. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2012. № 2(1). P. 41–50. DOI: 10.9770/jssi/2012.2.1(4)

25. Barney J. B. Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*. 1991. № 17. P. 99–120.

26. Grant R. M. The Resource-Based Theory of Competitive Advantage: Implications for Strategy Formulation. *California Management Review*. 1991. Vol. 33(3). P. 114–135.

27. Vaňová A. *Strategic marketing planning of territorial development*. Banská Bystrica : Faculty of Economics UMB, 2006. 138 p.

28. Mcphee W., Wheeler D. Making the case for the added-value chain. *Strategy and leadership*. 2006. Vol. 34(4). P. 29–45.
29. Beneš M. Competitiveness and competitive advantage. *Centre for Research of competitiveness of Czech Economy*. Červen, 2006. 39 p. URL: <http://is.muni.cz/do/econ/soubory/oddeleni/centrum/papers/wp2006-05.pdf> (last accessed: 07.02.2024).
30. Huber P., Fritz O., Gács V. 2003. A Study on the Factors of Regional Competitiveness. 2003. WIFO Studies.
31. Готь О. Я., Бондаренко С. М. Стратегія підприємства як чинник його конкурентоспроможності. *Ефективна економіка*. 2017. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5660> (дата звернення: 07.02.2024).
32. Кулиняк Ю. І. Проблеми визначення сутності конкурентної стратегії організації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 714. С. 87–95.
33. Махмудов Х. З. Теоретичні аспекти формування конкурентних стратегій аграрних підприємств. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія «Економічні науки»*. 2012. Вип. 2(1). С. 118–127.
34. Мізюк Б. М. Стратегічне управління підприємством. Львів : Коопспілка. ЛКА, 1999. 388 с.
35. Астаф'єва К. О. Стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємства на стадіях його життєвого циклу. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/62.pdf (дата звернення: 07.02.2024).
36. Вашків О. П., Собко О. М., Смерека С. Б. Управління конкурентоспроможністю продукції : навч. посіб. для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 272 с.

37. Мандич О. В. Стратегії забезпечення конкурентного розвитку підприємств : від моделей теорії до умов практики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 23(1). С. 108–111. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/23-1-2017/25.pdf> (дата звернення: 07.02.2024).

38. Клименко С. М., Омеляненко Т. В., Барабань Д. О., Дуброва О. С., Вакуленко А. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2008. 520 с.

39. Дудяк Р. П., Бугіль С. Я., Дудяк О. Р. Маркетингове забезпечення конкурентоспроможності підприємств у формуванні їх збутової політики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2009. № 649. С. 268–275.

40. Дідур К. М. Сучасні методи оцінки персоналу. *Ефективна економіка*. 2011. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=776> (дата звернення: 07.02.2024).

41. Бондар О. С. Оцінювання як функція управління. *Osvita.UA*. 2005. URL: <https://osvita.ua/school/method/1339> (дата звернення: 07.02.2024).

42. Чевганова В. Я. Система оцінювання персоналу підприємства. *Ефективна економіка*. 2014. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2906> (дата звернення: 07.02.2024).

43. Терещенко Н. М. Підходи до оцінювання програм, політик та стратегій у процесі аудиту управлінської діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 74–79.

44. Салига К. С. Методологія наукового дослідження економічної ефективності інвестицій в інноваційні проекти. *Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1791> (дата звернення: 07.02.2024).

45. Бакай В. Й., Ліннік Д. В. Особливості визначення та оцінки конкурентоспроможності продукції підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 6(1). С. 272–279.

46. Nefedova A. G. Analysis of assessment methods of enterprise competitiveness. *Економічний вісник ДВНЗ УДХТУ*. 2019. № 1 (9). С. 110–116. DOI: 10.32434/2415-3974-2019-9-1-110-116

47. Серединська В. М., Загородна О. М. Конкурентоспроможність продукції : значення та сфера застосування. *Інфраструктура ринку. Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. 4. С. 93–98.

48. Степанкова А. А. Методи оцінки конкурентоспроможності продукції. *Ефективна економіка*. 2012. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=954> (дата звернення: 07.02.2024).

49. Кучер С. Ф., Васильєв В. Г. Конкурентоспроможність продукції та методи її оцінки. *Причорноморські економічні студії. Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 16. С. 60–63.

50. Fuior E., Zavatki T., Maxim I. Competitiveness of the enterprise: the essence and methods of evaluation. *The yearbook of the «GH. ZANE» institute of economic researches*. 2019. Vol. 28(1). P. 33–50.

51. Чернявський А. Д., Філіппов М. І. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посіб. Київ : Персонал, 2011. 234 с.

52. Liučvaitienė A., Peleckis K., Slavinskaitė N., Limba T. Theoretical Models of Business Competitiveness: Formation and Evaluation. *Strategic Management Quarterly*. 2013. Vol. 1(1). P. 31–44.

53. Ставенко Н. О., Журило І. В. Аналіз підходів до оцінки конкурентоспроможності продукції машинобудування. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. 2009. Вип. 15. С. 150–154.

54. Лисенко Н. Методи оцінки конкурентоспроможності продукції м'ясопереробних підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 1(77). С. 61–68.

55. Єрмаков О. Ю., Єсаулов В. А. Конкуреноспроможність сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес.* 2016. № 247. С. 130–141.

56. Заріцька Н. М. Оцінка конкуреноспроможності продукції підприємства. *Ефективна економіка.* 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4647> (дата звернення: 07.02.2024).

57. Дунда С. П. Розвиток підприємства та оцінка факторів, що на нього впливають. *Ефективна економіка.* 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5329> (дата звернення: 07.02.2024).

58. Літвінова В. О. Графічні методи дослідження у аналізі рівня конкуреноспроможності продукції. *Бізнес-інформ.* 2012. № 4. С. 53–56.

59. Перегуда Ю. А. Оцінка економічного впливу цифрових маркетингових кампаній на прибутковість підприємств тваринництва в аграрному секторі України. *Наука і техніка сьогодні.* № 8(36) (2024). С. 341-356

60. Перегуда Ю. А. Methodological principles and factors of effective financial activity development management enterprises livestock. *Успіхи і досягнення у науці.* № 6(6) (2024). С.687-707

61. Перегуда Ю. А. Підвищення конкуреноспроможності української продукції тваринництва в умовах розвитку постіндустріальної циркулярної зеленої моделі економіки, *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку,* 2024.1(27), pp 19-31. doi: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2024-1/27-02>.

РОЗДІЛ 3. СТАН ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

3.1. Світові та національні тенденції у виробництві продукції тваринництва

Продукція тваринництва посідає одне з провідних місць на національних та світових ринках збуту агропродукції, формуючи окремі ринки, що охоплюють такі складники: виробництво та продаж яловичини (м'ясо та живих тварин); виробництво та продаж свинини (м'ясо та живих тварин); виробництво та продаж м'яса птиці (переважно курятина); виробництво та продаж інших видів м'яса та живих тварин (кози, вівці, кролі та ін.); виробництво та продаж молока та молокопродуктів; виробництво та продаж яєць та продуктів із них [1]. Виробництво та продаж продукції тваринництва має значний вплив на світову й національні економічні системи, світову та національні продуктової безпеки. Експортно-імпорتنі операції з продукцією тваринництва мають суттєвий вплив на зовнішньоторговельний баланс більшості країн світу.

В Україні сфера тваринництва має значний вплив на економіку, економічну та національну безпеку. Водночас у агросекторі країни спостерігається довгострокова структурна криза, у межах якої тваринництво, незважаючи на значний потенціал розвитку, критично відстає від рослинництва за ключовими показниками, як-то: обсяги виробництва; обсяги експорту; кількість зайнятих; заробітні плати робітників; залучення інвестицій; інноваційна активність [2]. Враховуючи рівень інтеграції агросектору України до світових та міжнародних ринків агропродукції, що стосується і продукції тваринництва, постала потреба дослідити та порівняти тенденції у виробництві продукції тваринництва на світовому та національному рівнях, а також визначити ключові проблеми для української сфери тваринництва, що заважають реалізувати потенціал повною мірою.

Вирішення проблем трансформації національної економіки в контексті впровадження замкнутого циклу технологічних процесів потребує вдосконалення існуючого інституційного середовища. Функціонування вітчизняного бізнесу відбувається в умовах підвищеного інституційного ризику та нестабільності, недостатнього розвитку нормативно-правових механізмів, недосконалості методів державної підтримки та регулювання ринку і це зумовлює високі вимоги до якості інституційного середовища та інструментів розвитку потенціалу підприємств, що реалізують концепцію циркулярної економіки. Інституціоналізація процесів управління має забезпечити ефективність процесу ефективного використання сировини та забезпечити циклічність процесу діяльності підприємств. З іншого боку, інституційна складова має сприяти розвитку та трансформації бізнесу відповідно до існуючих та очікуваних змін у зовнішньому середовищі, що стає можливим за відповідної підтримки та регуляторних заходів на всіх рівнях державного управління.

Для дослідження світових та національних тенденцій у виробництві продукції тваринництва було обрано часовий інтервал з 2012 до 2023 року. При цьому аналіз буде проведений за світовим ринком продукції тваринництва загалом, регіонами світу, зокрема окремо за ЄС, країнам за рівнем доходів і розвитку та окремим країнам, що є лідерами на світовому та регіональних ринках продукції тваринництва за виробництвом, споживанням, експортом та імпортом [3], до яких віднесемо: Аргентину, Австралію, Бразилію, Індію, Італію, Китай, Нідерланди, Німеччину, Польщу, США. Окрім того, до аналізу залучаємо Україну.

Дослідимо тенденції розвитку світового та регіональних ринків продукції тваринництва (м'яса) за 2012-2023 роки в таблиці В.1 (Додаток В). У таблиці будемо використовувати такі позначення: С – світ загалом; А – Африка; О – Океанія; ПіА – Південна Америка; ПА – Північна Америка; Є – Європа; ЄС – Європейський Союз; Аз – Азія. Також у таблиці будуть розраховані: питома вага (ПВ) регіонів світу в загальному виробництві

продукції тваринництва (м'яса) у відповідному році; абсолютне відхилення за роками (АВ); темпи росту за роками (ТР); абсолютне відхилення питомої ваги (АВПВ). Також розкриємо динаміку світового та регіональних ринків продукції тваринництва (м'яса) за 2012-2023 роки на рисунку 3.1.

Аналіз дає змогу вказати на зростання світового ринку м'яса за період дослідження (+68,90 млн т або +19,77%). Тільки в початкові роки пандемії (2019, 2020 роки) спостерігалось деяке зниження виробництва м'яса, що було пов'язано з відповідними обмеженнями, які заважали здійсненню бізнес-діяльності, але вже у 2021 році обсяги виробництва зросли та перевищили допандемійний рівень. У інші роки спостерігався позитивний тренд збільшення обсягів виробництва.

Дослідження окремих регіонів світу вказує, що драйверами росту світового ринку м'яса були Австралія (+6,24 млн. т або + 35,23 %), Південна Америка (+8,59 млн. т або +21,72%), а особливо, Північна Америка (+13,32 млн т або 24,94%). Водночас найбільший внесок у збільшення світового ринку м'яса в період дослідження припадав на Азію (+31,97 млн т або 23,85% від загального обсягу росту світового ринку м'яса). Найбільші проблеми в період дослідження, переважно у 2019-2023 роках, були у країн Європи, Європейського Союзу та Океанії. Стосовно питомої ваги, то ключовими виробниками м'яса в період дослідження були країни Азії, переважно Китай та Індія, Південної Америки, переважно США, Європи та ЄС, Південної Америки, переважно Аргентина та Бразилія.

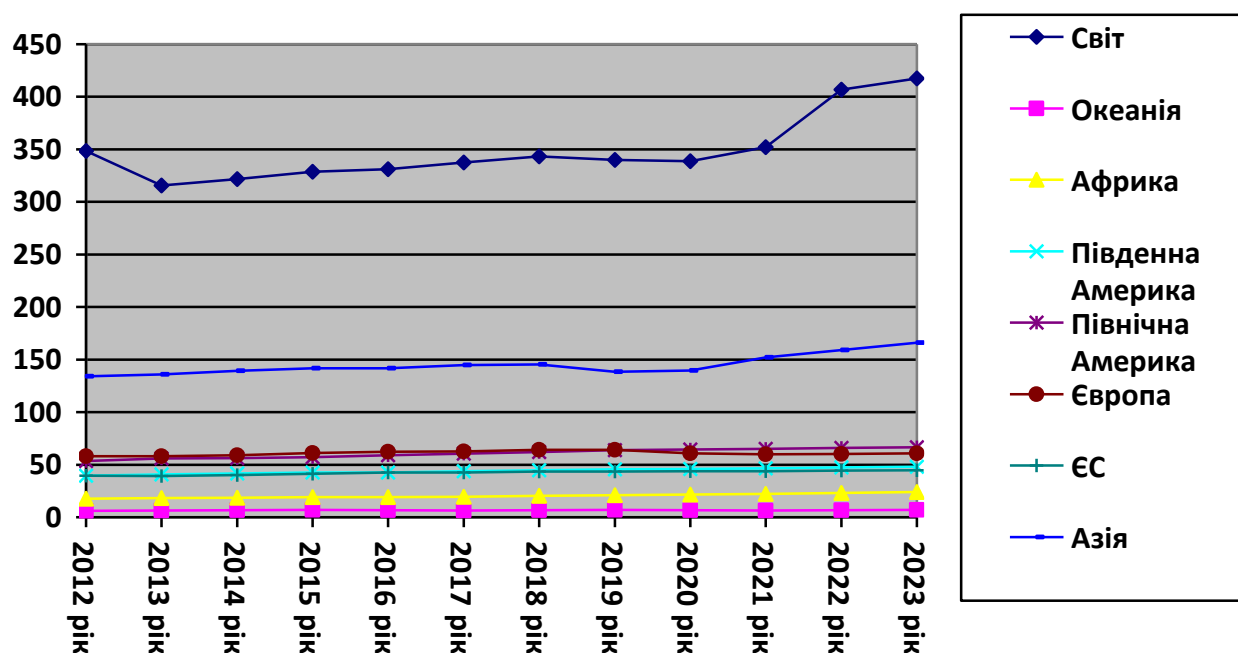

Рис. 3.1. Динаміка світового та регіональних ринків продукції тваринництва (м'яса) за 2012-2023 роки (млн т)

Джерело: систематизовано автором за даними [4; 5; 6].

Дослідимо тенденції розвитку ринків продукції тваринництва (м'яса) за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO, у таблиці В.2 (Додаток В). У таблиці будемо використовувати такі позначення: З – загальний обсяг виробництва продукції тваринництва (м'яса); ВРД – країни з високим рівнем доходу; ДВС – країни з доходами вище середнього; НС – країни з доходом нижче середнього; НД – країни з низьким доходом; НДД – країни з низьким доходом та дефіцитом продовольства; ЧІ – країни, що є винятково імпортерами продовольства; НР – найменш розвинені країни. Також у таблиці будуть розраховані такі показники: питома вага (ПВ) груп країн у загальному виробництві продукції тваринництва у відповідному році; абсолютне відхилення за роками (АВ); темпи росту за роками (ТР); абсолютне відхилення питомої ваги (АВПВ). Додатково розкриємо динаміку ринків продукції тваринництва (м'яса) за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO, на рисунку 3.2. Наголошуємо, що в даних щодо

загальних обсягів виробництва м'яса у таблицях В.1 та В.2 є розбіжності через різницю в методиці підрахунків. При цьому надалі будемо брати статистичні дані, надані FAO [1].

Дослідження дає змогу виявити критичні розбіжності між країнами з високим рівнем доходу та країнами з доходами вище середнього і всіма іншими групами країн щодо виробництва м'яса. На ці дві групи країн (ВРД та ДВС) за весь період дослідження припало понад 65% загального виробництва м'яса у світі та 54,74% загального приросту виробництва м'яса за 2012-2023 роки. З іншого боку, найбільші темпи зростання за період дослідження щодо виробництва м'яса продемонстрували країни з доходом нижче середнього, зокрема через низьку базу порівняння.

За період 2012-2023 років країни з доходом вище середнього, країни з доходом нижче середнього, країни з низьким доходом, країни з низьким доходом та дефіцитом продовольства, країни, що є лише імпортерами продовольства забезпечили темпи росту виробництва м'яса вище, ніж у світі загалом. Проблеми щодо темпів росту виробництва м'яса спостерігались у країн із високим рівнем доходу та найменш розвинених країнах. При цьому причини проблем були різними. Якщо в країни з високим рівнем доходу на обсяги виробництва впливали фізичні можливості споживання та імпорту м'яса, а також обмеження на ведення бізнесу в період пандемії, то найменш розвинені країни стикались із дефіцитом інвестицій у тваринництво та неможливістю забезпечення достатнього рівня споживання м'яса через обмеженість платоспроможності населення, особливо в умовах скорочення доходів під час пандемії.

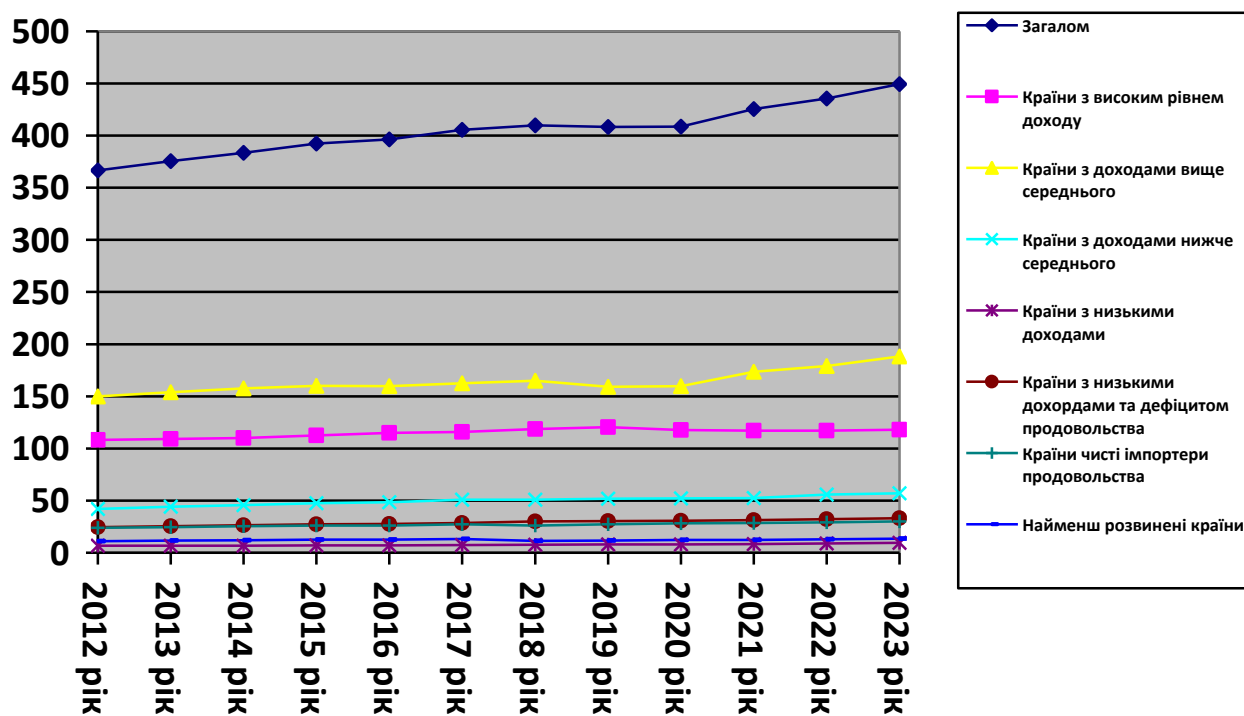

Рис. 3.2. Динаміка ринків продукції тваринництва (м'яса) за 2012-2023 роки за групами країн, які розподілені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO (млн т)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

Дослідимо тенденції розвитку світового та національних ринків продукції тваринництва (м'яса) за 2012-2023 роки за обраними для дослідження країнами (Аргентина (А), Австралія (Ав), Бразилія (Б), Індія (І), Італія (Іт), Китай (К), Нідерланди (Н), Німеччина (Нм), Польща (П), США, Україна (У)) у таблиці В.3 (додаток В). У таблиці будуть розраховані: питома вага (ПВ) окремих країн світу в загальносвітовому виробництві продукції тваринництва (м'яса) у відповідному році; абсолютне відхилення за роками (АВ); темпи росту за роками (ТР); абсолютне відхилення питомої ваги (АВПВ). Додатково розкриємо динаміку світового та національних ринків продукції тваринництва (м'яса) за 2012-2023 роки за обраними для дослідження країнами на рисунку 3.3.

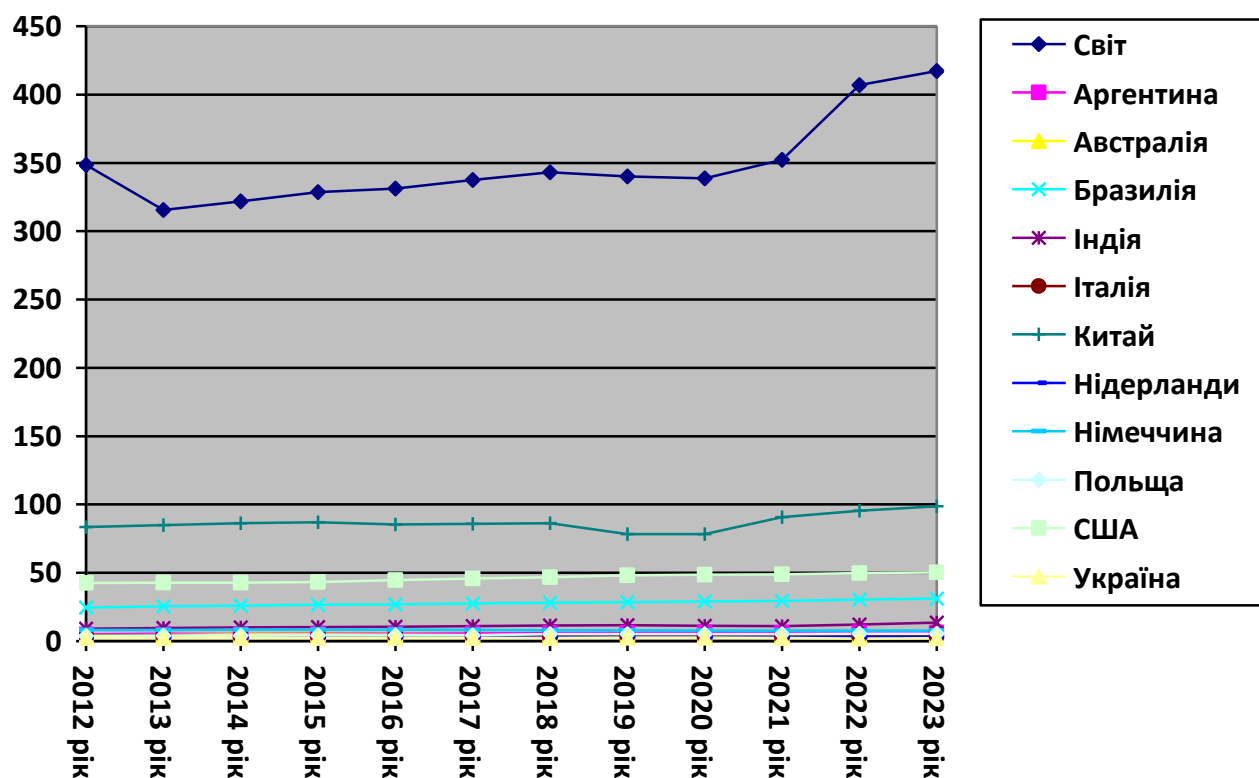

Рис. 3.3. Динаміка світового та національних ринків продукції тваринництва (м'яса) за 2012-2023 роки за обраними для дослідження країнами (млн. т)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Дослідження показало, що на обрані для дослідження країни припадало від 61,53% (2012 рік) до 54,22% (2023 рік) світового виробництва м'яса. При цьому три провідні країни – виробники м'яса (Китай, США, Бразилія) значно випереджали інші країни за обсягами виробництва. Також Китай, США, Бразилія забезпечили 42,38% приросту виробництва м'яса за період дослідження. Усі країни відчули на собі вплив пандемійних обмежень, але більшість швидко відновила бізнес – активність у тваринництві. Серед країн, що мали проблеми, варто відмітити Австралію, Італію, Нідерланди, Німеччину та Україну. Особливі проблеми щодо виробництва м'яса спостерігались саме в країнах Євросоюзу. Водночас приклад Польщі (другі найбільші темпи росту за період дослідження) вказує на можливість ефективно протистояти економічним викликам, зокрема країнам Європи та ЄС.

Україна за період дослідження мала три періоди зниження обсягів виробництва: криза 2014-2016 років; пандемія 2020-2021 років; 2022-2023 роки – війна проти російських агресорів. Відмічаємо, що тваринництво (виробництво м'яса) в Україні дуже повільно відновлювалось після кризи 2014-2016 років і на зростання обсягів виробництва вийшло лише у 2019 році. У 2022 році відбулось нове падіння виробництва, що призвело до загального падіння виробництва за період дослідження на 0,12 млн тон і зниження питомої ваги країни на світовому ринку м'яса на 0,14% до 0,51% у 2023 році.

Порівнюючи динаміку розвитку українського ринку продукції тваринництва (м'яса) з динамікою ринків продукції тваринництва (м'яса) Європи та ЄС за період із 2012 до 2023 року, відмічаємо, що вона була гірша щодо темпів росту тваринництва (м'яса) у країнах Європи (94,69% проти 104,77%) та гірша щодо зростання ринків продукції тваринництва (м'яса) у Євросоюзі (94,69% проти 112,85%).

Щоб проводити порівняння України з групами країн за рівнем доходу й розвитком необхідно зазначити, що згідно зі статистичними даними [2, 8] та методикою FAO [1] і Світового банку [9], Україна за період дослідження належала до країн із рівнем доходів вище за середній (3 126 – 9 655 дол. США) – 2012 рік - 3856,8 дол. США, 2013 рік - 4030,3 дол. США, 2019 рік – 3659,8 дол. США; 2020 рік – 3725,6 дол. США, 2021 рік - 4834,3 дол. США, 2022 рік - 4576,0 дол. США, 2023 рік - 5181,4 дол. США; належала до країн із рівнем доходів нижче середнього (786 – 3 125 дол. США) – 2014 рік - 3014,6 дол. США, 2015 рік - 2115,4 дол. США, 2016 рік - 2185,9 дол. США, 2017 рік - 2640,3 дол. США, 2018 рік - 3095,2 дол. США.

За період дослідження ринок м'яса України за темпами розвитку суттєво відставав від ринків м'яса як країн із доходами вище середнього (94,69% проти 125,49%), так і країн із доходами нижче середнього (94,69% проти 135,65%). Отже, можемо вказувати на проблеми розвитку м'ясного тваринництва в Україні та негативний вплив на нього економічних викликів

(криза 2014-2016 років, пандемійні обмеження бізнес-діяльності, війна проти російських агресорів).

Проведемо аналіз динаміки споживання м'яса на душу населення за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO, у таблиці В.4 (додаток В) та на рисунку 3.4.

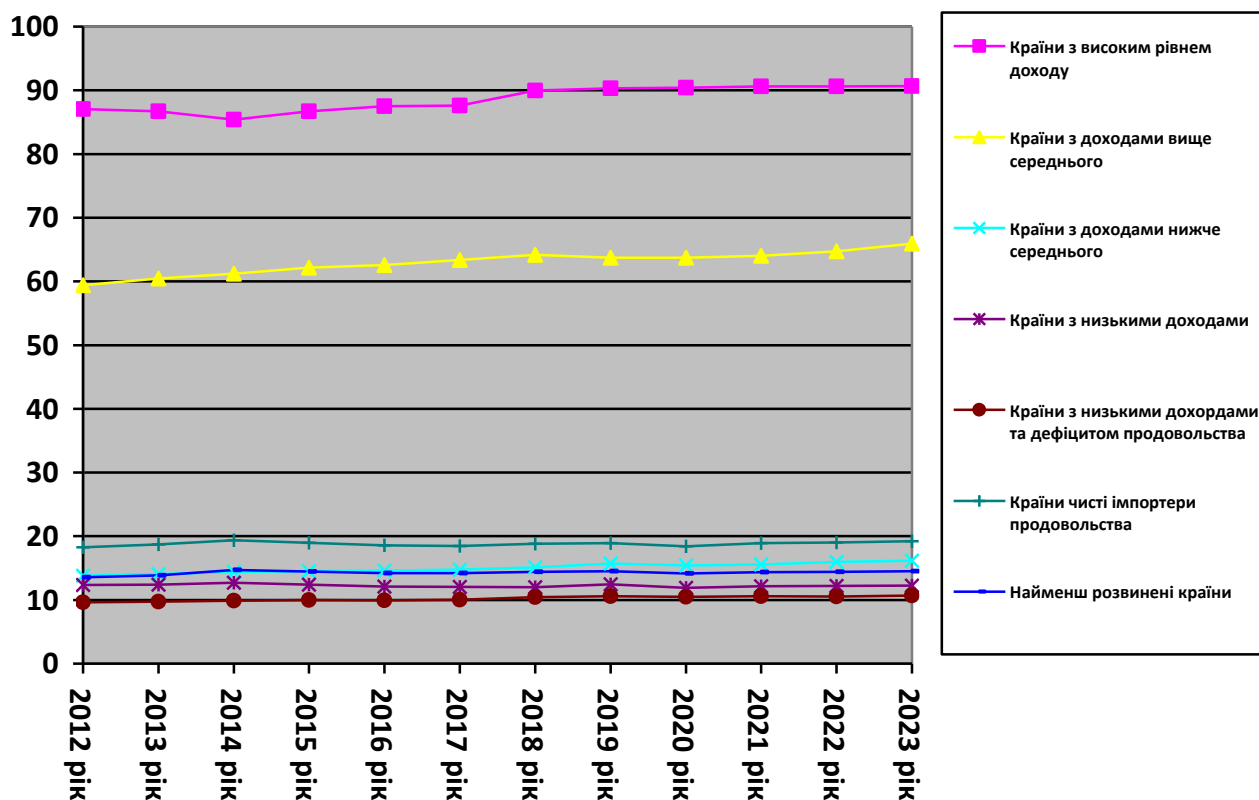

Рис. 3.4. Динаміка споживання м'яса на душу населення за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO (кг)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

Дослідження споживання м'яса на душу населення в обраний період часу дало змогу виявити такі тенденції:

- значні відмінності в споживанні м'яса залежно від рівня доходів країни, де населення країн із високим рівнем доходів споживає більше, ніж у сім разів більше м'яса, ніж населення країн із низькими доходами, і на більше ніж 40 %, ніж населення країн із доходами вище середнього;

- лише населення країн із високим рівнем доходів та країн із доходами вище середнього споживало м'яса на рік більше 20 кг, а населення країн із низьким доходом та дефіцитом продовольства споживало менше 1 кг м'яса на місяць;

- пандемійні обмеження не мали значного впливу на динаміку споживання м'яса населення груп країн, які були взяті для дослідження, окрім країн із низькими доходами;

- за період дослідження всі групи країн, що були взяті для проведення аналізу, продемонстрували зростання споживання м'яса на душу населення, окрім країн із низькими доходами. При цьому можемо стверджувати, що розрив у споживанні м'яса на душу населення між країнами з високим рівнем доходів та країн із доходами вище середнього та іншими групами країн суттєво збільшився. Водночас найбільші темпи росту споживання м'яса на душу населення продемонстрували країни з доходами нижче середнього (+17,42%) та країни з низьким доходом та дефіцитом продовольства (+11,12%). Такі темпи росту були викликані як зусиллями для збільшення виробництва м'яса, так і низькою базою порівняння. З іншого боку, проблеми зі споживанням м'яса були викликані переважно скороченням кількості населення у країнах із високим рівнем доходів, що призводило до зростання пропозиції м'яса, та зростанням кількості населення у всіх інших групах країн, що призводило до зростання попиту на м'ясо;

- наголошуємо на критичних проблемах на світових ринках м'яса, що призводить до обмеження доступу до продовольства людей із країн з низькими доходами. З іншого боку, така ситуація вказує на значні можливості для нарощування обсягів виробництва і споживання м'яса.

Проведемо аналіз динаміки споживання м'яса на душу населення за 2012-2023 роки за обраними для дослідження країнами світу в таблиці В.5 (додаток В) та на рисунку 3.5.

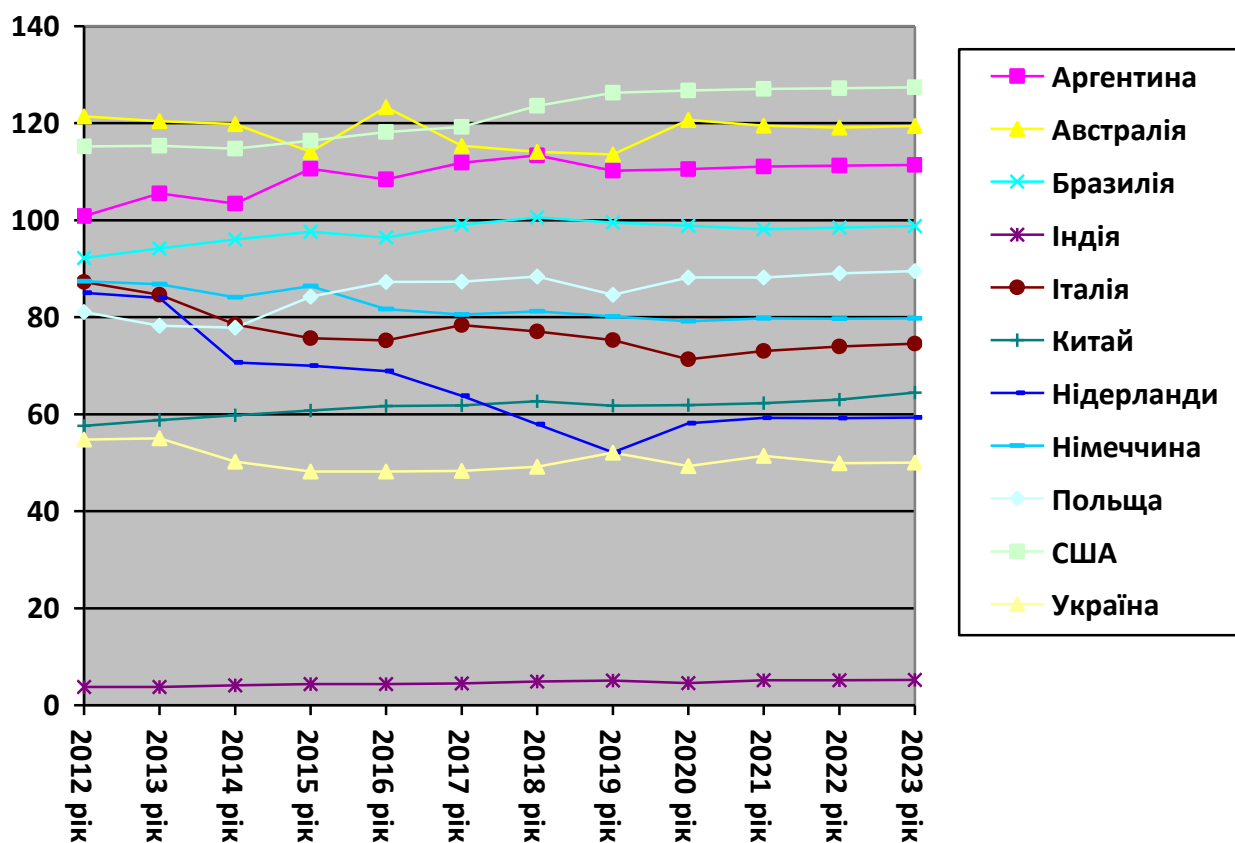

Рис. 3.5. Динаміка споживання м'яса на душу населення за 2012-2023 роки за країнами світу (кг)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Ситуація зі споживанням м'яса на душу населення в період дослідження за обраними країнами суттєво відрізнялась, де на фоні країн, що суттєво збільшили обсяги споживання м'яса населенням (Аргентина, Бразилія, Китай, Польща та США), інші країни, переважно з високим рівнем розвитку, суттєво зменшили споживання м'яса населенням (Австралія, Італія, Нідерланди, Німеччина). На окрему увагу заслуговує Індія, що змогла збільшити обсяги споживання м'яса населенням за десять років на 37,67%, але критично програвала за кількістю спожитого м'яса населенням (лише 5,19 кг на рік у 2023 році) іншим країнам, що були взяті для дослідження. Лідером за зростанням обсягів споживання м'яса населенням стали США, що довели споживання м'яса населенням у 2023 році до 127,41 кг (більше 10 кг м'яса на місяць). Цікавою є ситуація зі споживанням м'яса населенням у

Польщі, що змогла на фоні значного скорочення споживання м'яса населенням в економічно розвинених країнах ЄС суттєво збільшити споживання м'яса населенням і за цим показником значно перевищити показники Італії, Нідерландів та Німеччини.

Пандемійні обмеження не мали значного впливу на споживання м'яса населенням в обраних для дослідження країнах, а несуттєві зменшення споживання у 2019 та 2020 роках були компенсовані зростанням споживання у 2021 році. Зниження споживання м'яса населенням у Австралії, Італії, Нідерландах та Німеччині не були пов'язані з пандемійними обмеженнями, а викликані внутрішніми процесами на національних ринках м'яса та програшем у конкурентній боротьбі за зовнішні ринки збуту продукції тваринництва (м'яса).

Стосовно України, можемо відмітити, що на значне скорочення споживання м'яса на душу населення вплинуло три події (економічні виклики): економічна криза 2014-2016 років; пандемія; війна проти російських агресорів. При цьому у 2023 році Україна не вийшла на рівень споживання м'яса, який був у 2012 та 2013 роках, що вказує на значні проблеми з розвитком тваринництва в країні та зниження доходів населення, яке не в змозі дозволити собі споживати м'ясо у значній кількості. Якщо ж порівнювати споживання м'яса в Україні зі споживанням м'яса за різними групами країн, то в Україні споживають значно більше м'яса, ніж у країнах із доходами нижче середнього (50,03 кг проти 16,18 кг у 2023 році), але суттєво менше, ніж у країнах з доходами вище середнього (50,03 кг проти 65,92 кг у 2023 році), що також підтверджує проблеми тваринництва (виробництва м'яса) у країні, передусім щодо забезпечення і збільшення конкурентоспроможності.

Дослідимо тенденції розвитку ринків продукції тваринництва (молоко та молочні продукти) за 2012-2023 роки за групами країн, які розподілені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO, у таблиці В.6 (Додаток В) та на рисунку 3.6.

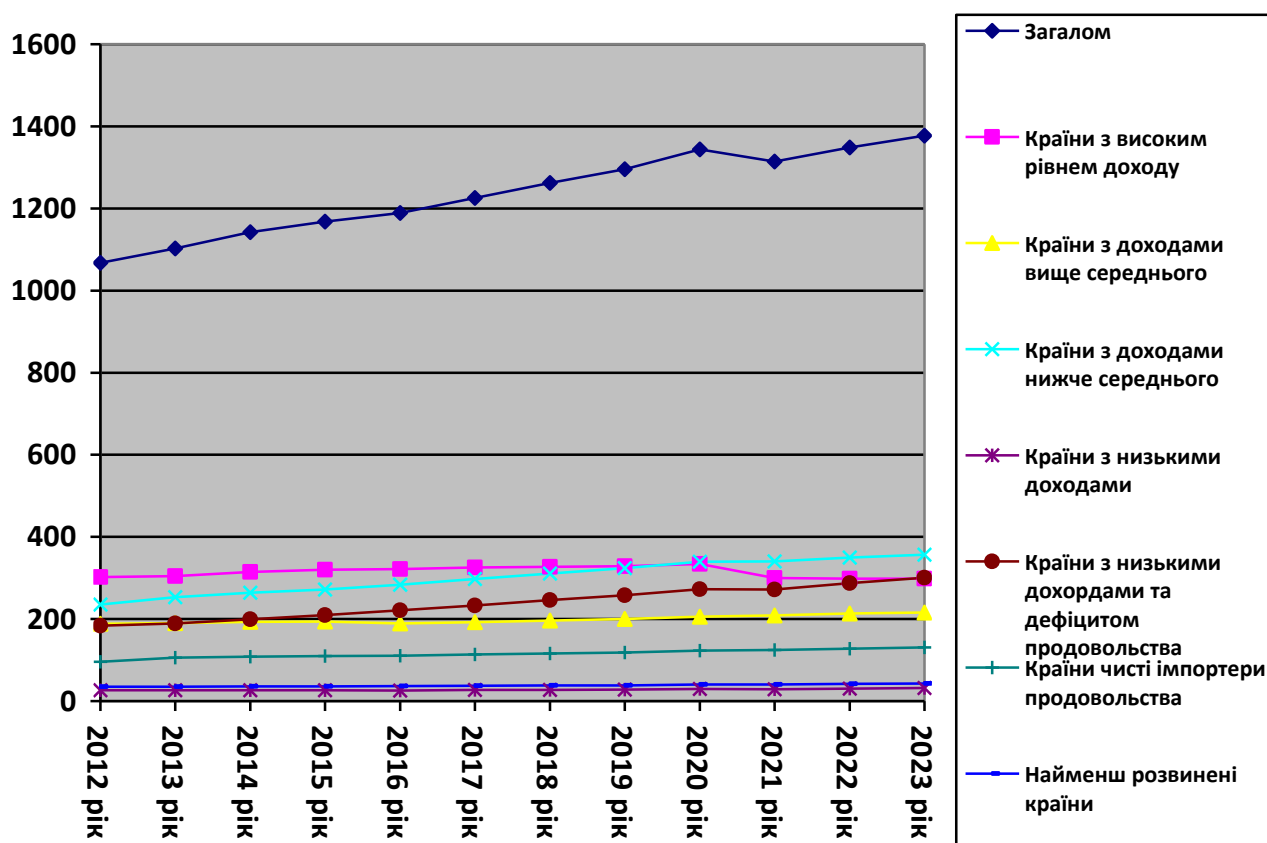

Рис. 3.6. Динаміка ринків продукції тваринництва (молоко та молочні продукти) за 2012-2023 роки за групами країн, які розподілені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO (млн. т)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

Дослідження дало змогу виявити зростання світового ринку молока та молочних продуктів, а також ринків молока та молочних продуктів за групами країн (винятком стали країни з високим рівнем доходів) у 2012-2021 роках. При цьому спостерігались вищі темпи зростання ринків, ніж за ринками м'яса (128,99% проти 119,77% за світовими ринками).

Розриви між групами країн на ринку молока та молочних продуктів суттєво відрізняються від ринку м'яса. Низькі обсяги виробництва спостерігаються в найменш розвинутих країн та країн із низькими доходами. Лідерами з виробництва молока та молочних продуктів є країни з доходами нижче середнього, які забезпечили 42,36% абсолютного зростання світового виробництва молока та молочних продуктів за дванадцять років та мали другі найбільші темпи росту серед усіх обраних для дослідження груп країн

(151,46%). Також значне збільшення виробництва молока та молочних продуктів спостерігалось у країнах із низькими доходами та дефіцитом продовольства (лідери за темпами росту за період дослідження – 163,29%). Така ситуація викликана тим, що країни з низькими доходами намагаються компенсувати дефіцит білка тваринного походження через низькі обсяги споживання м'яса споживанням молока та молочних продуктів, а також нарощують обсяги експорту, користуючись нижчою вартістю робочої сили та спрощеними вимогами до ведення сільськогосподарської діяльності.

Скорочення виробництва молока та молочних продуктів у країнах із високим рівнем доходів було викликано як наслідками пандемійних обмежень, так і проблемами з попитом на внутрішніх і зовнішніх ринках збуту. Окрім цього, молоко та молочні продукти програвали конкуренцію м'ясу на національних ринках продукції тваринництва, зокрема через відмову від традиційних видів молока та молочних продуктів.

Дослідження ринків м'яса та молока і молочних продуктів вказує на критичну проблему, пов'язану з отриманням білка тваринного походження населенням країн із низькими доходами, а також на можливість суттєвого збільшення виробництва й експорту як м'яса, так і молока та молочних продуктів. Щодо впливу пандемійних обмежень на ринки молока та молочних продуктів, то вони несуттєво скоротили виробництво у 2019-2020 роках і у 2021 році більшість ринків вже відновились та продовжила зростання.

Дослідимо тенденції розвитку світового та національних ринків продукції тваринництва (молоко та молочні продукти) за 2012-2023 роки за обраними для дослідження країнами в таблиці В.7 (додаток В) та на рисунку 3.7.

Дослідження показало як зростання світового ринку молока та молочних продуктів, так і зростання національних ринків молока та молочних продуктів в обраних країнах, окрім Австралії та України. При цьому упродовж усього періоду дослідження виробництво молока та

молочних продуктів в обраних країнах охоплювало понад 35% світового ринку молока та молочних продуктів (2012 рік – 36,73% світового ринку; 2023 рік – 37,92%).

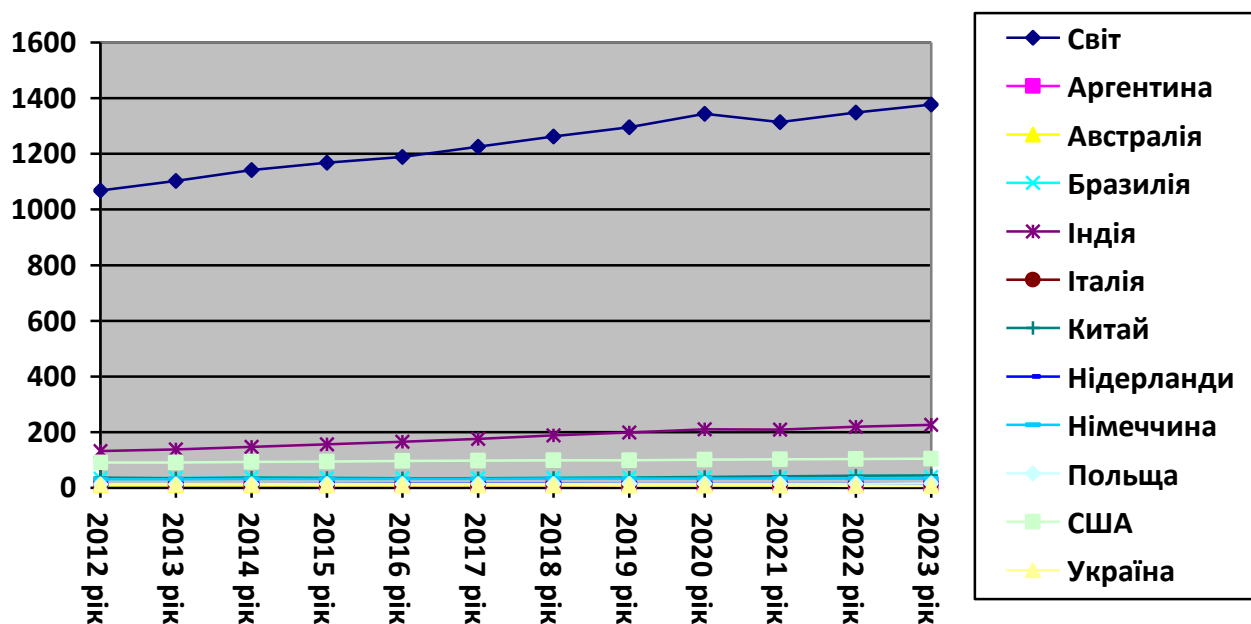

Рис. 3.7. Динаміка світового та національних ринків продукції тваринництва (молоко та молочні продукти) за 2012-2023 роки за обраними для дослідження країнами (млн. т)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Ключовими виробниками молока та молочних продуктів у період дослідження були Індія, США, Китай та Німеччина. Необхідно звернути увагу, що Індія швидкими темпами нарощувала обсяги виробництва молока та молочних продуктів у період дослідження (+93,84 млн т або + 70,74%), забезпечивши 30,96% загальносвітового зростання на ринку в період дослідження. З іншого боку, усі інші країни, обрані для дослідження, відставали за темпами зростання виробництва від загальносвітових (винятком є Італія), що вказує на проблеми, зокрема викликані пандемійними обмеженнями та поступовим програшем конкуренції виробниками молока та молочних продуктів на національному та закордонних ринках збуту продукції. На окрему увагу заслуговує поступова відмова споживачів від

традиційних продуктів із молока й нарощування споживання товарів-замінників. Зниження обсягів виробництва молока та молочних продуктів в Австралії спостерігалось упродовж усього періоду з 2012 року до 2023 року, зокрема в період пандемії.

Ситуація в Україні є найбільш критичною серед усіх обраних для дослідження країн, оскільки за 12 років виробництво молока та молочних продуктів у країні знизилось на 35,94% або 4,09 млн т. Така ситуація спочатку була викликана економічною кризою 2014-2016 років, потім пандемією та стагнацією національної економіки в цей період, а також російською військовою агресією. Наголошуємо, що виробництво молока та молочних продуктів в Україні скорочувалось під впливом трьох ключових факторів: зниження платоспроможного попиту населення; програш конкурентної боротьби на національних ринках збуту молока та молочних продуктів; програш конкурентної боротьби на закордонних ринках молока та молочних продуктів.

Проведемо дослідження динаміки споживання молока та молочних продуктів на душу населення за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO, у таблиці В.8 (додаток В) та на рисунку 3.8.

Звертаємо увагу, що ситуація, яка спостерігалась на ринках м'яса, повторюється на ринках молока та молочних продуктів, а саме: помітні значні відмінності в обсягах споживання залежно від рівня доходів населення країни та рівня розвитку країн, де країни з високим рівнем доходів та з доходами вище середнього забезпечують вищий рівень споживання молока та молочних продуктів населенням. При цьому споживання молока та молочних продуктів у країнах із високим рівнем доходів перевищує споживання молока та молочних продуктів у країнах із доходами вище середнього більше ніж у 2,5 рази, а порівняно з іншими групами країн перевищення коливається від 3,2 разів (країни з низькими доходами і дефіцитом продовольства) до 6,7 разів (країни з низьким розвитком).

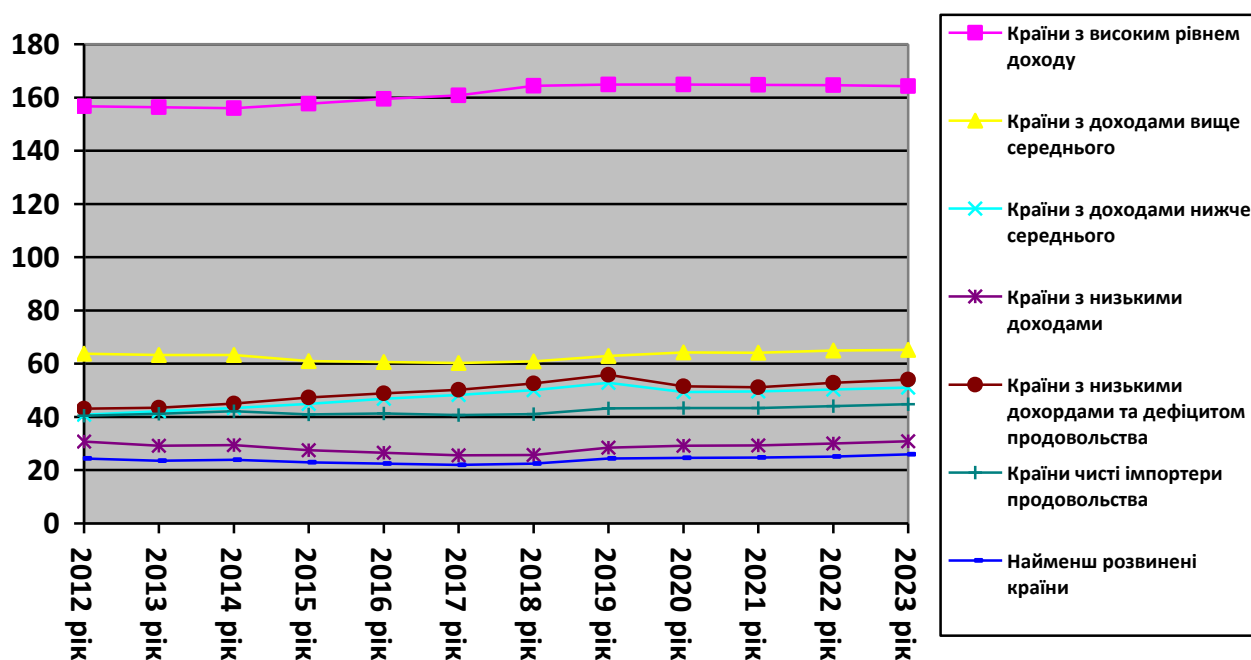

Рис. 3.8. Динаміка споживання молока та молочних продуктів на душу населення за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO (кг)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

За абсолютним приростом споживання молока та молочних продуктів на душу населення в період дослідження лідерами були: країни з доходами нижче середнього (+10,14 кг); країни з низькими доходами та дефіцитом продовольства (+10,93 кг); країни з високим рівнем доходів (+7,51 кг). Серед аутсайдерів за абсолютним приростом споживання молока та молочних продуктів на душу населення в період дослідження перебувають: країни з низькими доходами (+0,15 кг); країни з доходами вище середнього (+1,40 кг); країни з низьким розвитком (+1,65 кг). Найбільші темпи росту щодо споживання молока та молочних продуктів за період дослідження продемонстрували: країни з доходами нижче середнього (+24,82%); країни з низькими доходами та дефіцитом продовольства (+25,33%). Серед аутсайдерів за темпами росту щодо споживання молока та молочних продуктів за період дослідження були такі групи країн: країни з низькими доходами (+0,49%); країни з доходами вище середнього (+2,19%).

Серед ключових проблем, що негативно впливали на споживання молока та молочних продуктів на душу населення в період дослідження варто виділити: низький платоспроможний попит (у країнах із низькими доходами); зміни вподобань споживачів; конкуренцію з іншими видами продукції тваринництва, передусім м'ясом; рецесію світової й національних економік під час пандемії.

Проведемо аналіз динаміки споживання молока та молочних продуктів на душу населення за 2012-2023 роки за обраними для дослідження країнами світу в таблиці В.9 (додаток В) та на рисунку 3.9.

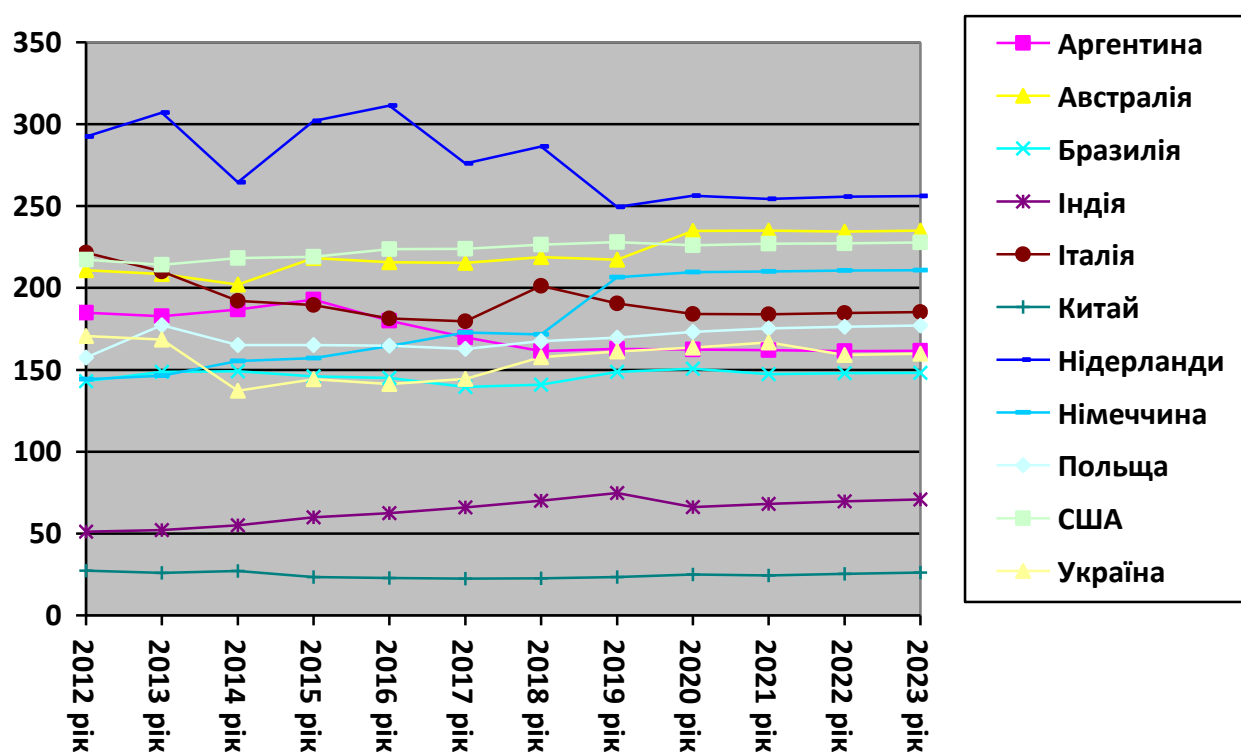

Рис. 3.9. Динаміка споживання молока та молочних продуктів на душу населення за 2012-2023 роки за країнами світу (кг)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Дослідження динаміки споживання молока та молочних продуктів на душу населення за 2012-2023 роки в обраних країнах дало змогу виявити такі тенденції:

- значна кількість країн зменшила споживання молока та молочних продуктів на душу населення за десять років дослідження, а саме: Аргентина

(-23,24 кг або -12,57%); Італія (-36,27 кг або 16,37%); Китай (-1,28 кг або 4,68%); Нідерланди (-36,35 кг або 12,43%); Україна (-10,64 кг або 6,24%);

- серед лідерів, що збільшили споживання молока та молочних продуктів на душу населення за десять років дослідження, варто відмітити: Австралію (+24,20 кг або +11,48%); Індію (+19,70 кг або +38,45%); Німеччину (+66,66 кг або +46,23%); Польщу (+19,36 кг або +12,28%);

- особливо проблемною ситуація зі споживанням молока та молочних продуктів на душу населення в період дослідження була у Китаї, де були критично низькі обсяги споживання упродовж усього періоду дослідження й споживання за десять років знизилось. З іншого боку, ринок молока та молочних продуктів Китаю має значний потенціал для зростання та є цікавим для експортерів з інших країн світу, зокрема України;

- відмічаємо позитивний прогрес Індії, яка хоча значно відстає за споживанням молока та молочних продуктів на душу населення від провідних країн світу, але швидкими темпами знижує своє відставання, що є особливо важливим з огляду на швидке зростання населення країни. Тобто нарощування виробництва молока та молочних продуктів в країні йде такими темпами, що дає змогу компенсувати швидке зростання населення й забезпечити скорочення відставання споживання молока та молочних продуктів від провідних країн світу;

- серед країн ЄС позитивним є досвід Німеччини та Польщі, що змогли суттєво збільшити виробництво та споживання молока та молочних продуктів на душу населення, а враховуючи значні позитивні аспекти щодо виробництва м'яса в Польщі, що були відмічені вище, можемо вказати на швидкий розвиток польського тваринництва та зростання ролі Польщі як виробника продукції тваринництва у світі, Європі та Євросоюзі;

- ситуація зі споживанням молока та молочних продуктів на душу населення в Україні є незадовільною й була викликана значним зменшенням обсягів споживання молока та молочних продуктів на душу населення в період економічної кризи 2014-2016 років та російської військової агресії,

подальше покращення ситуації було викликане, переважно, зменшенням кількості населення в країні, що підтверджує наявність системної кризи у тваринництві держави.

Дослідимо тенденції розвитку ринків продукції тваринництва (яйця) за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO, у таблиці В.10 (Додаток В) та на рисунку 3.10.

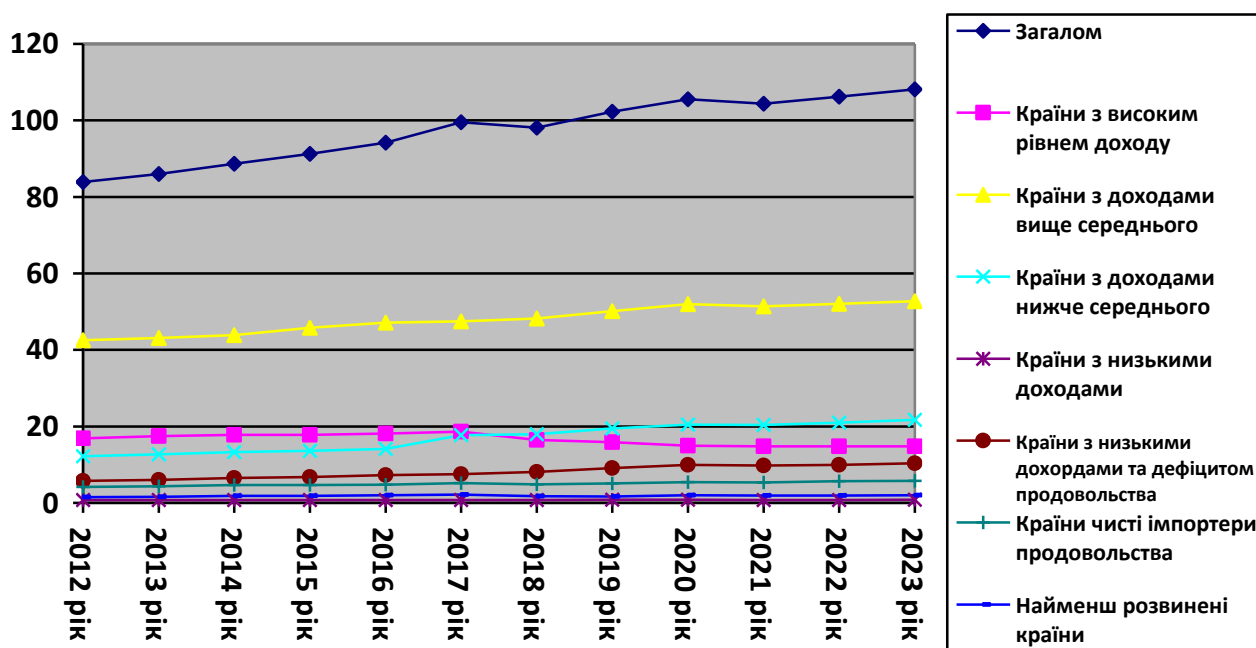

Рис. 3.10. Динаміка ринків продукції тваринництва (яйця) за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO (млн т)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

Лідерами виробництва яєць упродовж усього періоду дослідження виступали країни з доходами вище середнього, на друге місце за дванадцять років вийшли країни з доходами нижче середнього. Протягом усього періоду дослідження спостерігалось критичне відставання за обсягами виробництва яєць країн із низькими доходами та країн із найменшим розвитком. Також були проблеми в період дослідження в країн, які є винятково імпортерами продовольства.

Майже упродовж усього періоду дослідження на світовому ринку яєць спостерігалась позитивна динаміка збільшення виробництва (винятком були

2018 та 2021 роки), яка була максимально наближена до зростання світових ринків молока та молочних продуктів і м'яса (128,96%, 128,99%, 119,77% відповідно). Відмічаємо, що темпи росту світового ринку яєць за період дослідження були вищі, ніж темпи росту світових ринків м'яса. Водночас ситуація за обраними для дослідження групами країн у період дослідження суттєво відрізнялась, адже на фоні максимально високих темпів зростання виробництва яєць у країнах з доходами нижче середнього (+9,47 млн т або +77,50%) та країнах із низькими доходами з дефіцитом продовольства (+4,55 млн т або + 78,58%), а також суттєвих темпів зростання виробництва яєць у країнах із доходами вище середнього (+10,27 млн т або +24,16%), країни з високим рівнем доходів (-2,14 млн т або – 12,67%) та країни з низькими доходами (+0,07 млн т або +9,33%) мали критичні проблеми з виробництвом.

Наведена ситуація була викликана намаганням країн із низькими доходами населення компенсувати дефіцит тваринного білка через низькі обсяги споживання м'яса; вигреш конкурентної боротьби на світовому ринку яєць виробників із країн із доходами вище середнього та доходами нижче середнього; проблемами виробництва яєць у країнах із високим рівнем доходів через зростання собівартості виробництва, зокрема через підвищення екологічних та санітарних вимог; недостатніми інвестиційними та економічними можливостями країн із низькими доходами та найменш розвинутих країн щодо значного нарощування виробництва яєць; інтенсифікацією зусиль країн із низьким доходами та дефіцитом продовольства і країн, які є винятково імпортерами продовольства, щодо збільшення виробництва яєць для використання на внутрішніх ринках збуту продукції тваринництва. Відмічаємо, що як і з ринками м'яса й молока та молочних продуктів, ринки яєць майже не відчували на собі негативного впливу пандемійних обмежень (незначні зменшення виробництва спостережено у 2021 році).

Дослідимо тенденції розвитку світового та національних ринків продукції тваринництва (яйця) за 2012-2023 роки за обраними для дослідження країнами в таблиці В.11 (додаток В) та на рисунку 3.11.

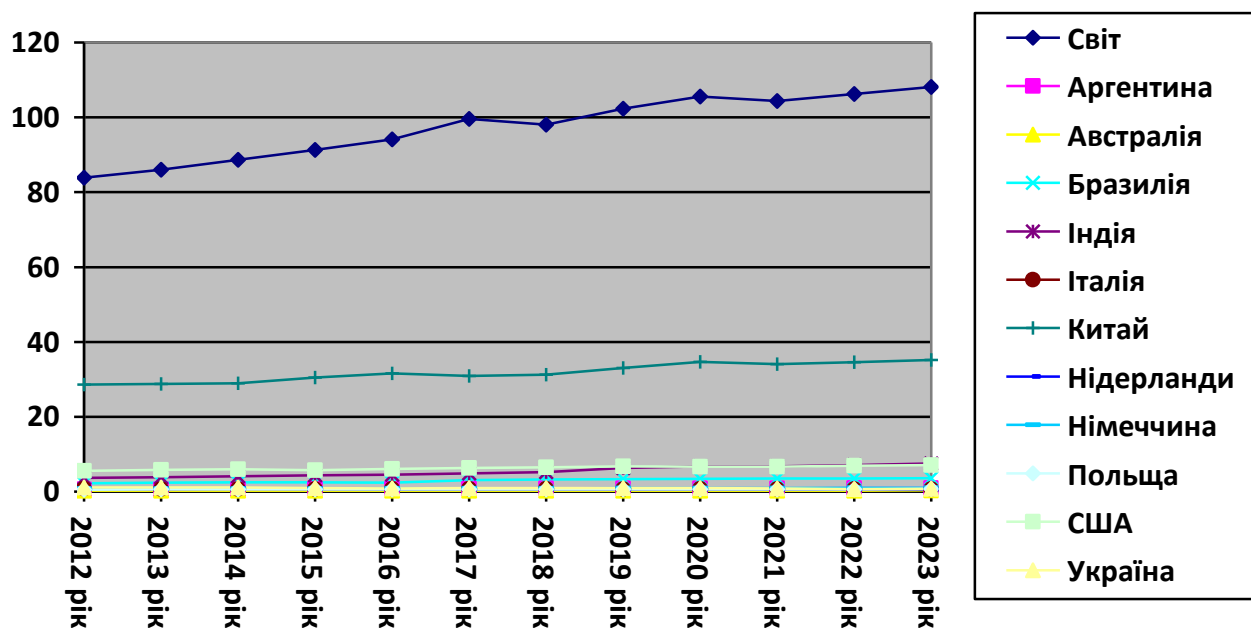

Рис. 3.11. Динаміка світового та національних ринків продукції тваринництва (яйця) за 2012-2023 роки за обраними для дослідження країнами (млн т)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Обрані для дослідження країни в період із 2012 до 2023 року забезпечували понад 50% світового виробництва яєць, так у 2012 році на обрані країни припадало 53,38% світового виробництва яєць, а у 2023 році – 53,98% світового виробництва. Найбільшими виробниками яєць були: Китай (32,55% світового виробництва яєць у 2023 році); Індія (6,95% світового виробництва яєць у 2023 році); США (6,55% світового виробництва яєць у 2023 році). При цьому Індія за роки дослідження за обсягами виробництва яєць випередила США та вийшла на друге місце у світі.

Щодо динаміки виробництва у 2012-2023 роках, то обрані для дослідження країни можна розподілити на три групи:

- країни, що суттєво збільшили виробництво (темпи росту були вищими від загальносвітових): Аргентина (+0,33 млн т або +55,00%); Австралія (+0,08 млн т або +36,36%); Бразилія (+1,36 млн т або + 60,44%);

Індія (+3,86 млн т або +105,46%) – забезпечила 14,86% загальносвітового обсягу зростання виробництва яєць; Німеччина (+0,25 млн т або +32,89%); Польща (+0,18 млн т або +33,96%);

- країни, що збільшили виробництво (темпи росту були нижчими, ніж загальносвітові): Китай (+6,60 млн т або +23,07%) – забезпечив 26,69% загальносвітового обсягу зростання виробництва яєць; США (+1,49 млн т або +26,65%) – забезпечили 5,11% загальносвітового обсягу зростання виробництва яєць;

- країни, що зменшили виробництво: Італія (-0,08 млн т або -10,39%); Нідерланди (-0,08 млн т або – 11,94%); Україна (-0,38 млн т або -34,23%) – найбільш критична ситуація.

Як і в контексті дослідження ринків молока та молочних продуктів, варто звернути увагу на значне нарощування виробництва яєць Індією, що стала одним із ключових драйверів зростання світового ринку яєць. На окрему увагу заслуговує домінантне положення Китаю на світовому ринку яєць. Відзначаємо значні проблеми у тваринництві в Італії, а особливо в Нідерландах, та прогрес Німеччини й Польщі серед країн ЄС.

Дослідження динаміки розвитку виробництва яєць в Україні у 2012-2023 роках підтверджує раніше зроблені висновки щодо наявності стратегічної кризи у тваринництві країни, які були викликані економічною кризою 2014-2016 років та, частково, пандемійними обмеженнями, а також російською військовою агресією. Країна втрачає національні та закордонні ринку збуту продукції тваринництва і має незадовільну конкурентоспроможність за ключовими продуктами тваринного походження.

Проведемо дослідження динаміки споживання яєць на душу населення за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO, у таблиці В.12 (додаток В) та на рисунку 3.12.

Дослідження динаміки споживання яєць на душу населення за 2012-2023 роки показало, що майже за всіма групами країн було зростання

споживання (винятком є лише країни з низькими доходами). Як і для м'яса, молока та молочних продуктів, так і для яєць спостерігається критичне розшарування груп країн за обсягами споживання, де країни з високим рівнем доходів та країни з доходами вище середнього мали значно більші обсяги споживання, ніж інші групи країн. Розрив у споживанні з цими двома групами країн змогли дещо зменшити тільки країни з доходами нижче середнього.

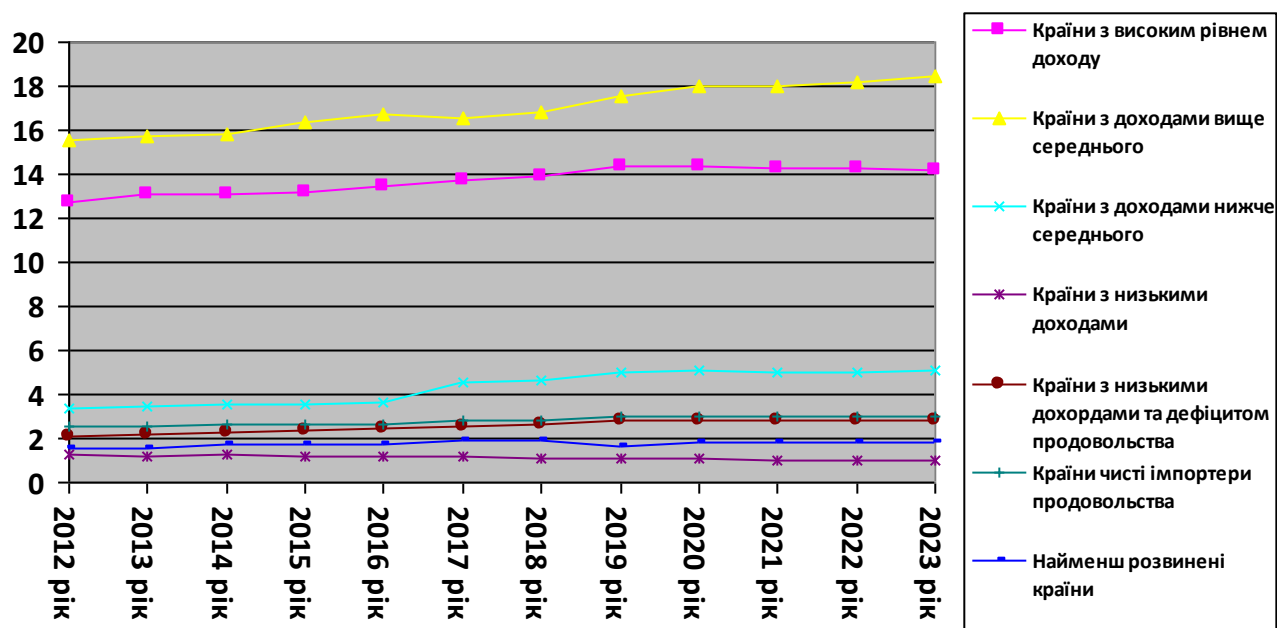

Рис. 3.12. Динаміка споживання яєць на душу населення за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком, згідно з класифікацією FAO (кг)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

Звертаємо увагу, що найбільший рівень споживання яєць на душу населення був у країн, що мають доходи вище середнього, водночас країни з високим рівнем доходів програвали за рівнем споживання цій групі країн. При цьому як за абсолютним відхиленням, так і за темпами розвитку країни, що мають доходи вище середнього, за період дослідження перевищили країни з високим рівнем доходу (+2,85 кг проти 1,40 кг, та +18,32% проти +10,96%), що свідчить про зростання розриву між цими двома групами країн.

Причини цієї ситуації були розкриті вище під час дослідження динаміки виробництва яєць.

Викликає занепокоєння критично низький рівень споживання яєць країнами з низьким доходами та країнами з низьким розвитком, що, враховуючи раніше виявлені проблеми зі споживанням м'яса, молока та молочних продуктів, може створювати загрозу для життєдіяльності населення цих країн. З іншого боку, виробництво яєць має значний потенціал для зростання та імпортерський потенціал у межах вирівнювання споживання яєць населенням різних країн світу.

Недостатній рівень споживання яєць зафіксовано в країнах, що є винятково імпортерами продуктів, та країнах із низькими доходами, що мають дефіцит продовольства. Незважаючи на досить високі темпи росту споживання за період дослідження (+19,92% та 35,41% відповідно), абсолютний приріст споживання був значно меншим, ніж у країнах із високим рівнем доходів, країнах із доходами вище середнього, країнах із доходами нижче середнього, що свідчить також про проблеми та перспективи нарощування як виробництва, так і імпорту яєць до цих груп країн.

Проведемо аналіз динаміки споживання яєць на душу населення за 2012-2023 роки за обраними для дослідження країнами світу в таблиці В.13 (додаток В) та на рисунку 3.13.

Рівень споживання яєць за обраними для дослідження країнами за 2012-2023 роки переважно збільшився, падіння споживання було лише в Австралії (-0,04 кг або -0,52%), Італії (-1,02 кг або -8,27%) та в Україні (-0,21 кг або -1,13%). При цьому падіння споживання яєць у Австралії було викликано пандемійними обмеженнями. Серед інших країн найбільший абсолютний приріст споживання яєць за період дослідження продемонстрували Нідерланди (+6,12 кг), Аргентина (+4,93 кг), Бразилія (+3,94 кг); найбільші темпи росту споживання яєць за період дослідження продемонстрували Індія (160,08%), Бразилія (144,57%), Аргентина (142,65%),

Нідерланди (139,95%). При цьому, враховуючи падіння виробництва яєць та низькі темпи росту виробництва яєць у країнах із високим рівнем розвитку, таких як Нідерланди, Італія. Можемо стверджувати, що нарощування споживання яєць у цих країнах відбувалось за рахунок імпорту та скорочення чисельності населення.

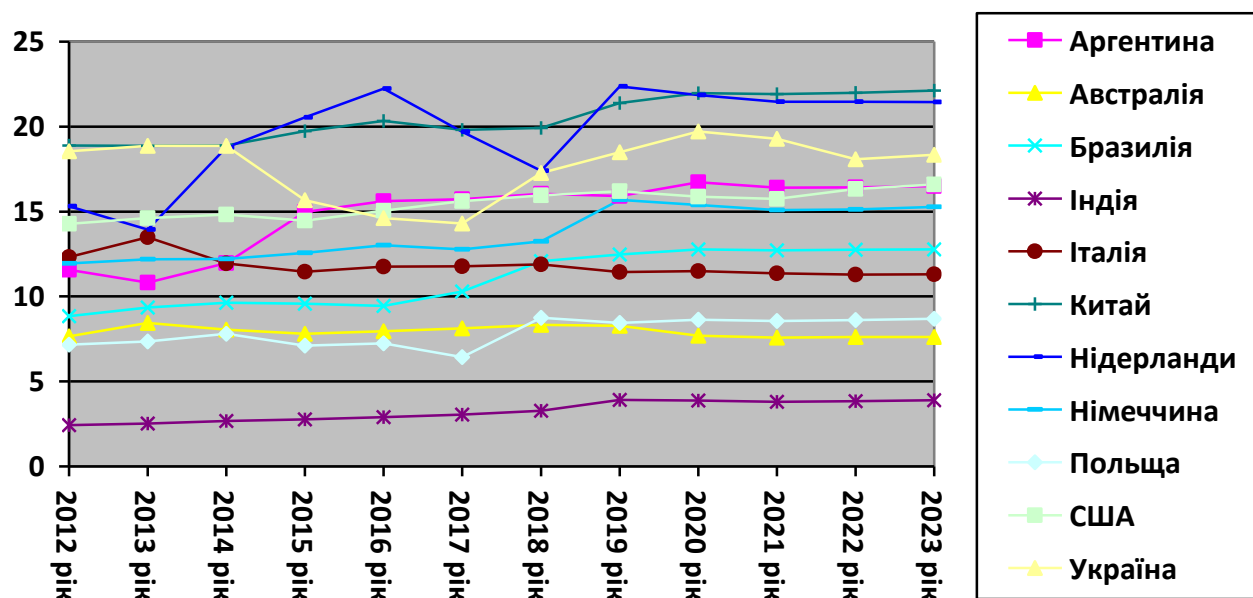

Рис. 3.13. Динаміка споживання яєць на душу населення за 2012-2023 роки за країнами світу (кг)

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Відмічаємо значний прогрес Індії щодо нарощування споживання яєць, який у перспективі двадцяти-тридцяти років дасть змогу країні наздогнати за рівнем споживання яєць більш розвинені країни світу. Водночас спостерігається значне розшаровування обраних для дослідження країн за рівнем споживання яєць, де лідери (Китай та Нідерланди) переважають над аутсайдерема (без врахування Індії) у півтора-три рази.

Україна за рівнем споживання яєць упродовж усього періоду дослідження перебувала серед країн-лідерів, швидко подолавши падіння споживання під час економічної кризи 2014-2016 років. Також за рівнем споживання яєць Україна перевищувала середні показники за країнами з доходами вище середнього. Однак ця ситуація переважно була викликана скороченням населення, а не нарощуванням виробництва. Така ситуація

потребує усунення і вказує на значний потенціал країни щодо нарощування виробництва, споживання та експорту яєць. Відзначаємо погіршення ситуації у 2022-2023 роках, що було викликане російською військовою агресією.

Підсумовуючи проведене дослідження можемо сформулювати ключові тренди на світових ринках продукції тваринництва (м'ясо, молоко та молочні продукти, яйця), ринках продукції тваринництва провідних країн виробників/споживачів продукції тваринництва та порівняти їх із трендами у сфері тваринництва у Україні (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Ключові тренди на світових ринках продукції тваринництва, ринках продукції тваринництва провідних країн – виробників/споживачів продукції тваринництва, зокрема України

Світовий ринок	Провідні країни	Україна
Швидке зростання виробництва і споживання м'яса зі значним розширенням за країнами за рівнем розвитку. Незначна реакція на пандемійні обмеження	Лідерство Китаю, США та Бразилії за стрімкого розвитку виробництва в Польщі і проблем у країнах ЄС, критично низького споживання в Індії. Переважно незначна реакція на пандемійні обмеження	Незначне скорочення виробництва за скорочення споживання на душу населення, на які вплинула економічна криза 2014-2016 років, пандемійні обмеження (несуттєво) та російська військова агресія (суттєво)
Швидке зростання виробництва і споживання молока та молочних продуктів зі значним відставанням країн із низькими доходами та країн із недостатнім розвитком за лідерства країн із доходами нижче середнього. Незначна реакція на пандемійні обмеження	Лідерство Індії, США та Китаю за стрімкого розвитку виробництва в Індії та проблем у виробництві в Австралії та низького споживання на душу населення в Китаї. Переважно незначна реакція на пандемійні обмеження	Критичне скорочення виробництва та скорочення споживання під впливом економічної кризи 2014-2016 років, пандемійних обмежень та російської військової агресії
Швидке зростання виробництва і споживання яєць зі значним відставанням країн із низькими доходами та країн із недостатнім розвитком за лідерства країн із доходами вище середнього. Проблеми з виробництвом у країнах із високим рівнем доходів. Незначна реакція на пандемійні обмеження	Лідерство Китаю, Індії, США за стрімкого розвитку виробництва в Індії та проблем у виробництві в Італії і Нідерландах, значного відставання Індії від інших країн за рівнем споживання. Переважно незначна реакція на пандемійні обмеження	Критичне скорочення виробництва під впливом економічної кризи 2014-2016 років, пандемійних обмежень та російської військової агресії. Скорочення споживання на душу населення

Джерело: власні дослідження.

Наголошуємо, що за період дослідження Україна втратила свої позиції на світових і міжнародних ринках продукції тваринництва, оскільки розвиток української галузі тваринництва не відповідав загальносвітовим тенденціям.

Тваринництво в країні перебуває в стратегічній кризі, що була викликана проблемами із забезпеченням конкурентоспроможності, і потребує розроблення адекватних заходів задля усунення кризових проявів та боротьби з негативними економічними викликами.

3.2. Оцінювання конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва

Для оцінювання конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва важливо оцінити зовнішньоторговельні операції України у сфері тваринництва, оскільки співвідношення експорту та імпорту з обсягами виробництва, а також розрахунок сальдо за зовнішньоторговельними операціями з продукцією тваринництва дасть змогу ґрунтовно визначити конкурентоспроможність вітчизняної продукції тваринництва на світовому та національному ринках збуту.

Аналіз динаміки експорту продукції тваринництва загалом та за окремими експортними групами, а також порівняння з динамікою експорту країни взагалі у 2012–2023 роках (додаток Г, табл. Г.1, рис. 3.14 та 3.15) дасть змогу сформулювати висновки щодо конкурентоспроможності вітчизняної сфери тваринництва на світовому ринку та реакції експортерів продукції тваринництва з України на економічні виклики, що були притаманні світовій та національній економічним системам. При цьому в таблиці Г.1 скороченням: ПВЕ – буде позначена питома вага експорту продукції тваринництва та її експортних груп у загальному експорті продукції країни за відповідний рік (%); ПВЕГ – буде позначена питома вага експортних груп продукції тваринництва в загальному експорті продукції тваринництва країни за відповідний рік (%); АВ – абсолютне відхилення у вартісних одиницях; ТР – темпи росту (%); Δ ПВЕ – відхилення в питомій вазі щодо загального експорту країни за рік (%); Δ ПВЕГ – відхилення в питомій вазі щодо загального експорту продукції тваринництва країни за рік (%).

Оскільки інформація щодо експорту продукції тваринництва бралась зі статистичних даних Державної служби статистики України (ДССУ), було ухвалено рішення не змінювати поділ на експортні групи, що поданий ДССУ, де наявні групи продукції, які не будуть детально досліджуватись, оскільки вони не є предметом дисертаційної роботи, а саме: «Риба та ракоподібні»; «Інші продукти тваринного походження» (переважно продукція, що використовується не для харчування, як-то: хутро, шкіра тварин, щетина свиней, людське волосся та ін.).

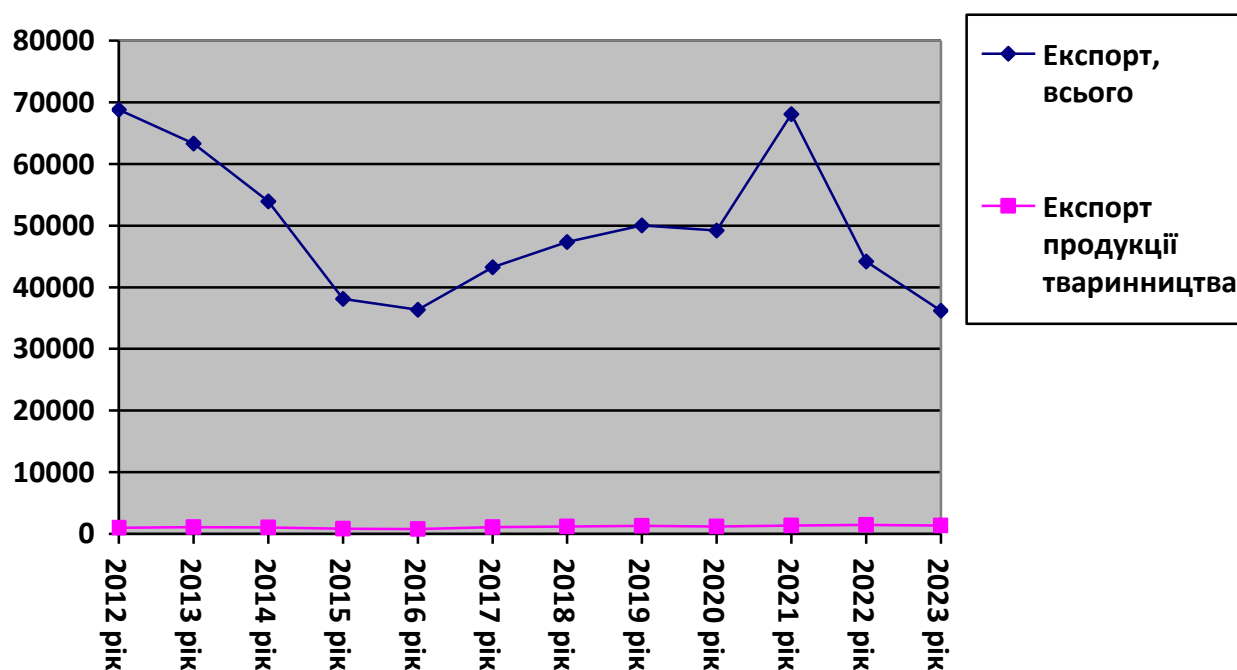

Рис. 3.14. Динаміка експорту та експорту продукції тваринництва з України за 2012-2023 роки (млн дол. США)

Джерело: систематизовано автором за даними [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22].

Зазначаємо, що експорт продукції тваринництва за період дослідження збільшився (+ 402 млн дол. США або +41,83%), що на фоні суттєвого скорочення загального експорту України (-32627 млн дол. США або - 47,42%) свідчить про стійкість експортерів продукції тваринництва до економічних викликів та значний потенціал тваринництва в контексті збільшення експорту України загалом (рис. 3.14). Наведена ситуація призвела до зростання питомої ваги експорту продукції тваринництва в загальному

експорті України за період дослідження на 2,37% з 1,40% у 2012 році до 3,77% у 2023 році.

Можемо стверджувати, що станом на 2023 рік експорт продукції тваринництва вже мав суттєвий вплив на експорт країни загалом. При цьому в періоди економічних викликів (криз) падіння експорту продукції тваринництва було значно меншим, ніж експорту України загалом: 2014-2016 роки – 42,57% (експорт загалом), - 28,51% (експорт продукції тваринництва); 2021-2023 роки - 46,85% (експорт взагалі), + 1,34% (експорт продукції тваринництва). Необхідно підкреслити, що суттєве зростання частки експорту продукції тваринництва в експорті країни було викликане, зокрема зниженням експорту України за період дослідження. Така ситуація частково нівелює зростання частки експорту продукції тваринництва в експорті країни. За експортними групами продукції тваринництва ситуація суттєво відрізнялась у період дослідження (рис. 3.15).

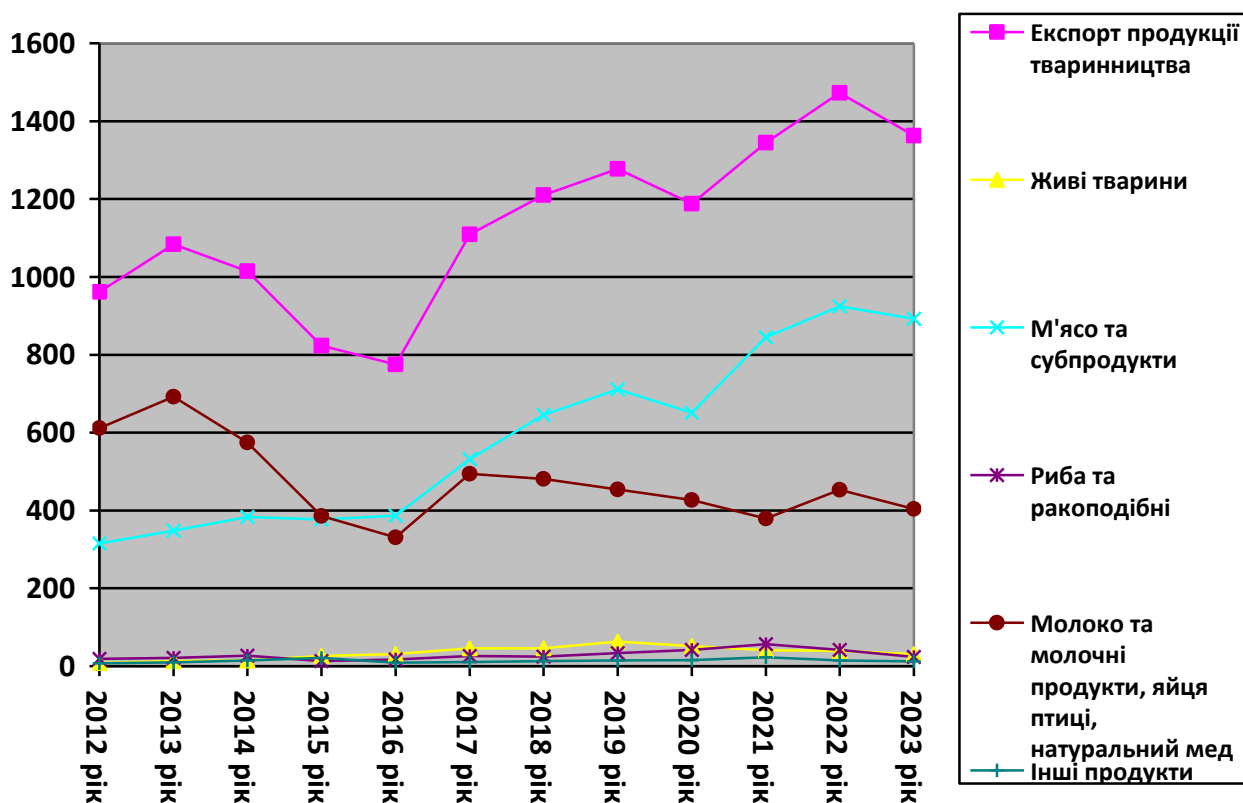

Рис. 3.15. Динаміка експорту продукції тваринництва з України за 2012-2023 роки (млн дол. США)

Джерело: систематизовано автором за даними [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22].

Ключовою експортною групою продукції тваринництва в період дослідження була група «М'ясо та субпродукти», обсяги експорту за якою за 2012-2023 рік збільшились на 577 млн дол. США (+183,17%) і її питома вага в експорті країни збільшилась на 2,01% до 2,47% у 2023 році, а в експорті продукції тваринництва збільшилась на 32,66% до 65,44% у 2023 році. Падіння експорту за експортною групою продукції «М'ясо та субпродукти» відбувалось лише у 2015, 2020, 2023 роках як реакція на економічні виклики, але таке падіння швидко нівелювалось наступного року шляхом зростання експорту. Наведена ситуація свідчить, що експортна група продукції «М'ясо та субпродукти» була драйвером зростання експорту продукції тваринництва та нівелювала всі втрати експорту продукції тваринництва за іншими експортними групами продукції в період дослідження. Відмічаємо значний потенціал до зростання експорту за експортною групою продукції «М'ясо та субпродукти», оскільки зростання в групі відбулось переважно за рахунок м'яса птиці (курятина), за іншими видами м'яса експортний потенціал не було реалізовано.

Другою за обсягами та найбільш проблемною експортною групою продукції тваринництва в період дослідження була група «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед», за якою у 2012-2023 роках відбулось падіння експорту (єдина експортна група продукції тваринництва, за якою відбулось падіння експорту) на 208 млн дол. США (-33,99%). При цьому якщо питома вага експортної групи продукції «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед» у загальному експорті продукції країни за період дослідження збільшилась на 0,23% до 1,12% у 2023 році, що було викликано більшими обсягами падіння загального експорту країни у 2012-2023 роках, то питома вага експортної групи продукції «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед» у експорті продукції тваринництва України за період дослідження критично зменшила на 34,04% до 29,64% у 2023 році. Наведена ситуація свідчить, що українські виробники

втрачають експортні ринки продукції, що передусім стосується виробників молочної продукції, які не змогли змінити експортні вектори постачання після змін 2014 року. Експорт групи продукції «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед» підтримувався за рахунок меду, яєць та яєчних продуктів та сухого молока. У той час, як продукти з високою доданою вартістю, насамперед сири програвали конкурентну боротьбу на світових ринках збуту.

За іншими експортними групами продукції тваринництва («Живі тварини», «Риба та ракоподібні», «Інші продукти тваринного походження») за період дослідження відбулись незначні збільшення розмірів експорту (+23 млн дол. США, + 5 млн дол. США, + 5 млн дол. США відповідно), хоча темпи росту за цими групами були суттєвими (387,50%, 126,32%, 171,43% відповідно), що вказує на значний експортний потенціал цих груп. Однак кожна з наведених експортних груп продукції тваринництва мала власні значні проблеми, що не давали їй змоги зростати швидшими темпами: на обмеження експорту експортної групи продукції «Живі тварини» впливала необхідність розвитку племінних господарств у країні, відсутність достатніх інвестицій та жорстка конкуренція на світових ринках збуту; на обмеження експорту експортної групи продукції «Риба та ракоподібні» впливала системна криза риболовної галузі економіки України; на обмеження експорту експортної групи продукції «Інші продукти тваринного походження» впливала відсутність сучасних технологій оброблення продукції тваринництва, дефіцит інвестицій та недостатня кількість спеціалізованих агровиробників та переробників продукції тваринництва для подальшого використання у промисловості.

Аналіз динаміки імпорту продукції тваринництва загалом та за окремими імпортними групами, а також порівняння з динамікою імпорту країни загалом у 2012–2023 роках (Додаток Г, табл. Г.2, рис. 3.10 та 3.11) дасть змогу сформулювати висновки щодо конкурентоспроможності вітчизняної сфери тваринництва на національному ринку та реакції

імпортерів продукції тваринництва в Україну на економічні виклики, що були притаманні світовій та національній економічним системам. Усі інші аспекти аналізу, як то побудова таблиці, складові таблиці, відбір та оброблення статистичної інформації будуть ідентичні до аналізу в таблиці Г.1 «Аналіз динаміки експорту продукції тваринництва з України та частки експорту продукції тваринництва в загальному експорті країни за 2012-2023 роки».

Аналіз динаміки імпорту загалом та імпорту продукції тваринництва в Україну за 2012-2023 роки (додаток Г, табл. Г.2, рис. 3.16) дає змогу виявити, що на фоні суттєвого скорочення імпорту в Україну за період дослідження -21091 млн дол. США (менше, ніж скорочення експорту, яке склало -32627 млн дол. США) або -24,91% (менше, ніж скорочення експорту, яке склало -47,42%), імпорт продукції тваринництва у країну скоротився на 377 млн дол. США (проти зростання експорту продукції тваринництва на 402 млн дол. США) або -21,93% (проти зростання експорту продукції тваринництва на 41,83%).

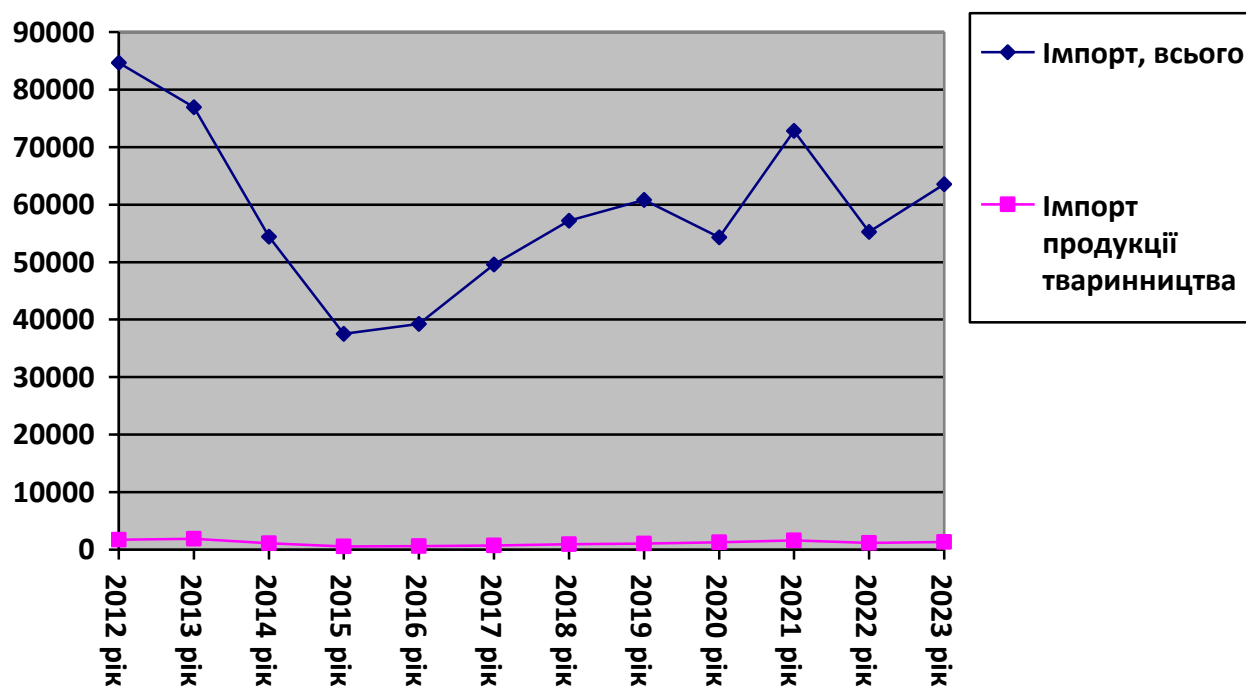

Рис. 3.16. Динаміка імпорту та імпорту продукції тваринництва в Україну за 2012-2023 роки (млн дол. США) Джерело: систематизовано автором за даними [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22].

Відмічаємо, що темпи падіння імпорту продукції тваринництва у 2012-2023 роках були нижчими, ніж темпи падіння імпорту в країну загалом (-21,93% проти 24,91%), що вказує на кращу адаптивність імпортерів продукції тваринництва до економічних викликів та нижчу конкуренцію на вітчизняних ринках продукції тваринництва. При цьому імпорт продукції тваринництва активно реагував на всі економічні виклики (кризи), що були в цей період (окрім пандемії), зниженням обсягів постачання на українські ринки продукції тваринництва: у 2013-2015 роках (-1344 млн дол. США або -71,04%); у 2021-2023 роках (-252 млн дол. США або -15,81%). Питома вага імпорту продукції тваринництва в загальному обсязі імпорту в Україну за 2012-2023 роки несуттєво збільшилась (+0,08%) і досягла у 2023 році 2,11%. Така ситуація вказує, що імпорт продукції тваринництва упродовж усього періоду дослідження мав достатній вплив на імпорт країни загалом.

Значні скорочення імпорту продукції тваринництва в періоди економічних викликів були спричинені декількома причинами: девальвацією національної валюти та зростанням ціни імпорту, порівняно з вітчизняною продукцією, що на фоні скорочення доходів споживачів змушувало їх переорієнтовуватись на дешевші вітчизняні аналоги або скорочувати споживання імпортової продукції тваринництва; значна кількість продуктів високого та середнього цінового сегментів у імпорті продукції тваринництва, які в період економічних викликів стрімко втрачали обсяги збуту на користь економ-сегменту; формування відкладеного попиту на дорогі імпортні продукти тваринництва з боку українських споживачів; програш конкурентної боротьби за ціною вітчизняним виробникам за відповідними групами продукції тваринництва; заміна імпортової продукції вітчизняними аналогами, особливо на ринку м'яса та м'ясних продуктів (ринок м'яса птиці).

Оцінювання ситуації за імпортними групами продукції тваринництва за період дослідження (додаток Г, табл. Г.2, рис. 3.17) показало значні відмінності між групами.

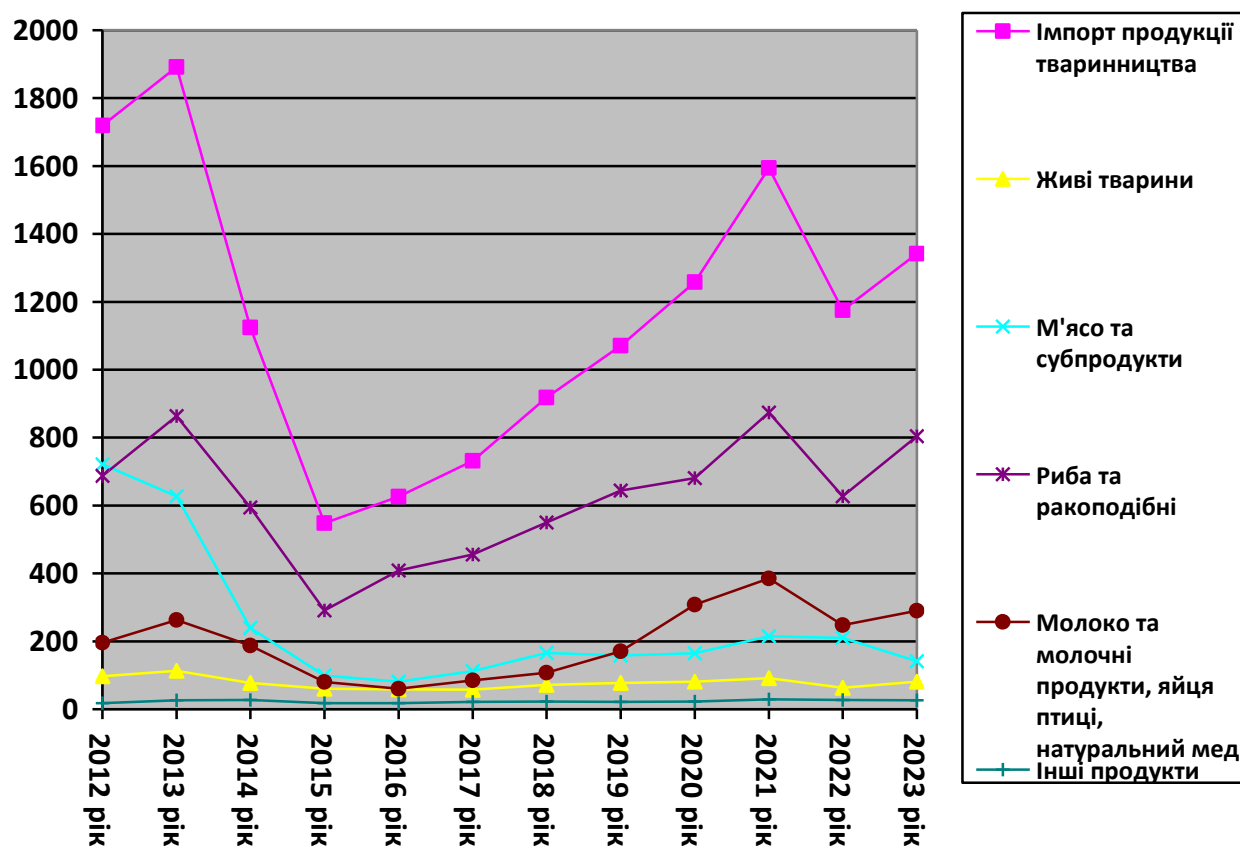

Рис. 3.17. Динаміка імпорту продукції тваринництва в Україну за 2012-2023 роки (млн дол. США)

Джерело: систематизовано автором за даними [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22].

Ключовою імпортною групою продукції тваринництва в період дослідження була група «Риба та ракоподібні», яка з 2013 року стала за обсягами імпорту найбільшою (перевищила групу «М'ясо та субпродукти») і залишалась такою в період з 2013 до 2023 року. При цьому за період дослідження обсяги імпорту продукції за групою «Риба та ракоподібні» збільшились на 117 млн дол. США або на 17,03%. Питома вага групи у 2012-2023 роках збільшилась, і в загальному імпорті країни (+0,46% до 1,27% у 2023 році), і в імпорті продукції тваринництва (+19,94% до 59,91% у 2023 році).

Критичні зміни відбулись з обсягами імпорту в групі «М'ясо та субпродукти», які за період дослідження зменшились на 580 млн дол. США

або на 80,44%. Питома вага імпортої групи продукції тваринництва зменшилась на 0,63% до 0,22% у 2023 році в загальному імпорті країни та на 31,43% до 10,51% в імпорті продукції тваринництва в Україну. Наведене свідчить, що імпортна продукція програє конкуренцію на національних ринках збуту і вказує на значні перспективи для нарощування виробництва м'яса та м'ясних продуктів національними виробниками.

Натомість відмічаємо зростання обсягів імпорту за імпортою групою продукції тваринництва «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед» (одна з трьох груп продукції тваринництва, за якими відбулось зростання імпорту) за період дослідження на 94 млн дол. США або на 47,96%, що призвело до зростання питомої ваги групи в загальному імпорті країни на 0,23% до 0,46% у 2023 році, та до зростання питомої ваги групи в імпорті продукції тваринництва в Україну на 10,21% до 21,61% у 2023 році. Наведена ситуація вказує, що вітчизняні виробники, передусім молочної продукції, особливо сирів, програють конкурентну боротьбу імпортерам, і це є критичним для країни.

Щодо імпорту живих тварин, то він за період дослідження зменшився на 16 млн дол. США або на 16,49%, що було викликано такими чинниками: неможливістю частини вітчизняних виробників закуповувати живих тварин в інших країнах світу через девальвацію національної валюти в періоди економічних викликів; переорієнтацією на вітчизняні племінні підприємства або на власне вирощування живих тварин; закупівлею більш дешевих тварин закордоном; формуванням відкладеного попиту через зниження доходів агровиробників.

Натомість імпорт інших продуктів тваринного походження за період дослідження зріс на 8 млн дол. США або на 44,44%, що було викликано програшем вітчизняних виробників конкурентної боротьби на українських ринках збуту і потребувало активізації зусиль на цьому сегменті сфери тваринництва України з боку держави та українських підприємств галузі тваринництва.

Отже, Україна має проблеми з програшем конкурентної боротьби імпортерам на вітчизняних ринках за трьома з п'яти груп продукції тваринництва, що є критичним та має негативний вплив передусім на продовольчу й національну безпеку країни.

Аналіз динаміки зовнішньоторговельного сальдо за продукцією тваринництва загалом та за окремими групами зокрема, а також його порівняння з динамікою зовнішньоторговельного сальдо країни загалом у 2012–2023 роках (додаток Г, табл. Г.3, рис. 3.18 та 3.19) дасть змогу сформулювати висновки щодо конкурентоспроможності вітчизняної сфери тваринництва на національному та світовому ринках, а також реакції національних виробників продукції тваринництва на економічні виклики, що були притаманні світовій та національній економічним системам.

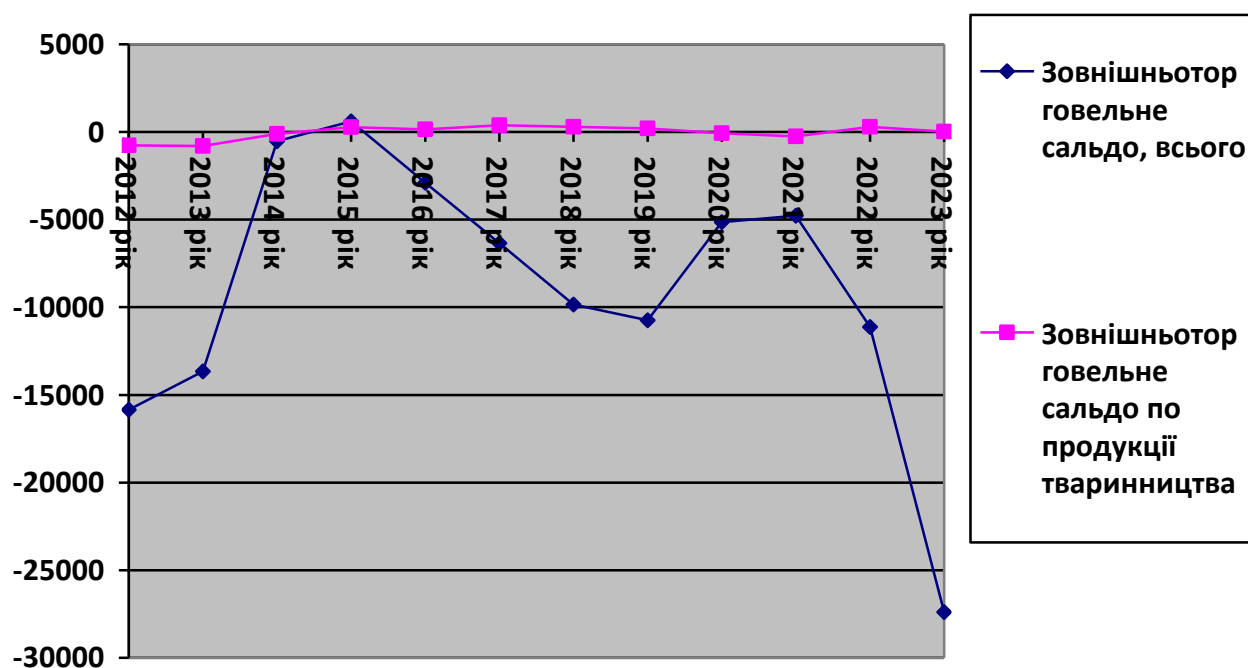

Рис. 3.18. Динаміка зовнішньоторговельного сальдо країни та продукції тваринництва в Україні за 2012-2023 роки (млн дол. США)

Джерело: систематизовано автором за даними [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22].

На фоні постійного від'ємного зовнішньоторговельного сальдо країни майже в усі роки дослідження (винятком став 2015 рік, коли через

економічну кризу критично впали обсяги імпорту і їхнє падіння випередило падіння обсягів експорту) у сфері тваринництва від'ємне зовнішньоторговельне сальдо спостерігалось у періоди підйому економіки України (2012-2014 роки та 2020-2021 роки). Водночас, коли економіка країни стикалась з економічними викликами або відновлювалась після економічних криз, зовнішньоторговельне сальдо у сфері тваринництва було додатним (рис. 3.18). Наведена ситуація вказує, що в періоди зниження доходів споживачів та девальвації національної валюти споживачі відмовляються від імпорту та переходять на вітчизняні замітники продукції тваринництва, коли ж їхні доходи зростають, вони збільшують імпорт продукції тваринництва, що вказує на проблеми українських виробників із конкурентоспроможністю на національних ринках збуту і неможливість експортними поставками компенсувати програш конкурентної боротьби на вітчизняних ринках.

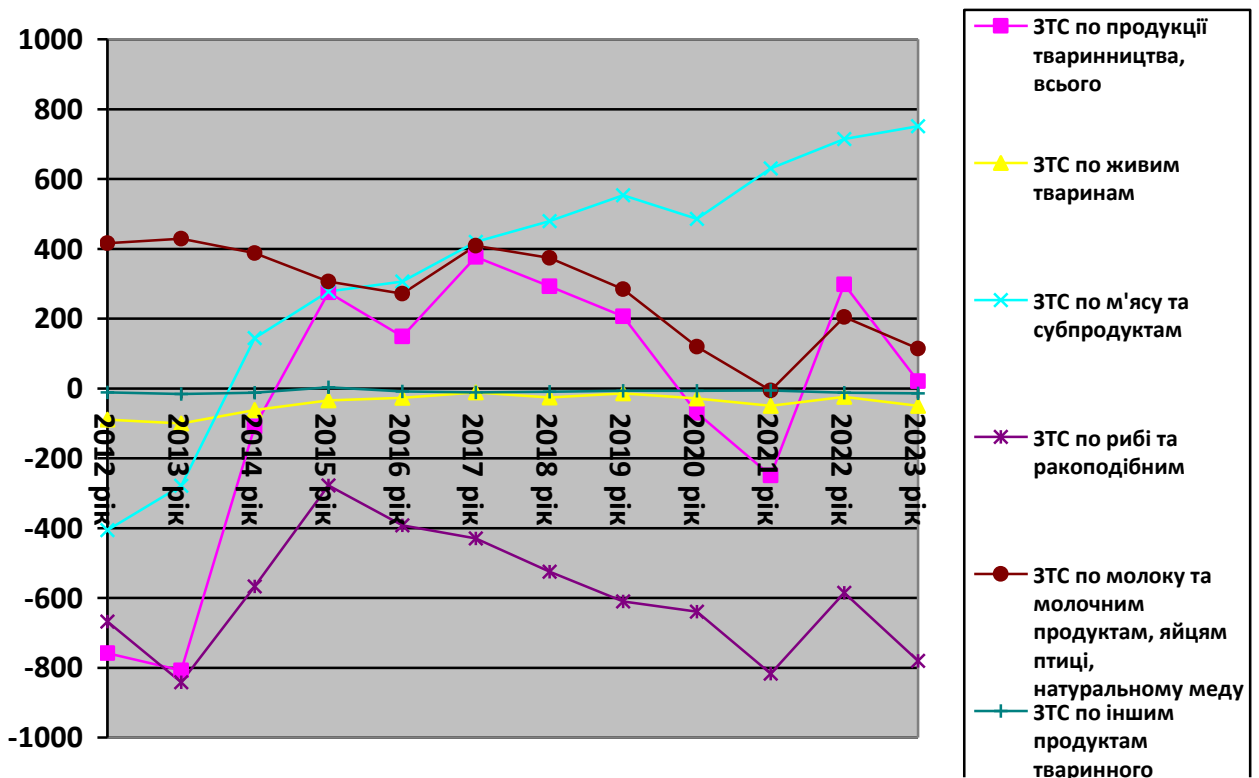

Рис. 3.19. Динаміка зовнішньоторговельного сальдо щодо продукції тваринництва в Україні за 2012-2023 роки (млн дол. США)

Джерело: систематизовано автором за даними [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22].

Аналіз динаміки зовнішньоторговельного сальдо щодо продукції тваринництва за окремими групами продукції тваринництва дав підстави для низки висновків (додаток Г, табл. Г.3, рис. 3.19).

1. Головною групою продукції тваринництва, яка формує від'ємне зовнішньоторговельного сальдо за всією продукцією тваринництва, є «Риба та ракоподібні», що вказує на системну кризу в цій галузі тваринництва в країні. При цьому динаміка зовнішньоторговельного сальдо за групою «Риби та ракоподібні» вказує на її високу чутливість до економічних викликів (криз), коли в роки економічних криз від'ємне зовнішньоторговельного сальдо за цією групою знижувалось через зниження попиту на імпорتنу продукцію і зростання відкладеного попиту. Наведене вказує на програш конкурентної боротьби вітчизняними виробниками як на національному, так і на світовому ринках збуту.

2. На противагу групі продукції тваринництва «Риба та ракоподібні», група «М'ясо та субпродукти», починаючи з 2014 року, мала додатне значення зовнішньоторговельного сальдо, яке постійно збільшувалось, що вказує на значний прогрес та високий рівень конкурентоспроможності вітчизняних виробників як на національному, так і на світовому ринках збуту. Проблемою є те, що зростання відбувається переважно за рахунок м'яса птиці (курятина). Водночас це свідчить про значний потенціал для нарощування конкурентоспроможності та збільшення обсягів виробництва і збуту м'яса та м'ясних продуктів як на національному, так і на світовому ринках збуту.

3. Проблемною в період дослідження була група «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед», за якою додатне зовнішньоторговельного сальдо весь період дослідження зменшувалось і у 2021 році воно стало від'ємним. Ситуація, коли у 2022 та у 2023 роках зовнішньоторговельного сальдо знову стало додатним, є реакцією галузі на економічну кризу й лише підтверджує наявність кризи та зниження конкурентоспроможності вітчизняних виробників, які, особливо щодо

виробництва молочної продукції, програють конкуренцію як на національному, так і на світовому ринках збуту. Галузь потребує суттєвого реформування та збільшення конкурентоспроможності виробників, зокрема через вихід на нові міжнародні ринки збуту продукції [34].

4. Група «Живі тварини» в період дослідження мала від'ємне зовнішньоторговельного сальдо, яке залежало від наявності та сили економічних викликів. У періоди економічних криз від'ємне зовнішньоторговельного сальдо ставало меншим за рахунок зменшення імпорту, у періоди економічного підйому від'ємне зовнішньоторговельного сальдо ставало більшим. Наведі факти свідчать про недостатню конкурентоспроможність вітчизняних племінних господарств як на національному, так і на світовому ринках збуту.

5. Група «Інші продукти тваринного походження» у період дослідження мала від'ємне зовнішньоторговельного сальдо (винятком став 2015 рік, коли через різке скорочення імпорту за цією групою продукції тваринництва було досягнуто додатне зовнішньоторговельне сальдо). Однак ситуація щодо конкурентоспроможності вітчизняних виробників дещо покращилась у період з 2015 до 2023 рік, оскільки від'ємне зовнішньоторговельне сальдо скорочувалось (зростання розмірів від'ємного зовнішньоторговельного сальдо у 2022 та 2023 роках мало переважно неекономічний характер).

Підсумовуючи аналіз стану експорту/імпорту продукції тваринництва можемо вказати на проблеми з конкурентоспроможністю вітчизняних виробників та великий потенціал щодо збільшення виробництва, експорту й додатного зовнішньоторговельного сальдо в галузі тваринництва в Україні за умови підвищення конкурентоспроможності національних виробників та продукції тваринництва на українському та світовому ринках збуту.

Важливим із точки зору оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках є аналіз динаміки Індексу фізичного обсягу (Ласпейреса) щодо експорту/імпорту

продукції тваринництва з/в України/у (додаток Г, табл. Г.4). Індекс фізичного обсягу (Ласпейреса) дає змогу оцінити зміну цін у звітному періоді, порівняно з базисним періодом, на експортовані/імпортовані товари у базисному періоді. Індекс розраховується згідно з «Методологічними положеннями розрахунку індексів середніх цін, фізичного обсягу та умов торгівлі у зовнішній торгівлі товарами» [34] за відповідною формулою:

$$I_{QI}^{Y_0} = \frac{I_{Y_0}}{I_P^P}, \quad (3.1)$$

де, $I_{QI}^{Y_0}$ - Індекс фізичного обсягу Ласпейреса; I_{Y_0} - індекс вартості експорту (імпорту) за період, що розглядається, відносно періоду, з яким проводиться порівняння; I_P^P - індекс середніх цін Пааше за період, з яким проводиться порівняння, що розраховується за формулою:

$$I_P^P = \frac{\sum \overline{P_{it} * q_{it}}}{\sum \left(\frac{\overline{P_{it} * q_{it}}}{\overline{P_{i_0}}} \right)}, \quad (3.2)$$

де, I_P^P - індекс середніх цін Пааше; P_{it} - середня ціна експорту (імпорту) одиниці товару в поточному періоді; P_{i_0} - середня ціна експорту (імпорту) одиниці товару в базисному році; q_{it} – кількість товару в поточному періоді [34].

Відмічаємо, що динаміка Індексу фізичного обсягу (Ласпейреса) суттєво відрізнялась за експортом України загалом та за окремими експортними групами продукції тваринництва, що підтвердило раніше зроблені висновки, а саме: якщо Індекс щодо експорту України загалом реагував на економічні виклики зниженням, зокрема суттєвим, як наприклад у 2022 році (значення Індексу було лише 59,90), то Індекс за окремими

експортними групами продукції тваринництва в період дослідження майже завжди був більше 100 (винятком стали 2022 та 2023 роки). При цьому проблеми спостерігались за експортною групою продукції тваринництва «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед» і частково за експортною групою продукції тваринництва «Живі тварини». Тобто підтвердились висновки щодо зростання конкурентоспроможності на світових ринках продукції тваринництва з України за винятком молочних продуктів.

Динаміка Індексу фізичного обсягу (Ласпейреса) за імпортом країни загалом та імпортом окремих груп продукції тваринництва була ідентична і вказувала на значну реакцію на економічні виклики (кризи), коли Індекс знижувався нижче 100. Знову винятком стала імпортна група продукції тваринництва «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед». Наведена ситуація свідчить про значні проблеми імпорту продукції тваринництва з конкурентоспроможністю у кризові роки розвитку економіки України та виграш конкурентної боротьби імпортерів у вітчизняних виробників у роки підйому національної економіки, за винятком імпорту молочних продуктів, де імпортери, починаючи з 2014 року, витісняли вітчизняних виробників із національних ринків збуту.

Доповнимо аналіз динаміки Індексу фізичного обсягу (Ласпейреса) щодо експорту/імпорту продукції тваринництва з/в України/у аналізом динаміки Індексу цін (Пааше) щодо експорту/імпорту продукції тваринництва з/в України/у за 2012-2022 роки (додаток Г, табл. Г.5). Індекс цін Пааше дає змогу оцінити наскільки збільшилась/зменшилась вартість експорту/імпорту окремих груп товарів у звітному періоді порівняно з базисним. Розрахунок здійснювався згідно з «Методологічними положеннями розрахунку індексів середніх цін, фізичного обсягу та умов торгівлі у зовнішній торгівлі товарами» за формулою 3.2 [34].

Відмічаємо, що в періоди економічних викликів (криз) експортери продукції тваринництва намагались отримати додаткові конкурентні

переваги за рахунок зниження цін реалізації продукції на світовому ринку збуту. При цьому експортери продукції тваринництва суттєво залежали від кон'юнктури світового ринку, що видно з ситуації, яка склалась у 2022 році, коли на фоні економічної кризи в Україні значна інфляція у світі, а передусім в економічно розвинутих країнах, призвела до зростання цін на експорт продукції тваринництва. Водночас покращення ситуацій у 2023 році і зниження інфляції в економічно розвинутих країнах призвело насамперед до зменшення цін на експорт продукції тваринництва.

Щодо динаміки Індексу цін (Пааше) за імпортом, то тут склалась принципово інша ситуація. Імпорт продукції тваринництва реагував на економічні виклики (кризи) зниженням цін із метою зменшення втрат у сфері конкурентоспроможності на національних ринках продукції тваринництва під час зниження доходів споживачів. При цьому на ринках, де конкуренція з боку вітчизняних виробників була значна, ціни в період економічних криз знижувались значно більше, ніж на ринках продукції тваринництва, де імпорт не відчував значної конкуренції з боку українських виробників (наприклад, у 2016 році Індекс цін Пааше на імпорт за групою «М'ясо та субпродукти» склав 80,30, а за групою «Риба та ракоподібні» - 105,20). Цікавою була ситуація у 2023 році, коли ціни на всі імпортні групи товарів тваринництва збільшились.

Доповненням, що дасть змогу глибше оцінити конкурентоспроможність продукції тваринництва українських виробників на національному та світових ринках, є аналіз динаміки Індексу умов торгівлі щодо експорту/імпорту продукції тваринництва з/в України/у за 2012-2022 роки (додаток Г, табл. Г.6). Згідно з «Методологічними положеннями розрахунку індексів середніх цін, фізичного обсягу та умов торгівлі у зовнішній торгівлі товарами» в Україні використовують «Кількісні» та «Цінові» Індекси умов торгівлі, перший із яких вказує, скільки країна виграє/втрачає від змін кількості експорту/імпорту за відповідною товарною групою, а другий – скільки країна виграє/втрачає від змін цін

експорту/імпорту за відповідною товарною групою [34]. При цьому використовують такі розрахункові формули:

$$T_Q = \frac{I_{Q0}}{I_{Qi}}, \quad (3.3)$$

де, T_Q – кількісний Індекс умов торгівлі; I_{Q0} - індекс фізичного обсягу експорту за поточний період, порівняно з базисним періодом; I_{Qi} - індекс фізичного обсягу імпорту за поточний період, порівняно з базисним періодом.

$$T_P = \frac{I_{P0}}{I_{Pi}}, \quad (3.4)$$

де, T_P – ціновий Індекс умов торгівлі; I_{P0} - зведений індекс середньої ціни експорту за поточний період, порівняно з базисним періодом; I_{Pi} - зведений індекс середньої ціни імпорту за поточний період, порівняно з базисним періодом [34].

Аналіз показав, що за кількістю поставок (фізичні обсяги) склалася така ситуація: - за групою «Живі тварини» у 2012, 2018, 2020, 2021 роках імпорт був більший, ніж експорт, а в усі інші роки періоду дослідження експорт перевищував імпорт; - за групою «М'ясо та субпродукти» у 2012, 2017, 2018, 2020, 2021, 2022 роках імпорт був більший, ніж експорт, а в усі інші роки періоду дослідження експорт перевищував імпорт; - за групою «Риба та ракоподібні» у 2012, 2015, 2018, 2022 роках імпорт був більший, ніж експорт, а в усі інші роки періоду дослідження експорт перевищував імпорт; - за групою «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед» у 2012, 2013, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2023 роках імпорт був більший, ніж експорт, а в усі інші роки періоду дослідження експорт перевищував імпорт; - за групою «Інші продукти тваринного походження» у 2016, 2017, 2021, 2022

роках імпорт був більший, ніж експорт, а в усі інші роки періоду дослідження експорт перевищував імпорт

Відмічаємо критичну ситуацію за групою «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед», а також акцентуємо на постачанні великої кількості дешевої м'ясної продукції на національний ринок.

Аналіз показав, що за ціною поставок сформувалася така ситуація: - за групою «Живі тварини» у 2013, 2014, 2019, 2023 роках ціни імпорту були вищими, ніж ціни експорту, а в усі інші роки періоду дослідження ціни експорту були вищими, ніж ціни імпорту; - за групою «М'ясо та субпродукти» у 2012, 2013, 2019, 2023 роках ціни імпорту були вищими, ніж ціни експорту, а в усі інші роки періоду дослідження ціни експорту були вищими, ніж ціни імпорту; - за групою «Риба та ракоподібні» у 2012, 2013, 2015, 2016, 2018, 2019, 2023 роках ціни імпорту були вищими, ніж ціни експорту, а в усі інші роки періоду дослідження ціни експорту були вищими, ніж ціни імпорту; - за групою «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед» у 2014, 2015, 2016, 2018, 2023 роках ціни імпорту були вищими, ніж ціни експорту, а в усі інші роки періоду дослідження ціни експорту були вищими, ніж ціни імпорту; - за групою «Інші продукти тваринного походження» у 2012, 2013, 2015, 2016, 2018, 2019, 2020, 2022, 2023 роках ціни імпорту були вищими, ніж ціни експорту, а в усі інші роки періоду дослідження ціни експорту були вищими, ніж ціни імпорту.

Відмічаємо, що за більшістю груп продукції тваринництва імпортна продукція постачається в Україну за низькими цінами для отримання додаткових конкурентних переваг на національних ринках. Однак під впливом інфляційних процесів на світових ринках та девальвації національної валюти у 2023 році ситуація змінилась і за всіма позиціям ринку продукції тваринництва імпортна продукція коштувала дорожче, ніж експортна.

Окрема увага має бути приділена порівнянню конкурентоспроможності української продукції тваринництва (м'ясо, молоко та яйця) з

конкурентоспроможністю нішевих сучасних продуктів харчування, як-то органічна аквакультура та продукція равликівництва. Для цього використаємо статистичну інформацію [5; 6; 14; 15; 16; 17; 18; 19] та дані наукових досліджень К.В. Махибороди [35] та А.Г. Яцун [36]. Відмічаємо, що за період із 2016 до 2023 року (період із наявною статистичною інформацією за всіма видами продукції, що була взята для порівняння):

- обсяги виробництва м'яса та продуктів із м'яса в Україні збільшилися на 2,52%, а експорт на 118,35%;
- обсяги виробництва молока та молочних продуктів в Україні зменшилися на 16,09%, а експорт зменшився на 23,11%;
- обсяги виробництва яєць та продуктів із яєць в Україні зменшилися на 6,82%, а експорт зріс на 14,50%;
- обсяги виробництва органічної продукції аквакультури в Україні збільшилися на 49,04%, а експорт на 192,88% [35, с. 103; 37, с. 127];
- обсяги виробництва продукції равликівництва збільшилися на 131,15%, а експорт на 154,47% [36, с. 101; 37, с. 127; 38].

Відмічаємо критичну перевагу щодо конкурентоспроможності нішевих сучасних продуктів харчування (органічна аквакультура та продукція равликівництва) над конкурентоспроможністю продукції тваринництва в Україні, особливо молока та яєць, що вказує, з одного боку, на необхідність нарощування виробництва та експорту нішевих сучасних продуктів харчування в країні, а з іншого, на необхідність докорінних змін щодо формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва з урахуванням впливу на конкурентоспроможність продукції тваринництва економічних викликів.

Підсумовуючи проведене оцінювання конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва щодо конкурентоспроможності української продукції тваринництва, маємо зазначити, що на конкурентоспроможність продукції тваринництва впливали чотири ключові складові: ціна, обсяги реалізації, реакція на економічні

виклики, потенціал щодо збільшення реалізації на ринку. Вважаємо доречним представити ці чотири складові для оцінювання конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національних ринках у вигляді десятибальної оцінки, де 10 – це максимальний позитивний вплив на конкурентоспроможність, 1 – це максимально негативний вплив на конкурентоспроможність, а 5 – це нульовий вплив на конкурентоспроможність. При цьому оцінювання зробимо за продукцією тваринництва загалом та за п'ятьма групами продукції тваринництва, які розглядали для світових ринків (за експортом) та для національного ринку (за імпортом), а також розрахуємо середньозважене значення бального показника конкурентоспроможності продукції тваринництва (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Бальне оцінювання конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках

Складові оцінки	Тваринництво	Живі тварини	М'ясо та субпродукти	Риба та ракоподібні	Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед	Інші продукти тваринного походження
Світовий ринок						
Ціна	7	6	8	6	4	6
Обсяги реалізації	6	4	7	3	3	4
Реакція на економічні виклики	7	7	8	7	6	7
Потенціал збільшення реалізації	7	7	9	5	7	6
Конкурентоспроможність	6,75	6	8	5,25	5	5,75
Національний ринок						
Ціна	6	5	7	4	5	4
Обсяги реалізації	7	4	8	4	6	4
Реакція на економічні виклики	6	5	6	3	4	4
Потенціал збільшення реалізації	9	8	8	6	6	6
Конкурентоспроможність	7	5,5	7,25	4,25	5,25	4,5

Джерело: власні дослідження.

Відзначаємо кращі конкурентні позиції української продукції тваринництва на світових ринках, особливо м'яса та субпродуктів, ніж на

національному ринку. Можемо відмітити проблеми та низьку конкурентоспроможність на світових ринках за групами «Риба та ракоподібні», «Інші продукти тваринного походження», а особливо «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед». Щодо конкурентоспроможності на національному ринку, то позитивною є ситуація лише за групою «М'ясо та субпродукти». Наведена ситуація вимагає проведення додаткових досліджень та забезпечення конкурентоспроможності продукції українського тваринництва на мікрорівні (окремі підприємства) з акцентом на запровадженні цифровізації та активізації державної підтримки тваринництва в країні [39].

3.3. Компаративне оцінювання конкуренції на ринках продукції тваринництва України

Проведене дослідження дало змогу виявити проблеми забезпечення конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках, що потребує продовження дослідження з акцентом на проведенні компаративного оцінювання на ринках продукції тваринництва України з урахуванням експорту продукції тваринництва з країни. Щодо ринків продукції тваринництва, які будуть досліджені, то тут пропонуємо обрати ринки: м'яса та м'ясних продуктів із поділом на ринки курятини, яловичини та свинини (головні для України та українських виробників); молока та молочних продуктів; яєць та продуктів переробки яєць.

Визначимо ключових виробників на національних ринках продукції тваринництва та експортерів станом на 2021-2023 роки (за наявної інформації), надамо оцінку конкуренції на ринках продукції тваринництва в Україні і зробимо порівняння ринків продукції тваринництва, зокрема

експорту, щодо рівня конкуренції з визначенням типу ринку (монополія, олігополія, монополістична конкуренція).

Ринки м'яса та м'ясних продуктів.

Курятина. На цьому ринку в Україні переважна більшість агрокомпаній, що вирощують курей, займаються також їх переробкою та реалізацією, зокрема на експорт. Ринок є структурованим із незначними обсягами участі приватних господарств.

Агроіндустріальний холдинг «МХП», що є ключовим виробником на ринку курятини України та ключовим експортером курятини з країни («Наша Ряба» - бренд курячого м'яса українського походження, «Qualiko» - Міжнародний бренд замороженої продукції з м'яса птиці, «Українська курка» - бренд замороженої продукції з м'яса птиці, «Султанах» - бренд замороженої продукції з м'яса птиці, «Ассіла» - торгова марка замороженої продукції з м'яса птиці, «Секрети Шефа» - торгова марка солоного м'яса «Секрети шефа», «Куратор» - торгова марка українського курячого м'яса «Куратор», «Легко!» - торгова марка замороженої м'ясної продукції «Легко!», «Бушинський» - торгова марка з широким асортиментом м'ясної продукції) [40]. «МХП» охоплює 64% національного ринку курятини [41] і перевищує визначені законодавством 35% ринку, що вказує на його монопольну владу на ринку (12 стаття закону України «Про захист економічної конкуренції») [42]. Також на «МХП» припадає 86% обсягів експорту курятини з України та 41% всього ринку м'яса в країні [41].

ТОВ «ПК «Дніпровський», що володіє торговельними марками «Знатна курка» та «Дніпровські Курчата» й охоплює до 7% ринку м'яса курятини і 3,6% експорту курятини [43].

ТОВ «Агро-Овен», яке сконцентровано на виробництві аграрної продукції у тваринництві, зокрема птахівництві та переробці власної агропродукції. Компанії у сфері виробництва курятини належить ТМ «Золотко», якій належить 5% ринку м'яса курятини і 1,6% експорту курятини з України [44].

ТОВ «АПГ «Пан Курчак», розпочавши активну діяльність у 2002 р., працює в єдиному замкнутому технологічному циклі. Компанії належить ТМ «Пан Курчак». На ТОВ «АПГ «Пан Курчак» припадає 4% ринку м'яса курятини і 0,8% експорту курятини з України [45].

ТОВ «Західний торгівельний ресурс» (УЛАР) було створено з метою вирощування, забою та переробки птиці. Свою виробничу діяльність господарство розпочало у вересні 2003 року, на ринку воно вже понад 7 років. Основними продуктами компанії є тушка, напівфабрикати та субпродукти курчат бройлерів. Господарство пропонує понад 20 видів фасованої, охолодженої та замороженої продукції. На сьогодні ТОВ «Західний торгівельний ресурс» (УЛАР) сертифіковане за стандартом «Халяль», що дає йому змогу експортувати продукцію до країн Сходу. Компанія охоплює 4% ринку м'яса курятини і 0,6% експорту курятини з України [46].

ПрАТ «Володимир-Волинська птахофабрика» має 5 філій: у Львові, Києві, Вінниці, Житомирі та Володимир-Волинському. Компанії належить 100 пташників, що розташовані в 11 виробничих бригадах, власний забійний цех. Продукція компанії представлена в Західному, Північному та Центральному регіонах країни. ПрАТ пропонує охолоджену курятину, охолоджені напівфабрикати, охолоджену нарізку, заморожену курятину, заморожену нарізку та заморожені напівфабрикати. Компанії належить ТМ «Чобатурочка селянська курочка». ПрАТ «Володимир-Волинська птахофабрика» охоплює 4% ринку м'яса курятини і 0,3% експорту курятини з України [47].

ТОВ «Агро-Рось» засноване у 2000 році. Пріоритетними напрямками діяльності компанії є рослинництво, тваринництво та виробництво комбікормів для різних видів тварин і птиці. Підприємство має сертифікат Халяль, що дає йому змогу постачати продукцію споживачам із мусульманських країн. Компанія здійснює повний цикл виробництва: від вирощування зернових та олійних культур до м'ясопереробки та роздрібного

продажу в торговельних точках. ТОВ «Агро-Рось» охоплює 3% ринку м'яса курятини і 0,3% експорту курятини з України [48].

Інші виробники – це фермерські господарства, агровиробники, які одним із напрямів діяльності обрали вирощування та продаж курей (м'яса курей), а також приватні господарства. Такі виробники охоплюють 7% національного ринку м'яса курятини та 6,8% експорту курятини [49].

Імпортери, що постачають в Україну заморожене м'ясо курятини та м'ясні продукти з м'яса курятини (ковбасні вироби, консерви), охоплюють 2% національного ринку [20].

Яловичина. Ринок є помірно структурованим. На приватні господарства припадає 37% реалізації яловичини в країні. Імпорт складає 24%. Промислові виробники забезпечували лише 39% реалізації яловичини в країні. При цьому спостерігалася спеціалізація, коли агропідприємства-виробники не займались забоем великої рогатої худоби та переробкою м'яса. Натомість спеціалізовані підприємства купували ВРХ, здійснювали забій, переробку та реалізацію м'яса, зокрема на експорт

Лідером ринку яловичини в Україні є ПрАТ «Козятинський м'ясокомбінат», що виробляє за місяць понад 150 тонн (більш як 50 найменувань) напівфабрикатів, 20 тонн ковбасних виробів (більш як 60 найменувань), понад 300 тонн м'яса. На підприємство припадає 14% ринку промислових виробників та 5,5% загального ринку яловичини в країні. При цьому ПрАТ «Козятинський м'ясокомбінат» не експортує яловичину за кордон [50].

ПрАТ «Агро-Продукт» засноване 1997 році на базі Росохацького консервного заводу. Виробничі потужності підприємства становлять 50 тон переробки м'яса за зміну. Холодильні місткості розраховані на 500 т одночасного зберігання продукції, передбачена комплексна переробка ВРХ та м'яса. На підприємство припадає 10% ринку промислових виробників та 4% загального ринку яловичини у країні. ПрАТ «Агро-Продукт» забезпечує 31% експорту яловичини з України [51].

ТОВ «Житомирський м'ясокомбінат» виготовляє продукцію із якісної м'ясної сировини, у вигляді великого асортименту ковбасних виробів: сосиски, дитячі сосиски, сардельки, ковбаси варені, ковбаси напівкопчені, ковбаси варено-копчені, ковбаси сирокопчені, ковбаски напівкопчені, ковбаски сирокопчені, м'ясні делікатеси. Підприємство має 3 основних бренди: ТМ «М'ясна Гільдія», ТМ «Ранчо», ТМ «Gremio de la Carne». ТОВ «Житомирський м'ясокомбінат» охоплює 8% ринку промислових виробників та 3% загального ринку яловичини в країні. Експортом яловичини та продуктів із яловичини не займається [52].

ЧП «Рачинм'ясопром» - приватне підприємство, яке з 2005 року працює на м'ясному ринку. Основним видом діяльності підприємства є заготівля та переробка великої рогатої худоби в живій вазі від сільськогосподарських виробників. Підприємство охоплює 5% ринку промислових виробників та 2% загального ринку яловичини у країні. ЧП «Рачинм'ясопром» забезпечує 9,1% експорту яловичини з України [53].

ТОВ «Пустомити м'ясо» (входить до складу групи Ukrlandfarming) засноване у 2006 році та займається оптовою та роздрібною торгівлею м'ясом і м'ясними продуктами. На підприємство припадає 3% ринку промислових виробників та 1% загального ринку яловичини у країні, а також 3,7% експорту яловичини з України.

ТОВ «Лубним'ясо» - м'ясопереробне підприємство, яке поєднує виробничі потужності всього технологічного ланцюга м'ясного виробництва. Підприємство займається виробництвом та реалізацією винятково яловичини з травня 2018 року. Обсяг продажів - понад 6 тис. т готової продукції. На ТОВ «Лубним'ясо» припадає 2% ринку промислових виробників та 1% загального ринку яловичини у країні, а також 10,8% експорту яловичини України [54].

Отже, найбільші підприємства контролюють 42% ринку промислових виробників яловичини, 16,5% національного ринку яловичини та 54,6% експорту яловичини з України.

Свинина. Ринок доволі структурований, де на агропідприємства припадає 65,5% ринку, на імпорт – 8,6%, а на приватні господарства – 25,9%. На ринку представлені як агропідприємства, що займаються вирощуванням свиней, так і комплексні агропідприємства, що займаються забоєм та переробкою м'яса свиней.

ПрАТ «АПК-Інвест» - вертикально-інтегрована група компаній (дата заснування 2006 рік), яка здійснює повний замкнутий цикл виробництва охолодженої свинини – від вирощування зернових і виробництва комбікормів до тваринництва, м'ясопереробки й реалізації готової продукції. На споживчому ринку компанія «АПК-ІНВЕСТ» представлена продукцією ТМ «М'ясна весна» і «Колбаспищепром». Компанія суттєво постраждала від воєнних дій у 2022 році. На ПрАТ «АПК-Інвест» припадає 11% національного ринку свинини та 65,8% експорту свинини з України [55; 56].

Група компаній «Нива Переяславщини» є вертикально-інтегрованою бізнес-моделлю, що дає змогу реалізувати стратегію розвитку компанії з максимізацією доданої вартості на всіх етапах бізнес-процесу: вирощування та зберігання зернових – виробництво комбікормів – відгодівля свиней - забій та м'ясопереробка – реалізація продукції ТМ «П'ятачок» у власній торгівельній мережі та через дистриб'юторів. На підприємство припадає 7% національного ринку свинини, експорт компанія не здійснює [57].

ТОВ Євро-Комерс – компанія, що була створена у 2002 році і займається переробкою, продажем м'яса та м'ясних виробів. На підприємство припадає 6% національного ринку свинини та 29,7% експорту свинини з України [58].

ТОВ «Гудвеллі Україна» українська сільськогосподарська компанія, що належить датським інвесторам. Goodvalley Ukraine є сестринською компанією сільськогосподарського підприємства Poldanor SA у Польщі. Зареєстрована в Україні у 2004 році. Компанія займається рослинництвом та тваринництвом (вирощуванням свиней та переробкою м'яса свиней). На підприємство припадає 6% національного ринку свинини [59; 60].

Група компаній Глобино (ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат», ТОВ «НВП «Глобинський м'ясо-молочний комплекс») – група компаній, що розпочала свою діяльність із 1998 року, займається вирощуванням свиней та переробкою м'яса свиней, а також виробництвом м'ясної продукції. На групу компаній припадає 6% національного ринку свинини та 1,6% експорту свинини з України [61].

ТОВ «Корпорація Агропродсервіс» була заснована в 1999 році і є агровиробником, що займається як рослинництвом, так і тваринництвом, зокрема вирощуванням свиней та переробкою м'яса свиней. На підприємство припадає 4% національного ринку свинини [62].

Отже, на шість найбільших виробників свинини в Україні припадає 40% національного ринку та 97,1% експорту свинини з України (три компанії). 25,5% національного ринку та 2,9% експорту припадає на ще 44 агропідприємства.

Молоко та молочні продукти. Ринок помірно структурований, переважно за рахунок переробки молока. Виробництво та реалізація сирого молока має таку структуру: на агропромислові підприємства припадає 43,4% ринку; на приватні господарства – 50,2% ринку; на імпорт – 6,4% ринку (у перерахунку на обсяги сирого молока). Станом на 2022 рік в Україні працювало 111 молочнотоварних ферм і переробних заводів.

Група компаній «Данон» є частиною міжнародної компанії «Данон» і започаткувала свою діяльність в Україні на початку ХХ сторіччя. Група компаній володіє в Україні двома заводами «Данон Кременез» (м. Кременчук), «Данон Дніпро» (м. Херсон), а також реалізує молочну продукцію під торговельними марками: «Активіа», «Живинка», «Простонаше», «Растішка», «Даніссімо», «Raw Patrol», «Alpro», «Danone». Група компаній охоплює 13,15% ринку молочних продуктів в Україні [63].

Група компаній «Молочний альянс» розпочала свою діяльність в Україні у 2000 році. Група компаній об'єднує вісім підприємств з переробки молока та виробництва молочних продуктів, а також підприємство з

реалізації молочних продуктів та автотранспортне підприємство. Група компаній реалізує молочну продукцію під торговельними марками «Яготинське», «Яготинське для дітей», «Пирятин», «Славія», «Златокрай». Група компаній охоплює 11,19% ринку молочних продуктів в Україні та 10,87% експорту молочної продукції з країни [64].

«Лакталіс» в Україні є частиною міжнародної компанії Groupe Lactalis. Починаючи з 1996 року Лакталіс здійснює виробничу та збутову діяльність в Україні. «Лакталіс – Україна» володіє двома молокопереробними заводами в м. Миколаїв та у м. Павлоград. Продукція компанії реалізується під такими торговельними марками: President, «Дольче», «Лактонія», Lactel, «Фанні» і «ЛокоМоко». Компанія охоплює 9,95% національного ринку молочних продуктів та 8,70% експорту молочної продукції з України [65].

ТОВ «Люстдорф» було утворене 4 лютого 1997 року на базі ВАТ «Іллінецький молокозавод». Компанія виготовляє понад 100 найменувань продукції під торговельними марками «Селянське», «На здоров'я», «Бурьонка», «Смачно шеф», «Весела бурьонка», «Despicable Me», «Green Smile». ТОВ «Люстдорф» й охоплює 9,80% національного ринку молочних продуктів та 4,13% експорту молочної продукції з України [66].

ПрАТ «Вімм-Білл-Данн Україна» (з 2010 року входить до складу корпорації PepsiCo). Історія компанії «ВБД» в Україні розпочалася з 2000 року. У червні 2001 року Київський міський молочний завод № 3 став одним із найбільших підприємств України з переробки молока, він увійшов до складу компанії «Вімм-Білл-Данн». (Історія заводу бере початок у 1973 році, коли він був уведений в експлуатацію). Молочна продукція продається під торговельними марками «Слов'яночка», «Чудо», «Imunele», «Ромол», «Смачненька», вона виготовляє також дитяче харчування «Агуша». ПрАТ «Вімм-Білл-Данн Україна» охоплює 8,84% національного ринку молочної продукції [67].

Мілкіленд-Україна є членом міжнародної групи компаній Мілкіленд Н.В. В Україні компанія працює з 1994 року. До складу ТОВ «Мілкіленд-

Україна» входять чотири заводи з виробництва цільномолочної продукції та шість сироварних заводів. Молочна продукція продається під торговельними марками «Добряна», «Коляда», «Роменська Кринка», «Milkiland», «LatteR». Компанія охоплює 7,52% національного ринку молочної продукції та 15,22% експорту молочної продукції з України [68].

ПрАТ «Вінницький молочний завод «Рошен» розпочав свою виробничу діяльність у червні 2014 року. Молокозавод є основним постачальником сировини для фабрик корпорації «Рошен» і головним експортером молочної продукції з України – 26,09% національного експорту [69].

Серед значних виробників молочних продуктів в Україні варто також назвати Придніпровський молочний комбінат, Компанію «Галичина», Тернопільський молокозавод, «Терра Фуд», Групу компаній «Формула».

Отже, на ключових гравців ринку припадає 60,45% національного ринку та 65,01% експорту молочної продукції з України.

Яйця та продукти переробки яєць. Ринок помірно структурований за рахунок великих агропромислових виробників яєць. На приватні господарства припадає 37,07% ринку, на національних агровиробників – 61,41% ринку, на імпорт – 1,52% ринку.

AVANGARDCO IPL – одна з найбільших агропромислових компаній України, що спеціалізується на виробництві яєць і яєчних продуктів. Це вертикально інтегрований бізнес, що охоплює весь виробничий цикл від комбікормових заводів, інкубаторів, фабрик для підрощування молодняка й утримання курей-несучок, двох птахокомплексів повного циклу до складів тривалого зберігання продукції, заводу з переробки яєць «Імперово Фудз» і біогазового заводу. Історія компанії розпочалась із 2003 року. Торгова марка компанії AVANGARDCO була зареєстрована в Україні 10 березня 2011 року. AVANGARDCO IPL охоплює 56,11% ринку агропромислових виробників яєць, 34,46% загальнонаціонального ринку яєць та 46,72% експорту яєць та продуктів із яєць з України [70].

Група компаній «Овостар Юніон» створила вертикально інтегроване виробництво яєць і яєчних продуктів, що одночасно забезпечує економічну операційну ефективність і дотримання світових стандартів безпечності та якості продуктів харчування. Виробничий цикл починається із виготовлення рослинних кормів і завершується розвиненою дистриб'юторською структурою продажів. Компанія була утворена у 2011 році. Група компаній «Овостар Юніон» володіє такими торгівельними марками: для яєць – «Ясенсвіт»; для яєчних продуктів - «ОВОСТАР». Компанія охоплює 8,74% ринку агропромислових виробників яєць, 5,37% загальнонаціонального ринку яєць та 20,77% експорту яєць та продуктів із яєць з України [71].

ТОВ «Інтер-Запоріжжя» є керівною компанією холдингу «Інтер-Агросистеми». Група компаній займається виробництвом яєць та комбікормів, а також імпортом та торгівлею ветеринарних препаратів та кормових добавок. До її складу входять торгові фірми, птахофабрики яєчного спрямування та батьківська птахофабрика. Компанія охоплює 8,10% ринку агропромислових виробників яєць, 4,97% загальнонаціонального ринку яєць та 19,31% експорту яєць та продуктів із яєць з України [71].

ПрАТ «Агрофірма Березанська птахофабрика» спеціалізується на виробництві товарного яйця. Компанія була утворена у 2000 році. Продукція птахофабрики в нефасованому вигляді представлена майже на всіх великих ринках м. Києва та Київської області. Фасоване яйце продається як у супермаркетах, так і в магазинах «біля дому». Компанія охоплює 2,56% ринку агропромислових виробників яєць, 1,57% загальнонаціонального ринку яєць та 6,85% експорту яєць та продуктів із яєць з України [72].

Усі інші значні агровиробники у сфері виробництва яєць та яєчних продуктів (Агрохолдинг «Авіас-2000», ПФ «Крупець», ПФ «Поділля», ПФ «Тернопільська», ТОВ «Птахофабрика Київагро», ТОВ «Баштанська ПФ») охоплюють до 1,5% ринку агропромислових виробників яєць та експорту яєць з України.

Отже, чотири ключові компанії займають 75,51% ринку агропромислових виробників яєць, 46,37% загальнонаціонального ринку яєць та 93,65% експорту яєць та продуктів із яєць з України.

Для характеристики конкуренції на національному ринку та конкурентоспроможності на світовому ринку вітчизняних виробників продукції тваринництва (експорт) зробимо розрахунок концентрації. Враховуючи наявність на кожному ринку продуктів тваринництва (курятина, яловичина, свинина, молоко та молочні продукти, яйця та продукти з яєць) великої кількості приватних господарств, що виготовляють незначні обсяги продукції, доцільно розрахунок зробити за індексом концентрації, що визначається як сума ринкових часток найбільших виробників (здебільшого трьох):

$$CR_i = \sum_{i=1}^n q_i, \quad (3.5)$$

де CR_i – індекс концентрації певної кількості (n) підприємств, %;

q_i - частка продажу i -го підприємства, %.

Значення CR_3 для трьох найбільших підприємств означає:

$CR_3 < 45\%$ - ринок слабо концентрований. На ринку може бути одне підприємство зі значною ринковою силою та рівнем конкуренції, або жодне підприємство не має значної ринкової сили та впливу на конкурентну боротьбу.

$45\% < CR_3 < 70\%$ - ринок помірно концентрований. Ключові підприємства (декілька) мають значну ринкову силу та вплив на конкурентну боротьбу.

$CR_3 > 70\%$ - ринок висококонцентрований. Одне або декілька підприємств формують ринок та мають визначальний вплив на конкурентну боротьбу [73, с. 264-265].

Розрахунок Індексу концентрації будемо робити для ринків, де переважна більшість виробництва та реалізації припадає на агровиробників за двома напрямками - національний ринок та експорт, а для ринків, значна частка яких припадає на імпорт та приватні господарства за трьома напрямками – національний ринок (загалом), національний ринок (промислові виробники) та експорт

Для ринку курятини.

Для національного ринку:

$CR_3 = 64\% \text{ (МХП)} + 7\% \text{ (ТОВ «ПК «Дніпровський»)} + 5\% \text{ (ТОВ «Агро-Овен»)} = 72\%$ - ринок є висококонцентрованим, де є одне підприємство (МХП), що має винятковий вплив на ринок та конкуренцію на ньому. Можемо зробити висновок про наявність монополіста на ринку.

Для експорту (присутності на світових ринках):

$CR_3 = 86\% \text{ (МХП)} + 3,6\% \text{ (ТОВ «ПК «Дніпровський»)} + 1,6\% \text{ (ТОВ «Агро-Овен»)} = 91,2\%$ - ринок є висококонцентрованим, де є одне підприємство (МХП), що формує експортні поставки курятини на світові ринки і є конкурентоспроможним на цих ринках, інші підприємства не мають значних конкурентних можливостей на світових ринках. Можемо зробити висновок про наявність монополіста на ринку.

Для ринку яловичини.

Для національного ринку (загалом):

$CR_3 = 5,5\% \text{ (ПрАТ «Козятинський м'ясокомбінат»)} + 4\% \text{ (ПрАТ «Агро-Продукт»)} + 3\% \text{ (ТОВ «Житомирський м'ясокомбінат»)} = 12,5\%$ - ринок є слабо концентрованим, жодне з підприємств не має значної ринкової сили та впливу на конкуренцію. Ринок є ринком монополістичної конкуренції.

Для національного ринку (промислові агровиробники):

$CR_3 = 14\% \text{ (ПрАТ «Козятинський м'ясокомбінат»)} + 10\% \text{ (ПрАТ «Агро-Продукт»)} + 8\% \text{ (ТОВ «Житомирський м'ясокомбінат»)} = 32\%$ ринок є слабо концентрованим, жодне з підприємств не має значної ринкової сили та впливу на конкуренцію. Ринок є ринком монополістичної конкуренції.

Для експорту (присутності на світових ринках):

$CR_3 = 31\%$ (ПрАТ «Агро-Продукт») + $10,8\%$ (ТОВ «Лубним'ясо») + $9,1\%$ (ЧП «Рачиним'ясопром») = $50,9\%$ ринок є помірно концентрованим, де є декілька підприємств, що формують переважну більшість експортних поставок яловичини на світові ринки і є конкурентоспроможними на цих ринках (ринок наблизений до олігополії), інші підприємства не мають значних конкурентних можливостей на світових ринках. При цьому експортні поставки яловичини з України мають обмежені обсяги й суттєво не впливають на світові ринки яловичини.

Для ринку свинини.

Для національного ринку:

$CR_3 = 11\%$ (ПрАТ «АПК-Інвест») + 7% (ГК «Нива Переяславщини») + 6% (ТОВ Євро-Комерс) = 24% - ринок є слабо концентрованим, жодне з підприємств не має значної ринкової сили та впливу на конкуренцію. Ринок є ринком монополістичної конкуренції.

Для експорту (присутності на світових ринках):

$CR_3 = 65,8\%$ (ПрАТ «АПК-Інвест») + $29,7\%$ (ТОВ Євро-Комерс) + $1,6\%$ (ГК Глобино) = $97,1\%$ ринок є висококонцентрованим, де є два підприємства, що формують переважну більшість експортних поставок свинини на світові ринки і є конкурентоспроможними на цих ринках (ринок наблизений до олігополії), інші підприємства не мають значних конкурентних можливостей на світових ринках. При цьому експортні поставки свинини з України мають обмежені обсяги та не мають суттєвого впливу на світові ринки яловичини.

Для ринку молока та молочних продуктів.

Для національного ринку:

$CR_3 = 13,15\%$ (ГК «Данон») + $11,19\%$ (ГК «Молочний альянс») + $9,95\%$ («Лакталіс») = $34,29\%$ - ринок є слабо концентрованим, жодне з підприємств не має значної ринкової сили та впливу на конкуренцію. Ринок є ринком монополістичної конкуренції.

Для експорту (присутності на світових ринках):

$CR_3 = 26,09\%$ (ПрАТ «Вінницький молочний завод «Рошен») + $15,22\%$ (Мілкіленд-Україна) + $10,87\%$ (ГК «Молочний альянс») = $52,18\%$ ринок є помірно концентрованим, де є декілька підприємств, що формують переважну більшість експортних поставок молочних продуктів на світові ринки (ринок наблизений до олігополії) і є конкурентоспроможними на цих ринках, інші підприємства не мають значних конкурентних можливостей на світових ринках.

Для ринку яєць та продуктів з яєць.

Для національного ринку (загалом):

$CR_3 = 34,46\%$ (AVANGARDCO IPL) + $5,37\%$ (ГК «Овостар Юніон») + $4,97\%$ (ТОВ «Інтер-Запоріжжя») = $44,80\%$ - ринок є слабо концентрованим, однак AVANGARDCO IPL має значну ринкову силу та вплив на конкуренцію. Ринок є ринком монополістичної конкуренції з наявним лідером.

Для національного ринку (промислові агровиробники):

$CR_3 = 56,11\%$ (AVANGARDCO IPL) + $8,74\%$ (ГК «Овостар Юніон») + $8,10\%$ (ТОВ «Інтер-Запоріжжя») = $72,95\%$ ринок є висококонцентрованим, де три підприємства формують ринок і є підприємство-лідер (AVANGARDCO IPL). Ринок наблизений до олігополії.

Для експорту (присутності на світових ринках):

$CR_3 = 46,72\%$ (AVANGARDCO IPL) + $20,77\%$ (ГК «Овостар Юніон») + $19,31\%$ (ТОВ «Інтер-Запоріжжя») = $86,80\%$ ринок є висококонцентрованим, де три підприємства формують ринок. Ринок є олігополістичним.

Враховуючи наведені розрахунки, запропонуємо компаративне оцінювання конкуренції на ринках продукції тваринництва України, зокрема щодо експорту, на основі розрахунків Індексу концентрації (табл. 3.3).

Компаративне оцінювання показало наявність значних проблем із конкуренцією та конкурентоспроможністю українських підприємств на національному та світових (експорт) ринках. При цьому переважна більшість

ринків продукції тваринництва в Україні є помірно структурованою, де значний вплив мають імпорт та приватні господарства. Лише на ринку курятини можна говорити про незначний вплив імпорту та приватних господарств на конкурентні відносини. Водночас промислові агровиробники мають значні можливості для нарощування виробництва і збуту продукції тваринництва на національному ринку, особливо за рахунок імпорту та приватних підприємств, а також для нарощування експортних поставок продукції в межах розширення зовнішньоторговельної взаємодії України з різними країнами світу, зокрема як економічної протидії російській військовій агресії.

Таблиця 3.3

Компаративне оцінювання конкуренції на ринках продукції тваринництва
України, зокрема щодо експорту

Ринок продукції тваринництва	Національний ринок (загалом)	Національний ринок (промислові агровиробники)	Експорт
Курятини	CR ₃ = 72% (висококонцентрований). Підприємство-лідер – МХП. Ринок наближений до монополії	-	CR ₃ = 91,2% (висококонцентрований). Підприємство-лідер – МХП. Ринок наближений до монополії
Яловичини	CR ₃ = 12,5% (слабо концентрований). Підприємство-лідер – відсутнє. Ринок монополістичної конкуренції	CR ₃ = 32% (слабо концентрований). Підприємство-лідер – відсутнє. Ринок монополістичної конкуренції	CR ₃ = 50,9% (помірно концентрований). Підприємство-лідер – ПрАТ «Агро-Продукт». Ринок наближений до олігополії
Свинина	CR ₃ = 24% (слабо концентрований). Підприємство-лідер – відсутнє. Ринок монополістичної конкуренції	-	CR ₃ = 97,1% (висококонцентрований). Підприємство-лідер – ПрАТ «АПК-Інвест». Ринок наближений до олігополії
Молоко та молочні продукти	CR ₃ = 34,29% (слабо концентрований). Підприємство-лідер – відсутнє. Ринок монополістичної конкуренції	-	CR ₃ = 52,18% (помірно концентрований). Підприємство-лідер – ПрАТ «Вінницький молочний завод «Рошен». Ринок наближений до олігополії
Яйця та продукти з яєць	CR ₃ = 44,80% (слабо концентрований). Підприємство-лідер – AVANGARDCO IPL. Ринок монополістичної конкуренції з наявним лідером	CR ₃ = 72,95% (високо концентрований). Підприємство-лідер – AVANGARDCO IPL. Ринок наближений до олігополії	CR ₃ = 86,80 % (високо концентрований). Підприємство-лідер – AVANGARDCO IPL. Ринок олігополістичний

Джерело: власні дослідження.

Вважаємо доречним за таких умов для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників продукції тваринництва, а також для підвищення конкурентоспроможності національного тваринництва на національному та світовому ринках збуту звернути увагу на такі аспекти:

- підвищити ефективність регулювання конкурентоспроможності з урахуванням економічних викликів і новітнього інструментарію маркетингового управління як на макрорівні (держава), так і на мезо- (галузь), а особливо мікрорівнях (окремі підприємства) [74];

- використати процеси євроінтеграції та зробити акцент на актуалізації аграрної політики України щодо конкурентоспроможності продукції тваринництва, зокрема стосовно доступу до фінансових, інформаційних та консультаційних ресурсів ЄС для українського тваринництва та окремих вітчизняних підприємств галузі, передусім малих фермерських господарств [75];

- сформуванню сукупності факторів впливу на конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні в умовах російської військової агресії з метою врахування впливу цих факторів на конкурентоспроможність вітчизняних виробників продукції тваринництва, а також на конкурентоспроможність національного тваринництва на національному та світовому ринках збуту [76];

- ідентифікувати ключові ризики для конкурентоспроможності вітчизняних виробників продукції тваринництва, а також для конкурентоспроможності національного тваринництва на національному та світовому ринках збуту та забезпечити підвищення ефективності управління ризиками за рахунок запровадження ризик-орієнтованого підходу.

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного оцінювання стану виробництва продукції тваринництва у світі та в Україні за період з 2012 до 2023 року та на основі власного доробку автора зроблено низку висновків.

1. Доведено, що Україна належить до провідних країн світу з виробництва продукції тваринництва. При цьому на фоні зростання виробництва і споживання продукції тваринництва у світі, особливо в економічно розвинутих країнах та країнах, що розвиваються, з доходами вище середнього, Україна під впливом економічних викликів скорочувала виробництво продукції тваринництва та споживання.

2. Сформовано ключові тренди на світових ринках продукції тваринництва, ринках продукції тваринництва провідних країн виробників/споживачів продукції тваринництва, зокрема України з поділом на: світовий ринок, провідні країни, Україну. Тренди було визначено за ринками м'яса, молока та молочних продуктів, яєць та продуктів із яєць за період з 2012 до 2023 року. Визначено проблеми України щодо виробництва та реалізації продукції тваринництва на національному та світовому ринках збуту, порівняно з провідними країнами-виробниками продукції тваринництва (Аргентина, Австралія, Бразилія, Індія, Італія, Китай, Нідерланди, Німеччина, Польща, США), що стало науковою новизною дослідження.

3. Зроблено оцінювання конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва вітчизняної галузі тваринництва з акцентом на дослідженні експорту, імпорту та сальдо зовнішньоторговельного балансу за продуктами тваринництва. При цьому оцінювання було проведене за період з 2012 до 2023 року за такими групами продуктів тваринництва: живі тварини; м'ясо та субпродукти; риба та ракоподібні; молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед; інші продукти тваринного походження. Визначено проблеми з конкурентоспроможністю за кожною з

обраних для дослідження груп продуктів тваринництва як на національному, так і на світовому ринках.

4. Проведене бальне оцінювання конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках за такими групами продуктів тваринництва: живі тварини; м'ясо та субпродукти; риба та ракоподібні; молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед; інші продукти тваринного походження. При цьому було обрано такі складові оцінювання: ціна; обсяги реалізації; реакція на економічні виклики; потенціал збільшення реалізації. Кожна зі складових оцінювалась за десятибальною шкалою, де 10 – це максимальний позитивний вплив на конкурентоспроможність, 1 – це максимально негативний вплив на конкурентоспроможність, а 5 – це нульовий вплив на конкурентоспроможність. Наведена методика дала змогу визначити конкурентоспроможність українського тваринництва загалом та окремих груп продуктів тваринництва на національному та світовому ринках збуту, а також виявити проблеми забезпечення конкурентоспроможності, що стало науковою новизною дослідження.

5. Проведено компаративне оцінювання конкуренції на ринках продукції тваринництва України з виокремленням п'яти ринків: курятини, яловичини та свинини (головні для України та українських виробників); молока та молочних продуктів; яєць та продуктів переробки яєць. За кожним ринком на основі дослідження виробників продукції зроблене оцінювання конкуренції з використанням Індексу концентрації. При цьому розрахунок Індексу концентрації робився для ринків, де переважна більшість виробництва та реалізації припадає на агровиробників за двома напрямками - національним ринком та експортом, а для ринків, значна частка яких припадає на імпорт, та приватні господарства за трьома напрямками – національний ринок (загалом), національний ринок (промислові виробники) та експорт. На основі дослідження було запропоновано графічну інтерпретацію конкуренції на ринках продукції тваринництва України,

зокрема щодо експорту, що стало науковою новизною дослідження, а також визначено шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників продукції тваринництва та підвищення конкурентоспроможності національного тваринництва на національному і світовому ринках збуту.

Основні результати дослідження опубліковані в наукових працях автора [7,21,22,37,38,39,74,75,76]

Список використаних джерел до Розділу 3

1. FAO. FAOSTAT. Crops and livestock products. *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. URL: <https://www.fao.org/faostat/en/#data> (last accessed: 07.02.2024).

2. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

3. Livestock Market Outlook 2022–2026. *ReportLinker*. URL: <https://www.reportlinker.com/clp/global/8> (last accessed: 07.02.2024).

4. EUROSTAT. Agricultural production – livestock and meat. *European Union*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?oldid=427096#Meat_production (last accessed: 07.02.2024).

5. Ritchie H., Rosado P., Roser M. Meat and Dairy Production. *Our World In Data*. URL: <https://ourworldindata.org/meat-production> (This page was first published in August 2017 and last revised in December 2023) (last accessed: 07.02.2024).

6. USDA. Livestock and Poultry: World Markets and Trade. *Mann Library at Cornell University*. URL: <https://usda.library.cornell.edu/concern/publications/73666448x?locale=en&page=5#release-items> (last accessed: 07.02.2024).

7. Перегуда Ю. А. Оцінка конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. 2022. Вип. 44 (Спецвип.). С. 63–68. DOI: 10.32782/2413-9971/2022-44-10

8. Мінфін. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2025. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp> (дата звернення: 07.02.2025).

9. World Bank. GDP per capita (current US\$). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> (last accessed: 07.02.2025).

10. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2012 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

11. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2013 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

12. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2014 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

13. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2015 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

14. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2016 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

15. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2017 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

16. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2018 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

17. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2019 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

18. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2020 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

19. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2021 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

20. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2022 та 2023 роки. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

21. Перегуда Ю. А. Оцінка конкурентоспроможності господарств у виробництві продукції тваринництва через призму показників імпорту та експорту. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. № 4. С. 80–91.

22. Перегуда Ю. А., Коробова Н. М. Експортно-імпортні операції на ринку продукції тваринництва в умовах економічних викликів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Вип. 38. 297–306.

23. Державна служба статистики України. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2012 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

24. Державна служба статистики України. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2013 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

25. Державна служба статистики України. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2014 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

26. Державна служба статистики України. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2015 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

27. Державна служба статистики України. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2016 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

28. Державна служба статистики України. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2017 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

29. Державна служба статистики України. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2018 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

30. Державна служба статистики України. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2019 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

31. Державна служба статистики України. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2020 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

32. Державна служба статистики України. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2021 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

33. Державна служба статистики України. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2022 та 2023 роки. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

34. Радько В. І. Інформаційне забезпечення управлінням молочним скотарством в сільськогосподарських підприємствах. *Агросвіт*. 2022. № 7-8. С. 22–29. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.7-8.22

34. Державна служба статистики. Методологічні положення розрахунку індексів середніх цін, фізичного обсягу та умов торгівлі у зовнішній торгівлі

товарами : затверджено Наказом Держкомстату від 09.12.2005 № 419. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

35. Махиборода К. В. Формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури в Україні : дис. ... д-ра філософії за спец. 051 «Економіка». Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2023. 228 с.

36. Яцун А. Г. Регулювання ринку продукції равликівництва в Україні : дис. ... д-ра філософії за спец. 051 «Економіка». Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2023. 236 с.

37. Vdovenko, N., Shaposhnykova, I., Krylov, D., Pereguda, Y., Adamenko, S., & Shut, S. (2024). Institutional environment of state regulation of business in the conditions of the closed cycle transformation of the national economy. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 46(2), 183–189. <https://doi.org/10.15544/mts.2024.19>

38. Перегуда Ю. А. Перспективи розвитку равликівництва в умовах глобального регулювання. *Академічні візії*. 2023. Вип. 22. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/606> (дата звернення: 07.02.2024).

39. Перегуда Ю. А. Основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 34. С. 4–11. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/566> (дата звернення: 07.02.2024).

40. МХП. Наші бренди. URL: <https://mhp.com.ua/uk/nashi-brendy> (дата звернення: 07.02.2024).

41. Latifundist.com. МХП. URL: <https://latifundist.com/kompanii/51-mironovskij-hleboprodukt> (дата звернення: 07.02.2024)

42. Про захист економічної конкуренції : Закон України, док. 2210-III, чинний, поточна ред. від 16.05.2024. *База даних «Законодавство України»*.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 07.12.2024).

43. Latifundist.com. ТОВ «ПК «Дніпровський». URL: <https://latifundist.com/kompanii/448-ptitsekombinat-dneprovskij> (дата звернення: 07.02.2024).

44. АГРО-ОВЕН. Про нас. URL: <https://agrooven.com.ua/ua/about/perspective> (дата звернення: 07.02.2024).

45. Latifundist.com. ТОВ «АПГ «Пан Курчак». URL: https://latifundist.com/kompanii/136-pan-kurchak#page_company__tab_content-1 (дата звернення: 07.02.2024).

46. Latifundist.com. ТОВ «Західний торгівельний ресурс» (УЛАР). URL: <https://latifundist.com/kompanii/450-ular> (дата звернення: 07.02.2024).

47. Latifundist.com. ПрАТ «Володимир-Волинська птахофабрика». URL: <https://latifundist.com/kompanii/449-vladimir-volynskaya-ptitsefabrika> (дата звернення: 07.02.2024).

48. АГРО-ОВЕН. ТОВ «Агро-Рось». Птахівництво. URL: http://www.agro-ros.com.ua/growing_poultry (дата звернення: 07.02.2024).

49. Державна служба статистики України. Реалізація продукції сільського господарства підприємствами та господарствами населення. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

50. ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат». Наша діяльність. URL: <https://kpp.org.ua/view.activity> (дата звернення: 07.02.2024).

51. ПрАТ «Агро-Продукт». Про нашу компанію. URL: <https://agro-product.com.ua/pro-kompaniyu.html> (дата звернення: 07.02.2024).

52. ТОВ «Житомирський м'ясокомбінат». Про компанію. URL: <https://zhmk.com.ua/pro-kompaniyu> (дата звернення: 07.02.2024).

53. Latifundist.com. ЧП «Рачинм'ясопром». URL: <https://latifundist.com/kompanii/1719-rachinmyasoprom> (дата звернення: 07.02.2024).

54. Latifundist.com. ТОВ «Лубним'ясо». URL: <https://latifundist.com/kompanii/1030-lubnymyaso> (дата звернення: 07.02.2024).
55. ПрАТ «АПК-Інвест». Інформація емітента. URL: <https://apk-invest.com.ua/informacija-ehmitenta> (дата звернення: 07.02.2024).
56. Latifundist.com. ПрАТ «АПК-Інвест». URL: <https://latifundist.com/kompanii/213-apk-invest> (дата звернення: 07.02.2024).
57. Група компаній «Нива Переяславщини». Про компанію. URL: <https://www.niva-group.com/uk/about-company> (дата звернення: 07.02.2024).
58. ТОВ Євро-Комерс. Про компанію. URL: <https://eurocommerce.com.ua/about> (дата звернення: 07.02.2024).
59. ТОВ «Гудвеллі Україна». Про нас. URL: <https://www.goodvalley.com/ua/who-we-are/history> (дата звернення: 07.02.2024).
60. Latifundist.com. ТОВ «Гудвеллі Україна». URL: <https://latifundist.com/kompanii/457-danosha> (дата звернення: 07.02.2024).
61. Глобіно. Наша історія. URL: <https://corp.globino.ua/pro-nas> (дата звернення: 07.02.2024).
62. ТОВ «Корпорація Агропродсервіс». Про нас. URL: <http://agroprodservice.com.ua/pronas/#1623094932020-950608ba-491d> (дата звернення: 07.02.2024).
63. Данон. Історія. Бренди. Підприємства. URL: https://danone.ua/about-company/?no_cache=1 (дата звернення: 07.02.2024).
64. АТ «Молочний альянс». Історія. Бренди. Підприємства. URL: <https://milkalliance.com.ua/company/about-us> (дата звернення: 07.02.2024).
65. Лакталіс. Історія. Бренди. Підприємства. URL: <https://lactalis.com.ua/lactalis-v-ukrayini/istoriya> (дата звернення: 07.02.2024).
66. ТОВ «Люстдорф». Про нас. URL: <https://www.loostdorf.com/about-company/about-us> (дата звернення: 07.02.2024).
67. ПрАТ «Вімм-Білл-Данн Україна». Інформація про компанію. URL: <http://wimm-bill-dann.com.ua/#infoCompany> (дата звернення: 07.02.2024).

68. ТОВ «Мілкіленд-Україна». Про нас. URL: <http://milkiland.ua/about> (дата звернення: 07.02.2024).

69. ПрАТ «Вінницький молочний завод «Рошен». Про компанію. URL: <https://www.roshen.com/ua/ua/pro-roshen/fabryky-i-zavody/prat-vinnyc-kyj-molochnyj-zavod-roshen> (дата звернення: 07.02.2024).

70. AVANGARDCO IPL. Наша компанія. URL: <https://avangardco.ua/about/glance> (дата звернення: 07.02.2024).

71. Група компаній «Овостар Юніон». Про нас. URL: <https://ovostar.ua/ua/pro-kompaniyu/pro-nas> (дата звернення: 07.02.2024).

72. ПрАТ «Агрофірма Березанська птахофабрика». URL: <https://berezanska-ptahofabrika.business-guide.com.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

73. Окрепкий Р. Методи аналізу конкуренції в ринкових дослідженнях. *Регіональна економіка*. 2005. № 1. С. 263–269.

74. Перегуда Ю. А., Коробова Н. М. Регулювання конкурентоспроможності галузей аграрного сектору економіки в умовах застосування цифрових інструментів маркетингу. *Економіка і управління бізнесом*. 2023. Вип. 14. № 2. С. 33–45. DOI: 10.31548/economics14(2).2023.033

75. Перегуда Ю. А. Вдосконалення європейського вектора зовнішньоекономічної політики України: напрями та перспективи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Вип. 29. С. 111–117.

76. Перегуда Ю. А. Фактори впливу на конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні в умовах російської військової агресії. *Електронне наукове видання «Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку»*. 2022. № 22. Т. 4. С. 69–77. DOI: 10.26661/2522-1566/2022-4/22-06

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

4.1. Інноваційні цифрові інструменти підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва

Сучасні умови глобалізаційних процесів призводять до стратегічної інтеграції екологічної політики урядів країн світу, що стає можливим завдяки використанню цифрових технологій у формі управління природоохоронною сферою, автоматизації систем екологічних даних, що дає змогу забезпечити прозорість та доступність під час прийняття управлінських рішень у напрямку забезпечення екологічної безпеки. Цифрові технології спочатку розглядалися з точки зору підвищення ефективності вже існуючих бізнес-процесів за рахунок підвищення якості продукції, зниження собівартості, скорочення часу виробництва, оптимізації логістичних ланцюгів. Сьогодні роль цифрових технологій та їх вплив докорінно змінилися не лише по відношенню до суб'єктів господарювання, а й по відношенню до всього суспільства та його подальшого розвитку.

Цифрова трансформація стає рушійною силою економічного, екологічного та соціального розвитку, об'єднує різних суб'єктів глобалізаційних відносин у напрямку досягнення цілей зеленої економіки. Отже, попри певні негативні прояви, використання цифрових технологій для забезпечення екологічної безпеки в контексті розвитку зеленої економіки має позитивні результати.

Зростання попиту на продукцію тваринництва та вимог споживачів до діяльності підприємств тваринництва, а також обмеженість ведення екстенсивного тваринництва (30% поверхні землі, 70% сільськогосподарських культур, 8% прісної води використовуються у

тваринництві [1, с. 44]), вимагають прискорення інтенсивного розвитку, який має спиратись на розроблення та запровадження інноваційних цифрових інструментів (продуктів) у діяльність підприємств тваринництва й переробників продукції тваринництва.

Наразі саме цифрові технології активно використовуються провідними виробниками продукції тваринництва для підвищення продуктивності та результативності власної діяльності і збільшення конкурентоспроможності на ринках продукції тваринництва різного рівня (світових, міжнародних, національних, регіональних, локальних). У 2015 році сектор тваринництва у США та у 2017 році сектор тваринництва у Австралії були оцінені, як такі, де найменше використовуються цифрові технології. Однак до 2024 року в цифровізацію тваринництва США було залучено 51 млрд дол. США венчурних інвестицій, а у тваринництво Австралії – 28 млрд дол. США, що дало змогу різко наростити проникнення цифрових інструментів у сектори та вийти на стадію зрілості в запровадженні цифрових технологій у тваринництві в цих країнах [2; 3; 4; 5]. Автоматичні доїльні системи (АДС – AMS) у Ісландії запроваджені на 30% фермерських господарств, у Швеції, Бельгії, Нідерландах та Люксембурзі – на 20%. У країнах Євросоюзу найбільш розповсюдженими цифровими продуктами, що використовувались фермерами з сектору тваринництва, станом на 2023 рік були онлайн-комунікаційні та торговельні платформи (використовують 23% та 38% фермерів відповідно), також 17% фермерів використовують автоматичні системи відеоспостереження на фермах [6, с. 71, 78].

Виробники тваринництва пройшли декілька еволюційних етапів у межах ведення бізнесу та забезпечення конкурентоспроможності (рис. 4.1).

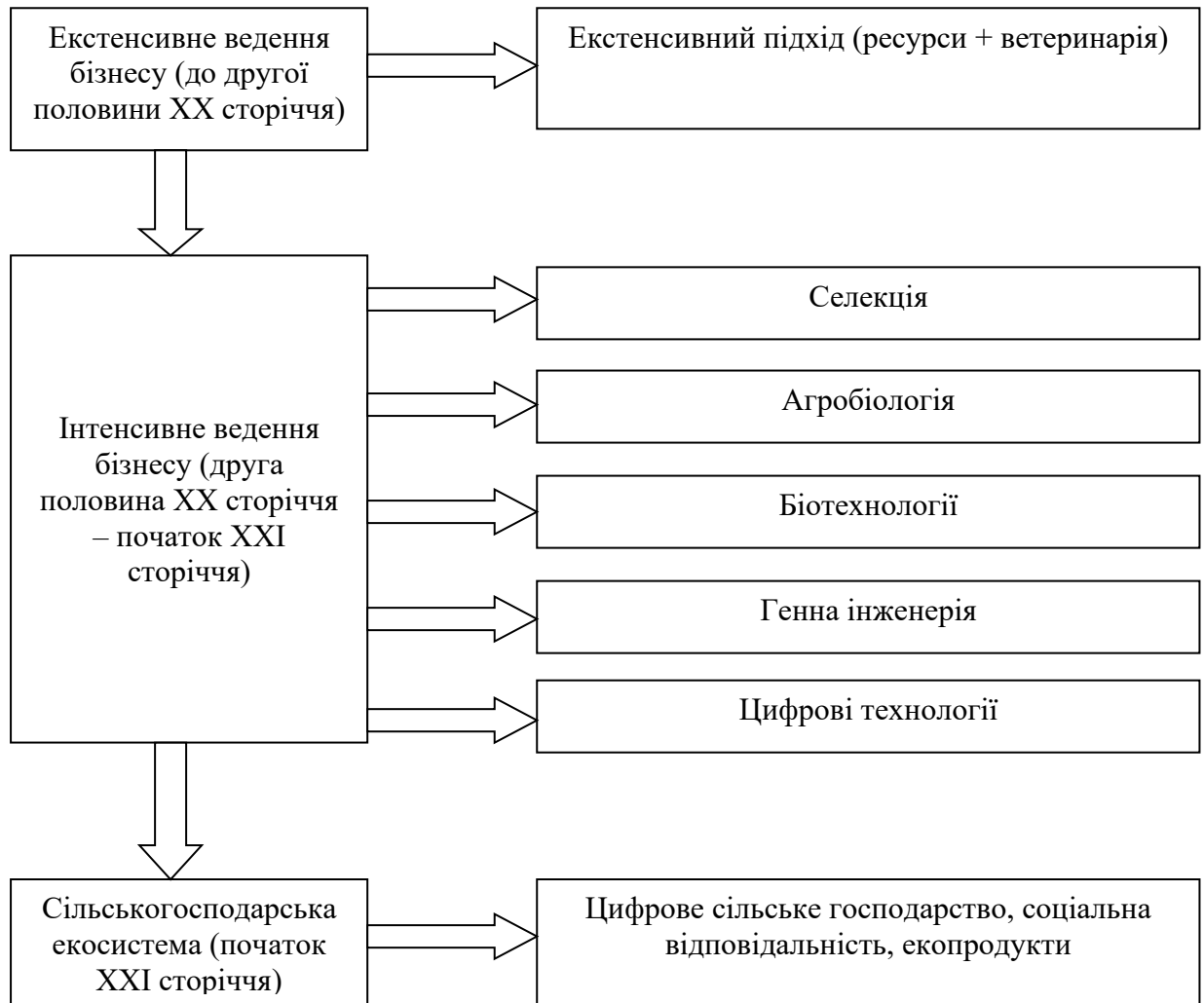

Рис. 4.1. Еволюція ведення бізнесу та забезпечення конкурентоспроможності виробників продукції тваринництва

Джерело: систематизовано автором за даними [7, с. 206].

Екстенсивний підхід характеризувався намаганням збільшити обсяги виробництва за рахунок збільшення залучення ресурсів у тваринництво та використання ветеринарії. Він призводив до зростання витрат та зростання ресурсоємності виробництва продуктів тваринництва. Ключовим у конкурентоспроможності було ефективне використання ресурсів та зменшення втрат, зокрема витрат на виробництво продукції тваринництва. Розумна спеціалізація є визначенням сильних сторін регіону та розвиток регіонального конкурентні переваги на основі існуючої структури регіональна економіка. Для подальшого розвитку економіки і технології

через інновації в умовах глобальної конкуренції середовища, необхідно уникати дублювання досліджень та інноваційної діяльності в різних регіонах.

Кластер заохочує інновації та стартапи, спираючись на регіони наявні сильні сторони та підтримка розвитку підприємницьких ініціатив у співпраці з іншими зацікавленими сторонами полегшити доступ до глобальних ринків. Сьогодні кластерні об'єднання є одними з найефективніших форми організації інноваційних процесів, форма бізнесу просування, за допомогою якого не окремі компанії конкурують на ринку, але цілі комплекси підприємств, зниження витрат за рахунок спільної технологічної кооперації. Кластери утворюють певний розумний простір, який розширює сферу дії вільна торгівля, вільний рух капіталу та людських ресурсів, таким чином функціонуючи як структурний елемент глобальної системи. Кластеризація позитивно впливає на розвиток економіки країни та підвищує добробут громадян і це підтверджує позитивний досвід кластеризації в таких провідних країн, як Фінляндія, Данія, США, Німеччина, Італія, Польща та Угорщина.

За інтенсивного ведення бізнесу акцент у тваринництві почав робитись на інновації та впровадженні наукових розробок у виробництво з метою збільшення обсягів продукції без залучення додаткових ресурсів, а також на підвищенні якості продукції й ефективного контролю за всіма господарськими процесами. Якщо селекція, агробіологія, біотехнології та генна інженерія мали вузький напрям впливу на виробництво продукції тваринництва (через живих тварин), то цифрові технології передбачають розв'язанню проблеми інтенсивного ведення бізнесу комплексно (проблемою є точкове запровадження цифрових технологій) [8]. Ключовими для конкурентоспроможності є продуктивність, якість та автоматизація.

Формування сільськогосподарських екосистем, яке лише розпочали впроваджувати в провідних країнах-виробниках продукції тваринництва та на провідних підприємствах, базується на розвитку цифрових сільськогосподарських підприємств, оскільки: цифрові технології увійшли до

всіх складових фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва; цифрові технології поєднані в єдину систему; підприємства активно розвивають корпоративну соціальну відповідальність; акцент робиться на екологічності виробництва або виробництві екологічних продуктів. Ключовими для конкурентоспроможності є мінімізація використання праці людей, якість, екологічна безпека, захист тварин, імідж та соціальна відповідальність [2; 8; 8; 8].

Тваринництво переходить у стадію «цифрового сільського господарства», що є основою забезпечення й підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва. Погоджуємось з М.Дж. Шепшердом, А. Тернером, Б. Смолем, Д. Вілером, що цифрове сільське господарство - це використання програмних продуктів для генерування цифрової управлінської інформації, що необхідна для прийняття управлінських рішень у межах ланцюга створення вартості в сільському господарстві [9]. Цифрове сільське господарство є універсальним інструментом забезпечення та підвищення конкурентоспроможності для всіх продовольчих підприємств, зокрема тваринництва, та торкається виробництва й оброблення продукції, маркетингу, фінансової діяльності й управління.

Однією зі складових цифрового сільського господарства є цифрове (точне або розумне) тваринництво, що спрямоване на досягнення конкурентних переваг тваринництвом загалом, окремими виробниками продукції тваринництва на основі впровадження комплексів управлінських рішень щодо підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств тваринництва за рахунок цілеспрямованого використання ресурсів, моніторингу, моделювання, управління та контролю за виробництвом тварин, покращення добробуту людей і тварин, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище на базі використання цифрових технологій, які фіксують окремих тварин, групи тварин або параметри середовища [10, 11, 12, с. 182].

Сферами застосування цифрового (точного або розумного) тваринництва є: управління підприємством; виробництво й переробка продуктів тваринництва; фінансова діяльність, зокрема інвестиційна; маркетинг; закупівлі та збут продукції; логістика; енергозбереження; управління персоналом; корпоративна соціальна відповідальність; взаємовідносини з контрагентами, зокрема державними органами й органами місцевого самоврядування [13, с. 38].

Основою цифрового (точного або розумного) тваринництва є цифрові та оцифровані підприємства, де перші забезпечують управлінсько-виробничу діяльність на базі використання інноваційних цифрових технологій, а другі – за допомогою цифрових технологій сприяють розв’язанню окремих проблем виробничого чи управлінського характеру [14; 15].

Підприємства тваринництва можуть використовувати сукупність інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності власної продукції, які можна розподілити за відповідними групами, залежно від завдань, які вони виконують, особливостей застосування та специфіки використання програмних продуктів (рис. 4.2).

Аналіз великих даних (Big Data) дає змогу прискорити оброблення управлінської інформації та прийняття управлінських рішень у сфері тваринництва. При цьому Big Data базується на використанні даних інформаційно-аналітичного контролю ветеринарно-санітарного стану підприємства та тварин і постачає отриману та проаналізовану інформацію для реалізації технологій автоматизації і роботизації виробництва, а також для автоматичного управління стадом. Аналіз великих даних є важливим для запровадження всіх інших видів цифрових технологій на підприємствах тваринництва [12, с. 183; 16, с. 135].

Рис. 4.2. Класифікація інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва

Джерело: систематизовано автором за даними [2; 11; 12, с. 182-183; 15; 16, с. 135; 17, с. 41-43; 18, с. 19-20; 19; 19].

Блокчейн-технології використовуються у сфері тваринництва як у економічно розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються. Можемо виділити такі напрями використання блокчейн-технологій компаніями зі сфери тваринництва з різних країн: OriginTrail (Словенія) використовує технологію Ethereum Mainnet для прийняття рішень з метою відстеження молочних продуктів, м'яса птиці, органічних продуктів з яловичини; Hunimal Blockchain Limited (Південна Корея) використовує технологію Vein Recognition Technology для ідентифікації тварин; Ripe (США) використовує технологію R3 Corda Enterprise як платформу для відстеження харчових продуктів; Asoer (США) використовує технологію Open APIS для

оцінювання передавання захворювання від худоби та сільськогосподарських тварин для запобігання пандеміям; Vetbloom (США) використовує технологію Internet Based Education Platform для формування облікових даних у ветеринарній галузі; RippleNami (Кенія) використовує технологію Visualization platform that consolidates big data для ідентифікації худоби та відстеження в реальному часі її стану; Іспанія CattleChain (Іспанія) використовує технологію FIWARE Open Source Platform (Sentinel) для прийняття управлінських рішень у межах відстеження ланцюга постачання яловичини та молочної худоби; VeChain (Китай) використовує технологію VeChain Thor Block Chain-Proof-of-Authority для прийняття управлінських рішень у межах функціонування ланцюга постачання експорту м'яса; Investereum (Бельгія) використовує технологію Building Block Chain Knowledge Platform and Software Development для недопущення підроблення продуктів харчування та покращення добробуту тварин шляхом спостереження і контролю [17, с. 43].

Інформаційно-аналітичний контроль ветеринарно-санітарного стану підприємства та тварин дає змогу прискорити реакцію підприємства на ветеринарні й санітарні проблеми та зменшити витрати на ветеринарію та санітарні втрати тварин. Тут можна використовувати: Акселерометри (датчики параметрів руху); Килимки (визначають тиск на них під час руху тварин); Силкові пластини (визначають розподіл ваги тварин); Відеодатчики (контроль за станом тварин та наявністю уражень); Мікрофони (для об'єктивних неінвазивних вимірювань із метою розпізнавання стресу і спостереження за захворюваннями в різних умовах); технологія RFID (тривимірне спостереження за фізичним станом тварин) [11].

Цифрова трансформація логістичних маршрутів у процесі виробництва продукції тваринництва дає змогу оптимізувати маршрути без залучення людей та зменшити логістичні витрати під час виробництва продукції як поза підприємством, так і на самому підприємстві.

Технології штучного інтелекту, що базуються на використанні Аналізу великих даних (Big Data), машинному навчанні та використанні нейронних мереж дають змогу зменшити використання людської праці в умовах дефіциту працівників у сільській місцевості, а також покращити автоматизацію процесів управління стадом і спостереження за ветеринарно-санітарним станом підприємства та тварин. Прикладом використання технологій штучного інтелекту можуть бути: аналіз вереску поросят на предмет занепокоєння; спонукання свиноматки до переміщення, щоб порося не задихнулося; виявлення положення хвоста й попередження фермерів про можливе посилення укусу хвоста [15].

Інтернет речей (IoT) дає змогу формувати цифрові мережі фізичних предметів та за рахунок цифрових технологій будувати систему взаємодії між предметами без участі людини. Для сфери тваринництва ключовим тут є цифровізація відгодівлі тварин, оскільки до 60% витрат у тваринництві припадає на відгодівлю. Інтернет речей дає змогу зменшити нераціональні витрати на відгодівлю та втрати кормів під час відгодівлі, а відтак підвищити конверсію корму; не допустити нераціональне змішування кормів; оптимізувати графік відгодівлі. Компаніями, що пропонують цифрові рішення у сфері тваринництва, є: Profeed Technology (Україна), яка розробила технологію, що дає змогу контролювати процес змішування кормів та графік видавання кормів тваринам; «Skiold Echberg A/s» (Данія), що пропонує технологію, яка за чипами у свиней дає змогу з'ясувати фізіологічний стан тварини та визначити необхідні пропорції корму, його обсяги і графік відгодівлі; «Big Dutchman» (Німеччина), що розробила технологію «Hydromix», яка призначена для годівлі тварин і дає змогу проводити автоматизоване змішування й роздавання кормів, а також дає змогу промивати годівниці [16, с. 136].

Технології автоматизації й роботизації виробництва дають змогу зменшити ключові витрати, зокрема на утримання персоналу, а також збільшити продуктивність тварин, працівників та якість продукції. Серед

найбільш розповсюджених технологій можна назвати: технології автоматизованого доїння в молочному скотарстві, представлені технологією «Lely Astronaut A5» компанії «Lely» (Нідерланди); технології для управління фермами, що репрезентовані технологією «ET-Agricultural Brain» компанії «Alibaba: Global Products» (Китайська Народна Республіка); технології для управління виробничим циклом у тваринництві, що представлені технологіями «Nedap PorkTuner» та «Nedap FarmControl» компанії «Nedap Livestock Management» (Нідерланди); автоматизоване виробництво кормів, що репрезентовані технологіями компаній «MUENCH Edelstahl GmbH» (Німеччина), «Andritz Sprout» (Німеччина), «CPM» (Німеччина), «Van Aarsen» (Нідерланди), «Salmatec» (Німеччина), «A.Kahl» (Німеччина), «Buhler» (Німеччина), «Stolz» (Німеччина) [2].

Автоматизовані системи спостереження за тваринами та управління стадом дають змогу зменшити залучення людей до виробничих процесів у тваринництві та підвищити швидкість реакції на негативні зміни з тваринами, зокрема щодо ветеринарного впливу на тварин. Серед технологій можна відмітити: Mask R-CNN, яка використовується для підрахунків худоби на пасовищах та на фермах (відгодівельних майданчиках); Moocall Breed Manager, що застосовується для контролю за стадом (формує дані за кожною твариною в стаді чи на фермі, визначає строки запліднення, пологів, дає змогу здійснювати індивідуальний та груповий контроль за тваринами, що народили, та молодняком); iLivestock, що дає змогу контролювати розвиток кожної тварини у стаді або на фермі на основі утворення цифрового паспорту тварини, куди вносяться такі дані - кличка, номер, дата народження, фотографія тварини, зроблені щеплення, перенесені хвороби, описується її спадковість; Farmwizard Beef Manager, яка дає змогу контролювати стан здоров'я тварин, особливості розведення та переміщення худоби, формувати окремі записи за кожною твариною в стаді чи на фермі (особливістю технології є можливість записати дані за допомогою диктофона в мобільному

телефоні і зберігання інформацію за допомогою «хмарних технологій») [19, с. 1926; 20].

Машинне навчання (Machine Learning) дає змогу замінити у програмуванні та адаптації цифрових технологій під індивідуальні особливості окремих підприємств зі сфери тваринництва людей-програмістів відповідними програмними продуктами (технологіями). Наведене дає змогу проводити корегування цифрових інструментів без залучення програмістів і спеціалізованих підприємств, а також не утримувати програмістів на підприємствах тваринництва.

Нейронні мережі застосовують у межах машинного навчання або окремо для оптимізації управлінських процесів на підприємствах тваринництва, використовуючи при цьому дані, отримані й оброблені за допомогою Аналізу великих даних (Big Data). Вони дають змогу прискорити прийняття управлінських рішень та автоматизувати управлінські рішення за найбільш простими операціями, які постійно повторюються. При цьому вивільняються не тільки виробничі, а й управлінські кадри підприємств. Прикладом використання нейронних мереж у тваринництві є технологія DNB-ESA, що дає змогу відрізнити обличчя тварин і є базисом для технологій управління стадом [18, с. 20].

Розроблення та запровадження цифрових інструментів у тваринництві має як позитивний, так і негативний вплив на конкурентоспроможність підприємств та продукції.

До чинників, що забезпечують позитивний вплив цифрових технологій на конкурентоспроможність підприємств тваринництва та продукції тваринництва, варто віднести: підвищення ефективності контролю за всіма видами діяльності підприємства; отримання більшого обсягу цифрової інформації щодо діяльності підприємств та виробництва продукції; зменшення втрат і браку, зокрема щодо годування тварин; підвищення якості ветеринарного обслуговування тварин та контролю за їхнім здоров'ям і фізичним розвитком; швидке виявлення проблем та швидка управлінська

реакція на виявлені проблеми, зокрема автоматизація процесів розроблення та реалізації частини управлінських рішень; зниження витрат та можливість буди більш гнучкими у процесі встановлення ціни на продукцію; зниження залежності від наявності й підготовки персоналу, особливо в сільській місцевості; можливість ефективного контролю за виготовленням продукції та доставкою її споживачам; підвищення ефективності логістичних процесів на підприємстві; іміджева складова через покращення догляду за тваринами; підвищення конверсії корму; оптимізація виробничих та збутових ризиків.

До негативного впливу цифрових технологій на конкурентоспроможність підприємств тваринництва та продукції тваринництва можна віднести: зростання витрат на цифровізацію підприємства, що не в змозі зробити малі й фермерські підприємства тваринництва; необхідність залучення додаткового персоналу або консультантів зі сторонніх компаній; зростання ризиків запровадження і використання цифрових технологій на підприємстві; залежність від розвитку цифрових технологій у країні та наявності відповідних компаній і спеціалістів (країни, що розвиваються стають переважно аутсайдерами і негативно впливають на розвиток національних підприємств тваринництва); зростання ймовірності помилок під час адаптації закордонних моделей цифровізації підприємств [13, с. 38-39].

Запровадження та використання цифрових інструментів у тваринництві залежить від сукупності факторів впливу, які можна розподілити на зовнішні і внутрішні щодо підприємства. До зовнішніх факторів впливу варто віднести: кон'юнктуру ринків збуту продукції тваринництва; розвиток цифрових технологій на світовому, міжнародному, національному та регіональному рівнях; розвиток цифрових технологій у тваринництві на світовому, міжнародному, національному та регіональному рівнях; наявність та ціни пропозиції цифрових технологій на ринку, зокрема для сфери тваринництва; державну підтримку та підтримку регіональних (місцевих) органів влади процесів цифровізації, зокрема у сфері тваринництва; доступ

підприємств тваринництва до інвестиційних та кредитних ресурсів і їхня ціна; пропозиція на ринку праці спеціалістів із відповідною освітою і досвідом; наявність відповідної інфраструктури та інституційного базису у країні. До внутрішніх факторів впливу можна віднести: готовність власників та менеджерів запроваджувати й використовувати цифрові технології; наявність фінансових ресурсів; готовність організаційної, управлінської та виробничої складової підприємства до запровадження й використання цифрових технологій; підготовка персоналу; лояльність персоналу та менеджерів до запровадження й використання цифрових технологій; можливість підготовки та перепідготовки персоналу до запровадження і використання цифрових технологій [21; 22; 23].

Україна в межах розроблення та запровадження інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва значно відстає від провідних країн та суб'єктів господарювання, особливо суттєве відставання спостерігається на середніх, малих та фермерських господарствах, а великі агрохолдинги й агровиробники, наприклад «Миронівський хлібопродукт», Група компаній «Глобіно», ТОВ «Гудвеллі Україна», AVANGARDCO IPL, Група компаній «Овостар Юніон», запроваджують цифрові технології та трансформуються в оцифровані суб'єкти підприємництва.

До ключових проблем України щодо запровадження й використання цифрових технологій у тваринництві варто віднести: неготовність компаній використовувати цифрові продукти; нерозуміння власниками та менеджерами важливості цифрових технологій; дефіцит фінансових ресурсів для запровадження й використання цифрових продуктів; відсутність підготовлених менеджерів та персоналу; відсутність підтримки держави та місцевих органів влади; відставання України за Індексом цифрової конкурентоспроможності; відсутність розроблених стратегій цифровізації тваринництва на макро- (державна), мезо- (регіон та галузь), мікро- (окремі підприємства) рівнях.

Проблеми України в галузі цифровізації, які впливають на сферу тваринництва, а водночас мають негативний вплив на конкурентоспроможність держави та її підприємств, відображаються Індексом цифрової конкурентоспроможності (World Digital Competitiveness Ranking), що був розроблений Світовим центром конкурентоспроможності (IMD - World Competitiveness Center). Індекс розраховується за 63 найбільш розвинутими економіками світу та поєднує оцінку трьох складових: знань, технологій, майбутньої готовності. Кожна з трьох складових оцінки поділяється ще на три складові: знання – талант, навчання та освіта, наукова концентрація; технології - нормативна база, капітал, технологічна основа; майбутня готовність - адаптивні настанови, ділова спритність, ІТ інтеграція. Ці дев'ять складових охоплюють 54 критеріїв, хоча кожна складова не обов'язково має однакову кількість критеріїв. Кожна складова, незалежно від кількості критеріїв, які вона містить, має однакову вагу в загальній консолідації результатів, тобто приблизно 11,1% ($100 \div 9 \sim 11,1$). Критеріями можуть бути жорсткі дані, які аналізують цифрову конкурентоспроможність, як її можна виміряти (наприклад, швидкість пропускну здатності Інтернету), або м'які дані, які аналізують конкурентоспроможність, як її можна сприйняти (наприклад, гнучкість компаній). Жорсткі критерії мають вагу 2/3 у загальному рейтингу, тоді як дані опитування мають вагу 1/3 [24].

Україна за Індексом цифрової конкурентоспроможності (World Digital Competitiveness Ranking) постійно посідала одні з останніх місць серед обраних для дослідження країн (рис. 4.3). Відмічаємо, що у 2022 році, у зв'язку з війною та неможливістю достовірно обрахувати дані, Україну вилучили з Індeksu. Така ж ситуація повторилась і у 2023 році. Окремо звертаємо увагу на позитивну динаміку у 2019-2021 роках.

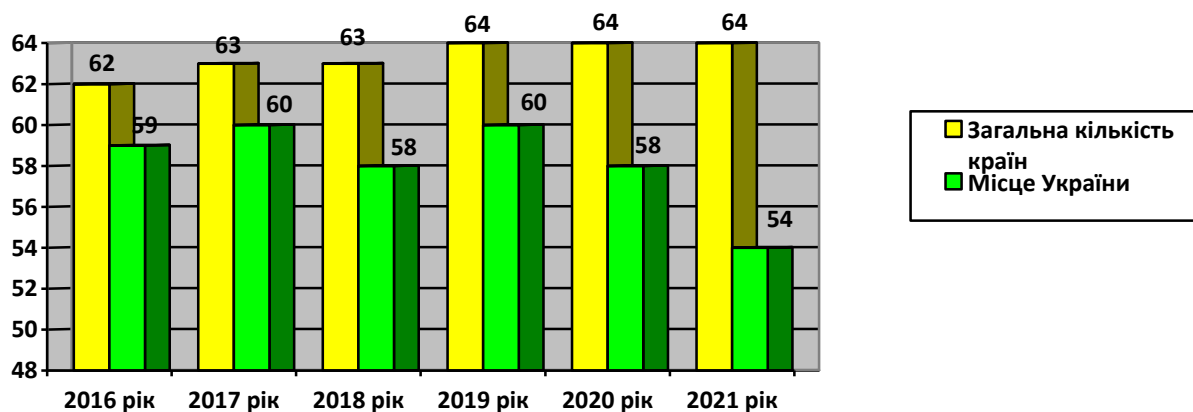

Рис. 4.2. Динаміка місця України за Індексом цифрової конкурентоспроможності (World Digital Competitiveness Ranking) у 2016-2021 роках

Джерело: систематизовано автором за даними [25].

Україна потребує розроблення та запровадження комплексу стратегій цифровізації у тваринництві для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та продукції тваринництва. При цьому стратегії мають бути розроблені на: макrorівні (держава); мезорівні (регіон, окрема місцевість, окрема галузь/підгалузь); мікрорівні (окремі підприємства). Відзначаємо, що комплекс стратегій цифровізації має базуватись на розроблених стратегіях вищого рівня в країні, а самі стратегії мають бути пов'язані між собою і спиратись на стратегії вищого рівня. Враховуючи відсутність розроблених стратегій вищого рівня та багатоаспектність можливостей для розроблення стратегій цифровізації тваринництва, вважаємо доречним запропонувати алгоритми розроблення й запровадження стратегій цифровізації у тваринництві з метою підвищення конкурентоспроможності продукції за рівнями їхнього використання (рис. 4.3 – 4.4).

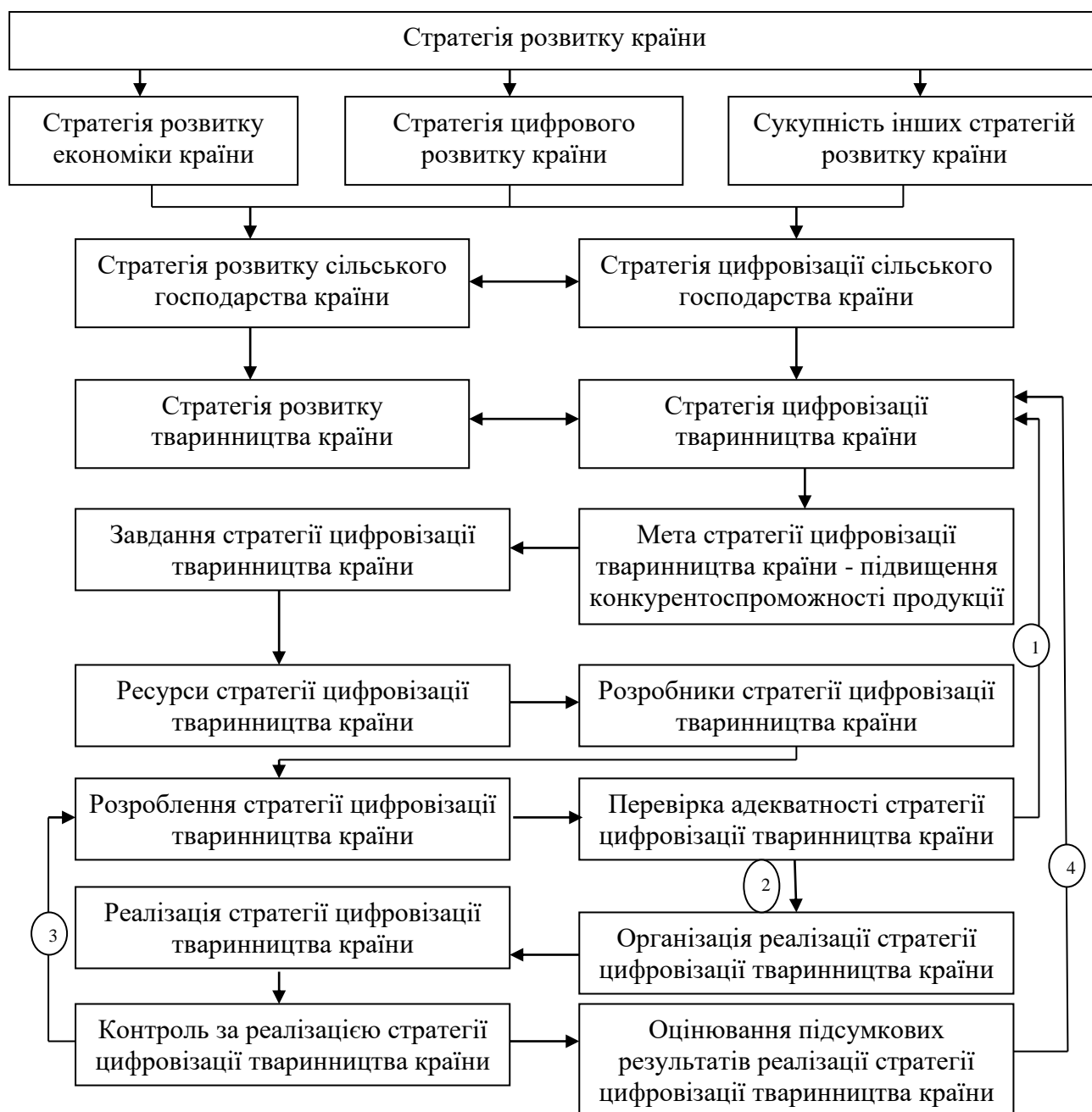

Рис. 4.3. Алгоритм розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві на макrorівні з метою підвищення конкурентоспроможності продукції

Джерело: власні дослідження.

Стратегія цифровізації у тваринництві на макrorівні (СЦТМ) має базуватись на комплексі розроблених стратегій вищого рівня, як-от: стратегія розвитку країни; стратегія розвитку економіки країни; стратегія цифрового розвитку країни; стратегія розвитку сільського господарства країни; стратегія цифровізації сільського господарства країни та ін. СЦТМ має бути пов'язана

зі стратегією розвитку тваринництва країни, а також спрямована на підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції тваринництва. Завдання стратегії визначаються на основі аналізу сучасної ситуації та майбутніх змін, які бажано досягти в межах реалізації стратегії.

До ресурсів розроблення та реалізації стратегії відносимо трудові, матеріальні, нематеріальні, інформаційні, фінансові ресурси, що залучаються державними органами влади та іншими учасниками розроблення стратегії. Розробниками стратегії мають бути державні органи влади із залученням таких суб'єктів: міжнародних організацій, представників урядів інших країн, іноземних консультантів, представників суспільних організацій та місцевих органів влади, представників підприємств тваринництва та галузевих об'єднань.

Розроблення стратегії має відбуватись на основі імплементації закордонного досвіду з обов'язковою перевіркою адекватності. У випадку визначення неадекватності розробленої стратегії відбувається переміщення на початок розроблення стратегії (1). Визначення адекватності стратегії призводить до організації та безпосередньої реалізації стратегії (2). При цьому в межах реалізації СЦТМ відбувається постійний контроль за досягненням визначених проміжних результатів. За необхідності відбувається корегування стратегії (3). На закінчення реалізації стратегії цифровізації у тваринництві на макрорівні здійснюється оцінювання підсумкових результатів і перехід на розроблення нової СЦТМ (4).

Алгоритми розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві на мезо- та мікрорівнях із метою підвищення конкурентоспроможності продукції досить схожі (рис. 4.4) й суттєво повторюють алгоритм макрорівня.

Рис. 4.4. Алгоритм розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві на мезо/мікро рівнях із метою підвищення конкурентоспроможності продукції

Джерело: власні дослідження.

Завдання, перелік, структура та обсяг ресурсів, склад і кількість розробників будуть відрізнятися залежно від рівня розроблення стратегії цифровізації у тваринництві. Окремо необхідно відмітити, що стратегія буде базуватися на розроблених стратегіях вищого рівня, що потребує розроблення всієї сукупності стратегій як розвитку країни, так і цифровізації тваринництва.

Наголошуємо на ключовому значенні використання цифрових інструментів для підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва та необхідності прискорення процесів цифровізації тваринництва в Україні з метою забезпечення й підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції тваринництва. За цих умов необхідними є розроблення та реалізація комплексу стратегій цифровізації тваринництва на макро/мезо/мікро рівнях.

Забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва можливе лише в межах врахування зміни кон'юнктури національного ринку в умовах надзвичайних викликів та визначення ключових детермінант, які викликають зміни на ринку продукції тваринництва.

4.2. Кон'юнктура українського ринку продукції тваринництва

Галузь тваринництва демонструє зростання на світовому та міжнародному рівнях, і в період з 2012 року збільшилась більше ніж на 15% [26]. За прогнозами аналітиків галузь буде демонструвати до 2028 року щорічне зростання на 5,52% у середньому і зросте загалом на 30,82% [27]. У цих умовах перед країнами світу, що мають потенціал до збільшення виробництва продукції тваринництва, стоїть завдання збільшити експортні поставки та свою частку на світовому й міжнародних ринках продукції тваринництва, а також надійно захистити національні ринки продукції тваринництва від експансії іноземних виробників.

Україна має значний потенціал для збільшення виробництва та поставок споживачам на національному, міжнародних та світовому ринках продукції тваринництва. Природні, кормові, трудові, територіальні та виробничі можливості дають Україні змогу значно збільшити виробництво і свою присутність на міжнародних та світовому ринках продукції тваринництва.

Згідно зі Стратегією розвитку агропромислового комплексу, що була презентована Міністерством аграрної політики та продовольства України в липні 2023 року, агропромисловий комплекс країни орієнтовано на повну вертикальну інтеграцію, локалізацію та імпортозаміщення в межах залучення й використання 4,2 млрд дол. США інвестицій при досягненні 50% переробки врожаю, зокрема у тваринництві. При цьому тваринництво орієнтоване на виробництво продукції в розмірі 10,8 млрд дол. США на рік, що буде охоплювати 0,5 млн т яловичини (приріст до наявних розмірів + 50%), 1,5 млн т свинини (приріст до наявних розмірів + 100%), 3,4 млн т курятини (приріст до наявних розмірів + 150%). У межах реалізації Стратегії планується нарощування обсягів виробництва та реалізації продукції тваринництва у два рази з 2,7 млн т до 5,4 млн т, де значна частка продукції буде експортуватись до ЄС (стратегічний орієнтир – охопити 6,6% ринку), країн Азії (стратегічний орієнтир – охопити 3,3% ринку) та на інші ринки країн світу (стратегічний орієнтир – охопити 3,9% світового ринку) [28].

Враховуючи потенціал розвитку тваринництва та стратегічні орієнтири реалізації «Стратегії розвитку агропромислового комплексу України», можемо відмітити можливість та необхідність суттєвого збільшення обсягів виробництва й реалізації української продукції тваринництва. Наголошуємо, що нарощування обсягів виробництва та збуту продукції національних виробників зі сфери тваринництва має спиратись на вивчення кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва з акцентом на виділення головних детермінант впливу на ринок і конкурентоспроможність продукції.

Вважаємо доречним усі детермінанти впливу на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні розподілити на три групи: макродетермінанти, що мають вплив на рівні держави; мезодетермінанти, що мають вплив на рівні галузі та ринку; мікродетермінанти, що мають вплив на рівні окремих підприємств-виробників продукції (рис. 4.5).

Рис. 4.5. Ієрархічна структура детермінант впливу на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні

Джерело: власні дослідження.

Макродетермінанти мають опосередкований негативний, нейтральний або позитивний вплив на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність

продукції тваринництва в Україні, формуючи умови для розвитку ринку та конкуренції.

Економічний розвиток охоплює показники розвитку світової, міжнародної та національної економічних систем. До яких варто віднести показники: ВВП; динаміки ВВП; стадії економічного циклу; рівень інфляції; доступ та вартість капіталу (інвестицій); рівень та динаміка боргів, особливо національних економічних систем.

Стосовно України можемо відмітити: ВВП у 2022 році склав 161990 млн дол. США і був на 18,9% або 37780 млн дол. США менше рівня 2021 року (за розміром ВВП країни був на рівні 2011 та 2020 років), що свідчило про економічну кризу в державі; у 2023 році ВВП склав 178760 млн дол. США і хоча і збільшився на 10,4%, порівняно з 2022 роком, однак був менше на 10,52% від рівня 2021 року (за розміром ВВП країни був на рівні 2012 року), що вказує на те, що економіка країни не відновила після значного падіння у 2022 році; інфляція у 2022 році склала 26,6% і була однією з найвищих, починаючи з 2000 року (вище лише у 2015 році – 43,3%), у 2023 році інфляція склала 5,1%, що також вказує на наявність економічної кризи в країні [29]. Враховуючи ризики, породжені війною в Україні, доступ до капіталів (інвестицій) був обмежений та їхня вартість суттєво зросла, особливо за рахунок іноземних інвестицій. Так загальний рівень капітальних інвестицій у 2022 році, порівняно з 2021 роком, зменшився на 264239,3 млн грн або на 39,21% (до рівня 2017 року), а у 2023 році зріс, порівняно з 2022 роком, на 115852,2 млн грн або на 41,44%, однак був суттєво меншим від рівня 2021 року на 133352 млн грн або 25,22% [30]. Зовнішній борг України на 31.12.2023 року склав 101704,7 млн дол. США, що майже у два рази більше, ніж було на 31.12.2021 року (57197,0 млн дол. США) [31]. Наведені статистичні дані свідчать про кризовий розвиток економіки в Україні та негативний вплив цієї макродетермінанти на кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні.

Зовнішня торгівля на макрорівні представлена такими показниками: сальдо зовнішньоторговельного балансу; динамікою експорту; динамікою імпорту; структурою експорту та її змінами; структурою імпорту та її змінами.

Україна, починаючи з 2006 року, мала від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу, яке після позитивної динаміки у 2019-2021 роках (у 2021 році від'ємне сальдо склало лише 1,1% ВВП) у 2022 році суттєво збільшилось за рахунок зменшення експорту товарів і послуг (-17,27%) та зростання імпорту товарів і послуг (+ 18,65%) і склало 16,8% ВВП, у 2023 році від'ємне сальдо склало 15,3% ВВП [32; 33]. Також значно змінилась питома вага складових експорту та імпорту країни під впливом специфічного розвитку економіки і потреб суспільства в умовах війни. Наведене також свідчить про кризу в Україні та має негативний вплив цієї макродетермінанти на кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні.

Законодавчо-нормативне регулювання формує загальне середовище розвитку соціально-економічної системи країни, де ключовими показниками є: долучення до міжнародних нормативних актів; адаптація національної законодавчо-нормативної бази до вимог окремих об'єднань країн та окремих іноземних держав; швидкість оновлення законодавчо-нормативних актів; ефективність та результативність боротьби з корупцією; відповідність законодавчо-нормативних актів сучасним потребам економіки та суспільства; ефективність та результативність державного впливу на економіку в цілому та її окремі сектори (галузі).

Законодавчо-нормативне регулювання в Україні формується під впливом: участі країни в міжнародних об'єднаннях країн; участі країни в СОТ; посилення взаємодії з окремими країнами світу, зокрема щодо формування й розвитку зон вільної торгівлі; намагання країни стати членом Європейського Союзу та НАТО; посилення боротьби з корупцією та бюрократією в державі. Наразі можемо відмітити такі недоліки та

особливості, пов'язані із законодавчо-нормативним регулюванням в Україні: активізація розвитку законодавчо-нормативної бази країни під впливом захисту країни від російських агресорів і прискорення процесів інтеграції до ЄС та НАТО; критичну різницю в оновленні законодавчо-нормативних активів, де одні законодавчі або нормативні акти змінюються занадто швидкими темпами, а інші взагалі не змінюються за час незалежності або діють ще з радянських часів; критично низьку ефективність та результативність боротьби з корупцією; недостатню відповідність законодавчо-нормативних актів сучасним потребам економіки та суспільства, особливо в контексті перебудови економіки країни на військові потреби; переважно генерування негативних шоків для економіки в цілому та її окремих секторів (галузей) у межах законодавчого державного регулювання. Враховуючи наведене, можемо відмітити переважно негативний вплив наведеної макродетермінанти на кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні.

Політичний розвиток країни формує ефективне середовище для ведення економічної та соціальної діяльності. Цей вид макродетермінант дає змогу оцінити вплив політичних шоків на соціально-економічну систему країни за рахунок таких показників: кількість та усталеність політичних сил; рівень та якість взаємодії між політичними силами; наявність політичних конфліктів або політичної кризи; можливість впливу громадян на політичні сили; рівень корупції в політиці; якість захисту інтересів громадян політичними силами; рівень популізму в політичній системі країни (відсоток виконаних передвиборчих обіцянок та звернень виборців).

Щодо України можемо відмітити, що країна перебуває лише на початку демократичного політичного розвитку, де наявна значна кількість проблем, а саме: політичні сили представлені значною кількістю політичних партій та політичних об'єднань, що досить швидко з'являються і зникають; переважна кількість політичних сил перебувають у постійній боротьбі одна з одною, що породжує постійні політичні конфлікти і кризи; громадяни

можуть впливати на політичні сили, але вплив цей досить обмежений; критично високий рівень корупції в політиці; низька якість захисту інтересів громадян політичними силами та критично високий рівень популізму в політичній системі країни. Наведене вказує на негативний вплив цієї макродетермінанти на кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні.

Соціальний розвиток країни є однією з ключових макродетермінант у межах визначення кон'юнктури ринку та конкурентоспроможності продукції тваринництва. Макродетермінанту можна визначити за рахунок таких показників: рівень та динаміка безробіття; рівень та динаміка доходів населення; кількість та динаміка малозабезпечених; рівень та динаміка державної соціальної підтримки людей, що мають соціальні проблеми; якість державної соціальної підтримки населення; розвинутість недержавних форм соціальної підтримки населення; розвиток волонтерства.

Стосовно України можемо відмітити, що рівень безробіття в країні почав збільшуватись із 2014 і до 2021 року коливався на рівні 8,6% - 10,3%, склавши у 2021 році 10,3%. У 2022 році рівень безробіття склав 21,1%, а у 2023 році – 19,0% [34]. Рівень та динаміку доходів населення можна визначити за рівнем ВВП на душу населення, що дає змогу відзначити: зростання показника в період із 2002 року (879 дол. США) до 2014 року (4030,3 дол. США) з певними періодами корекції у 2009-2010 роках як реакції на загальносвітову економічну кризу, що призвела до кризи у країні; суттєве зниження показника у 2014-2015 роках до 2115,4 дол. США; період відновлення у 2016-2021 роках до 4827,8 дол. США у 2021 році (найвищий показник у період з 2002 року); зниження у 2022 році до 4576,0 дол. США (-251,8 дол. США та -5,2% до рівня 2021 року); збільшення у 2023 році до 5181,4 дол. США (найвищий показник за роки незалежності), що було переважно викликано швидким зменшенням населення країни та зростання витрат на оборону [35]. Відзначаємо також наявність значної кількості малозабезпечених, кількість яких суттєво зросла у 2022 році на фоні

вимушеної внутрішньої міграції та еміграції. Щодо державної соціальної підтримки, то можемо відмітити, з одного боку, розгалужену систему соціального захисту у країні, а з іншого – низький рівень та якість реальної соціальної допомоги держави людям, що мають соціальні проблеми. Окремою проблемою до 2022 року була нерозвинутість недержавних форм соціальної підтримки населення та майже відсутність волонтерського руху. Починаючи з 2022 року, ситуація суттєво змінилась, але має поки середньостроковий характер, що викликано веденням воєнних дій у країні. Наведене вказує на негативний вплив цієї макродетермінанти на кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні.

Кліматичні (екологічні) умови відіграють усе більшу роль у розвитку соціально-економічних систем країн та формуванні кон'юнктури окремих національних ринків продукції, а також конкурентоспроможності національної продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках збуту. До показників, що дають змогу оцінити макродетермінанту, варто віднести: кількість стихійних лих та їхній вплив на соціально-економічну систему країни; доступ та якість питної води; середньорічні кліматичні умови; вимоги екологічного законодавства; рівень екологічної відповідальності населення; інвестиції у екологічні проєкти; інноваційні екологічні проєкти; рівень та кількість екологічних ініціатив бізнесу та населення [36].

Щодо України можемо відмітити такі важливі аспекти: наявність помірної кількості стихійних лих та незначний їхній вплив на соціально-економічну систему країни; достатній доступ та якість до питної води, що погіршився для частини південних районів країни через теракт на Каховській ГЕС; покращення кліматичних умов через більш теплі зими та переважно помірні температури влітку; низькі вимоги екологічного законодавства та низьку екологічну відповідальність населення; недостатній рівень інноваційно-інвестиційної підтримки екологічних проєктів, особливо з боку бізнесу; зростання кількості екологічних ініціатив населення в умовах відставання бізнесу. Можемо відмітити, що кліматичні (екологічні) умови

мають нейтральний вплив на кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні з позитивною динамікою.

Валютний потенціал дає змогу визначити привабливість національної валюти та валютні ризики під час ведення бізнес-діяльності в країні. До показників варто віднести: рівень девальвації (ревальвації); вільну конвертацію; рівень валютних ризиків; привабливість національної валюти для населення, бізнесу та інвесторів, у тому числі іноземних [36, с. 8].

Валюта України належить до неконвертованих валют і має низьку привабливість для населення, бізнесу та інвесторів, зокрема іноземних, через високі валютні ризики та періоди значної девальвації (2008-2010 роки, 2014-2023 роки). З 2007 року валюта України знецінилась щодо долара США на 723,96% [37]. Наведена макродетермінанта, з одного боку, негативно впливає на кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні через складнощі ведення бізнесу, а з іншого - стає додатковим бар'єром для імпорту на національний ринок та додатковою перевагою для українських експортерів [37]. Відповідно, відзначаємо переважно нейтральний вплив макродетермінанти з негативною динамікою.

Ресурсний потенціал дає змогу визначити можливості для розвитку національних соціально-економічних систем, економік країн та їхніх окремих секторів (галузей). Показниками для макродетермінанти є: структура земель у країні (сільське господарство/промисловість; ті, що використовуються / ті, що не використовуються); трудовий потенціал; потенціал використання водних ресурсів; потенціал використання земельних ресурсів; наявність та використання корисних копалин; фінансовий потенціал; використання відходів та рівень переробки відходів; енергетичний потенціал; розвиток та використання альтернативних джерел енергії.

Ресурсний потенціал України досить обмежений, що виражається в таких аспектах: значна кількість земель держави використовується для сільгосп або промислового виробництва (53,9% усіх земель країни використовується для рослинництва (відсоток розораності земель), 78,2% -

сільськогосподарських земель використовуються для вирощування рослин, переважно зернових [38]); трудовий потенціал країни критично обмежений через трудову міграцію та еміграцію населення, що прискорила під час війни, а також через загибель населення, переважно чоловіків; потенціал використання водних ресурсів майже вичерпано через низьку ефективність промисловості, сільгосп підприємств та комунальних підприємств, а також критично високе забруднення водних ресурсів; щодо корисних копалин, то країна має обмежену їхню кількість та потребує активізації розвідки і введення в експлуатацію нових родовищ; фінансовий потенціал країни обмежений виведенням фінансових ресурсів закордон, низькою інвестиційною активністю домашніх господарств, обмеженими фінансовими можливостями держави та місцевих органів влади, недостатньою інвестиційною привабливістю країни для іноземних інвесторів, нерозвиненістю фінансового, фондового та грошового ринків держави; використання й переробка відходів перебувають в Україні на низькому рівні (94% відходів у країні не переробляються [39, с. 77]); енергетичний потенціал суттєво зменшено через атаки на енергетичну інфраструктуру країни та заморожування більшості проектів щодо альтернативної енергетики. Наведене вказує на негативний вплив цієї макродетермінанти на кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні.

Інноваційна активність в умовах переходу світової та національних економік на постіндустріальну концепцію розвитку є базисом для забезпечення розвитку й конкурентоспроможності. До показників макродетермінанти варто віднести: загальні розміри та відсоток від ВВП витрат на інновації; кількість, динаміку та відсоток інноваційно-активних фірм; кількість та динаміку стартапів; розміри інвестицій у інновації; кількість патентів на винаходи; відсоток винаходів, що були використані в економічній діяльності.

Україна є аутсайдером щодо інноваційної активності: витрати на НДДКР та інновації (інвестиції в інновації) не перевищували в країні 0,72%

ВВП (2013 рік), склавши у 2023 році лише 0,58% ВВП [40]; кількість та відсоток інноваційноактивних підприємств у країні зменшувались, так у 2016-2018 роках таких підприємств було 28,1% від загальної кількості підприємств, а у 2018-2023 роках лише 8,5% [41]. Динаміка щодо стартапів в Україні є позитивною (спостережено зростання сукупної вартості з 2017 року у 9,3 рази до 23,3 млрд дол. США), однак у 2022 та 2023 роках відбулось погіршення ситуації, що було викликано війною в країні (падіння сукупної вартості стартапів в Україні на 14,03%, порівняно з 2021 роком) [42]. Щодо зареєстрованих патентів, то в період із 2010 року до 2023 року їхня кількість зменшилась із 31,4 тис. до 30,3 тис. При цьому відбувалось значне зростання реєстрації торговельних марок (+41,18%), а реєстрація патентів на інші складові інноваційної діяльності зменшувалась [43]. Також відзначаємо низький відсоток винаходів, що були використані в контексті економічної діяльності в країні. Враховуючи наведене, можемо відмітити переважно негативний вплив зазначеної макродетермінанти на кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні.

Мезодетермінанти є ключовими для формування ринкової кон'юнктури та конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні (позитивний, негативний або нейтральний вплив).

Пропозиція дає змогу визначити вплив виробників, імпортерів та продавців на ринок, а також відображає конкурентні відносини, що склались між цими групами учасників ринку. До показників пропозиції необхідно віднести: обсяг, динаміку та структуру пропозиції; ціни пропозиції; рівень податкового навантаження; виробничий потенціал пропозиції; ресурсний потенціал пропозиції; динаміку, обсяги та структуру імпорту [44, с. 32].

Дослідження в третьому розділі роботи дають змогу відмітити такі особливості функціонування в Україні мезодетермінанти «Пропозиція»: конкурентна перевага великих, вертикально інтегрованих підприємств на ринку; зміщення структури пропозиції в бік курятини; збільшення цін пропозиції на внутрішньому ринку до рівня світових цін з акцентом на ціни в

Євросоюзі; присутність та суттєва частка на національному ринку домогосподарств-виробників [45, с. 42-44]; значна чутливість ринку до кризових проявів в економіці країни; низький рівень податкового навантаження виробників через специфіку податкової системи країни (перевага непрямих податків); обмежений виробничий потенціал, де обмежувальними факторами стали інвестиції, інновації, доступ до трудових ресурсів, доступ до техніки й технологій; значний ресурсний потенціал, де позитивними аспектами стали кормова база та доступ до земельних ресурсів; імпорتنі поставки нерівномірні, зі значною присутністю на частині ринків (свинина, молочні продукти (тверді сири)). Відзначаємо переважно нейтральний вплив мезодетермінанти з негативною динамікою.

Попит дає змогу визначити вплив покупців/споживачів, зокрема іноземних, на ринок, а також відображає конкурентні відносини, що склались між різними групами покупців/споживачів. До показників пропозиції необхідно віднести: структуру, обсяг та динаміку попиту; ціни попиту; динаміку, обсяги та структуру експорту; тренди споживання; уподобання та можливості споживачів [46, с. 95-96; 47, с. 55].

Необхідно відмітити такі особливості України щодо мезодетермінанти «Пропозиція»: на структуру, обсяг та динаміку попиту впливають стадії розвитку національної економіки, а також зміни рівня доходів споживачів, передусім домашніх господарств; попит за ціною сконцентований у низькому та середньому сегментах із перевагою низького сегменту; експортні постачання нарощуються, але структура експорту досить неоднорідна, як за продукцією (перевага м'ясу курятини), так і за країнам; на споживання впливає збільшення частки населення, яке не споживає тваринні білки, та нарощування вимог до екологічності продукції; споживачі досить консервативні у власних уподобаннях на ринку та мають обмежені фінансові можливості. Відзначаємо переважно негативний вплив мезодетермінанти на формування ринкової кон'юнктури та конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні.

Пропорційність ринку дає змогу визначити вплив структурних зрушень на формування кон'юнктури та конкуренції на ринку. До показників пропорційності ринку варто віднести: співвідношення попиту та пропозиції; структуру та динаміку ринку за покупцями, продавцями; територіальну структуру ринку; рівень концентрації ринку [44, с. 32; 44].

Необхідно відмітити такі особливості України щодо мезодетермінанти «Пропорційність ринку»: відмінності концентрації на різних сегментах ринку, що впливає на попит та пропозицію; значні відмінності в структурі продавців на різних сегментах ринку (від практично монополії на ринку курятини й олігополії на ринку яєць до монополістичної конкуренції на ринку свинини і яловичини); незначні відмінності в структурі покупців на ринку; наявність територіальних особливостей на ринку, що викликані смаковими вподобаннями та доходами споживачів. Відзначаємо переважно нейтральний вплив мезодетермінанти з негативною динамікою.

Ділова активність дає змогу відзначити вплив діяльності виробників на формування кон'юнктури та конкуренції на ринку. До показників ділової активності необхідно віднести: інвестиційну активність підприємств; збутову активність підприємств; маркетингову активність підприємств; завантаженість виробничих і торгових потужностей; сезонність ринку [46, с. 96].

Відмічаємо такі особливості України щодо мезодетермінанти «Ділова активність»: обмежену інвестиційну активність виробників, яка залежить від впливу стадії економічного циклу; високу збутову та маркетингову активність, особливо виробників, які орієнтовані на споживачів-домашні господарства; значні коливання в завантаженості виробничих і торгових потужностей, які залежать від розмірів підприємств, стадії економічного циклу та території розміщення виробника. Відзначаємо переважно нейтральний вплив мезодетермінанти з негативною динамікою.

Ринковий потенціал дає змогу визначити можливості розвитку ринку і вплив такого розвитку на формування кон'юнктури та конкуренції на ринку.

До показників ринкового потенціалу необхідно віднести реальну або потенційну місткість ринку для певного товару, встановленого часового інтервалу, встановленого способу реалізації товару, встановлених продуктових і географічних меж товарного ринку, певного складу продавців і покупців товарного ринку [48].

Необхідно відмітити такі особливості України щодо мезодетермінанти «Ринковий потенціал»: обмежена реальна місткість ринку, особливо щодо певних категорій споживачів (пенсіонери, малозабезпечені) або продуктів (високоякісна продукція або продукція високого цінового сегменту) зі значною потенційною місткістю за рахунок імпортозаміщення та нарощування попиту й експорту [28]. Відзначаємо переважно нейтральний вплив мезодетермінанти з позитивною динамікою.

Конкурентна боротьба безпосередньо впливає на формування кон'юнктури та конкуренції на ринку. До показників конкурентної боротьби необхідно віднести: інтенсивність конкуренції; тип ринку загалом або його окремих сегментів; використання конкурентами асиметрії інформації та неринкових інструментів впливу на інших учасників ринку; забезпечення державою доброякісної конкуренції [36, с. 8].

Відмічаємо такі особливості України щодо мезодетермінанти «Конкурентна боротьба»: помірна інтенсивність конкуренції на ринку та його сегментах, у межах якої зафіксовано більшу конкурентну боротьбу на сегментах продукції для споживачів-домашніх господарств і меншу в сегментах виробників необроблених продуктів тваринництва; сегменти ринку неоднорідні від обмеженої монополії на ринку курятини, олігополії на ринку виробництва яєць до монополістичної конкуренції на більшості інших сегментів ринку з сильним впливом виробництва продуктів домашніми господарствами; конкуренти систематично використовують на ринку асиметрію інформації та неринкові інструменти впливу на інших учасників; держава не в змозі забезпечити доброякісну конкуренцію на ринку. Відзначаємо переважно негативний вплив мезодетермінанти на формування

ринкової кон'юнктури та конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні.

Наявність ресурсів, розвиток ресурсної бази та доступ до ресурсів підприємств-виробників впливають на формування кон'юнктури та конкуренції на ринку. До показників ресурсів необхідно віднести: ціни на ресурси; доступ до ресурсів; наявність та структуру ресурсів; асортимент ресурсів.

Відмічаємо такі особливості України щодо реалізації мезодетермінанти «Ресурси»: швидке зростання цін на ресурси, окрім оплати праці; обмеження за доступом до фінансових та нематеріальних ресурсів для підприємств-виробників; адекватну структуру ресурсів та дефіцит частини з них, що стосується трудових та фінансових ресурсів; обмежений асортимент ресурсів за всіма видами (матеріальні, нематеріальні, трудові, фінансові, інформаційні). Відзначаємо переважно нейтральний вплив мезодетермінанти з негативною динамікою.

Торгівля, зокрема експортно-імпорتنі операції, впливає на формування кон'юнктури та конкуренції на ринку. До показників торгівлі необхідно віднести: товарну структуру товарообігу на ринку; обсяги експорту й імпорту; співвідношення цін на внутрішньому та зовнішніх ринках [49, с. 101-102].

Відмічаємо такі особливості України щодо мезодетермінанти «Торгівля»: товарна структура товарообігу неоднорідна, з переважанням деяких складових, наприклад м'яса курей; нерівномірні обсяги експорту та імпорту з постійними коливаннями загального сальдо від від'ємних (2012-2014 роки, 2020-2021 роки) до позитивних значень (2015-2019 роки, 2020 рік) (рис. 3.12); вирівнювання цін на внутрішньому та зовнішніх ринках із нарощуванням диспаритету внутрішніх цін до зовнішніх. Відзначаємо переважно негативний вплив мезодетермінанти на формування ринкової кон'юнктури та конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні.

Інноваційна активність дає змогу отримати додаткові споживчі та конкурентні переваги підприємства-виробникам продукції на внутрішньому й зовнішніх ринках збуту, а відтак має вплив на формування кон'юнктури та конкуренції на ринку [49]. До показників інноваційної активності необхідно віднести: загальні розміри та відсоток від ВВП витрат на інновації у сфері тваринництва; кількість, динаміку та відсоток інноваційноактивних фірм у сфері тваринництва; кількість та динаміку стартапів у сфері тваринництва; розміри інвестицій та інновації у сфері тваринництва; кількість патентів на винаходи у сфері тваринництва; відсоток винаходів, що були використані в економічній діяльності у сфері тваринництва.

Відмічаємо такі особливості України щодо мезодетермінанти «Інноваційна активність»: нарощування витрат на інновації в умовах значного переважання сфери рослинництва; значний відсоток інноваційно-активних підприємств в умовах переважання підприємств-виробників харчової продукції над сільгосп підприємствами (14,8% у 2023 році) [41]; критично мала кількість стартапів (в Україні переважають стартапи з розроблення інформаційних технологій); нарощування інвестицій та інновації в умовах переважання підприємств-переробників агропродукції (+125,13% у період з 2018 року до 2023 року) [40]; патентна діяльність та впровадження винаходів в економічну діяльність у сфері тваринництва досить обмежені й переважно стосуються реєстрації торгівельних марок [43]. Відзначаємо переважно негативний вплив мезодетермінанти на формування ринкової кон'юнктури та конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні.

Державне регулювання є ключовою мезодетермінантою для формування кон'юнктури та конкуренції на ринку продукції тваринництва, що потребує детальнішого дослідження, яке буде проведене в наступному підрозділі роботи.

Мікродетермінанти визначають вплив окремих підприємств на формування ринкової кон'юнктури та конкурентоспроможності продукції

тваринництва в Україні. Враховуючі індивідуальність кожного підприємства та особливості його розвитку, вважаємо, що для мікродетермінант недоречно визначати ступінь впливу на формування ринкової кон'юнктури та конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні, оскільки за кожним підприємством за окремою мікродетермінантою він може бути і позитивним, і нейтральним, і негативним.

Розвиток підприємств вказує, на якій стадії життєвого циклу перебуває суб'єкт підприємництва та міру його впливу на ринок і конкурентоспроможність продукції.

Технічний розвиток та потенціал визначають наявність, ступінь використання, інноваційність та можливості інтенсифікації використання техніки й технологій суб'єктом підприємництва.

Фінансовий розвиток та потенціал визначають доступність, наявність, ступінь і ефективність використання та можливості нарощування обсягів фінансових ресурсів підприємством. Важливим є також ціноутворення та рівень прибутковості діяльності.

Виробничий розвиток та потенціал дають змогу визначити рівень розвитку та ефективності виробничої діяльності, номенклатуру та асортимент продукції, собівартість продукції, виробничі потужності, зокрема ті, що не використовуються, а також можливості нарощування виробництва продукції.

Інформаційний розвиток та потенціал дають змогу оцінити формування інформаційно-комунікаційного простору підприємств тваринництва й можливості використання інформації для збільшення ринкової сили та конкурентоспроможності продукції [50].

Розвиток персоналу та трудовий потенціал дають змогу визначити рівень впливу персоналу підприємства на його ринкову силу та конкурентоспроможність продукції тваринництва. До показників оцінювання можна віднести: структуру та динаміку персоналу; рівень оплати персоналу та стимулювання його діяльності; рівень кваліфікації персоналу;

продуктивність праці; фондоозброєність праці персоналу; витрати підприємства на персонал та його відновлення [51].

Адаптація до державного впливу вказує рівень та якість впливу державного регулювання на фінансово-господарську діяльність підприємства, його ринкову силу та конкурентоспроможність продукції.

Соціальна відповідальність дає змогу визначити іміджеву складову в ринковій силі підприємства та конкурентоспроможності його продукції, де ключовою є лояльність персоналу та споживачів продукції, сформована через соціальні витрати суб'єкта підприємництва.

Інноваційна активність вказує на ринкову силу та конкурентоспроможність продукції, що сформовані шляхом розроблення, купівлі та запровадження інновацій.

Підсумовуючи проведені дослідження та використовуючи дані щодо аналізу світових та національних ринків продукції тваринництва (табл. В.3, В.7 та В.11 додаток В), можливо зробити аналіз динаміки світового (С) і національних (Польща (П), Україна (У)) ринків продукції тваринництва (м'ясо (м), молоко та молочні продукти (мо), яйця та продукти з яєць (я)) та коефіцієнтів відносної експортної конкурентоспроможності (RXA) національних ринків (П, У) продукції тваринництва у 2012-2023 роках (табл. 4.1). Відзначаємо, що для порівняльного аналізу було взяті ринки продукції тваринництва Польщі, як країни ЄС, що найбільш динамічно розвивала тваринництво у період дослідження. При цьому для розрахунку коефіцієнтів відносної експортної конкурентоспроможності використовувалась формула розрахунку, що була запропонована українськими вченими С.М. Квашею та О.Ф. Лукою [70, с. 83]:

$$RXA_{ij} = \frac{\frac{X_{ij}}{\sum_{l, l \neq j} X_{il}}}{\frac{\sum_{k, k \neq i} X_{kj}}{\sum_{k, k \neq i, l \neq j} \sum X_{kl}}}, \quad (4.1)$$

де, RXA - коефіцієнт відносної експортної конкурентоспроможності, X – експорт, i та k – види продукції тваринництва (м'ясо (м), молоко та молочні продукти (мо), яйця та продукти з яєць (я)), j та l – країни (Польща, Україна).

Таблиця 4.1

Аналіз динаміки світового і національних ринків продукції тваринництва (Україна та Польща) та коефіцієнтів відносної експортної конкурентоспроможності національних ринків продукції тваринництва у 2012-2023 роках

Роки	Сз (млн. т.)	Пз (млн. т.)	Уз (млн. т.)	См (млн. т.)	Пм (млн. т.)	Ум (млн. т.)	Смо (млн. т.)	Пмо (млн. т.)	Умо (млн. т.)	Ся (млн. т.)	Пя (млн. т.)	Уя (млн. т.)	RXA мП	RXA мУ	RXA моП	RXA моУ	RXA яП	RXA яУ
2012	1500,14	17,06	14,75	348,47	3,85	2,26	1067,80	12,68	11,38	83,87	0,53	1,11	0,97	0,66	1,04	1,08	0,55	1,35
2013	1504,31	17,18	15,07	315,60	3,88	2,44	1102,69	12,74	11,49	86,02	0,56	1,14	1,08	0,77	1,01	1,04	0,57	1,33
Абс. відх.	4,17	0,12	0,32	-32,87	0,03	0,18	34,89	0,06	0,11	2,15	0,03	0,03	0,11	0,11	-0,03	-0,04	0,02	-0,02
2014	1552,51	17,57	14,68	321,79	4,00	2,41	1142,08	13,00	11,13	88,64	0,57	1,14	1,10	0,79	1,01	1,03	0,57	1,36
Абс. відх.	48,20	0,39	-0,39	6,19	0,12	-0,03	39,39	0,26	-0,36	2,62	0,01	0,00	0,02	0,02	0,00	-0,01	0,00	0,03
2015	1587,58	18,00	13,98	328,55	4,17	2,38	1167,74	13,25	10,62	91,29	0,58	0,98	1,12	0,82	1,00	1,03	0,56	1,22
Абс. відх.	35,07	0,43	-0,70	6,76	0,17	-0,03	25,66	0,25	-0,51	2,65	0,01	-0,16	0,02	0,03	-0,01	0,00	-0,01	-0,14
2016	1614,07	18,10	13,64	331,25	4,26	2,38	1188,68	13,25	10,38	94,14	0,59	0,88	1,15	0,85	0,99	1,03	0,56	1,11
Абс. відх.	26,49	0,10	-0,34	2,70	0,09	0,00	20,94	0,00	-0,24	2,85	0,01	-0,10	0,03	0,03	-0,01	0,00	0,00	-0,11
2017	1662,97	18,23	13,79	337,53	4,32	2,37	1225,88	13,31	10,52	99,56	0,60	0,90	1,17	0,85	0,99	1,04	0,55	1,09
Абс. відх.	48,90	0,13	0,15	6,28	0,06	-0,01	37,20	0,06	0,14	5,42	0,01	0,02	0,02	0,00	0,00	0,01	-0,01	-0,02
2018	1703,27	20,01	13,36	343,17	5,22	2,36	1262,01	14,18	10,06	98,09	0,61	0,94	1,30	0,88	0,96	1,02	0,53	1,22
Абс. відх.	40,30	1,78	-0,43	5,64	0,90	-0,01	36,13	0,87	-0,46	-1,47	0,01	0,04	0,13	0,03	-0,03	-0,02	-0,02	0,13
2019	1737,68	20,26	13,12	340,00	5,13	2,49	1295,40	14,51	9,66	102,28	0,62	0,97	1,30	0,97	0,96	0,99	0,52	1,26
Абс. відх.	34,41	0,25	-0,24	-3,17	-0,09	0,13	33,39	0,33	-0,40	4,19	0,01	0,03	0,00	0,09	0,00	-0,03	-0,01	0,03
2020	1788,07	20,71	12,68	338,70	5,25	2,48	1343,82	14,83	9,26	105,55	0,63	0,94	1,34	1,03	0,95	0,97	0,51	1,26
Абс. відх.	50,39	0,45	-0,44	-1,30	0,12	-0,01	48,42	0,32	-0,40	3,27	0,01	-0,03	0,04	0,06	-0,01	-0,02	-0,01	0,00
2021	1770,89	20,58	11,97	352,13	5,08	2,44	1314,36	14,89	8,71	104,40	0,61	0,82	1,24	1,03	0,97	0,98	0,50	1,16
Абс. відх.	-17,18	-0,13	-0,71	13,43	-0,17	-0,04	-29,46	0,06	-0,55	-1,15	-0,02	-0,12	-0,10	0,00	0,02	0,01	-0,01	-0,09
2022	1861,37	21,17	9,82	406,90	5,29	1,98	1348,26	15,24	7,13	106,21	0,64	0,71	1,14	0,92	0,99	1,00	0,53	1,27
Абс. відх.	90,48	0,59	-2,15	54,77	0,21	-0,46	33,90	0,35	-1,58	1,81	0,03	-0,11	-0,10	-0,11	0,02	0,02	0,03	0,11
2023	1902,90	22,01	10,16	417,37	5,42	2,14	1377,37	15,88	7,29	108,16	0,71	0,73	1,12	0,96	1,00	0,99	0,56	1,27
Абс. відх.	41,53	0,84	0,34	10,47	0,13	0,16	29,11	0,64	0,16	1,95	0,07	0,02	-0,02	0,04	0,01	-0,01	0,03	0,00
2012-2023 роки																		
Абс. відх.	402,76	4,95	-4,59	68,90	1,57	-0,12	309,57	3,20	-4,09	24,29	0,18	-0,38	0,15	0,30	-0,04	-0,09	0,01	-0,08

Джерело: систематизовано автором за даними [55-68].

Проведений аналіз дозволяє відзначити швидке зростання у період дослідження коефіцієнту відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса України (+0,30), що вказує на зростання конкурентоспроможності українського м'яса на експортних ринках, в першу чергу курятини. З іншої сторони коефіцієнту відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса Польщі весь період дослідження був більше коефіцієнту відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса України, що вказує на проблеми українського м'яса на експортних ринках, які досить успішно вирішуються, враховуючи зниження розриву між коефіцієнтом Польщі та України (зменшення розриву за період дослідження з 0,31 у 2012 році до 0,16 у 2023 році).

Відзначаємо значні проблеми у період дослідження з конкурентоспроможністю українських молока та молочних продуктів на експортних ринках, оскільки коефіцієнт відносної експортної конкурентоспроможності зменшився на 0,09 і став менше коефіцієнту відносної експортної конкурентоспроможності Польщі. У той же час, як у 2012 році коефіцієнт відносної експортної конкурентоспроможності української молочної продукції був більше коефіцієнту відносної експортної конкурентоспроможності польської молочної продукції.

Проблеми з конкурентоспроможністю на експортних ринках є і у українських яєць та продуктів з яєць, оскільки коефіцієнт відносної експортної конкурентоспроможності за період дослідження зменшився на 0,08. Відзначаємо менші значення коефіцієнту відносної експортної конкурентоспроможності на польські яйця та продукти з яєць весь період дослідження, що вказує на додаткові конкурентні можливості для української продукції тваринництва на експортних ринках.

Враховуючи розкриті детермінанти, запропонуємо модель формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва на основі системної динаміки [51], що передбачатиме врахування конкурентоспроможності

продукції, конкурентоспроможності окремих підприємств, конкурентоспроможності галузі та конкурентоспроможність країни (рис. 4.6).

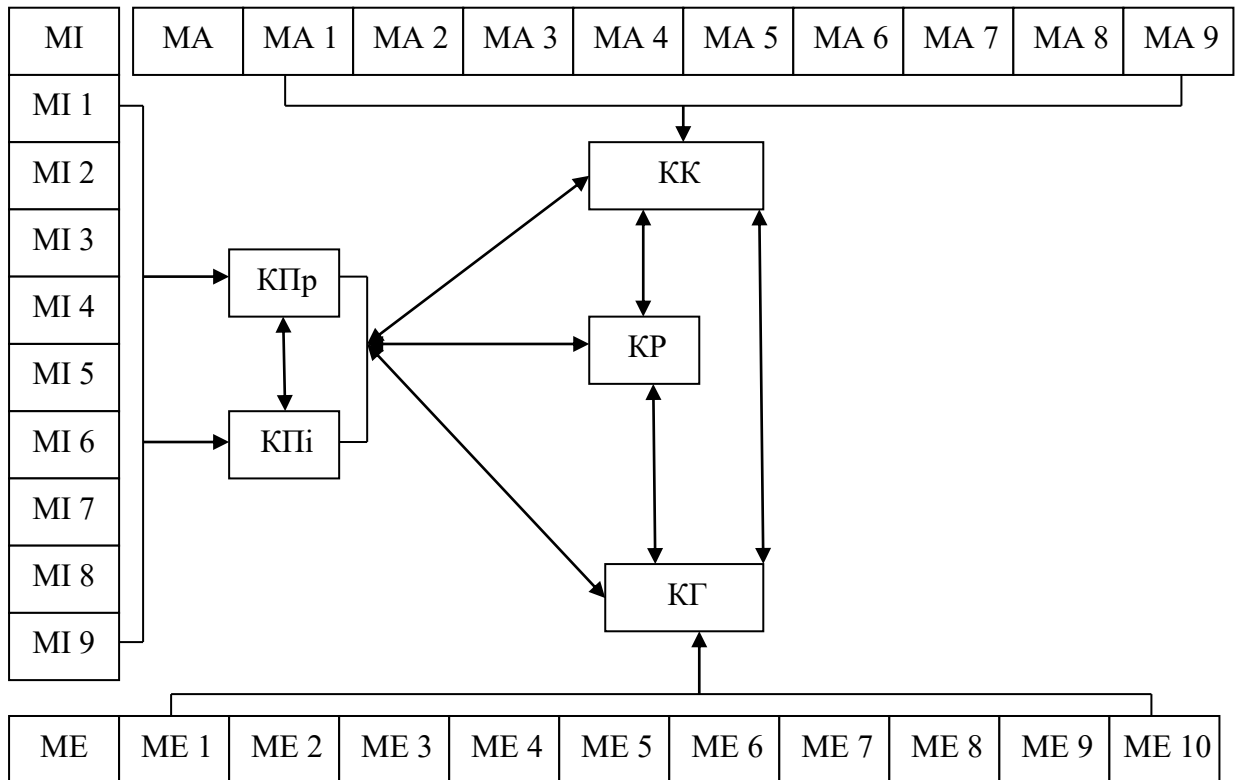

Рис. 4.6. Модель формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва

Джерело: власні дослідження.

У моделі формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва (рис. 4.6) детермінанти представлені за групами (макродетермінанти (МА), мезодетермінанти (МЕ), мікродетермінанти (МІ)) та номером у групі детермінант (рис. 4.5). КПр – конкурентоспроможність продукції тваринництва. КПі – конкурентоспроможність окремого підприємства тваринництва; КГ – конкурентоспроможність галузі тваринництва; КК – конкурентоспроможність країни; КР – кон'юнктура ринку продукції тваринництва. Відмічаємо взаємозв'язок та взаємний вплив усіх складових моделі.

Формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва відбувається за рахунок ключових елементів, що потребує розкриття їхнього взаємозв'язку та побудови схеми концептуальної структури (рис. 4.7) на основі системної динаміки [51].

Рис. 4.7. Схема концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва

Джерело: власні дослідження.

Кон'юнктура ринку продукції тваринництва визначається підприємствами в межах виробництва і пропозиції продукції на ринок, вплив на яку має держава за рахунок регулювальних впливів (підтримка, регламентування, обмеження та ін.) та впливу на економіку країни. Покупцями, у межах формування попиту, вплив на який має держава за рахунок регулювальних впливів та впливу на доходи. Зацікавлені сторони (стейкхолдери) здійснюють підтримку ринку та впливають на конкурентну

боротьбу між виробниками за рахунок забезпечення доступу до ресурсів, а також формування й розвитку інфраструктури ринку. Базисом для формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва виступає економічний розвиток ринку та торгівельні відносини, зокрема з іншими країнами світу.

Відзначаємо вплив на формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва сукупності детермінант макро-, мезо-, мікрорівня, які на макро та мезорівнях мають переважно негативний і нейтральний вплив. Звертаємо увагу на критичну важливість державного регулювання й підтримки конкуренції щодо продукції тваринництва, що вимагає деталізації цієї детермінанти.

4.3. Державна підтримка формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів

Продовольча безпека є одним із ключових елементів національної безпеки, тому держави світу надають підтримку виробникам агропродукції, особливо це стосується економічно розвинутих країн та країн, що є лідерами у виробництві агропродукції. Державна підтримка в сільському господарстві та виробництві агропродукції має такі ключові цілі: забезпечення населення продовольством; формування цін, що дають можливість доступу до достатньої кількості продовольства всьому населенню країни; підтримка виробників агропродукції та сільськогосподарських підприємств; забезпечення прозорої конкурентної боротьби на ринках агропродукції; експортна підтримка конкурентоспроможності агропродукції.

Ринки продукції тваринництва (світові, міжнародні, національні, регіональні) та конкурентна боротьба на них формуються й розвиваються під впливом державної підтримки, що має різні моделі й відмінності між країнами. В Україні діє національна модель державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, що потребує

дослідження та корегування в межах підвищення адаптації до економічних викликів.

Для оцінювання державної підтримки агросектору, зокрема у сфері формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, можна використати методики ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) та СОР (Світової організації торгівлі).

Методика ОЕСР містить два блоки показників: підтримка сільського господарства, захист виробника (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Показники оцінювання державної підтримки формування конкурентоспроможності агропродукції, зокрема продукції тваринництва, за методикою ОЕСР

Блок показників	Показник	Характеристика	Одиниці виміру
Підтримка сільського господарства	Сукупна підтримка (Total support estimate - TSE)	Загальна підтримка сільгоспвиробникам, що містить PSE, CSE та GSSE	Грошові або відсотки від ВВП
	Пряма підтримка виробників (Producer support estimate -PSE)	Охоплює підтримку ринкових цін, бюджетні платежі та інші складові державної підтримки безпосередніх агровиробників. Розраховується як сума підтримки для кожного виробника	Грошові або відсотки від виручки сільського господарства
	Підтримка споживачів (Consumer support estimate - CSE)	Явні та неявні трансфери щодо підтримки цін на агропродукції (трансфери від споживачів до виробників, трансфери від держави споживачам)	Грошові або відсотки від споживання сільгосп продукції
	Загальна підтримка послуг (General services support estimate -GSSE)	Державна підтримка створення сприятливих умов для сільськогосподарського сектора шляхом розвитку приватних або державних послуг, установ та інфраструктури. Підтримка всього сільського господарства, а не окремих виробників	Грошові або відсотки від сукупної підтримки сільського господарства
Захист виробника агропродукції	Захист виробника (Producer protection – PP)	Рівень цінових спотворень на національному ринку, що вказує співвідношення цін на національному та міжнародних ринках	Частки від одиниці

Джерело: систематизовано автором за даними [52; 53].

Розрахунок показника сукупної підтримки (Total support estimate - TSE) здійснюється за формулами:

$$TSE = PSE + CSE + GSSE, \quad (4.2)$$

$$TSE(\%) = \frac{TSE(\$)}{GDP(\$)} * 100\%, \quad (4.3)$$

Розрахунок показника прямої підтримки виробників (Producer support estimate - PSE) здійснюється за формулами:

$$PSE = \sum_{i=1}^n (P_{ip} - P_{ii}) * VP_{ip} + \sum_{i=1}^n SS_i + \sum_{i=1}^n ST_i, \quad (4.4)$$

$$PSE(\%) = \frac{PSE(\$)}{RS(\$)} * 100\%, \quad (4.5)$$

Де, i – вид продукції сільського господарства; n – кількість видів продукції сільського господарства; P_{ip} – внутрішня ціна на i -ту продукцію сільського господарства; P_{ii} – зовнішня ціна на i -ту продукції сільського господарства; VP_{ip} – обсяги виробництва у країні i -тої продукції сільського господарства; SS_i – державні субсидії для i -тої продукції сільського господарства; ST_i – податкові пільги для i -тої продукції сільського господарства; RS – виручка від реалізації всієї продукції сільського господарства країни [54, с. 172].

Розрахунок показника підтримки споживачів (Consumer support estimate - CSE) здійснюється за формулами:

$$PSE = \sum_{i=1}^n (P_{ii} - P_{ip}) * CV_{ip} + \sum_{i=1}^n STC_i, \quad (4.6)$$

$$CSE(\%) = \frac{CSE(\$)}{CV(\$)} * 100\% , \quad (4.7)$$

Де, CV_{ip} – обсяги внутрішнього споживання і-ї продукції сільського господарства, STC_i – державні трансфери споживачам за споживання і-ї продукції сільського господарства.

Розрахунок показника загальної підтримки послуг (General services support estimate -GSSE) здійснюється за формулами:

$$GSSE = \sum_{j=1}^n SSu_j , \quad (4.8)$$

$$GSSE(\%) = \frac{GSSE(\$)}{TSE(\$)} * 100\% , \quad (4.9)$$

Де, j – вид послуг у сільському господарстві країни, n – кількість видів послуг у сільському господарстві країни, Ssu_j – державна підтримка j -го виду послуг у сільському господарстві країни [52].

Розрахунок показника захисту виробника (Producer protection – PP) здійснюється за формулою [53]:

$$PP = \frac{P_{ip}}{P_{ii}} , \quad (4.10)$$

Світова організація торгівлі (СОТ) в межах «Угоди про сільське господарство» (стаття 6.2), яку підписують члени СОТ, поділила заходи підтримки на три скриньки.

1. «Зелена скринька» (Додаток 2 Угоди) визначає заходи державної підтримки сільського господарства, що не потребують обмежень, оскільки вони не впливають негативно на свободу конкурентної боротьби на ринках сільгосппродукції. До вимог «зеленої скриньки» належать дві

фундаментальні: вона надається через відповідну державну програму й не має надавати цінову підтримку виробникам. Сюди відносять такі напрями підтримки державою національних виробників сільгосппродукції: наукові дослідження; боротьба зі шкідниками та хворобами; навчальні послуги; консультаційні послуги; інспекційні послуги; послуги з маркетингу та просування; інфраструктурні послуги; формування державних запасів сільгосппродукції для цілей продовольчої безпеки; внутрішня продовольча допомога; прямі виплати виробникам; незалежна підтримка доходу; фінансова участь уряду в програмах страхування й захисту доходів; платежі для надання допомоги від стихійних лих; допомога в структурній перебудові, що надається через програми виходу на пенсію; допомога структурній адаптації, що надається через інвестиційну допомогу; виплати за екологічними програмами; виплати за регіональними програмами допомоги [55].

2. До «жовтої скриньки» належать усі заходи державної підтримки, що спотворюють виробництво та торгівлю і впливають на конкурентну боротьбу на ринках сільськогосподарської продукції. Сюди відносять усі заходи підтримки цін або субсидії, безпосередньо пов'язані з обсягами виробництва агропродукції. Підтримка в межах «жовтої скриньки» обмежена («*de minimis*») 5% вартості виробництва сільгосппродукції для економічно розвинутих країн та 10% - для країн, що розвиваються. Однак для деяких країн розміри підтримки в межах «жовтої скриньки» визначені угодою до вступу у Світову організацію торгівлі. При цьому в межах Уругвайського раунду перемовин у СОТ, тридцять дві країни – члени Світової організації торгівлі, зокрема Україна, що мають рівень державної підтримки національних агровиробників вищий, ніж «*de minimis*», зобов'язались зменшити її рівень (Total AMS).

3. До «синьої скриньки» належить державна підтримка, що спрямована на обмеження виробництва національними агровиробниками продукції. Обмежень на заходи «синьої скриньки» наразі у СОТ немає [56].

Окремо виділяють «червону скриньку», але вона не виділена в поясненнях Світової організації торгівлі, а отже, її можна розглядати передусім як пояснення щодо перевищення державою підтримки національних виробників сільськогосподарської продукції в межах «жовтої скриньки» у розмірах більших, ніж «de minimis».

Проаналізуємо підтримку сільгоспвиробників державою за показниками ОЕСР у 2012-2023 роках (2023 рік – останній рік, за яким є статистичні дані ОЕСР). Аналіз проведемо за обраними для дослідження в третьому розділі роботи країнами, однак у статистиці ОЕСР не подані окремо країни Європейського Союзу, тому, замість даних за Італією, Нідерландами, Німеччиною та Польщею, будемо досліджувати дані за ЄС в цілому. Також вважаємо доречним проаналізувати статистичні дані загалом за ОЕСР. Тоді аналіз будемо проводити за такими країнами: Аргентина (А), Австралія (Ав), Бразилія (Б), Європейський Союз (ЄС), Індія (І), Китай (К), ОЕСР, США, Україна (У). Дані по Україні візьмемо загалом (У) та за тваринництвом окремо (У(т)).

Проаналізуємо сукупну підтримку державами агровиробників (Total support estimate – TSE) за період дослідження (табл. 4.3), що вимірюється у відсотках до ВВП.

Аналіз дає змогу виділити декілька груп країн.

1. Країни, де агровиробники активно фінансують національну економіку та соціальну сферу й не отримують значної державної підтримки (TSE-). Отже, держава своєю політикою зменшує конкурентоспроможність власних агровиробників та національної агропродукції. До таких країн відносимо Аргентину, де більше 2% ВВП спрямовується агровиробниками на підтримку національної економіки та населення країни. Наведена ситуація є вкрай негативною та свідчить про системні проблеми національної економіки та аграрного сектору країни. Відмічаємо поступове зменшення негативного значення TSE у країні за період дослідження зі значними коливаннями значення показника під впливом циклічного розвитку економіки Аргентини.

Таблиця 4.3

Аналіз динаміки TSE за 2012-2023 роки за країнами світу (%)

Роки	А	Ав	Б	ЄС	І	К	ОЕСР	США	У	У(т)
2012	-2,84	0,15	0,62	0,73	-2,97	2,36	0,75	0,54	0,38	0,11
2013	-2,98	0,16	0,49	0,76	-3,83	2,47	0,71	0,51	0,34	0,09
АВ	-0,14	0,01	-0,13	0,03	-0,86	0,11	-0,04	-0,03	-0,04	-0,02
ТР, %	104,93	106,67	79,03	104,11	128,96	104,66	94,67	94,44	89,47	81,82
2014	-3,87	0,16	0,44	0,64	-0,97	2,37	0,66	0,53	-0,16	-0,07
АВ	-0,89	0,00	-0,05	-0,12	2,86	-0,10	-0,05	0,02	-0,50	-0,16
ТР, %	129,87	100,00	89,80	84,21	25,33	95,95	92,96	103,92	-	-
2015	-1,88	0,15	0,37	0,65	1,11	2,43	0,66	0,50	0,29	0,10
АВ	1,99	-0,01	-0,07	0,01	2,08	0,06	0,00	-0,03	0,45	0,17
ТР, %	48,58	93,75	84,09	101,56	-	102,53	100,00	94,34	-	-
2016	-0,81	0,16	0,48	0,65	0,09	2,22	0,66	0,49	-0,30	-0,12
АВ	1,07	0,01	0,11	0,00	-1,02	-0,21	0,00	-0,01	-0,59	-0,22
ТР, %	43,09	106,67	129,73	100,00	8,11	91,36	100,00	98,00	-	-
2017	-0,53	0,20	0,35	0,63	0,66	1,96	0,62	0,45	-0,09	-0,03
АВ	0,28	0,04	-0,13	-0,02	0,57	-0,26	-0,04	-0,04	0,21	0,09
ТР, %	65,43	125,00	72,92	96,92	733,33	88,29	93,94	91,84	30,00	25,00
2018	-2,28	0,18	0,32	0,65	-0,03	1,60	0,62	0,48	0,68	0,27
АВ	-1,75	-0,02	-0,03	0,02	-0,69	-0,36	0,00	0,03	0,77	0,30
ТР, %	430,19	90,00	91,43	103,17	-	81,63	100,00	106,67	-	-
2019	-2,58	0,18	0,28	0,64	0,34	1,60	0,62	0,50	0,81	0,35
АВ	-0,30	0,00	-0,04	-0,01	0,37	0,00	0,00	0,02	0,13	0,08
ТР, %	113,16	100,00	87,50	98,46	-	100,00	100,00	104,17	119,12	129,63
2020	-1,14	0,21	0,32	0,66	1,86	1,94	0,67	0,51	0,46	0,21
АВ	1,44	0,03	0,04	0,02	1,52	0,34	0,05	0,01	-0,35	-0,14
ТР, %	44,19	116,67	114,29	103,13	547,06	121,25	108,06	102,00	56,79	60,00
2021	-2,12	0,20	0,56	0,67	0,54	1,85	0,61	0,55	0,50	0,22
АВ	-0,98	-0,01	0,24	0,01	-1,32	-0,09	-0,06	0,04	0,04	0,01
ТР, %	185,96	95,24	175,00	101,52	29,03	95,36	91,04	107,84	108,70	104,76
2022	-2,31	0,21	0,63	0,69	0,59	1,90	0,62	0,53	0,14	0,05
АВ	-0,19	0,01	0,07	0,02	0,05	0,05	0,01	-0,02	-0,36	-0,17
ТР, %	108,96	105,00	112,50	102,99	109,26	102,70	101,64	96,36	28,00	22,73
2023	-2,38	0,18	0,66	0,72	0,52	1,97	0,66	0,56	0,21	0,13
АВ	-0,07	-0,03	0,03	0,03	-0,07	0,07	0,04	0,03	0,07	0,08
ТР, %	103,03	85,71	104,76	104,35	88,14	103,68	106,45	105,66	150,00	260,00
2012-2023										
АВ	0,46	0,03	0,04	-0,01	3,49	-0,39	-0,09	0,02	-0,17	0,02
ТР, %	83,80	120,00	106,45	98,63	-17,51	83,47	88,00	103,70	55,26	118,18

Джерело: систематизовано автором за даними [57].

2. Країни, де спостерігаються коливання державної підтримки агровиробників: зафіксована наявність періодів від'ємних значень TSE, що змінюються періодами позитивних значень TSE (TSE+/-). До таких країн відносимо Індію та Україну. Індія пройшла значний шлях від фінансування агросектором економіки та населення до державної підтримки

агровиробників. В Україні проблеми з підтримкою агровиробництва спостерігались у періоди жорсткої економічної кризи, що почалась у 2014 році. Натомість у 2021 році рівень показника TSE був наближений до рівня лідерів з агровиробництва. Відмічаємо значне відставання державної підтримки виробників продукції тваринництва, що негативно впливає на конкурентоспроможність таких агровиробників та їхньої продукції. У період 2022-2023 років в Україні спостерігалось зменшення державної підтримки агровиробників, зокрема тваринництва, що є значною проблемою.

3. Країни, де спостерігався мінімальний рівень підтримки агровиробників (TSE+). До таких країн відносимо Австралію, що максимально зважено надавала підтримку виробникам агропродукції та обмежено впливала на конкурентоспроможність продукції аграрного сектору економіки.

4. Країни зі значним рівнем підтримки агровиробників: більше 0,5%, але менше 0,8% ВВП (TSE ++). До таких країн відносимо Бразилію та США. Також відмічаємо, що значення державної підтримки в Євросоюзі та ОЕСР загалом було більшим, ніж 0,5% ВВП. Наведене свідчить, що саме такий рівень підтримки державою агровиробників та впливу на конкурентоспроможність агропродукції переважно обирають провідні країни світу в галузі аграрного господарства.

5. Країни з надмірною підтримкою агровиробників державою, тобто понад 0,8% ВВП (TSE+++). До таких країн відносимо Китай. Наведена ситуація призводить до додаткових конкурентних переваг китайських агровиробників на національному та світових ринках збуту.

Загальною тенденцією в період дослідження було зменшення підтримки державами аграрного сектору економіки за винятком періоду пандемії (особливо 2020 року), коли держави переважно збільшили підтримку агросектору.

Проаналізуємо сукупну підтримку державами агровиробників (Total support estimate – TSE) за період дослідження (табл. Д.1, додаток Д), що вимірається в млн. дол. США.

Аналіз дає змогу виявити критичні диспаритети в державній підтримці агровиробників різними країнами світу, що призводить до суттєвої деформації конкурентного середовища на світових, міжнародних та національних ринках агропродукції, зокрема продукції тваринництва. При цьому Україна критично програє в розмірах допомоги державою агровиробництву, особливо в контексті продукції тваринництва. З усіх обраних для дослідження країн, Україна та Аргентина є аутсайдерами в державній підтримці агросектору, що негативно впливає на конкурентоспроможність агропродукції з цих країн, зокрема продукції тваринництва.

Проаналізуємо пряму підтримку виробників державами (Producer support estimate - PSE) за період дослідження (табл. 4.4), що вимірається у відсотках до виручки сільського господарства країни. Аналіз показників PSE, CSE та GSSE дасть змогу визначити як розпоряджаються країни коштами, що виділені на підтримку агросектору та чи немає диспаритетів у такій підтримці.

Відзначаємо, що в таких країнах, як Аргентина та Індія агровиробники фінансують розвиток національної економіки й агросектору та є ключовою ланкою підтримки населення країни (PSE-). Держава перекладає на агросектор соціальні проблеми та змушує його фінансувати соціальні потреби населення. Наведена практика призводить до критичної деформації конкурентоспроможності та негативно впливає на національні ринки агропродукції. До країн із помірною підтримкою державою агровиробників можемо віднести Австралію, Бразилію та Україну (PSE+). При цьому Україна у 2018 році відмовилась від практики використання агросектору як донора для національної економіки та соціальної сфери й перейшла до підтримки агровиробництва державою. Відмічаємо критично низькі рівні підтримки

державою виробництва продукції тваринництва в Україні, особливо у 2022-2023 роках, що негативно впливає на конкурентоспроможність продукції на національному, міжнародних та світовому ринках.

Таблиця 4.4

Аналіз динаміки PSE за 2012-2023 роки за країнами світу (%)

Роки	А	Ав	Б	ЄС	І	К	ОЕСР	США	У	У(т)
2012	-35,49	2,03	5,37	19,06	-22,42	14,27	18,19	7,89	-0,24	-0,10
2013	-38,38	2,23	3,36	19,64	-25,97	15,25	16,87	6,65	-0,01	-0,01
АВ	-2,89	0,20	-2,01	0,58	-3,55	0,98	-1,32	-1,24	0,23	0,09
ТР, %	108,14	109,85	62,57	103,04	115,83	106,87	92,74	84,28	4,17	10,00
2014	-46,05	1,90	2,80	17,46	-12,96	14,94	16,39	8,74	-1,44	-0,58
АВ	-7,67	-0,33	-0,56	-2,18	13,01	-0,31	-0,48	2,09	-1,43	-0,57
ТР, %	119,98	85,20	83,33	88,90	49,90	97,97	97,15	131,43	14400,00	5800,00
2015	-30,88	1,80	2,40	19,04	-3,60	16,07	17,04	8,94	0,54	0,21
АВ	15,17	-0,10	-0,40	1,58	9,36	1,13	0,65	0,20	1,98	0,79
ТР, %	67,06	94,74	85,71	109,05	27,78	107,56	103,97	102,29	-	-
2016	-11,47	1,70	3,55	19,64	-7,09	15,57	17,81	9,13	-1,45	-0,69
АВ	19,41	-0,10	1,15	0,60	-3,49	-0,50	0,77	0,19	-1,99	-0,90
ТР, %	37,14	94,44	147,92	103,15	196,94	96,89	104,52	102,13	-	-
2017	-10,26	2,68	2,18	18,78	-3,13	14,98	16,86	8,18	-0,81	-0,37
АВ	1,21	0,98	-1,37	-0,86	3,96	-0,59	-0,95	-0,95	0,64	0,32
ТР, %	89,45	157,65	61,41	95,62	44,15	96,21	94,67	89,59	55,86	53,62
2018	-25,08	2,41	1,78	19,69	-6,85	13,01	17,61	10,49	2,10	0,96
АВ	-14,82	-0,27	-0,40	0,91	-3,72	-1,97	0,75	2,31	2,91	1,33
ТР, %	244,44	89,93	81,65	104,85	218,85	86,85	104,45	128,24	-	-
2019	-28,37	3,21	1,52	19,54	-4,71	13,31	18,13	12,67	2,85	1,22
АВ	-3,29	0,80	-0,26	-0,15	2,14	0,30	0,52	2,18	0,75	0,26
ТР, %	113,12	133,20	85,39	99,24	68,76	102,31	102,95	120,78	135,71	127,08
2020	-10,47	3,29	1,56	19,25	-8,71	14,79	18,23	11,62	1,41	0,61
АВ	17,90	0,08	0,04	-0,29	-4,00	1,48	0,10	-1,05	-1,44	-0,61
ТР, %	36,91	102,49	102,63	98,52	184,93	111,12	100,55	91,71	49,47	50,00
2021	-19,05	2,85	3,36	17,57	-8,09	16,23	15,88	10,55	1,14	0,48
АВ	-8,58	-0,44	1,80	-1,68	0,62	1,44	-2,35	-1,07	-0,27	-0,13
ТР, %	181,95	86,63	215,38	91,27	92,88	109,74	87,11	90,79	80,85	78,69
2022	-18,15	2,64	3,48	18,21	-8,25	16,34	16,29	10,72	0,83	0,12
АВ	0,9	-0,21	0,12	0,64	-0,16	0,11	0,41	0,17	-0,31	-0,36
ТР, %	95,28	92,63	103,57	103,64	101,98	100,68	102,58	101,61	72,81	25,00
2023	-15,22	2,55	3,39	19,04	-8,93	16,51	16,26	10,47	0,96	0,37
АВ	2,93	-0,09	-0,09	0,83	-0,68	0,17	-0,03	-0,25	0,13	0,25
ТР, %	83,86	96,59	97,41	104,56	108,24	101,04	99,82	97,67	115,66	308,33
2012-2023										
АВ	20,27	0,52	-1,98	-0,02	13,49	2,24	-1,93	2,58	1,2	0,47
ТР, %	42,89	125,62	63,13	99,90	39,83	115,70	89,39	132,70	-	-

Джерело: систематизовано автором за даними [59].

На особливу увагу заслуговують країни ЄС, Китай та США, що концентрують надмірну державну допомогу для національних

агровиробників і формують високий середній рівень показника PSE загалом за ОЕСР (PSE++).

Подібні заходи призводять до критичної деформації ринків агропродукції, особливо національних; надання необґрунтованих конкурентних переваг агропродукції з наведених країн; закриття ринків агропродукції цих країн для переважної більшості агропродуктів з інших країн світу; послаблення аграрних секторів наведених країн, оскільки вони не можуть працювати без допомоги держави.

Проаналізуємо пряму підтримку виробників державами (Producer support estimate - PSE) за період дослідження (табл. Д.2, додаток Д), що вимірюється в млн. дол. США.

Аналіз підтверджує раніше зроблені висновки щодо різниці в державній політиці стосовно підтримки агровиробників, а також у наявності критичних диспаратів між Україною та переважною більшістю країн-лідерів в агросекторі щодо підтримки державою виробників агропродукції, особливо продукції тваринництва. Наведене знижує конкурентоспроможність вітчизняної сільгосппродукції загалом та продукції тваринництва зокрема.

Проаналізуємо підтримку споживачів агропродукції державами (Consumer support estimate - CSE) за період дослідження (табл. 4.5), що вимірюється у відсотках до загального споживання сільгосппродукції країни.

Використання такої практики Україною є критично негативним, особливо для сфери тваринництва, адже робить продукцію тваринництва обмежено конкурентоспроможною на світових ринках та породжує проблеми на національному ринку, коли на нього потрапляє імпортна продукція з високим рівнем державної підтримки в країні-виробнику продукції. Відзначаємо погіршення ситуації у 2022-2023 роках.

Таблиця 4.5

Аналіз динаміки CSE за 2012-2023 роки за країнами світу (%)

Роки	А	Ав	Б	ЄС	І	К	ОЕСР	США	У	У(т)
2012	22,56	0,00	-0,11	-3,97	43,28	-10,94	-7,91	14,47	4,03	1,87
2013	27,13	0,00	0,33	-4,94	45,75	-11,80	-6,06	17,45	3,89	1,72
АВ	4,57	0,00	0,44	-0,97	2,47	-0,86	1,85	2,98	-0,14	-0,15
ТР, %	120,26	-	-	124,43	105,71	107,86	76,61	120,59	96,53	91,98
2014	31,14	0,00	1,23	-3,46	30,87	-11,11	-5,80	13,68	6,42	2,90
АВ	4,01	0,00	0,90	1,48	-14,88	0,69	0,26	-3,77	2,53	1,18
ТР, %	114,78	-	372,73	70,04	67,48	94,15	95,71	78,40	165,04	168,60
2015	17,75	0,00	1,20	-3,98	20,46	-12,47	-6,06	14,24	4,00	1,59
АВ	-13,39	0,00	-0,03	-0,52	-10,41	-1,36	-0,26	0,56	-2,42	-1,31
ТР, %	57,00	-	97,56	115,03	66,28	112,24	104,48	104,09	62,31	54,83
2016	5,14	0,00	-0,45	-3,78	23,50	-11,96	-7,20	16,13	5,62	2,63
АВ	-12,61	0,00	-1,65	0,20	3,04	0,51	-1,14	1,89	1,62	1,04
ТР, %	28,96	-	-	94,97	114,86	95,91	118,81	113,27	140,50	165,41
2017	6,00	0,00	1,06	-3,64	16,61	-11,24	-6,84	14,10	2,79	1,11
АВ	0,86	0,00	1,51	0,14	-6,89	0,72	0,36	-2,03	-2,83	-1,52
ТР, %	116,73	-	-	96,30	70,68	93,98	95,00	87,41	49,64	42,21
2018	27,04	0,00	1,07	-4,41	22,17	-9,43	-7,25	13,68	-1,28	-0,78
АВ	21,04	0,00	0,01	-0,77	5,56	1,81	-0,41	-0,42	-4,07	-1,89
ТР, %	450,67	-	100,94	121,15	133,47	83,90	105,99	97,02	-	-
2019	31,18	0,00	0,99	-4,26	21,42	-10,41	-7,03	13,20	-2,75	-1,26
АВ	4,14	0,00	-0,08	0,15	-0,75	-0,98	0,22	-0,48	-1,47	-0,48
ТР, %	115,31	-	92,52	96,60	96,62	110,39	96,97	96,49	214,84	161,54
2020	12,94	0,00	0,00	-3,30	51,99	-13,57	-5,67	17,72	-0,80	-0,31
АВ	-18,24	0,00	-0,99	0,96	30,57	-3,16	1,36	4,52	1,95	0,95
ТР, %	41,50	-	0,00	77,46	242,72	130,36	80,65	134,24	29,09	24,60
2021	21,42	0,00	-1,67	-2,62	33,42	-14,08	-3,57	21,11	-0,68	-0,28
АВ	8,48	0,00	-1,67	0,68	-18,57	-0,51	2,10	3,39	0,12	0,03
ТР, %	165,53	-	-	79,39	64,28	103,76	62,96	119,13	85,00	90,32
2022	22,15	0,00	-1,59	-2,73	46,17	-14,84	-3,04	20,83	-1,27	-1,11
АВ	0,73	0,00	0,08	-0,11	12,75	-0,76	0,53	-0,28	-0,59	-0,83
ТР, %	103,41	-	95,21	104,20	138,15	105,40	85,15	98,67	186,76	396,43
2023	22,67	0,00	-1,31	-2,59	49,52	-14,99	-3,23	20,35	-1,08	-1,02
АВ	0,52	0,00	0,28	0,14	3,35	-0,15	-0,19	-0,48	0,19	0,09
ТР, %	102,35	-	82,39	94,87	107,26	101,01	106,25	97,70	85,04	91,89
2012-2023										
АВ	0,11	0,00	-1,2	1,38	6,24	-4,05	4,68	5,88	-5,11	-2,89
ТР, %	100,49	-	1190,91	65,24	114,42	137,02	40,83	140,64	-26,80	-54,55

Джерело: систематизовано автором за даними [61].

Аналіз дає змогу виділити три групи країн:

1. Країни, що активно підтримують споживачів агропродукції. До таких країн відносимо Аргентину, Індію та США (CSE+). При цьому Аргентина та Індія це роблять за рахунок агровиробників, що є критично негативним. США намагається розподілити в певних пропорціях державну

підтримку між агровиробниками та споживачами, щоб зменшити соціальну напругу. Відповідно, наведені країни поступаються конкурентоспроможністю національної агропродукції заради соціальних ефектів, і лише США все ще захищає національний ринок агропродукції.

2. Країни, що не підтримують споживачів (CSE0). До таких країн відносимо Австралію, яка не намагається розв'язати соціальні проблеми за рахунок агросектору.

3. Країни, де споживачі стають частиною підтримки агровиробників (CSE-). До таких країн відносимо Бразилію, Україну, Китай, країни ЄС та загалом ОЕСР. Особливо унікальною ситуація є у Китаї та ЄС, які на фоні критично великої підтримки агровиробників з боку держави стимулюють додаткову підтримку агровиробництва від споживачів. Це призводить до максимальної деформації національних ринків агропродукції в Китаї та ЄС і узалежнення конкуренції від адміністративних впливів, що є проблемою для інших країн, виробників агропродукції.

Аналіз підтримки споживачів агропродукції державами (Consumer support estimate - CSE) за період дослідження (табл. Д.3, додаток Д), що вимірюється у млн. дол. США, дає змогу підтвердити раніше зроблені висновки й відзначити, що в умовах коронавірусної кризи країни світу, що досліджуються, або збільшили державну підтримку споживачів агропродукції, або зменшили рівень підтримки споживачами агровиробництва (така ситуація спостерігалась і в Україні, особливо у період 2022-2023 років).

Проаналізуємо загальну підтримку послуг державами в сільському господарстві (General services support estimate - GSSE) за період дослідження (табл. 4.6), що вимірюється у відсотках до сукупної підтримки країнами агровиробників (Total support estimate – TSE). Наведена підтримка має бути ключовою для формування адекватних ринків агропродукції з ринковою конкуренцією, а також може стати значним фактором збільшення

конкуентоспроможності продукції агросектору на національному та світовому ринках збуту.

Таблиця 4.6

Аналіз динаміки GSSE за 2012-2023 роки за країнами світу (%)

Роки	А	Ав	Б	ЄС	І	К	ОЕСР	США	У	У(т)
2012	0,00	57,00	24,53	13,29	0,00	13,40	13,04	7,03	0,00	0,00
2013	0,00	51,82	32,57	11,98	0,00	13,16	14,47	11,81	0,00	0,00
АВ	0,00	-5,18	8,04	-1,31	0,00	-0,24	1,43	4,78	0,00	0,00
ТР, %	-	90,91	132,78	90,14	-	98,21	110,97	167,99	-	-
2014	0,00	59,49	35,16	12,25	0,00	14,53	13,37	8,34	0,00	0,00
АВ	0,00	7,67	2,59	0,27	0,00	1,37	-1,10	-3,47	0,00	0,00
ТР, %	-	114,80	107,95	102,25	-	110,41	92,40	70,62	-	-
2015	0,00	56,74	29,98	11,77	61,39	16,98	13,41	9,49	44,13	19,94
АВ	0,00	-2,75	-5,18	-0,48	61,39	2,45	0,04	1,15	44,13	19,94
ТР, %	-	95,38	85,27	96,08	-	116,86	100,30	113,79	-	-
2016	0,00	60,28	25,67	10,53	0,00	15,16	13,52	10,85	0,00	0,00
АВ	0,00	3,54	-4,31	-1,24	-61,39	-1,82	0,11	1,36	-44,13	-19,94
ТР, %	-	106,24	85,62	89,46	-	89,28	100,82	114,33	-	-
2017	0,00	55,39	31,15	10,64	90,62	15,84	14,16	11,99	0,00	0,00
АВ	0,00	-4,89	5,48	0,11	90,62	0,68	0,64	1,14	0,00	0,00
ТР, %	-	91,89	121,35	101,04	-	104,49	104,73	110,51	-	-
2018	0,00	56,32	36,59	10,49	0,00	16,16	13,62	11,07	24,86	9,79
АВ	0,00	0,93	5,44	-0,15	-90,62	0,32	-0,54	-0,92	24,86	9,79
ТР, %	-	101,68	117,46	98,59	0,00	102,02	96,19	92,33	-	-
2019	0,00	41,68	37,47	10,82	0,00	12,90	13,29	10,56	17,90	8,01
АВ	0,00	-14,64	0,88	0,33	0,00	-3,26	-0,33	-0,51	-6,96	-1,78
ТР, %	-	74,01	102,41	103,15	-	79,83	97,58	95,39	72,00	81,82
2020	0,00	46,64	31,73	12,32	0,00	12,36	13,21	8,82	31,32	12,42
АВ	0,00	4,96	-5,74	1,50	0,00	-0,54	-0,08	-1,74	13,42	4,41
ТР, %	-	111,90	84,68	113,86	-	95,81	99,40	83,52	174,97	155,06
2021	0,00	46,64	15,99	12,85	0,00	11,58	12,38	8,23	31,22	12,85
АВ	0,00	0,00	-15,74	0,53	0,00	-0,78	-0,83	-0,59	-0,10	0,43
ТР, %	-	100,00	50,39	104,30	-	93,69	93,72	93,31	99,68	103,46
2022	0,00	51,13	15,78	13,19	0,00	12,25	12,41	8,33	13,12	3,96
АВ	0,00	4,49	-0,21	0,34	0,00	0,67	0,03	0,1	-18,1	-8,89
ТР, %	-	109,63	98,69	102,65	-	105,79	100,24	101,22	42,02	30,82
2023	0,00	52,09	15,51	13,67	0,00	12,44	12,58	8,61	18,1	6,17
АВ	0,00	0,96	-0,27	0,48	0,00	0,19	0,17	0,28	4,98	2,21
ТР, %	-	101,88	98,29	103,64	-	101,55	101,37	103,36	137,96	155,81
2012-2023										
АВ	0,00	-4,91	-9,02	0,38	0,00	-0,96	-0,46	1,58	18,1	6,17
ТР, %	-	91,39	63,23	102,86	-	92,84	96,47	122,48	-	-

Джерело: систематизовано автором за даними [63].

Аналіз дає змогу виділити три групи країн.

1. Країни, що взагалі не приділяють уваги такому виду державної підтримки агросектору або роблять це несистемно (GSSE0). До таких країн

відносимо Аргентину та Індію, що заради розв'язання тактичних проблем соціального характеру не в змозі стратегічно розвивати власний агросектор. Наведена ситуація критично негативно впливає на стратегічну конкурентоспроможність продукції агровиробництва в Аргентині та Індії.

2. Країни з помірним рівнем GSSE (GSSE+). До таких країн відносимо Бразилію, США, Китай, країни ЄС та ОЕСР загалом. Такі країни обмежено розвивають стратегічні напрями агросектору, перебуваючи під впливом середньострокових потреб, що обмежує довгострокову конкурентоспроможність агропродукції. Однак причиною помірного рівня GSSE також можуть бути значні вкладення, що були зроблені раніше як у США, так і в країнах ЄС.

3. Країни з високим рівнем GSSE (GSSE++). До таких країн відносимо Австралію та Україну. В Україні високий рівень показника GSSE викликаний не лише адекватною державною політикою, але і критичною необхідністю в розвитку національної агроінфраструктури.

Відзначаємо різке зниження GSSE (з GSSE++ до GSSE+) в Україні у 2022-2023 роках, що викликане веденням військових дій на території країни.

Відмічаємо переважно негативний тренд за показником GSSE у всіх обраних для дослідження країнах (винятком є США). Наведена ситуація є проблемою для України та негативно впливає на конкурентоспроможність української агропродукції в довгостроковій перспективі. Відмічаємо наявність проблем щодо продукції тваринництва.

Аналіз загальної підтримки послуг державами в сільському господарстві (General services support estimate - GSSE) за період дослідження (табл. Д.4, додаток Д), що вимірюється у млн. дол. США, підтверджує раніше зроблені висновки та знову вказує на критичний за обсягами державної рівень підтримки від більшості обраних для дослідження країн (винятком є Аргентина). Проаналізуємо захист виробників сільгосппродукції державами (Producer protection – PP) за період дослідження (табл. 4.7), що вимірюється в частках до одиниці.

Таблиця 4.7

Аналіз динаміки РР за 2012-2023 роки за країнами світу

Роки	А	Ав	Б	ЄС	І	К	ОЕСР	США	У	У(т)
2012	0,72	1,00	1,06	1,05	0,75	1,13	1,11	1,02	0,92	0,98
2013	0,70	1,00	1,01	1,06	0,74	1,15	1,09	1,01	0,94	1,01
АВ	-0,02	0,00	-0,05	0,01	-0,01	0,02	-0,02	-0,01	0,02	0,03
ТР, %	97,22	100,00	95,28	100,95	98,67	101,77	98,20	99,02	102,17	103,06
2014	0,67	1,00	1,00	1,04	0,83	1,14	1,09	1,02	0,94	1,02
АВ	-0,03	0,00	-0,01	-0,02	0,09	-0,01	0,00	0,01	0,00	0,01
ТР, %	95,71	100,00	99,01	98,11	112,16	99,13	100,00	100,99	100,00	100,99
2015	0,74	1,00	1,00	1,05	0,91	1,16	1,09	1,02	0,96	0,99
АВ	0,07	0,00	0,00	0,01	0,08	0,02	0,00	0,00	0,02	-0,03
ТР, %	110,45	100,00	100,00	100,96	109,64	101,75	100,00	100,00	102,13	97,06
2016	0,89	1,00	1,02	1,04	0,88	1,14	1,10	1,03	0,96	1,01
АВ	0,15	0,00	0,02	-0,01	-0,03	-0,02	0,01	0,01	0,00	0,02
ТР, %	120,27	100,00	102,00	99,05	96,70	98,28	100,92	100,98	100,00	102,02
2017	0,89	1,00	1,00	1,04	0,91	1,13	1,09	1,03	0,98	1,02
АВ	0,00	0,00	-0,02	0,00	0,03	-0,01	-0,01	0,00	0,02	0,01
ТР, %	100,00	100,00	98,04	100,00	103,41	99,12	99,09	100,00	102,08	100,99
2018	0,79	1,00	1,00	1,05	0,88	1,11	1,10	1,05	1,01	1,04
АВ	-0,10	0,00	0,00	0,01	-0,03	-0,02	0,01	0,02	0,03	0,02
ТР, %	88,76	100,00	100,00	100,96	96,70	98,23	100,92	101,94	103,06	101,96
2019	0,77	1,00	1,00	1,05	0,88	1,11	1,09	1,03	1,02	1,05
АВ	-0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,01	-0,02	0,01	0,01
ТР, %	97,47	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	99,09	98,10	100,99	100,96
2020	0,90	1,00	1,01	1,04	0,83	1,15	1,09	1,02	1,01	1,03
АВ	0,13	0,00	0,01	-0,01	-0,05	0,04	0,00	-0,01	-0,01	-0,02
ТР, %	116,88	100,00	101,00	99,05	94,32	103,60	100,00	99,03	99,02	98,10
2021	0,83	1,00	1,04	1,03	0,83	1,17	1,08	1,04	1,01	1,04
АВ	-0,07	0,00	0,03	-0,01	0,00	0,02	-0,01	0,02	0,00	0,01
ТР, %	92,22	100,00	102,97	99,04	100,00	101,74	99,08	101,96	100,00	100,97
2022	0,81	1,00	1,06	1,05	0,79	1,21	1,09	1,05	1,00	1,00
АВ	-0,02	0,00	0,02	0,02	-0,04	0,04	0,01	0,01	-0,01	-0,04
ТР, %	97,59	100,00	101,92	101,94	95,18	103,42	100,93	100,96	99,01	96,15
2023	0,77	1,00	1,09	1,07	0,76	1,24	1,12	1,05	1,01	1,02
АВ	-0,04	0,00	0,03	0,02	-0,03	0,03	0,03	0,00	0,01	0,02
ТР, %	95,06	100,00	102,83	101,90	96,20	102,48	102,75	100,00	101,00	102,00
2012-2023										
АВ	0,05	0,00	0,03	0,02	0,01	0,11	0,01	0,03	0,09	0,04
ТР, %	106,94	100,00	102,83	101,90	101,33	109,73	100,90	102,94	109,78	104,08

Джерело: систематизовано автором за даними [65].

Аналіз дає змогу виділити чотири групи країн. 1. Країни, які мають негативну цінову підтримку національних виробників (Індія, Аргентина), що призводить до уразливості їхніх національних ринків агропродукції та акценту на експорт (РР-). 2. Країни, які не здійснюють цінову підтримку агровиробників (Австралія), що дає змогу агровиробникам самотужки

формуванню конкурентоспроможності власної продукції, але робить таку продукцію уразливою з боку продукції з країн зі значною державною підтримкою (PP0). 3. Країни з помірною ціною підтримкою - Бразилія, Україна, США, Країни ЄС (PP+). Така підтримка дає змогу надати достатню підтримку національним агровиробникам та підвищити конкурентоспроможність національної агропродукції, однак робить уразливим національний агросектор. Відмічаємо ситуацію в Україні у 2022 році, що склалась під впливом економічної кризи. 4. Країни з великою ціною підтримкою - Китай, загалом ОЕСР (PP++). Такі країни деформують конкуренцію на аграрних ринках та надають необґрунтовані конкурентні переваги національним виробникам, захищаючи національні ринки агропродукції та стимулюючи експорт. Однак агровиробники є уразливими та економічно нестійкими без допомоги держави.

Зобразимо нижче матрицю формування моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції (GSCAP), зокрема тваринництва (рис. 4.8).

TSE					PP
TSE-	TSE+/-	TSE+	TSE ++	TSE+++	
PSE		CSE		GSSE	PP-
PSE-		CSE+		GSSE0	PP0
PSE+		CSE0		GSSE+	PP+
PSE++		CSE-		GSSE++	PP++

Рис. 4.8. Матриця формування моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції, зокрема тваринництва

Джерело: власні дослідження.

Враховуючи розроблену матрицю і проведений аналіз, можемо представити коротке запис моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції, зокрема продукції тваринництва, що діє в Україні:

$$\text{GSCAP} = \langle \text{TSE}+/-, \text{PSE}+, \text{CSE}-, \text{GSSE}+, \text{PP}+ \rangle, \quad (4.11)$$

Вважаємо за необхідне для продукції тваринництва змінити модель державної підтримки конкурентоспроможності (GSCHP) з метою підвищення стійкості сектору тваринництва до економічних викликів, а саме:

$$\text{GSCHP} = \langle \text{TSE}++, \text{PSE}+, \text{CSE}0, \text{GSSE}++, \text{PP}+ \rangle, \quad (4.12)$$

Вважаємо доцільним проаналізувати значення «жовтої скриньки» COT для країн, обраних для дослідження в третьому розділі роботи (Аргентина (А), Австралія (Ав), Бразилія (Б), Індія (І), Італія (Іт), Китай (К), Нідерланди (Н), Німеччина (Нм), Польща (П), США, Україна (У)), з урахуванням статистичних даних, наданих Світовою організацією торгівлі. Згідно зі статистичними даними COT, інформацію за країнами ЄС надано разом, що не дає можливості оцінити окремі дані за Італією, Нідерландами, Німеччиною та Польщею. Також відмічаємо наявність статистичних даних тільки за період з 2016 до 2023 року. Отже, аналіз зробимо за період з 2016 до 2023 року за такими країнами (об'єднаннями країн), як-то: Аргентина (А), Австралія (Ав), Бразилія (Б), Європейський Союз (ЄС), Індія (І), Китай (К), США, Україна (У) (табл. 4.8). Позначимо в таблиці країни, що відповідали «de minimis» для свого типу національних економік, зеленим кольором; тих, що не відповідали, – червоним; тих, що не відповідали, але взяли на себе зобов'язання в межах Уругвайського раунду перемовин знизити рівень скриньки, – жовтим.

Аналіз показав, що лише США за період дослідження виконали зобов'язання, взяті на себе в межах Уругвайського раунду перемовин COT, і знизили рівень «жовтої скриньки» нижче 5% вартості виробництва сільгосппродукції у країні.

Таблиця 4.8

Аналіз «жовтої скриньки» СОР за 2016-2023 роки за країнами світу, %

Роки	А	АВ	Б	ЄС	І	К	США	У
2016	13,9	0,2	14,1	13,5	5,3	24,5	4,7	13,2
2017	13,9	0,1	14,2	13,7	5,2	24,5	5,1	13,2
АВ	0,0	-0,1	0,1	0,2	-0,1	0,0	0,4	0,0
ТР, %	100,0	50,0	100,7	101,5	98,1	100,0	108,5	100,0
2018	14,0	0,1	14,3	13,0	1,1	24,6	5,0	13,3
АВ	0,1	0,0	0,1	-0,7	-4,1	0,1	-0,1	0,1
ТР, %	100,7	100,0	100,7	94,9	21,2	100,4	98,0	100,8
2019	14,0	0,2	14,3	13,4	1,1	21,7	4,7	13,3
АВ	0,0	0,1	0,0	0,4	0,0	-2,9	-0,3	0,0
ТР, %	100,0	200,0	100,0	103,1	100,0	88,2	94,0	100,0
2020	14,1	0,2	14,3	13,4	4,8	21,7	5,0	13,3
АВ	0,1	0,0	0,0	0,0	3,7	0,0	0,3	0,0
ТР, %	100,7	100,0	100,0	100,0	436,4	100,0	106,4	100,0
2021	14,1	0,1	14,3	13,3	0,9	21,8	4,8	13,2
АВ	0,0	-0,1	0,0	-0,1	-3,9	0,1	-0,2	-0,1
ТР, %	100,0	50,0	100,0	99,3	18,8	100,5	96,0	99,2
2022	14,1	0,2	20,5	13,6	0,9	22,3	4,4	13,1
АВ	0,0	0,1	6,2	0,3	0,0	0,5	-0,4	-0,1
ТР, %	100,0	200,0	143,4	102,3	100,0	102,3	91,7	99,2
2023	14,1	0,1	20,9	13,9	1,1	24,5	4,7	13,3
АВ	0,0	-0,1	0,4	0,3	0,2	2,2	0,3	0,2
ТР, %	100,00	50,00	101,95	102,21	122,22	109,87	106,82	101,53
2016-2023								
АВ	0,2	-0,1	6,8	0,4	-4,2	0,0	0,0	0,1
ТР, %	101,44	50,00	148,23	102,96	20,75	100,00	100,00	100,76

Джерело: систематизовано автором за даними [66].

Китай критично порушував правила СОР і надавав понад 20% вартості виробництва сільгосппродукції у країні в значенні державної допомоги, що надавала додаткові конкурентні переваги китайським агрофірмам на національному та світовому ринках агропродукції.

Австралія та Індія виконували правила СОР щодо підтримки агровиробників і агропродукції. При цьому, якщо для Австралії це є обґрунтованою стратегією розвитку агросектору, то для Індії така ситуація склалась через акцент на підтримці споживачів за рахунок агровиробників та дефіцит бюджетних коштів.

Аргентина, Бразилія, Європейський Союз та Україна перевищували норми СОР щодо «жовтої скриньки». При цьому ці країни не виконували взяті на себе в межах Уругвайського раунду перемовин СОР зобов'язання.

Особливо критичною є ситуація у Бразилії, що наростила розмір «жовтої скриньки» за період дослідження на 6,8%, та у ЄС, який мав розміри «жовтої скриньки» нарівні з країнами, що розвиваються.

Наведена ситуація є критичною для України та конкурентоспроможності української продукції тваринництва, оскільки на фоні недостатнього рівня конкурентоспроможності продукції тваринництва, що було доведено аналізом за показниками ОЕСР (табл. 4.3-4.7 та табл. Д.1-Д.4, додаток Д), українські виробники продукції тваринництва та державні інституції перебувають під подвійним тиском: з одного боку, від СОТ щодо необхідності зменшення рівня «жовтої скриньки» до 10% вартості виробництва сільгосппродукції у країні (рівень «de minimis» для країн, що розвиваються); а з іншого – з боку ключових конкурентів, що не зменшують розміри «жовтої скриньки», а тільки її нарощують. Особливо великою проблемою є взаємовідносини з Європейським Союзом, який за рахунок порушення конкуренції на власних ринках продукції тваринництва (державна підтримка) зменшує можливості для української продукції тваринництва щодо виходу і закріплення на ринках ЄС. Наведена ситуація потребує внесення змін у державну підтримку продукції тваринництва та розроблення і реалізації нових стратегічних підходів щодо підвищення рівня її конкурентоспроможності на національному та світовому ринках збуту, зокрема з урахуванням нових можливостей, що сформувались під впливом переходу до нових моделей розвитку національних економічних систем, таких як «зелена економіка» та «циркулярна економіка».

Відзначаємо, що Україна не виступає аутсайдером у межах державної підтримки формування конкурентоспроможності агропродукції, порівняно з країнами-лідерами агросектору. Однак як для продукції агровиробництва в цілому, так і для продукції тваринництва зокрема, Україна потребує удосконалення державної підтримки з урахуванням економічних викликів та постійних деформацій на національному та світовому ринках агропродукції через дії окремих країн світу.

Сучасна підтримка державою конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні передбачає: безпосередні програми підтримки виробників продукції тваринництва; спеціалізовані програми підтримки окремих напрямів виробництва продукції тваринництва; загальні напрями підтримки всіх агровиробників в країні, якими можуть користуватись виробники продукції тваринництва. При цьому напрями підтримки змінюються та доопрацьовуються кожен рік.

Спираючись на дані Міністерства аграрної політики та продовольства України, можемо виділити такі напрями державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва у країні (за наявних даних за період з 2019 до 2023 року).

1. Спеціальна підтримка галузі тваринництва, яка з 2020 року почала називатись «Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільгосппродукції». Відмічаємо суттєві коливання рівня такої підтримки у 2019-2023 роках, що набуло відображення у зміні питомої ваги підтримки в загальному рівні державної підтримки агросектору України (2019 рік – 52,17%; 2020 рік – 25,00%; 2021 рік - 34,04%; 2022 рік – 22,07%; 2023 рік – 31,38%). При цьому у 2023 році до напрямку «Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільгосппродукції» належали:

- спеціальна бюджетна дотація на наявні бджолосім'ї, що надається за кошти державного бюджету й визначається державним розпорядником коштів та виконавцем державної програми (Міністерство аграрної політики та продовольства України). Дотацію можуть отримувати фізичні та юридичні особи, що тримають від 10 бджолосімей і які мають відповідну реєстрацію та подали пакет документів. Дотація не може перевищувати 60 тис. грн на одного отримувача;

- спеціальна бюджетна дотація на приріст поголів'я корів власного відтворення надається за кошти державного бюджету. Розпорядником коштів є Міністерство аграрної політики та продовольства України. Дотація

надається тільки юридичним особам, що подали відповідні документи до обласних державних адміністрацій у розмірі 30 тис. грн за одну корову;

- спеціальна бюджетна дотація на утримання кізочок, конематок, ярок, вівцематок надається як фізичним, так і юридичним особам на основі підготовленого та поданого пакету документів до обласних державних адміністрацій. Бюджетна дотація надається за кошти державного бюджету. Розпорядником коштів виступає Міністерство аграрної політики та продовольства України. Розмір дотації – 1 тис. грн за одну тварину;

- часткова компенсація вартості будівництва та/або реконструкції тваринницьких ферм і комплексів надається ФОП та юридичним особам Міністерством аграрної політики та продовольства України на основі пакету документів. Подавачі заяв можуть розраховувати на 50% компенсацію вартості будівництва за кошти бюджету (для сільськогосподарських кооперативів – 70%);

- часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, бджіл, сперми та ембріонів здійснюється за кошти державного бюджету на основі подачі пакету документів до Мінагрополітики України. На відшкодування можуть розраховувати всі суб'єкти господарювання, що відповідають визначеним умовам. При цьому за кожний різновид племінних тварин, бджіл, сперми та ембріонів встановлюється гранична сума відшкодування.

2. Грантова підтримка бізнесу: грант на власну справу в розмірі до 250 тис. грн (для Харківської області – до 500 тис. грн) через Державні центри зайнятості за наявності затвердженого бізнес-плану та утворення хоча б одного робочого місця; грант на виробництво переробної промисловості до 8 млн грн через затвердження в Міністерстві економіки України за наявності затвердженого бізнес-плану та за умови оплати не менше 50% вартості проєкту з власних коштів і утворення хоча б 5 робочих місць; грант для ветеранів та членів їхніх сімей до 1 млн. грн. через Державні центри

зайнятості за наявності затвердженого бізнес-плану й виконання встановлених умов отримання гранту.

3. Надання кредитів фермерським господарствам за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» на суму до 50 млн грн на строк до 3-5 років з можливістю зменшити відсоткові ставки за утворені робочі місця. Цілі кредитування обмежені. Видача кредитів здійснюється через банки, що є партнерами державної програми.

4. Надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізми доплати на користь застрахованих осіб (ЄСВ). При цьому фермерське господарство не повинно бути юридичною особою. Виплати здійснюються через територіальні органи Державної податкової служби України за кожного члена сімейного фермерського господарства за наявності подачі відповідного пакету документів і дотримання умов отримання підтримки.

5. Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів (часткова компенсація сплачених відсотків за кредит). Можуть скористатись юридичні особи та фізичні особи-підприємці, що займаються тваринництвом. Компенсація здійснюється за рахунок бюджетних коштів Міністерством аграрної політики та продовольства України (розпорядник коштів). Компенсація відсотків за кредитами здійснюється у розмірі 1,5 облікові ставки НБУ на дату нарахування, але не вище, ніж відсотки за кредитним договором, за мінусом 5%.

6. Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств, куди відносять:

- спеціальну бюджетну дотацію на утримування корів молочного напрямку продуктивності для фермерських господарств, у власності яких перебуває від п'яти корів. Дотація отримується з бюджетних коштів за умови подання відповідного пакету документів через Державний аграрний реєстр. Розпорядником коштів є Міністерство аграрної політики та продовольства

України. Сума дотації на 1 корову – 5300 грн. Загальна сума дотації не може перевищувати 530 тис. грн;

- фінансову підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на придбання вітчизняного обладнання (до 70% вартості, але не більше 3 млн. грн.) за наявності поданого пакету документів через уповноважені банки. Підтримка здійснюється за бюджетні кошти. Розпорядником коштів є Міністерство економіки України;

- часткову компенсацію вартості придбаної сільгосптехніки та обладнання вітчизняного виробництва, за визначеним Мінагрополітики України переліком техніки і обладнання, у розмірі 25% від вартості (для фермерських господарств додатково 15%). Компенсація здійснюється за умови подання відповідного пакету документів за бюджетні кошти. Розпорядником коштів є Міністерство аграрної політики та продовольства України;

- часткову компенсацію витрат, пов'язаних із наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами. Компенсацію можуть отримати юридичні особи, ФОПи та сімейні фермерські господарства. Компенсується до 90% вартості відповідних послуг, але сума не має перевищувати 10 тис. грн. Компенсація виплачується через уповноважені банки за умови подання до них пакету відповідних документів. Компенсація здійснюється за бюджетні кошти. Розпорядником коштів є Міністерство економіки України [67].

Наголошуємо, що Україна потребує реформування державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва за такими напрямками.

1. Розроблення та запровадження стратегії підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції тваринництва на національному, міжнародних та світовому ринках з урахуванням диспаритетів, що діють на цих ринках, і економічних викликів.

2. Трансформація підтримки з урахуванням побудови моделі зеленої циркулярної економіки в Україні.

3. Забезпечення національної, економічної та продовольчої безпеки країни.

4. Виважена імплементація закордонного досвіду державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва на основі максимально вивчення закордонного досвіду як економічно розвинутих країн, так і країн, що розвиваються.

5. Акцент у підтримці на показник GSSE ОЕСР та «зелену» скриньку COT із дотриманням зобов'язань Уругвайського раунду перемовин.

6. Зміщення акцентів на інноваційні розробки та інноваційний розвиток, а також запровадження цифрових технологій у виробництво продукції тваринництва.

7. Розвиток соціально орієнтованих та соціальних підприємств, що є виробникпир продукції тваринництва.

8. Розроблення та запровадження адекватних методик оцінки конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному, міжнародних та світовому ринках збуту з урахування диспаритетів, що діють на цих ринках, і економічних викликів.

9. Формування ефективної, адресної та інклюзивної державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва [68].

10. Усунення диспаритетів під час виробництва та збуту продукції тваринництва з акцентом на підтримці малих фермерських господарств та нарощуванні експорту.

11. Забезпечення додаткових конкурентних переваг для національних виробників продукції тваринництва на національному, міжнародних та світовому ринках збуту з урахування диспаритетів, що діють на цих ринках, і економічних викликів.

Відмічаємо покращення державної підтримки з формування конкурентоспроможності агропродукції в Україні, водночас констатуємо

наявність значних проблем як за продукцією агросектору загалом, так і за продукцією тваринництва зокрема. Наголошуємо на необхідності реформування державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні з метою збільшення конкурентних переваг вітчизняних виробників (продукції) на національному, міжнародних та світовому ринках збуту з урахування диспаратів, що діють на цих ринках, і економічних викликів.

Висновки до розділу 4

За результатами дослідження особливостей формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах надзвичайних викликів та власного доробку автора зроблено такі висновки.

1. Розкрито ключове значення інноваційних цифрових інструментів у межах підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва на сучасних ринках збуту, що було спричинено еволюцією підходів до ведення бізнесу в секторі тваринництва. Проведено компаративне оцінювання інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва.

2. На основі визначення ключових проблем щодо запровадження й використання цифрових технологій у тваринництві було розроблено та запропоновано для використання три алгоритми розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві з метою підвищення конкурентоспроможності продукції на: макро-, мезо-, мікрорівнях.

3. Виявлено детермінанти впливу на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні та запропоновано їхній поділ на: макродетермінанти (МА), що мають вплив на рівні держави (дев'ять макродетермінант); мезодетермінанти (МЕ), що мають вплив на рівні галузі та ринку (десять мезодетермінант); мікродетермінанти (МІ), що мають вплив на рівні окремих підприємств-виробників продукції (дев'ять мікродетермінант). Проведено оцінювання впливу виявлених детермінант на

ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні (негативна, нейтральна, позитивна).

4. На основі оцінювання впливу виявлених детермінант на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні та використання системної динаміки було розроблено модель формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, що враховує конкурентоспроможність продукції, конкурентоспроможність окремих підприємств, конкурентоспроможність галузі та конкурентоспроможність країни. Окрема було наведено схему концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, що базується на конкурентоспроможності продукції тваринництва.

5. Оцінено рівень та якість державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні в умовах економічних викликів на основі використання показників ОЕСР (Сукупна підтримка (Total support estimate - TSE); Пряма підтримка виробників (Producer support estimate -PSE); Підтримка споживачів (Consumer support estimate - CSE); Загальна підтримка послуг (General services support estimate - GSSE); Захист виробника (Producer protection – PP)) та COT («зелена», «жовта» та «синя» скриньки). Розроблено матрицю формування моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції (GSCAP), зокрема тваринництва, а також наведено кортежний запис моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції, зокрема продукції тваринництва, що діє в Україні ($GSCAP = \langle TSE+/-, PSE+, CSE-, GSSE++, PP+\rangle$), та розроблено нову модель державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні (GSCHP) з метою підвищення стійкості сектору тваринництва економічним викликам ($GSCHP = \langle TSE++, PSE+, CSE0, GSSE++, PP+\rangle$).

6. На основі даних Міністерства аграрної політики та продовольства України розкрито напрями державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва у країні. Виявлено

напрями реформування державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні.

Основні результати дослідження опубліковані в наукових працях автора [17, 18, 22, 23, 45, 50, 71].

Список використаних джерел до Розділу 4

1. Juraev B., Mamirov K. The Use of Digital Technologies in the Modernization of Animal Husbandry. *International Journal of Business Diplomacy and Economy*. 2022. Vol. 1(3). P. 44–49. DOI: <https://doi.org/10.51699/ijbde.v1i3.129>

2. Baker D., Jackson E. L., Cook S. Perspectives of digital agriculture in diverse types of livestock supply chain systems. *Making sense of uses and benefits. Front. Vet. Sci.* 2022. № 9. DOI: [10.3389/fvets.2022.992882](https://doi.org/10.3389/fvets.2022.992882)

3. Manyika J., Ramaswamy S., Khanna S., Sarrazin H., Pinkus G., Sethupathy G. Digital America: A Tale of the Haves and Have-Mores. McKinsey Global Institute. 2015. 125 p. URL: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/technology> (last accessed: 10.02.2024).

4. Blackburn S., Gartner D., Freeland M., Kelley A., Pickover S., Thomassian S. Digital Australia: Seizing the Opportunity from the Fourth Industrial Revolution. McKinsey and Company. 2017. 164 p. URL: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured> (last accessed: 10.02.2024).

5. Burwood-Taylor L., Leclerc R., Chauhan R. AgFunder AgriFoodTech Investment Report. 2024. URL: <https://agfunder.com/research/agfunder-global-agrifoodtech-investment-report-2024/> (last accessed: 10.02.2025).

6. Gabriel A., Gandorfer M. Adoption of digital technologies in agriculture - an inventory in a european small-scale farming region. *Precision Agriculture*. 2023. Vol. 24. P. 68–91. DOI: [10.1007/s11119-022-09931-1](https://doi.org/10.1007/s11119-022-09931-1)

7. Lazebnyk L., Voitenko V. Digital technologies in agricultural enterprise management. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. 2021. Vol. 6 (41). P. 203–210.

8. Кичко І., Забаштанський М. Новітні підходи до залучення персоналу бізнес-структур в умовах цифрової економіки : економічна та соціальна ефективність. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 3(31). DOI: 10.25140/2411-5215-2022-3(31)-7-18

8. Vacca-Acosta J., Gómez-Caicedo M. I., Gaitán-Angulo M., Robayo-Acuña P., Ariza-Salazar J., Mercado Suárez Á. L., Alarcón Villamil N. O. The impact of digital technologies on business competitiveness: a comparison between Latin America and Europe. *Competitiveness Review*. 2023, Vol. 33(7). DOI: 10.1108/CR-10-2022-0167

8. Гоголя О. П., Кудінова І. П. Соціальна відповідальність бізнесу: монографія / Кабінет Міністрів України ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Ніжин : Лисенко М. М., 2011. 175 с.

8. Деліні М. М. Соціально-економічна відповідальність підприємництва в системі соціальної відповідальності бізнесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 16(1). С. 84–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_16%281%29__21 (дата звернення: 10.02.2024).

9. Shepherd M., Turner J. A., Small B., Wheeler D. Priorities for science to overcome hurdles thwarting the full promise of the 'digital agriculture' revolution. *J Sci Food Agric*. 2020. Vol. 100(14). P. 5083-5092. DOI: 10.1002/jsfa.9346

10. Groher T., Heitkämper K., Umstätter C. Digital technology adoption in livestock production with a special focus on ruminant farming. *Animal*. 2020. Vol. 14(11). DOI: 10.1017/S1751731120001391

11. Ветфактор. «Смарт» ідеї для свинарства. 2023. URL: <https://www.vetfactor.com/ua/news/smart-idei-dlya-svinarstva> (дата звернення: 10.02.2024).

12. Синявіна Ю., Бутенко Т. Перспективи розвитку галузі тваринництва в умовах цифровізації. *Економічний аналіз*. 2021. Т. 31(1). С. 178–185.

13. Горобець Н. М. Цифрові технології в системі стратегічного управління аграрними підприємствами. *Агросвіт*. 2022. № 1. С. 36–43.

14. Конкурентні переваги та конкурентоспроможність цифрових підприємств. *Базові аспекти цифровізації та їх правове забезпечення* : монографія / К. В. Єфремова, Д. І. Шматков, В. П. Кохан та ін. ; за ред. К. В. Єфремової. Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021 URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Tsyfrovizatsiya21/Part_15.pdf (дата звернення: 10.02.2024).

15. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 493 с.

15. Мороз П. ІТ-технології у тваринництві: рано чи пізно. *Агропрофі*. 2020. URL: <http://www.agroprofi.com.ua/statti/1826-it-2> (дата звернення: 10.12.2024).

16. Канівець Х. О., Коробченко А. О., Проценко С. В., Работинський А. М., Левченко М. В. Тенденції розвитку галузі тваринництва в умовах цифрової трансформації. *Таврійський науковий вісник*. 2021. № 121. С. 133–139. DOI: 10.32851/2226-0099.2021.121.19

17. Перегуда Ю. А. Цифрові інструменти підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2022. Вип. 2(92). С. 38–46.

18. Перегуда Ю. А. Підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах цифрової економіки. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. 2023. Вип. 1(68). С. 16–22. DOI: 10.32689/2523-4536/68-3

19. Zghurska, O., Korchynska, O., Rubel, K., Kubiv, S., Tarasiuk, A., & Holovchenko, O. (2022). Digitalization Of The National Agro-Industrial Complex: New Challenges, Realities And Prospects. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 6(47). P. 388–399. DOI: 10.55643/fcaptp.6.47.2022.3929
20. Wang Z., Shadpour S., Chan E., Rotondo V., Wood K. M., Tulpan D. Applications of machine learning for livestock body weight prediction from digital images. *Journal of Animal Science*. 2021. Vol. 99(2). DOI: 10.1093/jas/skab022
21. Groher T., Heitkämper K., Umstätter C. Digital technology adoption in livestock production with a special focus on ruminant farming. *Animal*. 2020. Vol. 14(11). DOI: 10.1017/S1751731120001391
22. Перегуда Ю. А. Фінансовий потенціал підприємств тваринництва в аграрному секторі України: тенденції та перспективи. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 8(26). С. 121–139. DOI: 10.52058/2786-6300-2024-8(26)-121-139
23. Перегуда Ю. А. Оцінка економічного впливу цифрових маркетингових кампаній на прибутковість підприємств тваринництва в аграрному секторі України. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 8(36). С. 341–356.
24. IMD. Methodology in a nutshell. URL: <https://www.imd.org> (last accessed: 10.02.2024).
25. IMD. Digital Ranking. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness-ranking> (last accessed: 10.02.2024).
26. Ritchie H., Rosado P. and Roser M. Meat and Dairy Production. *Our World In Data*. (This page was first published in August 2017 and last revised in December 2023). URL: <https://ourworldindata.org/meat-production> (last accessed: 10.02.2024).

27. Mordor Intelligence. Meat industry size & share analysis – growth trends & forecasts (2023–2028). URL: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/global-live-stock-and-meat-market-industry> (last accessed: 10.02.2025).

28. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Стратегія розвитку агропромислового комплексу. URL: <https://minagro.gov.ua/investoram/strategiya-rozvitku-agropromislovogo-kompleksu> (дата звернення: 11.02.2024).

29. Державна служба статистики України. Валовий внутрішній продукт. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.02.2024).

30. Державна служба статистики України. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.02.2025).

31. Мінфін. Зовнішній державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/debtgov/foreign/2023> (дата звернення: 11.02.2024).

32. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.02.2025).

33. Державна служба статистики України. Структура зовнішньої торгівлі послугами за видами. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.02.2024).

34. Державна служба статистики України. Зайнятість та безробіття. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.02.2024).

35. Мінфін. ВВП на душу населення. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp> (дата звернення: 11.02.2024).

36. Нечипоренко О. М. Управління ризиками глобальних змін клімату в агропромисловому комплексі України. *Економіка АПК*. 2020. № 4. С. 6–12. DOI: 10.32317/2221-1055.202004006

36. Nyukorong R. Conducting Market Research: An Aid to Organisational Decision Making. *European Scientific Journal*. 2017. Vol. 13(10). P. 1–17.

37. Національний банк України. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates> (дата звернення: 11.02.2024).

37. Швець Н., Полагнин Д. Теорії курсоутворення як основа політики обмінного курсу. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2019. № 2(35-36). DOI: 10.18371/2221-755x2-3(35-36)2019193922

38. FAO. Land use statistics and indicators. URL: <https://www.fao.org/3/cb6033en/cb6033en.pdf> (last accessed: 10.02.2024).

39. Сталінська І. В., Хандогіна О. В. Поводження з побутовими відходами : конспект лекцій для студентів 1 та 2 курсу всіх форм навчання спеціальності 183 – Технології захисту навколишнього середовища. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 84 с.

40. Державна служба статистики України. Витрати на інновації за видами економічної діяльності. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.02.2024).

41. Державна служба статистики України. Кількість інноваційно активних підприємств за видами економічної діяльності. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.02.2024).

42. FinTech Insider. Вартість українських стартапів у 2022 році оцінили в 23,3 млрд євро. 2022. URL: <https://fintechinsider.com.ua/vartist-ukrayinskyh-startapiv-u-2022-roczy-oczinyly-v-233-mlrd-yevro> (дата звернення: 11.02.2024).

43. Слово і Діло. Скільки патентів зареєстрували в Україні за 11 років. 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/15/infografika/suspilstvo/skilky-patentiv-zareyestruvaly-ukrayini-11-rokiv> (дата звернення: 11.02.2025).

44. Щербак В. В. Методологія дослідження кон'юнктури товарного ринку. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Вип. 2(02). С. 30–35.

44. Шинкарук Л. В. Структурний і соціальний аспекти оцінки пропорційності та диспропорційності в економіці. *Економічний вісник*. 2014. № 4. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2014/4/EV20144_071-078.pdf (дата звернення: 11.02.2024).

45. Перегуда Ю. А. Кон'юнктура українського ринку продукції тваринництва. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. 2022. Вип. 3(66). С. 39–45.

46. Оболенцева Л. В. Кон'юнктурні дослідження галузевого ринку : підручник. Харків : ХНАМГ, 2010. 249 с.

47. Данько Ю. І. Формування конкурентної галузевої структури підприємства з врахуванням кон'юнктури на ринку агропродовольчої продукції. *Механізм регулювання економіки*. 2016. № 2. С. 51–59.

48. Вашків О. Економіка галузевих ринків. Опорний конспект лекцій. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/> (дата звернення: 11.02.2024).

49. Андрейченко А. В., Горбаченко С. А., Грінченко Р. В., Карпов В. А., Кучеренко В. Р. Аналіз ринкової кон'юнктури : навчальний посібник. Одеса : ОНЕУ, 2014. 345 с.

49. Tytarchuk I., Nehoda Y., Shalyhina I., Bazhanova N., Horbachova O., Rybina L. Innovations Financing in the Agricultural Sector. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET)*. 2020. Vol. 11(4). URL: <http://www.iaeme.com/IJARET/issues.asp?JType=IJARET&VType=11&IType=4> (last accessed: 10.02.2024).

50. Перегуда Ю. А. Формування інформаційно-комунікаційного простору підприємств тваринництва. *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку* : II Міжнародна науково-практична конф., 25–26 лист. 2022 р., м. Одеса. Львів-Торун : Liha-Pres, 2022. С. 245–249. DOI: 10.36059/978-966-397-281-7-70

51. Косова Т. Д., Афанас'єва І. І., Деркач О. С. Обліково-контрольне забезпечення легалізації трудових відносин та заробітної плати на підприємствах аграрного сектора економіки. *Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління»*. 2021. Вип. 50. С. 67–78. DOI: 10.32703/2664-2964-2021-50-67-78

51. Wang L. Economic Analysis of Animal Husbandry Based on System Dynamics. *Computational Intelligence and Neuroscience*. 2022. DOI: 10.1155/2022/5641384

52. OECD. Agricultural financial support 2024. Paris : OECD Publishing, 2024. DOI: 10.1787/6ea85c58-en

53. OECD. Producer protection (indicator) 2024. Paris : OECD Publishing, 2024. DOI: 10.1787/f99067c0-en

54. Мельник Т. М., Головачова О. С. Оцінка державної підтримки аграрного сектору України. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 3. С. 169–184.

55. World Trade Organization. Agreement on Agriculture. URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag_01_e.htm#articleVI (last accessed: 10.02.2024).

56. World Trade Organization. Domestic support in agriculture: The boxes. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agboxes_e.htm (last accessed: 10.02.2024).

57. OECD. Total support (TSE), % of GDP. URL: <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm#indicator-chart> (last accessed: 10.02.2025).

58. OECD. Total support (TSE), Million US dollars. URL: <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm#indicator-chart> (last accessed: 10.02.2024).

59. OECD. Producer support (PSE), % of gross farm receipts. URL: <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm#indicator-chart> (last accessed: 10.02.2024).

60. OECD. Producer support (PSE), Million US dollars. URL: <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm#indicator-chart> (last accessed: 10.02.2024).

61. OECD. Consumer support (CSE), % of agricultural consumption. URL: <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm#indicator-chart> (last accessed: 10.02.2024).

62. OECD. Consumer support (CSE), Million US dollars. URL: <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm#indicator-chart> (last accessed: 10.02.2024).

63. OECD. General services support (GSSE), % of total agricultural support. URL: <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm#indicator-chart> (last accessed: 10.02.2024).

64. OECD. General services support (GSSE), Million US dollars. URL: <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm#indicator-chart> (last accessed: 10.02.2024).

65. OECD. Producer protection. Total, Ratio. URL: <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm#indicator-chart> (last accessed: 10.02.2024).

66. The World Trade Organization. WTO STATS. URL: <https://stats.wto.org> (last accessed: 10.02.2024).

67. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Звіт щодо отримувачів державної підтримки в галузі АПК. 2021. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/zvit-shchodo-otrimuvachiv-derzhavnoyi-pidtrimki-v-galuzi-apk> (дата звернення: 11.02.2024).

68. Lemishko O. O. Methodological tools of budget financing of the agricultural sector of the economy. *Bioeconomics & Agrarian Business*. 2020. Vol. 11(3). P. 57–68. DOI: 10.31548/bioeconomy2020.03.057

69. Кваша С. М., Голомша Н. Є. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку. *Економіка АПК*. 2006. № 5. С. 99–104.

70. Кваша С.М., Лука О.Ф. Конкурентоспроможність вітчизняної аграрної продукції в умовах вступу України до СОТ. *Економіка України*. 2003. № 10. С. 79-85.

71. Serhii Arefiev, Iryna Zhyhlei, Yuliia Pereguda, Nataliia Kryvokulska, Mariya Lushchuk. The use of Digital Technologies to Ensure Environmental Safety in the Context of the Green Economy Development . *REVISTA DE LA UNIVERSIDAD DEL ZULIA*. 3ª época. Año 15, N° 42, 2024 Pp. 353-369 DOI: <https://doi.org/10.46925//rdluz.42.20353>

72. Саблук П.Т. Про концентрацію державної підтримки на здійснення заходів з впровадження сучасних технологій сільськогосподарського виробництва конкурентоспроможної продукції та виробництво соціально значущих видів сільськогосподарської продукції з врахуванням вимог СОТ. *Матеріали доповіді на Відділені аграрної економіки та земельних відносин УААН*, м. Київ, 26.10.2007 р. К.: 2007. 13 с

73. Сеперович Н. Оптова торгівля та формування продовольчих ринків в Україні. *Актуальні питання аграрної політики: зб. робіт 2002-2003 рр. 2003. С. 292-340.*

74. Топіха В.І. Формування ринку тваринницької продукції в Україні: проблеми та перспективи. *МДАУ*, 2004. 221 с.

75. Янчевський Р.В. Демпінговий імпорт агропродовольчої продукції в Україну: можливість виникнення та шляхи запобігання. *Агроінком*. 2006. № 1. С. 16-19.

РОЗДІЛ 5. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІ

5.1. Трансформація формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах розвитку циркулярної зеленої економіки

Розвиток світової, міжнародних та національних економічних і соціальних систем призводить до змін формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. Українські підприємства тваринництва та продукція тваринництва мають шукати можливості для збільшення обсягів виробництва та постачання продукції на національний і закордонні ринки збуту в умовах жорсткої (в Україні та країнах, що розвиваються) та наджорсткої (в економічно розвинутих країнах) конкуренції. У цих умовах важливою є швидка адаптація до зміни сучасної парадигми розвитку економічних систем на макро- (світова, міжнародна та національна економіки), мезо- (галузеві та регіональні економіки) та мікро- (економіка окремого підприємства (об'єднання підприємств) та домашніх господарств) рівнях.

Цифрова економіка включає розвиток інноваційних технологій, впровадження цифровізації в промисловий розвиток і бізнес-процеси. Розвиток цифровізації здійснюється у двох напрямках: розвиток та підвищення ефективності інноваційного розвитку електронної промисловості та стимулювання розвитку компаній, що надають послуги у сфері цифрових технологій. Важливість впровадження цифрової економіки пояснюється глобальними тенденціями у цьому напрямі, які спрямовані на реалізацію масштабних проєктів з цифровізації секторів економіки, сприяння створенню цифрових робочих місць у цих сферах та підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств.

Відмічаємо поступовий перехід від індустріальної, лінійної, екологічно небезпечної економіки до циркулярної зеленої економіки, що критично змінює умови формування конкурентоспроможності продукції тваринництва українських підприємств. Саме у строк до 2035-2050 років (це плановий термін переходу до циркулярної зеленої економіки в більшості розвинутих країн [1]) будуть відбуватись суттєві зміни на ринках збуту продукції, зокрема продукції тваринництва. Країни, національні галузі економіки та підприємства, що зможуть першими адаптуватись до зміни парадигми розвитку економічних систем, отримають додаткові конкурентні переваги та можливості для розвитку. Окремо відмічаємо соціальні та суспільні зміни, що супроводжують перехід до циркулярної зеленої економіки, а саме максимальну підтримку суспільства, окремих суспільних груп та споживачів підприємств та їхньої продукції, що почали перехід на модель циркулярного зеленого розвитку.

Важливо під час переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку в контексті формування конкурентоспроможності продукції враховувати поточний стан справ на світовому, міжнародному та національному рівнях.

Відзначаємо нагальність проблеми переходу на циркулярну зелену модель розвитку світової, міжнародних, національних, регіональних, галузевих економічних систем та окремих суб'єктів підприємницької діяльності [2]. Сучасний стан розвитку економічних систем на різних рівнях функціонування характеризується такими ключовими цифрами: близько 30% усього продовольства не використовується, а викидається на смітники; рівень використання ресурсів Землі складає 160% у рік; за період з 2008 до 2023 року рівень виробництва одягу зріс майже на 200%, але строк використання одягу за цей період скоротився майже на 50%; зі 100 млрд тон ресурсів, що використовує людство на рік, 60% перетворюється на викиди парникових газів або відходи; більше 80% населення світу живе в умовах екологічного дефіциту [2]. Згідно зі звітом «The Circularity Gap Report 2023», у 2023 році

світова економіка була лише на 7,2% циркулярною, натомість у 2020 році ця цифра складала 8,6%, а у 2018 році – 9,1%. Якщо не змінити ситуацію, то до 2050 року людство буде використовувати 170-184 млрд тон ресурсів. Натомість перехід на циркулярну зелену модель розвитку дасть змогу скоротити використання ресурсів мінімум на 30% [3].

Уявлення про перехід на циркулярну зелену модель розвитку на рівні країн та регіонів світу дає Глобальний індекс зеленої економіки (The Global Green Economy Index – GGGI), що дає змогу порівняти значення індексу за країнами-лідерами, країнами-аутсайдерами кожного регіону у 2005 та 2023 роках й економічно розвинутими країнами і країнами із великою економікою, а також визначити значення й місце України в цей проміжок часу (табл. 5.1). Відзначаємо, що GGGI розраховується не за всіма країнам світу, особливо багато країн залишається неохопленими в Африці та Океанії, що не дає змоги повністю оцінити перехід на циркулярну зелену модель розвитку світової економічної системи, однак не заважає зробити висновки щодо стану справ в Україні та її місця серед інших країн світу, зокрема у Європі.

Оцінювання показало, що є значний розрив між країнами щодо значення Глобального індексу зеленої економіки. При цьому економічний розвиток країни не має визначального впливу щодо переходу на циркулярну зелену модель розвитку, так Мексика у 2023 році випереджала за рівнем GGGI багато більш економічно розвинутих країн, а США та Ізраїль були в середині переліку країн за рівнем Глобального індексу зеленої економіки.

Загалом можна відмітити, що Європа та її країни є лідерами щодо GGGI, а інші регіони світу мають значні проблеми щодо переходу на циркулярну зелену модель розвитку, де найбільш критична ситуація склалася в Африці та Азії. Ще однією тенденцією є зниження рівня Глобального індексу зеленої економіки в низці країн-лідерів за період дослідження, водночас країни-аутсайдери нарощують значення Індeksu (Африка, Азія, Океанія).

Таблиця 5.1

Оцінювання світової, міжнародної та національної економічних систем щодо переходу на циркулярну зелену модель розвитку у 2005-2023 роках

Регіон/країна	Рік та місце країни у регіоні		Абс. відхилення
	2005	2023	
Африка			
Кабо-Верде	58,20 (1)	47,18 (5)	-11,02
Танзанія	37,63 (9)	55,56 (1)	17,93
Нігер	20,69 (24)	24,49 (24)	3,80
Максимальне значення GGGI у Африці	58,20	55,56	-2,64
Мінімальне значення GGGI у Африці	20,69	24,49	3,80
Америка			
США	58,60 (1)	60,31 (2)	1,71
Мексика	58,41 (2)	61,64 (1)	3,23
Тринідад і Тобаго	29,56 (20)	30,29 (20)	0,73
Максимальне значення GGGI в Америці	58,60	61,64	3,04
Мінімальне значення GGGI в Америці	29,56	30,29	0,73
Азія			
Японія	66,00 (1)	61,83 (1)	-4,17
Китай	52,07 (6)	58,33 (3)	6,26
Ізраїль	52,11 (5)	49,24 (10)	-2,87
Індія	40,88 (14)	43,54 (14)	2,66
Узбекистан	19,87 (33)	25,83 (33)	5,96
Максимальне значення GGGI в Азії	66,00	61,83	-4,17
Мінімальне значення GGGI в Азії	19,87	25,83	5,96
Океанія			
Нова Зеландія	58,08 (1)	56,33 (1)	-1,75
Австралія	50,12 (2)	53,67 (2)	3,55
Максимальне значення GGGI в Океанії	58,08	56,33	-1,75
Мінімальне значення GGGI в Океанії	50,12	53,67	3,55
Європа			
Данія	74,64 (1)	76,77 (2)	2,13
Швеція	73,17 (2)	78,72 (1)	5,55
Німеччина	68,08 (7)	75,83 (4)	7,75
Франція	65,10 (12)	68,85 (17)	3,75
Італія	66,28 (9)	68,06 (19)	1,78
Україна	50,87 (30)	51,31 (33)	0,44
Ісландія	27,60 (38)	52,23 (31)	24,63
Мальта	38,06 (36)	31,76 (38)	-6,3
Максимальне значення GGGI в Європі	74,64	78,72	4,08
Мінімальне значення GGGI в Європі	27,60	31,76	4,16
Максимальне значення GGGI в світі	74,64	78,72	4,08
Мінімальне значення GGGI в світі	19,87	24,49	4,62

Джерело: систематизовано автором за даними [4].

Найбільші та найпотужніші національні економіки у світі не є лідерами за GGGI, що є проблемою, але залишає додаткові шанси для інших країн світу в межах конкурентної боротьби. Важливо, що за період дослідження частина країн світу суттєво наростила значення Глобального індексу зеленої економіки (Танзанія + 17,93; Ісландія + 24,63; Німеччина + 7,75), що вказує на можливість суттєво прискорити перехід циркулярну зелену модель розвитку.

Україна упродовж усього періоду дослідження перебувала серед країн-аутсайдерів у Європі, погіршивши свою ситуацію у 2023 році. Однак загалом Україна протягом усього періоду дослідження посідає місце у середині переліку країн світу, згідно з Глобальним індексом зеленої економіки, поступово втрачаючи своїх позиції.

Наведена ситуація є негативною та потребує розв'язання, оскільки взявши курс на вступ до Євросоюзу, Україна виявилася не готовою до конкурентної боротьби у Європі. З іншого боку, країна має додаткові можливості для конкуренції в інших частинах світу, навіть у економічно розвинутих країнах. Наголошуємо, що тваринництво є одним із найбільших світових забруднювачів навколишнього середовища й генерує більше 60% парникових газів, що утворюються в сільському господарстві [5]. Водночас саме підприємства тваринництва можуть суттєво прискорити перехід на циркулярну зелену модель розвитку економічних систем (світова, міжнародні, національні, галузеві, регіональні), а також сформувати значний синергетичний ефект від власного переходу на циркулярну зелену модель розвитку для економічних систем різного рівня, що дасть змогу трансформувати процеси формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Відмічаємо важливість переходу на циркулярну зелену модель розвитку українських підприємств тваринництва для національної економіки, галузі та регіонів країни, оскільки тваринництво генерує до 3 млн тон відходів у країні, що складає близько 1% усіх відходів держави [6]. Також

відмічаємо значні невикористані можливості для країни та підприємств тваринництва в межах функціонування підприємств тваринництва за індустріальною лінійною традиційною моделлю розвитку, зокрема щодо формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

У цих умовах швидкий перехід українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку дасть змогу отримати значні переваги для країни на макро- (національна економіка), мезо – (галузева та регіональна економіка) та мікро- (економіка окремих підприємств та домашніх господарств) рівнях.

Варто визначити низку переваг переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку для національної економічної системи, зокрема: підвищення конкурентоспроможності економіки країни; зростання темпів розвитку; підвищення інноваційності та екологічності економіки; зменшення витрат ресурсів; підвищення інвестиційної привабливості; зростання енергоефективності; підвищення рівня використання вторинних джерел енергії; розвиток трудових ресурсів та робочої сили.

Для української галузі тваринництва серед переваг переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку варто назвати такі: зростання конкурентоспроможності на національному та світовому ринках; підвищення інвестиційної привабливості; зростання ефективності використання ресурсів, зокрема трудових; вигреш конкурентної боротьби за ресурси та інвестиції; збільшення інновацій; зростання екологічної безпеки; збільшення доходів та прибутків; формування додаткових джерел енергетичних ресурсів.

Регіони України отримають такі переваги від переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку: зростання конкурентоспроможності; збільшення економічних можливостей; зростання привабливості для населення; отримання додаткових джерел альтернативної енергії; покращення екологічної ситуації; додаткова зайнятість населення;

залучення інвестицій та інновацій; зменшення витрат ресурсів; скорочення рівня відходів та витрат на їхню утилізацію.

Для окремих підприємств тваринництва (об'єднань підприємств) від переходу на циркулярну зелену модель розвитку зафіксовано такі переваги: відкриті нові ринки збуту для продукції; отримання критично важливих конкурентних переваг на ринках збуту продукції, особливо економічно розвинутих країн; формування лояльної до продукції бази споживачів; збільшення інвестиційної привабливості; нарощування інноваційного потенціалу; зменшення витрат ресурсів; отримання додаткових джерел альтернативної енергії; зменшення відходів та витрат на їхню утилізацію; отримання підтримки від суспільства та окремих суспільних груп; виграш конкурентної боротьби за трудові ресурси; зростання доходів та прибутків.

Окремі домашні господарства в Україні отримують такі переваги від переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку: підвищення екологічної безпеки; доступ до додаткових джерел альтернативної енергії; додаткові можливості з працевлаштування; зменшення кількості промислового сміття.

Перехід українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку несе в собі не тільки переваги, а й проблеми, а також має певні недоліки для країни на макро- (національна економіка), мезо – (галузева та регіональна економіка) та мікро- (економіка окремих підприємств та домашніх господарств) рівнях. З-поміж недоліків та проблем переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку для національної економічної системи варто назвати такі: зростання інвестиційних витрат та деформація інвестиційних потоків; необхідність суттєвої перебудови інфраструктури та національних економічних інститутів; поява інституційних пасток; значні витрати на здійснення переходу всіх суб'єктів національної економіки; зростання ризиків, зокрема стратегічного розвитку; необхідність внесення суттєвих змін до законодавчої бази, зокрема щодо оподаткування.

Для української галузі тваринництва серед проблем і недоліків переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку варто відмітити такі: критичне зростання витрат на перехід; поява інституційних пасток; складнощі захисту від недоброякісної конкуренції; можливість втрати ринків продукції тваринництва в період переходу на нову модель розвитку; необхідність лобіювати інтереси, передусім у межах зміни законодавчо-нормативної бази країни.

Регіони України стикнуться з такими проблемами й недоліками від переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку: необхідність зміни інфраструктури та інститутів; зростання витрат на перехід; можливий дефіцит продукції тваринництва під час переходу; зростання цін на продукцію тваринництва у процесі переходу на нову модель розвитку.

Проблемами для окремих підприємств тваринництва (об'єднань підприємств) під час переходу на циркулярну зелену модель розвитку будуть: необхідність значного збільшення інвестиційних вкладень; зростання ймовірності помилок та ризиків; зростання вартості продукції; можливе зниження конкурентоспроможності, зокрема продукції, та втрата ринків збуту (частки на ринках збуту); вразливість для недоброякісної конкуренції, у зокрема продукції тваринництва. Окремі домашні господарства в Україні стикнуться з такими проблемами від переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку: зростання витрат на продукцію тваринництва; необхідність зміни професії або пошуку нової роботи.

Перехід українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку потребує врахування відмінностей роботи підприємства за такої моделі розвитку в межах формування конкурентоспроможності продукції від підприємств, що працюють за звичайними моделями розвитку (індустріальна лінійна традиційна модель розвитку). При цьому відмінності в роботі необхідно враховувати, як за внутрішнім (персонал, витрати, розподіл

чистого прибутку, продукція, інновації, інвестиції, маркетинг, виробництво, технології, екологічна безпека), так і за зовнішнім (ринки, конкуренти, контрагенти, споживачі, держава, місцеве самоврядування, місцеві громади, суспільство, окремі домашні господарства) середовищем. Наведене вимагає проведення компаративного оцінювання двох моделей розвитку підприємств тваринництва в межах формування конкурентоспроможності власної продукції, як за параметрами внутрішнього середовища, так і за параметрами зовнішнього середовища (табл. 5.2, 5.3).

Таблиця 5.2

Компаративне оцінювання моделей розвитку підприємств тваринництва в межах формування конкурентоспроможності продукції за параметрами внутрішнього середовища

Параметри оцінювання	Індустріальна лінійна традиційна модель	Циркулярна зелена модель
Персонал	Акцент на продуктивності, результативності та лояльності	Акцент на постійному вдосконаленні, розвитку, креативності
Витрати	Визначені технологіями, ціною ресурсів та обсягами виробництва	Визначені маркетингом, інноваціями та підготовкою персоналу
Розподіл чистого прибутку	Визначається власниками та топ-менеджментом на основі стратегічних цілей підприємства	Відбувається в межах діалогу між власниками, топ-менеджерами, персоналом, державою та суспільством.
Продукція	Акцент на ціні та задоволенні потреб споживачів	Акцент на суспільстві, ринку, екологічній безпеці та потребах споживачів
Інновації	Обмежені, з акцентом на управлінні та виробництві	Розширені й охоплюють підприємство як систему та всю його продукцію
Інвестиції	Обмежені, у межах стратегічних потреб підприємства	Визначаються потребами підприємства, споживачів, суспільства, держави та екологічною безпекою
Маркетинг	Акцент на продуктових можливостях підприємства	Акцент на суспільні потреби та потреби споживачів
Виробництво	Акцент на продуктивності та результативності	Акцент на інноваційність та задоволення потреб працівників і споживачів підприємства
Технології	Визначаються виробничими потребами та фінансовими можливостями підприємства	Визначаються вимогами споживачів та суспільства
Екологічна безпека	Максимальне уникнення забезпечення екологічної безпеки	Максимальне забезпечення екологічної безпеки, зокрема поза підприємством та його продукцією

Джерело: власні дослідження.

Відзначаємо, що в межах формування конкурентоспроможності продукції підприємства тваринництва в Україні під час переходу на циркулярну зелену модель розвитку потребують критичної зміни всіх складових виробничо-господарської та управлінської діяльності за значної допомоги держави, місцевих органів самоврядування, суспільства та місцевих громад. При цьому такий перехід вимагає активізації інноваційної діяльності, значних інвестиційних вкладень та змін у підготовці й роботі персоналу, зокрема топ-менеджерів. Окремо необхідно відмітити готовність власників підприємств до переходу на циркулярну зелену модель розвитку, що призведе до перерозподілу прибутку суб'єктів господарювання на користь персоналу, конкурентів, контрагентів, зокрема держави, і суспільства. Відзначаємо можливість середньострокових проблем зі збутом продукції через збільшення ціни та необхідність докорінної зміни стратегії маркетингу.

Однак перехід на циркулярну зелену модель розвитку має стратегічні конкурентні переваги щодо формування конкурентоспроможності продукції підприємств тваринництва в Україні і містить значні можливості щодо виходу на нові ринки збуту, передусім економічно розвинутих країн.

Перехід на циркулярну зелену модель розвитку повністю змінить або значно трансформує складові формування конкурентоспроможності продукції для підприємств тваринництва в Україні (місія, мета, завдання, напрям, принципи, концепція, підхід), що були сформовані в підрозділі 2.1 дослідження. При оцифровці бізнес-процесів дуже важливо розуміти суть цей процес і готовність компанії до таких кроків. Діджиталізація компанії бізнес-процесів вимагає комплексності, яка передбачає досягнення поставленої мети і виконання необхідних для цього завдань, які повинні супроводжуватися необхідними ресурси.

Таблиця 5.3

Компаративне оцінювання моделей розвитку підприємств тваринництва в межах формування конкурентоспроможності продукції за параметрами зовнішнього середовища

Параметри оцінювання	Індустріальна лінійна традиційна модель	Циркулярна зелена модель
Ринки	Агресивна боротьба та розширення частки/захист власної частки	Формування моделей взаємодії з учасниками та розвитку ринків
Конкуренти	Агресивна конкурентна боротьба, зокрема антагоністична, із використанням усіх можностей для перемоги	Налагодження взаємодії та пошук компромісів або перемога в чесній боротьбі
Контрагенти	Намагання отримати додатковий зиск через асиметрію інформації та ринкову силу	Налагодження взаємовигідних стосунків на умовах відкритості та прозорості
Споживачі	Намагання отримати додатковий зиск через асиметрію інформації та ринкову силу, а також нав'язування власних можливостей щодо виготовлення продукції	Пошук та задоволення потреб споживачів у межах постійного контакту та зворотного зв'язку
Держава	Жорстке протистояння за ресурси та грошові кошти (оптимізація оподаткування, лобіювання інтересів та ін.).	Налагодження взаємодії та пошук компромісів, зокрема щодо розвитку ринків збуту продукції та виходу на нові ринки збуту продукції
Місьцеве самоврядування	Максимальне дистанціювання та мінімальні контакти	Розвиток взаємовідносин та участь у проектах місцевого самоврядування. Розвиток місцевих ринків збуту продукції
Місьцеві громади	Мінімальне врахування інтересів та небажання вести діалог	Максимальне врахування інтересів та постійних діалог і зворотній зв'язок.
Суспільство	Мінімальне врахування інтересів та намагання маніпулювати суспільною думкою	Максимальне врахування інтересів та потреб суспільства. Спільна робота щодо розв'язання суспільних проблем
Окремі домашні господарства	Максимальний вплив за рахунок використання ринкової сили та маркетингу. Нав'язування власних інтересів	Формування взаємовигідних відносин та досягнення компромісів у взаємодії

Джерело: власні дослідження.

Місією українських підприємств тваринництва, що перейшли на циркулярну зелену модель розвитку, у межах формування

конкурентоспроможності власної продукції буде забезпечення населення країни та світу екологічно безпечною, корисною та доступною продукцією за умови досягнення нульового рівня відходів та позитивного впливу на навколишнє середовище й суспільство. Метою українських підприємств тваринництва, що перейшли на циркулярну зелену модель розвитку, у межах формування конкурентоспроможності власної продукції буде управлінський процес генерування сукупності конкурентних переваг власної продукції, що будуть базуватись на досягненні нульового рівня відходів та позитивного впливу на навколишнє середовище й суспільство та дадуть змогу продукції максимально задовольнити потреби споживачів, ринку та суспільства і виграти конкурентну боротьбу (змагання) в умовах економічних викликів.

До завдань формування конкурентоспроможності продукції тваринництва для українських підприємств, що перейшли на циркулярну зелену модель розвитку, можна віднести такі (на додачу до наведених в підрозділі 2.1 дослідження):

- адаптація виробничо-господарської, комерційної та управлінської діяльності до досягнення нульового рівня відходів;
- пошук і реалізація можливостей позитивного впливу на навколишнє середовище й суспільство;
- оцінювання конкурентоспроможності продукції з точки зору реалізації циркулярної зеленої моделі розвитку для підприємства, галузі та національної економічної системи;
- внесення змін у продукцію та її конкурентоспроможність з точки зору реалізації циркулярної зеленої моделі розвитку для підприємства, галузі та національної економічної системи;
- отримання синергетичного ефекту щодо формування конкурентоспроможності продукції в межах побудови ефективної взаємодії з державою, конкурентами, споживачами, контрагентами, персоналом, власниками, топ-менеджерами, місцевими органами самоврядування, місцевими громадами й суспільством.

Підприємства тваринництва в Україні в межах переходу на нову модель розвитку мають використовувати еколого-циркулярний напрям формування конкурентоспроможності власної продукції, що має містити такі складові: інноваційну діяльність, що спрямована на забезпечення нульового рівня відходів та позитивного впливу на навколишнє середовище; цифровізацію виробничо-господарської, комерційної та управлінської діяльності; інклюзивну підготовку персоналу; інклюзивні системи стимулювання персоналу; оптимізацію витрат та мінімізацію відходів; оптимізацію відносин із державою, конкурентами, споживачами, контрагентами, персоналом, місцевими органами самоврядування, місцевими громадами і суспільством; високу виробничу, комерційну та управлінську гнучкість і адаптивність; соціальну та екологічну відповідальність.

Дослідження спрямоване на дослідження цифрової трансформації в Україні, зосереджуючись на впливі та пріоритетності ключових змінних, що впливають на цифрову якість життя. У нашому комплексному аналізі використовувався метод аналізу ABC і Парето принцип. Примітно, що дослідження кількісно оцінює цифрову інтеграцію в державних послугах на рівні 0,32, вказуючи на значну область для поліпшення. Підприємницька діяльність із оцінкою 0,43 свідчить про помірний рівень адаптивності в поточному сценарії, а нижчий бал 0,28 у реконструкції інфраструктури підкреслює гострі виклики та вразливі місця, які потребують термінової уваги в рамках інтеграції, пропонуючи сфери, де цифрові ініціативи були більш ефективними. Ці кількісні висновки підкреслюють критичну потребу в цільових інвестиціях і політичних втручаннях у цифрові стратегії, особливо в сферах, які мають вищі бали, для зміцнення стабільності та зростання в складному контексті війни в Україні. Дослідження передбачає детальне розуміння того, де і як цифрова трансформація може бути найефективнішою, пропонуючи дорожню карту для стратегічного розвитку підприємств для використання цифрових досягнень для всебічного національного відновлення та розвитку.

До принципів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва для українських підприємств, що перейшли на циркулярну зелену модель розвитку, варто віднести (як доповнення до наведених у підрозділі 2.1 дослідження): раціональне використання ресурсів; зменшення використання ресурсів; пошук зацікавлених і передавання їм для використання ресурсів, непотрібних для підприємства; бережливе використання ресурсів та активів, зокрема за рахунок ремонту, реконструкції та модернізації; оновлення застарілих активів; використання старих частин активів у нових активах; використання ресурсів та активів для інших цілей; переробка та вторинне використання відходів; запобігання і скорочення відходів; виробництво енергії з відходів; використання екологічно безпечних ресурсів та матеріалів, зокрема інноваційних; залучення персоналу та споживачів до раціонального використання ресурсів, активів та продукції [7; 8].

Перехід українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку буде потребувати розроблення та використання нової концепції формування конкурентоспроможності продукції тваринництва PICG-концепції (post-industrial circular green), що буде базуватись на такій парадигмі: Нульові відходи – Екологічна безпека – Цифровізація - Конкурентоспроможність. Отже, за концепцією PICG конкурентоспроможність продукції тваринництва визначатиметься трьома взаємопов'язаними складовими (нульовими відходами, екологічною безпекою та цифровізацією).

Щодо підходу до формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, то в межах переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку вважаємо доречним використовувати доопрацьований екологічний підхід, зокрема циркулярно-екологічний, що буде базуватись не лише на екологічності виробництва і продукції, але й на наведених вище принципах.

Важливо розкрити сукупність заходів, які необхідно реалізувати українським підприємствам тваринництва щодо переходу на циркулярну зелену модель розвитку в контексті трансформації формування конкурентоспроможності власної продукції.

1. Лобіювання імплементації закордонного досвіду щодо переходу на циркулярну зелену модель розвитку, особливо стосовно законодавчих ініціатив Європейського Союзу, зокрема Плану з досягнення циркулярної економіки (CEAP) або Європейської зеленої угоди.

2. Перехід на один із циклів циркулярності в межах здійснення виробничо-господарської діяльності: замикання ресурсних циклів; уповільнення циклів ресурсів і потоків матеріалів; звуження ресурсних циклів [9, с. 5].

3. Збільшення цифровізації управлінських та виробничих процесів для зменшення витрат ресурсів, відходів та підвищення продуктивності персоналу. Перехід від аналогових до оцифрованих або цифрових підприємств.

4. Збільшення використання відходів та переробки відходів, зокрема через розширення потужностей альтернативної енергетики, а також активізації продажу відходів для юридичних і фізичних осіб.

5. Трансформація стратегій розвитку підприємств з урахуванням переходу на циркулярну зелену модель і стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року [10].

6. Трансформація конкурентних стратегій підприємств та продуктів з урахуванням переходу на циркулярну зелену модель розвитку.

7. Розширення можливостей отримання додаткових доходів і прибутків через розвиток альтернативних каналів просування продукції, як-то: зелений туризм, зокрема з акцентом на історичних регіональних продуктах тваринництва; екскурсії та дегустації на підприємствах; організація та проведення розважальних заходів (фестивалі, зустрічі поціновувачів, кулінарні батли) [10; 11].

8. Нарощування просування продукції та підприємств через Інтернет та соціальні мережі, зокрема за рахунок залучення відомих кулінарних блогерів.

9. Збільшення соціальної складової у просуванні продукції через нарощування рівня корпоративної соціальної відповідальності, передусім під час взаємодії із зовнішнім середовищем підприємства [12, с. 272].

10. Формування та нарощування сукупності лояльних до продукції підприємства споживачів, зокрема на закордонних ринках збуту.

11. Навчання та підготовка/перепідготовка персоналу щодо переходу на циркулярну зелену модель розвитку.

12. Нарощування інноваційної активності та оптимізація виробничих, господарських, комерційних та управлінських процесів на підприємстві загалом і в окремих його підрозділах зокрема.

13. Активізація залучення до виробничої, господарської, комерційної та управлінської діяльності підприємства споживачів, постачальників та партнерів.

14. Збільшення прозорості компанії та процесів виробництва і збуту продукції для споживачів, постачальників та партнерів.

15. Формування адекватних методик оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках, зокрема в межах переходу на циркулярну зелену модель розвитку.

Вважаємо доречним відзначити, що перехід українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку варто поєднувати з адаптацією та інтеграцією продукції тваринництва України до ринку продукції тваринництва Європейського Союзу, оскільки значна частина заходів може бути використана і для ЦЗМР, і для ЄС. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписана у 2014 році, стала ключовим кроком у процесі інтеграції України до європейського економічного простору. Україна зобов'язалася адаптувати свій ринок продукції тваринного походження до стандартів Європейського зеленого

курсу, що забезпечить конкурентоспроможність вітчизняних виробників, сприятиме збільшенню обсягів експорту та відкриє доступ до нових ринків. У цих умовах важливо розкрити сукупність векторів адаптації та інтеграції ринку продукції тваринництва України до ринку продукції тваринництва Європейського Союзу (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

Сукупність векторів адаптації та інтеграції ринку продукції тваринництва України до ринку продукції тваринництва ЄС

Сфера	Вектор
1	2
Управління	<ul style="list-style-type: none"> - адаптація до управлінських вимог ЄС у сфері тваринництва; - підвищення кваліфікації управлінського персоналу на основі вимог ЄС; - цифровізація процесів управління; - підвищення швидкості реакції на економічні виклики; - урахування розвитку ринку продукції тваринництва в Україні.
Виробництво	<ul style="list-style-type: none"> - запровадження регламентів ЄС у сфері виробництва продукції тваринництва, зокрема органічного (У сфері охорони здоров'я тварин 686-692/2020; У сфері органічного виробництва 1804/1999; Про захист тварин під час умертвіння 1099/2009; Гігієнічні правила харчових продуктів тваринного походження 853/2004); - цифровізація процесів виробництва; - збільшення інноваційності виробництва за рахунок використання методу «step by step».
Фінанси	<ul style="list-style-type: none"> - залучення фінансових ресурсів через грантові програми ЄС; - вихід на ринки капіталу ЄС; - використання FinTech, зокрема неокредитних організацій; - пошук альтернативних джерел фінансування бізнесу, зокрема в межах використання краудфандингу.
Маркетинг	<ul style="list-style-type: none"> - врахування потреб та вимог споживачів ЄС; - використання стратегії «блакитного океану» на ринках ЄС; - визначення національної унікальності українських продуктів та отримання унікальних конкурентних переваг; - налагодження діалогу зі споживачами, зокрема через соціальні мережі.

Продовження табл. 5.4

1	2
Персонал	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення швидкості реакції на економічні виклики; - підвищення кваліфікації персоналу на основі вимог ЄС; - формування ефективних систем стимулювання персоналу на основі європейських практик.
Екологія	<ul style="list-style-type: none"> - запровадження регламентів ЄС у сфері виробництва продукції тваринництва, зокрема органічного (676/1991; 43/1992; 31/1999; 18/2001; 42/2001; 1829-1830/2003; 1946/2003; 4/2003; 35/2003; 641/2004; 50/2008; 98/2008; 41/2009; 75/2010; 92/2011); - запровадження цифрових технологій у межах підвищення екологічності виробництва; - запровадження інновацій у межах підвищення екологічності виробництва.
Законодавчо-нормативна база	<ul style="list-style-type: none"> - імплементація регламентів ЄС у сфері тваринництва у законодавчо-нормативній базі країни та у внутрішніх нормативних документах підприємств тваринництва.
Соціальна відповідальність	<ul style="list-style-type: none"> - розширення та удосконалення рівня соціальної взаємодії підприємств тваринництва з персоналом на основі імплементації досвіду ЄС; - розширення соціальної відповідальності підприємств тваринництва із зовнішніми контрагентами з акцентом на територіальних громадах та екологічних проєктів; - підвищення соціальної активності в контексті отримання нових конкурентних переваг на ринках ЄС; - побудова рівноправного діалогу з державними органами, місцевими громадами, споживачами, постачальниками та іншими учасниками ринку.

Джерело: власні дослідження.

Відзначаємо критичну важливість швидкого та ефективного переходу національних виробників продукції тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку для отримання додаткових конкурентних переваг на національному та світовому ринках збуту. Окремо звертаємо увагу на важливість реалізації сукупності векторів адаптації та інтеграції ринку продукції тваринництва України до ринку продукції тваринництва ЄС. При цьому такий перехід (адаптація та інтеграція) має базуватись на достатньому обсязі адекватної, достовірної й об'єктивної інформації, що зумовлює необхідність розроблення та використання відповідних методик оцінювання.

5.2. Методика оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках

Для успішної конкуренції на національному та світовому (міжнародних) ринках української продукції тваринництва держава, місцеві органи влади, галузеві управлінські структури та підприємства мають чітко усвідомлювати проблеми, пов'язані з конкурентоспроможністю української продукції тваринництва, а також ефективність управлінських впливів щодо локалізації та усунення виявлених проблем. У цих умовах важливими є розроблення та використання методики оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках, що потребує врахування таких аспектів, як-от: ключові показники конкурентоспроможності продукції на різних рівнях функціонування економічних систем (держава, регіон, галузь, підприємство); перехід українських підприємств тваринництва та національної економіки в цілому на циркулярну зелену модель розвитку; цифровізація процесів виробництва і збуту продукції; ключові елементи конкурентоспроможності продукції, що генеруються підприємством (інновації, інвестиції, маркетинг, виробництво, персонал та ін.).

Наголошуємо, що наявні методики оцінювання конкурентоспроможності продукції, не повною мірою придатні для адекватного оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва українських підприємств на національному та світовому ринках, оскільки або є досить простими і спираються на один чи декілька ключових показників конкурентоспроможності, що не дає змоги отримати достатній за розміром масив управлінської інформації, або є загальними і не враховують специфіку конкуренції в галузі тваринництва на світовому та національних ринках, або не враховують ключові сучасні елементи конкурентоспроможності продукції, такі як: цифровізація, перехід на циркулярну зелену модель розвитку на макро-, мезо-, мікрорівнях [13; 14; 15; 16; 17; 18; 19].

Сучасна методика оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках має: враховувати ключові елементи формування конкурентоспроможності; бути гнучкою та мати можливість заміни окремих блоків чи показників оцінювання; враховувати цифровізацію та перехід на циркулярну зелену модель розвитку на макро-, мезо-, мікрорівнях; брати до уваги не тільки кількісні, але й якісні показники оцінювання; спиратись на перевірені методики оцінювання конкурентоспроможності. Вважаємо, що в межах розроблення методики оцінювання конкурентоспроможності української продукції тваринництва на національному та світовому ринках необхідно враховувати такі аспекти:

- здійснювати оцінювання за матричним методом на основі використання «матриці Нільсена» [20, с. 278];

- оцінювання здійснювати з обраними продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва);

- оцінювання в матриці здійснювати за блоками оцінювання (групові критерії): держава, ринок, галузь, регіон, підприємство, продукція (блоки-групові критерії можна змінювати, додавати нові та прибирати застарілі);

- ринок, на якому буде конкурувати продукція: світовий, міжнародні, національний (висококонкурентний, середньо конкурентний, низькоконкурентний ринок, ринок з обмеженнями);

- кожен блок оцінювання (груповий критерій) буде охоплювати визначену кількість ключових одиничних критеріїв, які можна змінювати (додавати, прибирати);

- рівень цифровізації за кожним блоком та його вплив на конкурентоспроможність продукції тваринництва;

- рівень переходу на циркулярну зелену модель розвитку на основі використання показників ОЕСР [21], індикаторів зеленої економіки ЮНЕП [22], показників зеленої економіки Польщі [23], індикаторів Глобального Індексу Зеленої економіки [4], показників системи вимірювання прогресу

зеленої економіки (GER), що розроблена Партнерством для дій щодо зеленої економіки (PAGE) ООН [24];

- питому вагу групових критеріїв розділити так: продукція – 0,30; підприємство – 0,30; держава, ринок, галузь, регіон по 0,10;

- оцінювання конкурентоспроможності за груповим та одиничним критерієм будемо робити за 100-бальною шкалою оцінювання, де оцінювання буде здійснюватись так: 0-25 – аутсайдер - критичні проблеми з критерієм, що вимагає концентрації на їх усуненні або нівелюванні впливу на конкурентоспроможність продукції; 26-50 – наявність значних проблем із критерієм, що вимагають уваги та розв'язання; 51-75 – відсутність проблем; 76-100 – лідер за критерієм;

- загальне оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на визначеному ринку, згідно з методикою, буде здійснюватись також за 100-бальною шкалою оцінювання: 0-25 – аутсайдер (рекомендовано піти з ринку); 26-50 – проблеми з конкурентоспроможністю (рекомендовано піти з ринку або критично змінити підходи до формування й забезпечення конкурентоспроможності продукції); 51-75 – достатній рівень конкурентоспроможності (рекомендовано сконцентруватись на захисті конкурентних позицій або перейти в лідери ринку); 76-100 – лідер ринку (рекомендовано сконцентруватись на захисті конкурентних позицій та розширенні ринку або на захопленні більшої частки ринку).

Вважаємо доречним дати пояснення певним складовим запропонованої методики оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках.

Розподіл під час оцінювання на шість блоків (групових критеріїв) дасть змогу охопити ключові складові конкурентоспроможності продукції тваринництва.

1. Держава генерує позитивні або негативні шоки для ринків та продукції, маючи значне, але не ключове значення для

конкурентоспроможності продукції (враховуючи наведене питома вага впливу була взята у розмірі 0,1).

2. Ринки визначають підходи до формування конкурентоспроможності продукції та сукупність конкурентних переваг, що важливі для збуту продукції. При цьому висококонкурентний ринок характеризується такими показниками: значною кількістю конкурентів, високими витратами на вхід та вихід, акцентом на маркетингу та креативності в просуванні продукції до споживачів, жорсткою конкурентною боротьбою навіть за незначні частки ринку, постійним пошуком нових конкурентних переваг. Середньоконкурентний ринок дає змогу сконцентруватись на ключових для ринку факторах конкурентоспроможності продукції, обмежити витрати на маркетинг, сконцентруватись на угодах із конкурентами та формуванні ринкових альянсів виробників. Низькоконкурентний ринок характеризується такими показниками: майже повною відсутністю конкурентної боротьби, можливістю для підприємств отримувати додаткові прибутки від продажу продукції через наявність ринкової сили та використання асиметрії інформації, низькими витратами на маркетинг та просування продукції до споживачів, наявністю позаринкових угод між виробниками продукції. Для ринку з обмеженнями характерною є наявність обмежень, що не дають змоги вийти на нього іншим виробникам продукції або роблять такий вихід вкрай складним та витратним за ресурсами, зокрема витратами часу. Обмеженнями для ринку можуть бути: державно-адміністративні обмеження щодо входу та функціонування на ринку; виробничі обмеження; екологічні обмеження; релігійні обмеження; культурні обмеження. Враховуючи важливість ринків для конкурентоспроможності продукції, а також можливість для підприємств обійти більшість ринкових обмежень, цьому блоку оцінювання (груповому критерію) була присвоєна питома вага – 0,1.

3. Галузь для конкурентоспроможності продукції відіграє суттєве, але не визначальне значення. Рівні розвитку галузі та інтеграції учасників галузі

можуть стати як додатковою конкурентною перевагою, так і проблемою, що впливає на конкурентоспроможність продукції. При цьому підприємство може не скористатись конкурентними перевагами, що надає галузь, або нівелювати проблеми для конкурентоспроможності продукції, що породжені розвитком галузі. Враховуючи наведене, цьому блоку оцінювання (груповому критерію) надаємо значення питомої ваги – 0,1.

4. Зростання важливості регіонів (окремих територій) країн для формування конкурентоспроможності продукції, особливо агропродукції, зокрема тваринництва, що почалось із кінця XX сторіччя та продовжилось у XXI сторіччі, призвело до необхідності виділити їх в окремий блок оцінювання поза блоком оцінювання «держава». При цьому, як і з державою, регіони можуть генерувати позитивні й негативні шоки в межах формування конкурентоспроможності продукції, які підприємства можуть використовувати або не використати/нівелювати. Наведене дає змогу надати значення питомої ваги блоку на рівні 0,1.

5. Підприємство є ключовим у межах формування конкурентоспроможності продукції, воно визначає рівень та безпосередньо впливає на зміни рівня конкурентоспроможності продукції, що дає змогу визначити питому вагу цього блоку (групового критерію) оцінювання на рівні 0,3.

6. Продукція є базисом формування конкурентоспроможності продукції, на одному рівні з підприємством, що дає змогу визначити питому вагу цього блоку (групового критерію) оцінювання на рівні 0,3.

Вважаємо доречним надалі розкрити сукупність одиничних критеріїв, що входять до кожного блоку (групового критерію оцінювання).

До групового критерію оцінювання «Держава» мають входити такі одиничні критерії оцінювання.

1. Рівень конкурентоспроможності держави на міжнародних та світових ринках збуту продукції. Рівень конкурентоспроможності держави позитивно або негативно впливає на конкурентоспроможність усієї

національної продукції як на національних ринках збуту, так і на світовому, міжнародних і ринках інших країн. Вважаємо доречним для оцінювання рівня конкурентоспроможності держави використовувати Світовий рейтинг конкурентоспроможності (World Competitiveness Ranking), що публікується Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (IMD - International Institute for Management Development) [25]. Водночас використання Індексу глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) є не доречним, оскільки остання дата публікації Індексу була у 2020 році і він втратив свою актуальність для відображення сучасного положення справ з конкурентоспроможністю країн.

2. Розвиток законодавчо-нормативної бази щодо регламентування діяльності підприємств тваринництва та забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та закордонних (національних, міжнародних, світових) ринках збуту продукції. Оцінювання необхідно проводити шляхом порівняння з іншими продуктами (роботами, послугами) в країні та з іншими країнами щодо продукції тваринництва.

3. Рівень та якість підтримки підприємств тваринництва державними інститутами, зокрема щодо виготовлення і продажу продукції тваринництва на національному та закордонних (національних, міжнародних, світових) ринках збуту продукції. Для цього потрібно використати методики оцінювання державної підтримки агросектору, зокрема формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) та СОТ (Світової організації торгівлі), а також статистичні дані, що отримані згідно із запропонованими для використання методиками (див. підрозділ 4.3 дослідження) [26; 27; 28].

4. Рівень корупції, що дає змогу визначити особливості деформації національної економіки та національних ринків через вплив неринкових механізмів і з'ясувати причини програшу українських виробників та української продукції, зокрема тваринництва, конкурентної боротьби на

національному та закордонних (національних, міжнародних, світових) ринках збуту продукції. Для оцінювання рівня корупції у країні та його впливу на конкурентоспроможність продукції тваринництва доречно використовувати значення Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI), що розробляється та публікується Transparency International [29].

5. Рівень тіньової економіки, зокрема в галузі продукції тваринництва, що критично деформує національні та регіональні ринки продукції, зменшує стійкість та конкурентоспроможність підприємств, які працюють у правовому полі країни, а також зменшує конкурентоспроможність продукції на закордонних (національних, міжнародних, світових) ринках збуту продукції унаслідок пригнічення розвитку національних виробників через наявність на національному ринку нелегальної імпортової продукції. Оцінювання рівня тіньової економіки можна робити за офіційними даними державних інститутів України (Міністерство економіки України, Національний банк України, Державна служба статистики) або міжнародних організацій (Світовий банк, Міжнародний валютний фонд).

6. Розвиток інститутів в країні, це стосується не лише державних інститутів, але і інститутів суспільства та неформальних інститутів, що функціонують у сфері економічних відносин. Наявність інституційних пасток та нерозвинутість інститутів суттєво зменшують конкурентоспроможність національних виробників та їхньої продукції, зокрема продукції тваринництва. Оцінювання доречним буде робити в межах порівняння з іншими країнами світу, особливо конкурентами на ринку продукції тваринництва.

7. Доступ до інвестицій, що визначається кредитним рейтингом країни, інтеграцією національного фінансового ринку до світового (міжнародних) фінансового ринку, рівнем розвитку національного фінансового ринку та його окремих секторів (банківського, фондового, цифрових інвестиційних послуг). Доступ до інвестицій та їхня вартість визначають можливості для

розвитку підприємств і безпосередньо впливають на конкурентоспроможність суб'єктів господарювання і їхньої продукції на національному та закордонних (національних, міжнародних, світових) ринках збуту, зокрема це стосується підприємств та продукції тваринництва. Оцінювання варто проводити шляхом порівняння з іншими країнами щодо підприємств та продукції тваринництва.

8. Розроблення та використання інновацій є основою для забезпечення стійкого розвитку національної економіки та окремих суб'єктів підприємницької діяльності, а також забезпечення конкурентоспроможності підприємств і їхньої продукції на національному та закордонних (національних, міжнародних, світових) ринках збуту, зокрема це стосується підприємств та продукції тваринництва. Оцінювання рекомендуємо проводити на основі використання Глобального інноваційного індексу (The International Innovation Index), що розроблений та публікується Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Корнелльським університетом та міжнародною бізнес-школою «Insead» [30].

9. Критично важливим для економіки країни, національних підприємств та їхньої конкурентоспроможності є рівень цифровізації та використання цифрових технологій в державі. Саме використання цифрових інструментів, цифрових технологій дає змогу в сучасних умовах розвитку економічних систем отримати додаткові конкурентні переваги, зокрема щодо конкурентоспроможності продукції тваринництва. Для оцінювання рекомендуємо використовувати Індекс цифрової конкурентоспроможності (World Digital Competitiveness Ranking), що розробляється та публікується Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (IMD - International Institute for Management Development) [31].

10. Рівень переходу на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР) визначає перспективи економіки країни та її підприємств щодо отримання додаткових конкурентних переваг, зокрема це стосується підприємств та продукції тваринництва. Для оцінювання рекомендуємо використовувати

показники ОЕСР [21], індикатори зеленої економіки ЮНЕП [22], показники зеленої економіки Польщі [23], показники системи вимірювання прогресу зеленої економіки (GEP), що розроблена Партнерством для дій щодо зеленої економіки (PAGE) ООН [24], з акцентом на значенні Глобального індексу зеленої економіки (The Global Green Economy Index – GGGI) [4].

Груповий критерій «Держава» з урахуванням наведених пояснень можна представити у вигляді складової матриці оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках (табл. 5.4). Відзначаємо простоту та наочність проведення оцінювання, а також можливість внесення змін у одиничні критерії оцінювання.

Груповий критерій «Ринок» дає змогу оцінити конкурентоспроможність продукції тваринництва на визначеному ринку (національному, ринку іншої країни, міжнародних, світовому). До цього критерію мають входити такі одиничні критерії оцінювання:

1. Рівень конкуренції на ринку: висока (значна кількість фірм та товарів конкурентів, що не мають значної ринкової сили, проте зазнають значних витрат ресурсів для входу або захоплення частки ринку) 0-25 балів; помірна (визначена кількість фірм та товарів конкурентів, що не мають значної ринкової сили, проте зазнають середніх витрат ресурсів для входу або захоплення частки ринку) – 26-50; незначна (обмежена кількість фірм та товарів конкурентів, що не мають значної ринкової сили, проте зазнають незначних витрат ресурсів для входу або захоплення частки ринку) – 51-75; відсутня (немає конкурентів фірм або продукції на ринку) – 76-100.

2. Рівень концентрації ринку (згідно з індексом концентрації): висококонцентрований ринок – 0-25; ринок помірно концентрований – 26-50; ринок слабоконцентрований ($20\% < CR_3 < 45\%$) – 51-75; неконцентрований ринок ($0\% < CR_3 < 20\%$) – 76-100.

3. Наявність обмежень для входу/виходу та роботи на ринку: ринок закритий через обмеження – 0-25; наявність адміністративних обмежень, що

значно збільшують транзакційні витрати – 26-50; наявність ринкових обмежень – 51-75; обмеження відсутні – 76-100.

4. Рівень корупції на ринку. Визначається опитуванням учасників ринку або залучених експертів: високий – 0-25; значний 26-50; помірний 51-75; незначний (відсутній) – 76-100.

5. Розміри тіньового ринку (частка ринку, що перебуває «у тіні»). Оцінювання рівня тіньової ринку можна робити за офіційними даними державних інститутів або міжнародних організацій. Градація для оцінювання має бути такою: кризова 30% і більше – 0-25 балів; значна 20-29% - 26-50; помірна 10-19% - 51-75; природня (незначна) 5-9% - 76-100 [32, с. 30].

6. Розміри ринку. Оцінювання здійснюється шляхом порівняння з іншими аналогічними ринками продукції (національні, міжнародні), а для світового ринку порівняння робиться зі схожими ринками (наприклад, ринком продукції тваринництва, ринком продукції рослинництва або ринком молочної продукції, ринком м'ясної продукції та ін.). Градація для оцінювання має бути такою: малий ринок 0-25; середній ринок – 26-50; ринок вище середнього – 51-75; великий ринок – 75-100.

7. Реакція ринку на інвестиції. Оцінювання отримання додаткових переваг на здійснення додаткових інвестицій виробниками продукції, робиться шляхом опитування учасників ринку або залучення експертів: максимальна - 76-100; значна - 51-75; помірна - 26-50; незначна - 0-25.

8. Реакція ринку на інновації. Оцінювання отримання додаткових переваг на розроблення та запровадження інновацій виробниками продукції здійснюють шляхом опитування учасників ринку або залучення експертів: максимальна - 76-100; значна - 51-75; помірна - 26-50; не значна - 0-25.

9. Рівень цифровізації ринку. Оцінювання здійснюється шляхом порівняння з іншими аналогічними ринками продукції (національними, міжнародними), а для світового ринку порівняння робиться зі схожими ринками (наприклад, ринком продукції тваринництва, ринком продукції рослинництва або ринком молочної продукції, ринком м'ясної продукції та

ін.). Градація для оцінювання має бути такою: максимальний - 76-100; значний - 51-75; помірний - 26-50; незначний - 0-25.

10. Рівень переходу на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР). Для оцінювання рекомендуємо використовувати показники ОЕСР [21], індикатори зеленої економіки ЮНЕП [22], показники зеленої економіки Польщі [23], показники системи вимірювання прогресу зеленої економіки (GEP), що розроблена Партнерством для дій щодо зеленої економіки (PAGE) ООН [24], показники Глобального індексу зеленої економіки (The Global Green Economy Index – GGGI) [4], адаптовані для відповідного ринку.

Таблиця 5.4

Оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках за груповим критерієм «Держава»

Критерій конкурентоспроможності	Вагомість групового критерію	Порівняння з державами, де виготовляють продукти-аналоги або продукти-замінники (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва), що постачаються на визначений ринок			
		0-25 (аутсайдер, критичні проблеми)	26-50 (значні проблеми)	51-75 (відсутність проблем)	76-100 (лідер за критерієм)
Груповий критерій «Держава»	0,10				
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність держави	0,10				
2. Законодавчо-нормативна база	0,10				
3. Підтримка підприємств тваринництва	0,10				
4. Корупція	0,10				
5. Тіньова економіка	0,10				
6. Розвиток інститутів	0,10				
7. Інвестиції	0,10				
8. Інновації	0,10				
9. Цифровізація	0,10				
10. ЦЗМР	0,10				
Разом за груповим критерієм	0,10				

Джерело: власні дослідження.

Груповий критерій «Ринок з урахуванням наведених пояснень можна представити у вигляді складової матриці оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках (табл. 5.5). Відзначаємо простоту та наочність проведення оцінювання, а також можливість внесення змін в одиничні критерії оцінювання

Таблиця 5.5

Оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках за груповим критерієм «Ринок»

Критерій конкурентоспроможності	Вагомість групового критерію	Порівняння з продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва), що представлені на відповідному ринку			
		0-25 (аутсайдер, критичні проблеми)	26-50 (значні проблеми)	51-75 (відсутність проблем)	76-100 (лідер за критерієм)
Груповий критерій «Ринок»	0,10				
Одиничні критерії:					
1. Рівень конкуренції на ринку	0,10				
2. Рівень концентрації ринку	0,10				
3. Обмеження	0,10				
4. Корупція	0,10				
5. Тіньова економіка	0,10				
6. Розміри ринку	0,10				
7. Інвестиції	0,10				
8. Інновації	0,10				
9. Цифровізація	0,10				
10. ЦЗМР	0,10				
Разом за груповим критерієм	0,10				

Джерело: власні дослідження.

Складові (одиничні критерії) групових критеріїв «Галузь» та «Регіон» будуть частково схожі до складових групового критерію «Держава». Так, до групового критерію «Галузь» будуть входити такі одиничні критерії: конкурентоспроможність галузі, що буде оцінюватись учасниками галузі або експертами, порівняно з галузями інших країн-конкурентів; нормативна база

регламентації розвитку галузі (стратегії, нормативні документи, методичні вказівки та ін.) з акцентом на забезпеченні конкурентоспроможності; наявність механізмів підтримки підприємств тваринництва; рівень корупції в галузі; рівень тіньової економіки в галузі; розвиток інститутів у галузі; рівень залучення інвестицій у галузь; інноваційна активність галузі; рівень цифровізації галузі; ступень переходу на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР). Для оцінювання критеріїв необхідно використовувати опитування учасників галузі, експертів, порівняння з галузями-конкурентами в цій та в інших країнах, статистичні дані національних, галузевих та міжнародних організацій. Груповий критерій «Галузь» з урахуванням наведених пояснень можна представити у вигляді складової матриці оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках (табл. Е.1).

Щодо групового критерію «Регіон», то до нього будуть входити такі одиничні критерії оцінювання: конкурентоспроможність регіону; нормативна база регулювання діяльності підприємств на рівні регіону з акцентом на забезпеченні конкурентоспроможності продукції тваринництва; інші одиничні критерії будуть повністю повторювати такі ж із групового критерію «Держава» з урахуванням специфіки розвитку окремих регіонів, де підприємства тваринництва мають виробничі потужності або збувають власну продукцію. Для оцінювання критеріїв необхідно використовувати опитування підприємств регіону, експертів, порівняння з регіонами-конкурентами в цій та у інших країнах, статистичні дані національних, регіональних та міжнародних організацій. Груповий критерій «Регіон» з урахуванням наведених пояснень можна представити у вигляді складової матриці оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках (табл. Е.2).

Підприємство відіграє головну роль у формуванні конкурентоспроможності продукції, зокрема продукції тваринництва. Саме активні управлінські дії керівництва та персоналу суб'єктів господарювання

визначають рівень конкуренції продукції, зокрема продукції тваринництва, на національному та закордонних (національних, міжнародних, світових) ринках збуту. Вважаємо доречним виділити ключові одиничні критерії оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва у груповому критерії «Підприємство».

1. Рівень конкурентоспроможності підприємства, порівняно з головними конкурентами на ринку, визначається на основі інформації підприємства та інформації ринку за використання обраних методик оцінювання. Бали оцінки будуть збігатися з наведеними в методиці, а саме: 0-25 – аутсайдер; 26-50 – проблеми з конкурентоспроможністю; 51-75 – відсутність проблем; 76-100 – лідер на ринку.

Для оцінювання конкурентоспроможності підприємств тваринництва вважаємо доцільним використовувати методику науковців [], що базується на формулі:

$$KKП = 0,25EP + 0,25FP + 0,25EZ + 0,25KT, \quad (5.1)$$

де, ККП – коефіцієнт конкурентоспроможності підприємства тваринництва; EP – значення критерію ефективності виробничої діяльності; FP – значення критерію фінансового становища підприємства; EZ – значення критерію ефективності організації збуту та просування продукції тваринництва; KT – значення критерію конкурентоспроможності продукції тваринництва, що виготовляється підприємством.

Розкриємо детальніше складові формули 5.1 у таблиці 5.6.

2. Частка підприємства на ринку, що буде визначатись у відсотках від дозволеної антимонопольним законодавством або частки найбільшого гравця на ринку (0-25 – аутсайдер; 26-50 – проблеми з конкурентоспроможністю; 51-75 – відсутність проблем; 76-100 – лідер на ринку).

3. Фінансовий стан, що буде визначатись комплексним аналізом та оцінюватись за наведеною шкалою: 0-25 – підприємство перебуває на межі банкрутства; 26-50 – критичні проблеми, що потребують негайного

розв'язання; 51-75 – наявність окремих проблем, які можна розв'язати в межах поточної діяльності; 76-100 – відсутність проблем в умовах певних погіршень окремих показників фінансового стану, що потребують уваги та контролю з боку підприємства. Для оцінювання необхідно залучати фінансову звітність підприємства, статистичні дані та окремі дані первинного бухгалтерського обліку.

Таблиця 5.6

Критерії та показники конкурентоспроможності підприємства тваринництва

Критерії конкурентоспроможності	Розрахунок показника
1. Ефективність виробничої діяльності підприємства	
1.1. Відносний показник витрат на одиницю продукції	Валові витрати/обсяг випуску продукції
1.2. Відносний показник фондівддачі	Обсяг випуску продукції/середньорічна вартість основних виробничих фондів
1.3. Рентабельність виробництва товару	Прибуток від реалізації*100%/повна собівартість продукції
1.4. Показник продуктивності праці	Обсяг випуску продукції/середньорічна чисельність працівників
2. Фінансове положення підприємства	
2.1. Коефіцієнт автономії	Власні засоби підприємства/загальна сума джерел фінансування
2.2. Коефіцієнт платоспроможності	Власний капітал/загальні зобов'язання
2.3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти та швидко реалізовані цінні папери/короткострокові зобов'язання
2.4. Коефіцієнт обіговості обігових засобів	Виручка від реалізації/середньорічний залишок обігових коштів
3. Ефективність організації збуту та просування продукції тваринництва	
3.1. Рентабельність продаж	Прибуток від реалізації*100%/обсяг продаж
3.2. Коефіцієнт затовареності готовою продукцією	Обсяг нереалізованої продукції/обсяг продаж
3.3. Коефіцієнт завантаженості виробничих потужностей	Обсяг випуску продукції/виробнича потужність
3.4. Коефіцієнт ефективності реклами та засобів стимулювання збуту	Витрати на рекламу та стимулювання збуту/приріст прибутку від реалізації
4. Конкурентоспроможність продукції тваринництва	
4.1. Якість товару	Комплексний метод оцінювання (Собівартість продукції; ціна реалізації.; рівень прибутковості; витрати на логістику).
4.2. Ліквідність	Комплексний метод оцінювання, що залежить від попиту, терміну зберігання, якості, ціни та умов продажу.
4.3. Ціна	Собівартість виробництва; попит і пропозиція; якість продукції; рівень рентабельності; логістичні витрати;податкові та регуляторні обмеження; інноваційні технології

Джерело: систематизовано автором за даними [25;43].

4. Якість та рівень управління, що буде оцінюватись на основі управлінської інформації експертами або співробітниками підприємства з використанням методу 360⁰. При цьому буде використовуватись управлінська інформація, фінансова звітність, статистичні дані. Шкала оцінювання буде такою: 0-25 – незадовільні якість та рівень управління, що вимагають внесення негайних змін та заміни топ-менеджерів; 26-50 – критичні проблеми з управлінням, що вимагають негайних змін та заміни окремих топ-менеджерів або залучення нових топ-менеджерів до наявної команди; 51-75 – наявність окремих проблем, що потребує оптимізації та удосконалення управлінської роботи, зокрема залучення сторонніх експертів та імплементації закордонного досвіду; 76-100 – наявність окремих недоліків, що мають переважно операційний та тактичний характер, що потребують уваги та контролю з боку підприємства.

5. Операційна діяльність, що передбачає оцінювання виробництва, логістики, постачання та збуту. Оцінювання має спиратись на використання управлінської інформації, фінансової та бухгалтерської звітності, статистичних даних, а також на використання бенчмаркінгу, який зорієнтований на конкурентів. Для оцінювання будемо використовувати запропоновану шкалу: 0-25 – неможливість здійснювати операційну діяльність через сукупність проблем; 26-50 – критичні проблеми, що потребують негайного розв'язання; 51-75 – наявність окремих проблем, які можна розв'язати в межах поточної діяльності; 76-100 – відсутність проблем в умовах певних погіршень окремих показників операційної діяльності, що потребують уваги та контролю з боку підприємства.

6. Якість, продуктивність, результативність та ефективність роботи персоналу. Оцінювання має спиратись на використання управлінської інформації, фінансової та бухгалтерської звітності, статистичних даних, а також на застосування бенчмаркінгу, який зорієнтований на конкурентів. Шкала оцінювання буде такою: 0-25 – персонал не відповідає ринковим

вимогам і потребує заміни; 26-50 – критичні проблеми, що потребують негайного розв’язання, зокрема через заміну частини персоналу; 51-75 – наявність окремих проблем, які можна розв’язати в межах поточної діяльності, залучення чи звільнення окремих працівників, підвищення кваліфікації, перекваліфікації, удосконалення систем стимулювання; 76-100 – відсутність проблем в умовах певних погіршень окремих показників роботи персоналу, що потребують уваги та контролю з боку підприємства.

7. Маркетинг, що визначає відносини зі споживачами та конкурентами на національному та закордонних (національних, міжнародних, світових) ринках збуту продукції. Оцінювання має спиратись на використання управлінської інформації, фінансової та бухгалтерської звітності, статистичних даних, а також на застосування бенчмаркінгу, який зорієнтований на конкурентів. Окрему увагу варто приділити оцінюванню ефективності маркетингових заходів. Для оцінювання будемо використовувати запропоновану шкалу: 0-25 – неможливість здійснювати маркетингову діяльність через сукупність проблем; 26-50 – критичні проблеми, що потребують негайного розв’язання, зокрема через заміну керівництва відділу (департаменту) маркетингу; 51-75 – наявність окремих проблем, які можна розв’язати в межах поточної діяльності, зокрема через залучення/звільнення окремих працівників, залучення сторонніх експертів та ін.; 76-100 – відсутність проблем в умовах певних погіршень окремих показників маркетингової діяльності, що потребують уваги та контролю з боку підприємства.

8. Інновації, що визначають ефективність та результативність роботи всього підприємства та окремих його складових, а також формують конкурентоспроможність як суб’єкта господарювання в цілому, так і його продукції зокрема. Оцінювання має спиратись на використання управлінської інформації, фінансової та бухгалтерської звітності, статистичних даних, а також на застосування бенчмаркінгу, який зорієнтований на конкурентів. Шкала оцінювання буде такою: 0-25 –

інноваційна діяльність не ведеться або ведеться хаотично та безсистемно; 26-50 – критичні проблеми, що потребують негайного розв’язання; 51-75 – наявність окремих проблем, які можна розв’язати в межах поточної діяльності; 76-100 – відсутність проблем в умовах певних погіршень окремих показників інноваційної діяльності, що потребують уваги та контролю з боку підприємства.

9. Цифровізація дає змогу значно розширити конкурентні можливості підприємства та його продукції, надавши додаткові конкурентні переваги щодо витрат, маркетингу, роботи персоналу та менеджерів, взаємодії зі споживачами, контрагентами та конкурентами. Базою оцінювання буде така ж інформація, як і в попередніх одиничних критеріях. Для оцінювання будемо використовувати запропоновану шкалу: 0-25 – цифрові програмні продукти не використовуються або використовуються хаотично та безсистемно з акцентом на цифровому піратстві; 26-50 – легально використовуються окремі цифрові продукти загального характеру (наприклад, Microsoft Office та його складові програмні продукти); 51-75 – підприємство є оцифрованим та використовує окремі програмні продукти для оптимізації роботи ключових напрямів діяльності (управлінська діяльність, управління персоналом, бухгалтерський облік та ін.); 76-100 – підприємство є цифровим та має цифрову автоматизовану систему правління, що охоплює всі види діяльності.

10. Рівень переходу на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР). Для оцінювання рекомендуємо використовувати показники ОЕСР [21], індикатори зеленої економіки ЮНЕП [22], показники зеленої економіки Польщі [23], показники системи вимірювання прогресу зеленої економіки (GEP), що розроблена Партнерством для дій щодо зеленої економіки (PAGE) ООН [24], показники Глобального індексу зеленої економіки (The Global Green Economy Index – GGGI) [4], адаптовані для відповідного підприємства. Базою оцінювання буде така ж інформація, як і у попередніх одиничних критеріях.

Оцінювання за груповим критерієм «Підприємство» може здійснюватись за такими варіантами: лише працівники підприємства; лише експерти (залучені фахівці); працівники підприємства разом з експертами (залученими фахівцями); державні (муніципальні) органи влади; інші зацікавлені сторони.

Груповий критерій «Підприємство» на основі врахування наведених пояснень можна представити у вигляді складової матриці оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках (табл. 5.7).

Останнім груповим критерієм методики оцінювання є «Продукція», яка охоплює низку одиничних критеріїв оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках.

1. Ціна, що є важливим фактором забезпечення конкурентоспроможності продукції, особливо на ринках, де споживачі мають високу чутливість до змін цін на продукцію (ринки бідних країн, ринки для споживачів із низькими доходами). Оцінювання відбувається шляхом порівняння з цінами на продукти-аналоги або продукти-замінники (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва) на визначеному ринку із залученням працівників підприємства та/або сторонніх експертів (фахівців).

2. Якість, що є другим важливим фактором забезпечення конкурентоспроможності продукції, особливо разом з одиничним критерієм оцінювання «Ціна». Наведений фактор є важливим для споживачів із середнім та високим рівнем доходів, а також для ринків із високим рівнем державного контролю за якістю продуктів харчування. Оцінювання відбувається шляхом порівняння з якістю на продукти-аналоги або продукти-замінники (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва) на визначеному ринку із залученням працівників підприємства, сторонніх експертів (фахівців) та/або споживачів продукції.

Таблиця 5.7

Оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках за груповим критерієм «Підприємство»

Критерій конкурентоспроможності	Вагомість групового критерію	Порівняння з підприємствами, що виготовляють та постачають продукти-аналоги або продукти-замінники (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва) на визначений ринок			
		0-25 (аутсайдер, критичні проблеми)	26-50 (значні проблеми)	51-75 (відсутність проблем)	76-100 (лідер за критерієм)
Груповий критерій «Підприємство»	0,30				
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність підприємства	0,30				
2. Частка підприємства на ринку	0,30				
3. Фінансовий стан підприємства	0,30				
4. Якість та рівень управління	0,30				
5. Операційна діяльність	0,30				
6. Персонал	0,30				
7. Маркетинг	0,30				
8. Інновації	0,30				
9. Цифровізація	0,30				
10. ЦЗМР	0,30				
Разом за груповим критерієм	0,30				

Джерело: власні дослідження.

3. Канали просування, які з урахуванням масовості споживання продукції тваринництва та вимог до умов зберігання, зокрема строків, мають значний вплив на забезпечення конкурентоспроможності продукції. Оцінювання відбувається шляхом порівняння з каналами просування продуктів-аналогів або продуктів-замінників (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва) на визначеному ринку із залученням працівників підприємства та/або сторонніх експертів (фахівців).

4. Смакові якості, що суттєво відрізняються для продуктів харчування, зокрема продукції тваринництва, на різних ринках, особливо ринках різних

країн світу. Оцінювання відбувається шляхом порівняння з продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва) на визначеному ринку із залученням працівників підприємства, сторонніх експертів (фахівців) та/або споживачів продукції, з акцентом на точці зору саме споживачів продукції.

5. Відповідність уподобанням споживачів може суттєво вплинути на конкурентоспроможність продукції, зокрема продукції тваринництва. Оцінювання відбувається так, як і у випадку з одиничним критерієм оцінювання «смакові якості».

6. Пакування та фасування визначає можливості для підприємства й можливості для задоволення потреб споживачів, що дає змогу отримати додаткові конкурентні переваги або є перепорою для роботи на відповідному ринку (наприклад, міри ваги для різних країн світу, для Європи кілограми та грами, для США – унції та фунти і т ін.). Оцінювання відбувається шляхом порівняння з продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва) на визначеному ринку із залученням працівників підприємства, сторонніх експертів (фахівців) та/або споживачів продукції.

7. Маркетингове супроводження визначає успішність продукції на визначеному ринку і є базисом для її конкурентоспроможності. Маркетингове супроводження має бути адаптоване під відповідний ринок та потреби його споживачів. Оцінювання відбувається так, як і у випадку з одиничним критерієм оцінювання «пакування та фасування».

8. Інновації є важливими для конкурентоспроможності продукції тваринництва щодо забезпечення її якості, оригінального пакування та додаткових можливостей щодо контролю з боку споживачів за виготовленням продукції. Наразі вони є досить другорядним фактором для забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва і є важливими, переважно для ринків із високим рівнем доходів споживачів.

Оцінювання відбувається так, як і у випадку з одиничним критерієм оцінювання «пакування та фасування».

9. Цифровізація саме для продукції тваринництва також має другорядний характер щодо забезпечення конкурентоспроможності. Завдяки цифровізації забезпечується якість продукції, додаються нові канали збуту та додаткові можливості для контролю виробництва продукції з боку споживачів. Більш важливою цифровізація є на розвинутих ринках із рівнем доходів споживачів вище середнього. Оцінювання відбувається так, як і у випадку з одиничним критерієм оцінювання «пакування та фасування».

10. Рівень переходу на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР) щодо продукції тваринництва є важливим фактором забезпечення конкурентоспроможності, особливо щодо екологічності виробництва продукції, можливостей утилізації упаковки та використання всієї продукції без її утилізації. Для оцінювання рекомендуємо використовувати показники ОЕСР [21], індикатори зеленої економіки ЮНЕП [22], показники зеленої економіки Польщі [23], показники системи вимірювання прогресу зеленої економіки (GEP), що розроблена Партнерством для дій щодо зеленої економіки (PAGE) ООН [24], показники Глобального індексу зеленої економіки (The Global Green Economy Index – GGGI) [4], адаптовані для продукції тваринництва. Оцінювання відбувається шляхом порівняння з продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва) на визначеному ринку із залученням працівників підприємства та/або сторонніх експертів (фахівців).

Оцінювання за груповим критерієм «Продукція» є досить складним, оскільки потребує залучення інформації за продуктами-конкурентами і передбачає трансформацію якісних оцінок у кількісні.

Груповий критерій «Продукція» на основі врахування наведених пояснень можна представити у вигляді складової матриці оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках (табл. 5.8).

Таблиця 5.8

Оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках за груповим критерієм «Продукція»

Критерій конкурентоспроможності	Вагомість групового критерію	Порівняння з продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва) на визначеному ринку			
		0-25 (аутсайдер, критичні проблеми)	26-50 (значні проблеми)	51-75 (відсутність проблем)	76-100 (лідер за критерієм)
Груповий критерій «Продукція»	0,30				
Одиничні критерії:					
1. Ціна	0,30				
2. Якість	0,30				
3. Канали просування	0,30				
4. Смакові якості	0,30				
5. Відповідність вподобанням споживачів	0,30				
6. Пакування та фасування	0,30				
7. Маркетингове супроводження	0,30				
8. Інновації	0,30				
9. Цифровізація	0,30				
10. ЦЗМР	0,30				
Разом за груповим критерієм	0,30				

Джерело: власні дослідження.

Відзначаємо, що запропонована методика оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках є максимально місткою, дає змогу використовувати як кількісну, так і якісну інформацію, її можна швидко адаптувати до змін за рахунок заміни групових чи одиничних критеріїв оцінювання. Наведена методика дасть змогу отримати підприємству достатню, об'єктивну, достовірну інформацію для забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, передусім в контексті стратегічних аспектів розвитку підприємства та його продукції.

5.3. Стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів

Економічні виклики деформують економічне середовище та критично змінюють умови конкуренції на ринках збуту продукції тваринництва. Однак економічні виклики мають переважно середньостроковий характер (3-5 років), що потребує їх урахування, передусім під час стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (3-10 років). У цих умовах важливим є правильне визначення конкурентоспроможності продукції та змін конкурентоспроможності продукції в межах управлінських впливів у середньостроковому і довгостроковому періодах. Для цього пропонуємо використовувати метод нейронних мереж [33; 34; 35], що дасть змогу врахувати кількісні та якісні складові формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, а також розроблену методику оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках (див. підрозділ 3.1).

Визначено умови використання методу нейронних мереж у контексті стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва з урахуванням економічних викликів.

1. Виділення трьох шарів нейронів, де перший (вхідний) шар буде охоплювати шість груп одиничних критеріїв макро- (держава та ринок), мезо- (галузь та регіон) та мікрорівня (підприємство та продукція) формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. Другий шар нейронів (прихований) буде охоплювати шість групових критеріїв макро- (держава та ринок), мезо- (галузь та регіон) та мікрорівня (підприємство та продукція) формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. Третій шар нейронів (один вихідний нейрон) буде містити інтегральний (підсумковий) показник конкурентоспроможності продукції тваринництва.

2. Можливість вносити зміни до одиничних та групових критеріїв формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в межах здійснення відповідних управлінських впливів, що дасть змогу прогнозувати стратегічні зміни в конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному, міжнародних та світовому ринках збуту.

3. Кожен нейрон мережі на кожному з трьох шарів нейронів буде мати однакову, не змінну структуру та механізм функціонування (рис. 5.1).

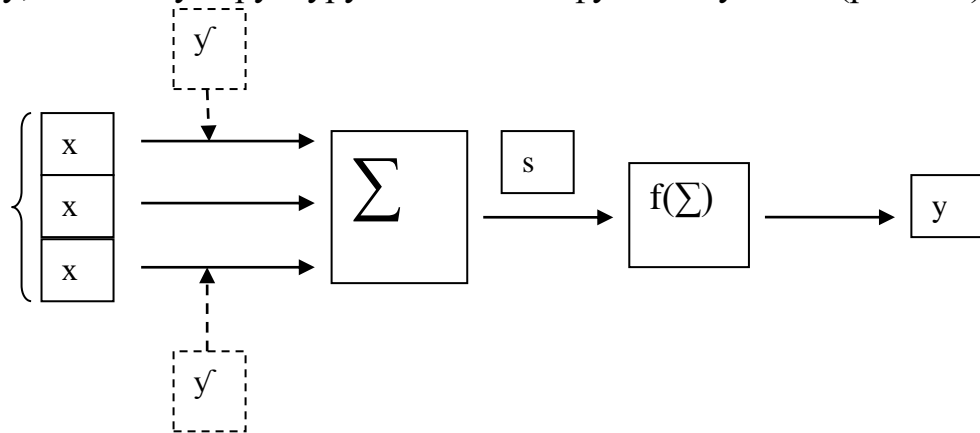

Рис. 5.1. Структура та механізм функціонування нейронів у нейронній мережі

Джерело: систематизовано автором за даними [33, с. 113].

Механізм функціонування нейрону в мережі буде охоплювати: компоненти вхідного вектору (сигналу) (x), що будуть представляти вхідні фактори впливу на конкурентоспроможність (перший (вхідний) шар), одиничні (другий шар нейронів (прихований)) чи групові (третій шар нейронів) критерії; y – синапси, що визначають силу зв'язку вхідного вектору (фактору, критерію) з нейроном (питома вага у діапазоні від 0 до 1); суматор (Σ) та результат сумування вхідних векторів (факторів, критеріїв) – s , що виконують сумування вхідних векторів (факторів, критеріїв) і є аргументом активаційної функції ($f(\Sigma)$); $f(\Sigma)$ – активаційна функція, що здійснює стискання вхідного вектора (фактора, критерію) у діапазоні від нуля та одиниці і формує вихідний вектор (сигнал) нейрону – y .

У значенні активаційної функції пропонуємо брати таку [33, с. 113; 34]:

$$f(s) = \frac{1}{1 + e^{-s}}. \quad (5.2)$$

4. Нейрон можна представити в такому вигляді:

$$y = f(s), \quad (5.3)$$

де,

$$s = \sum_{i=1}^n \gamma_i * x_i, \quad (5.4)$$

де,

i – кількість вхідних сигналів (1... n).

5. Відбір адекватної продукції для порівняння конкурентоспроможності, що залежить від рівня порівняння макро- (держава), мезо- (галузь, регіон), мікро- (підприємство, окремий вид продукції). При цьому важливо зробити правильний вибір за достатньою, але не надмірною кількістю продукції.

6. Визначення ринків порівняння (світового, міжнародних, національних, регіональних, місцевих, локальних): висококонкурентний, середньоконкурентний, низькоконкурентний ринок, ринок з обмеженнями (див. підрозділ 5.2).

Стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів за рахунок використання нейронної мережі передбачатиме ущільнення шістдесяти одиничних критеріїв (вхідний шар нейронів) до шести групових (прихований шар нейронів) і надалі до одного підсумкового (інтегрального) показника конкурентоспроможності продукції тваринництва, порівняно з обраною базою для зіставлення (продукція та ринок). Архітектура нейронної мережі для стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів буде спиратись на показники розробленої у підрозділі 5.2 методики оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва (рис. 5.2).

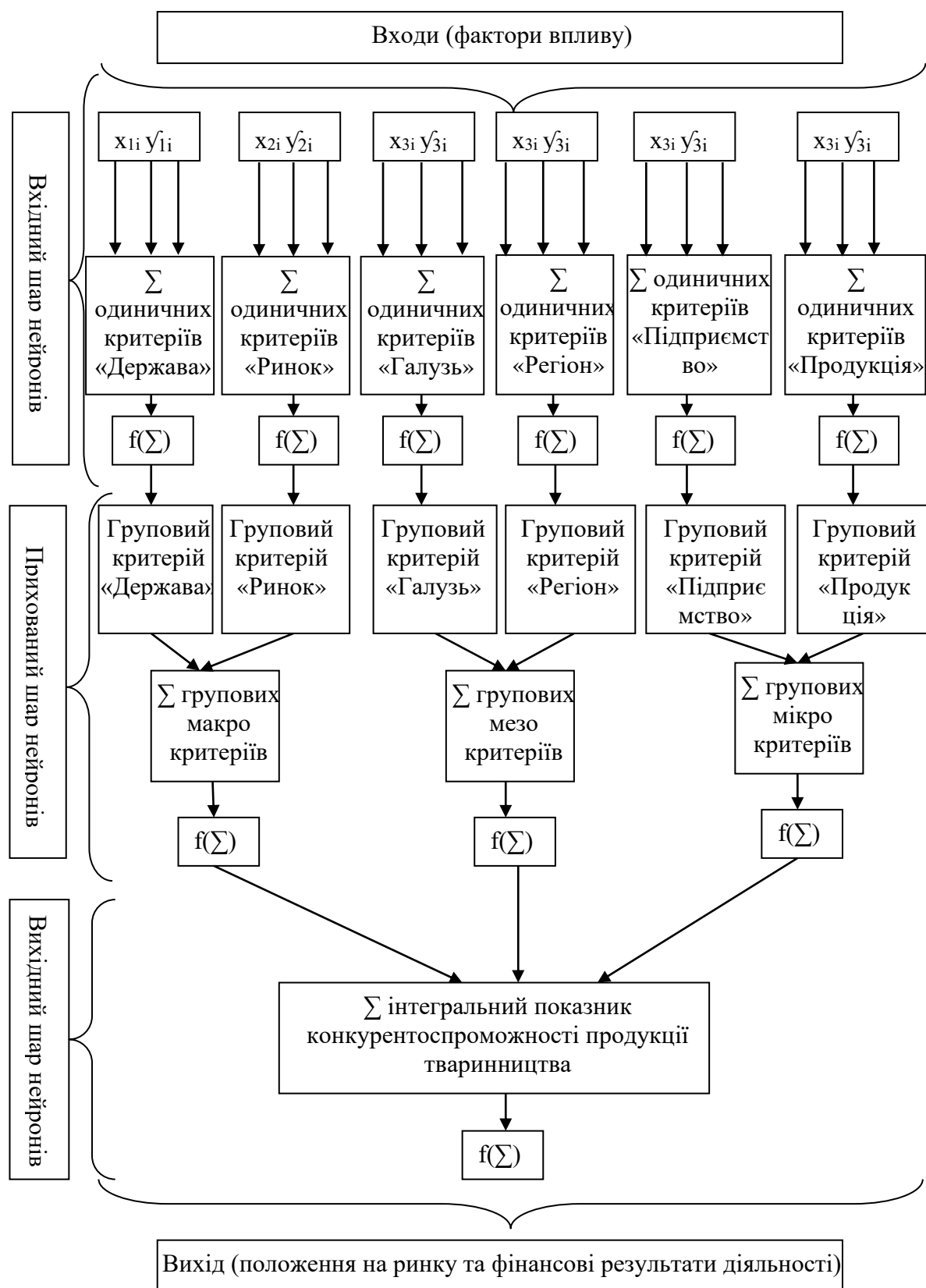

Рис. 5.2. Архітектура нейронної мережі стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів

Джерело: власні дослідження.

Розрахунок одиничних критеріїв (q) буде здійснюватись за 100-бальною шкалою, шляхом зіставлення з обраною продукцією тваринництва для порівняння на відповідному ринку збуту за формулою:

$$q_i = \frac{P_i}{P_{i100}}, \quad (5.5)$$

де, q – значення одиничного критерію; i – кількість одиничних критеріїв ($1 \dots n$), у нашому випадку їх 10; p_i – величина i -го критерію для продукції тваринництва; p_{i100} – величина i -го критерію для продукції тваринництва, що береться за базу порівняння й дорівнює 100 балам [33, с. 111].

Групові критерії (GI) конкурентоспроможності продукції тваринництва для прихованого шару нейронів будуть розраховуватись за формулою [35]:

$$GI_j = \sum_{i=1}^n q_i * \gamma_i, \quad (5.6)$$

де, j – кількість групових критеріїв ($1 \dots m$), у нашому випадку їх 6.

Інтегральний показник конкурентоспроможності продукції тваринництва ($ИС$) буде розраховуватись сумуванням GI за формулою:

$$ИС = \sum_{j=1}^m GI_j. \quad (5.7)$$

Важливо також розрахувати порівняльний показник конкурентоспроможності продукції тваринництва (Comparative indicator of competitiveness – CIC), за формулою:

$$CIC = \frac{ПC_{op}}{ПC_{pc}}, \quad (5.8)$$

де, $ПC_{op}$ – продукція тваринництва підприємства, що оцінює та здійснює стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів; $ПC_{pc}$ – продукція тваринництва-конкурент

Якщо $CIC > 1$, то стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів здійснюється правильно. Якщо $CIC < 1$, то стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів здійснюється з помилками та потребує внесення змін і активізації відповідних управлінських впливів.

Важливим у використанні нейронних мереж для стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів є те, що після внесення змін та управлінських впливів можна визначити, наскільки ефективними вони були і чи є потреба подальшої управлінської роботи у сфері конкурентоспроможності продукції тваринництва на відповідному рівні функціонування економічних систем та ринку збуту.

Розкриємо рівень стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні на основі використання наявних статистичних даних. При цьому акцент зробимо на дослідженні макrorівня конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому ринку й оберемо для дослідження три укрупнені види продукції тваринництва: м'ясо та продукти з м'яса; молоко та молочні продукти; яйця та продукти з яєць.

Для порівняння візьмемо країни, що є лідерами на світовому та регіональних ринках продукції тваринництва за виробництвом, споживанням, експортом та імпортом, до яких віднесено: Аргентину,

Австралію, Бразилію, Індію, Італію, Китай, Нідерланди, Німеччину, Польщу, США (див. підрозділ 3.1).

Для розрахунку порівняльного показника конкурентоспроможності продукції тваринництва (Comparative indicator of competitiveness – CIC) зробимо розрахунки за Польщею, яка є досить схожою на Україну країною щодо розвитку тваринництва і одним із ключових конкурентів для України на світовому, міжнародних та національних ринках, зокрема українських ринках продукції тваринництва.

Для проведення дослідження рівня стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні використаємо методику оцінювання конкурентоспроможності, що була розроблена та запропонована в підрозділі 5.2 роботи, а також статистичні дані та розрахунки, що були використані в третьому, четвертому та п'ятому розділах роботи.

Проведемо оцінювання сучасного рівня стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'яса та продуктів із м'яса; молока та молочних продуктів; яєць та продуктів із яєць) в Україні на макрорівні (табл. 5.9), у процесі якого використовуватимемо позначення: У – Україна та П – Польща. Це дасть змогу позначити дані за блоками оцінювання за цими двома країнами.

Відмічаємо наявність значних проблем щодо стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'яса та продуктів із м'яса; молока та молочних продуктів; яєць та продуктів із яєць) в Україні на макрорівні, а також програш конкуренції щодо Польщі.

За кожним блоком (груповим критерієм) стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва на макрорівні Україна програє конкурентам. За груповим критерієм «Держава» найбільші проблеми пов'язані з корупцією, тіньовою економікою, інвестиціями, інноваціями та переходом на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР) [36]

Таблиця 5.9

Оцінювання сучасного рівня стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'яса та продуктів із м'яса; молока та молочних продуктів; яєць та продуктів із яєць) в Україні на макрорівні

Критерій конкурентоспроможності	Вагомість групового критерію	Порівняння з продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва) на визначеному ринку			
		0-25 (аутсайдер, критичні проблеми)	26-50 (значні проблеми)	51-75 (відсутність проблем)	76-100 (лідер за критерієм)
1	2	3	4	5	6
Груповий критерій «Держава»	0,10		У (34,2)	П (50,2)	
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність держави	0,10		У (32)	П (55)	
2. Законодавчо-нормативна база	0,10		У (29)	П (67)	
3. Підтримка підприємств твар-ва	0,10		У (47)	П (58)	
4. Корупція	0,10	У (24)		П (62)	
5. Тіньова економіка	0,10		У (27)	П (56)	
6. Розвиток інститутів	0,10		У (41)	П (59)	
7. Інвестиції	0,10		У (27)	П (53)	
8. Інновації	0,10	У (23)	П (47)		
9. Цифровізація	0,10		П (45)	У (64)	
10. ЦЗМР	0,10		У (28); П (35)		
Разом за груповим критерієм	0,10	У (342); П (502)			
Груповий критерій «Ринок»	0,10		У (44,5)	П (52,8)	
Одиничні критерії:					
1. Рівень конкуренції на ринку	0,10		У (42)	П (53)	
2. Рівень концентрації ринку	0,10			У, П (74)	
3. Обмеження	0,10			У, П (69)	
4. Корупція	0,10			У, П (62)	
5. Тіньова економіка	0,10			У, П (60)	
6. Розміри ринку	0,10	У (20)	П (45)		
7. Інвестиції	0,10	У (22)	П (46)		
8. Інновації	0,10	У (25)	П (40)		
9. Цифровізація	0,10		У, П (47)		
10. ЦЗМР	0,10	У (24)	П (32)		
Разом за груповим критерієм	0,10	У (445); П (528)			
Груповий критерій «Галузь»	0,10		У (33,4)	П (55,7)	
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність галузі	0,10		У (42)	П (54)	
2. Нормативна база	0,10		У (31)	П (62)	
3. Підтримка підприємств тваринництва	0,10		У (33)	П (65)	
4. Корупція	0,10	У (25)		П (63)	
5. Тіньова економіка	0,10	У (25)		П (60)	
6. Розвиток інститутів	0,10		У (28)	П (64)	
7. Інвестиції	0,10		У (34)	П (54)	
8. Інновації	0,10		У (33), П (48)		
9. Цифровізація	0,10			У (52); П (51)	
10. ЦЗМР	0,10		У (31); П (36)		
Разом за груповим критерієм	0,10	У (334); П (557)			

1	2	3	4	5	6
Груповий критерій «Регіон»	0,10		У (29,3)	П (53,7)	
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність регіону	0,10		У (33)	П (52)	
2. Нормативна база	0,10		У (27)	П (65)	
3. Підтримка підприємств тваринництва	0,10	У (25)		П (59)	
4. Корупція	0,10	У (23)		П (63)	
5. Тіньова економіка	0,10		У (27)	П (56)	
6. Розвиток інститутів	0,10		У (35)	П (60)	
7. Інвестиції	0,10		У (27)	П (52)	
8. Інновації	0,10	У (21)	П (49)		
9. Цифровізація	0,10		П (45); У (49)		
10. ЦЗМР	0,10		У (27); П (36)		
Разом за груповим критерієм	0,10		У (293); П (537)		
Груповий критерій «Підприємство»	0,30		У (37,9); П (49,1)		
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність підприємства	0,30		У (42)	П (52)	
2. Частка підприємства на ринку	0,30		У (27); П (36)		
3. Фінансовий стан підприємства	0,30		У (47)	П (52)	
4. Якість та рівень управління	0,30		У (35)	П (51)	
5. Операційна діяльність	0,30		У (46)	П (52)	
6. Персонал	0,30		У (27); П (41)		
7. Маркетинг	0,30		У (47)	П (53)	
8. Інновації	0,30		У (34)	П (57)	
9. Цифровізація	0,30		У (45)	П (51)	
10. ЦЗМР	0,30		У (29); П (46)		
Разом за груповим критерієм	0,30		У (379); П (491)		
Груповий критерій «Продукція»	0,30		У (46,7)	П (54,3)	
Одиничні критерії:					
1. Ціна	0,30			У (65); П (61)	
2. Якість	0,30			У (51); П (52)	
3. Канали просування	0,30		У (37)	П (68)	
4. Смакові якості	0,30			У (55); П (58)	
5. Відповідність уподобанням споживачів	0,30			У (51); П (54)	
6. Пакування та фасування	0,30		У (46)	П (58)	
7. Маркетингове супроводження	0,30			У (52); П (59)	
8. Інновації	0,30		У (35); П (50)		
9. Цифровізація	0,30		У (43); П (49)		
10. ЦЗМР	0,30		У (32); П (34)		
Разом по груповому критерію	0,30		У (467); П (543)		
Інтегральний показник конкурентоспроможності продукції тваринництва (ПС)			$У = 34,2*0,1+44,5*0,1+33,4*0,1+29,3*0,1+37,9*0,3+46,7*0,3$ $= 3,42+4,45+3,34+2,93+11,37+14,01 = 39,52$ $П = 50,2*0,1+52,8*0,1+55,7*0,1+53,7*0,1 + 49,1*0,3 + 54,3*0,3 = 5,02+5,28+5,57+5,37+14,73+16,29 = 52,26$		
Порівняльний показник конкурентоспроможності продукції тваринництва (СІС). Україна			$39,52/52,26 = 0,76$		

Джерело: власні дослідження.

При цьому проблеми з інвестиційним забезпеченням пов'язані з небажанням інвесторів вкладати інвестиційні кошти в країну, що перебуває в умовах війни. Інновації та ЦЗМР обмежуються відсутністю інвестицій і концентрацією державних інститутів і бізнесу на проблемах виживання та безпеки [36]

Щодо ринку, то для дослідження було обрано світовий ринок продукції тваринництва та місце на ньому української продукції. До ключових проблем віднесено такі: відносна низька конкурентоспроможність продукції українського тваринництва; частка (розміри) ринку, яку охоплює українська продукція тваринництва; інвестиції; інновації; перехід на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР). Відмічаємо кращі результати за груповим критерієм «Ринок», ніж за груповим критерієм «Держава», що свідчить про великий потенціал збільшення присутності української продукції тваринництва на світовому ринку. Проблеми із залученням інвестицій для розширення присутності української продукції тваринництва на світовому ринку пов'язані з війною у країні.

Груповий критерій «Галузь» оцінювався шляхом порівняння галузі тваринництва в Україні з галузями тваринництва обраних для дослідження країн з акцентом на Польщу щодо конкуренції на світовому ринку продукції тваринництва. Відмічаємо значні проблеми української галузі тваринництва щодо забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва, де проблеми є за вісьмома з десяти одиничних критеріїв. На окрему увагу заслуговує низька підтримка галузевими інститутами, зокрема через їхню нерозвинутість, конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Найбільш проблемним груповим критерієм щодо стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'яса та продуктів із м'яса; молока та молочних продуктів; яєць та продуктів із яєць) в Україні на макрорівні є критерій «Регіон». За груповим критерієм «Регіон» спостерігаємо найбільше відставання від країн-лідерів, зокрема Польщі. Досліджування здійснювалось щодо регіонів України і їхньої участі

в забезпеченні формування конкурентоспроможності продукції українського тваринництва, порівняно з регіонами країн-лідерів щодо продукції тваринництва на світовому ринку, зокрема Польщі. Наголошуємо на наявності проблем за всіма десятима одиничними критеріями конкурентоспроможності продукції тваринництва, де лише цифровізація через її розвиток в країні має відносно високе значення.

Для дослідження групового критерію «Підприємство» порівняння щодо їхнього впливу на стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції українського тваринництва (м'яса та продуктів із м'яса; молока та молочних продуктів; яєць та продуктів із яєць) на світовому ринку здійснювалось з підприємствами країн-лідерів, зокрема Польщі. Відмічаємо кращу ситуацію щодо рівня групового критерію «Підприємство» щодо більшості розглянутих групових критеріїв (окрім критерію «Ринок»). Визначено такі ключові проблеми: частка українських підприємств на ринку та їхній вплив на ринок через це; якість та рівень управління; інновації; перехід на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР); залучення та підготовка персоналу. На особливу увагу заслуговують проблеми українських підприємств тваринництва із залученням і підготовкою персоналу, які поглибилися через вплив економічних викликів, спричинених війною країни проти російських агресорів (мобілізація, внутрішня міграція населення, високий рівень еміграції), а також неможливість українських підприємств тваринництва забезпечити конкурентні умови праці (заробітна плата, рівень соціального захисту, рівень професійного розвитку). Ще однією з найбільших проблем для українських підприємств тваринництва є якість та рівень управління, що не відповідає кращим світовим практикам і не дає змоги отримати додаткові конкурентні переваги щодо продукції тваринництва.

Найкращим щодо стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції українського тваринництва на світовому ринку є груповий критерій «Продукція», у межах якого ключовими

проблемами є: розроблення каналів просування, що викликане значною мірою логістичними проблемами в країні в умовах ведення військових дій на її території; упровадження інновацій; удосконалення пакування та фасування; перехід на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР). Оцінювання здійснювалось шляхом порівняння української продукції тваринництва з продуктами країн-лідерів, зокрема Польщі.

Оцінювання сучасного рівня стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'ясо та продукти з м'яса; молоко та молочні продукти; яйця та продукти з яєць) в Україні на макrorівні засвідчило, що найкращими є групові критерії мікрорівня («Підприємство», «Продукція»), далі йдуть групові критерії макrorівня («Держава» та «Ринок») і найбільш проблемними є групові критерії мезорівня («Галузь» та «Регіон»). Надалі в таблиці 5.10 продемонструємо зміни у стратегічному забезпеченні формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні на макrorівні з урахуванням оптимізації складових конкурентоспроможності української продукції тваринництва, що були запропоновані в дисертаційному дослідженні (розділи 4 та 5), а також із врахуванням упровадження складових Стратегії розвитку агропромислового комплексу, що була розроблена Міністерством аграрної політики та продовольства України [37]. При цьому для виявлення змін показники конкурентоспроможності Польщі вважатимемо незмінними.

Оцінювання потенційного рівня стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'ясо та продукти з м'яса; молоко та молочні продукти; яйця та продукти з яєць) в Україні на макrorівні засвідчило значне покращення ситуації. При цьому країні потрібно сконцентруватись на підвищенні конкурентоспроможності галузі тваринництва та внеску регіонів у конкурентоспроможність продукції тваринництва, зменшити рівень корупції та тіньового ринку, підвищити інноваційну діяльність підприємств тваринництва, цифровізацію та прискорити перехід на циркулярну зелену модель розвитку.

Таблиця 5.10

Оцінювання потенційного рівня стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'ясо та продукти з м'яса; молоко та молочні продукти; яйця та продукти з яєць) в Україні на макрорівні

Критерій конкурентоспроможності	Вагомість групового критерію	Порівняння з продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва) на визначеному ринку			
		0-25 (аутсайдер, критичні проблеми)	26-50 (значні проблеми)	51-75 (відсутність проблем)	76-100 (лідер за критерієм)
1	2	3	4	5	6
Груповий критерій «Держава»	0,10		У (41,2)	П (50,2)	
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність держави	0,10		У (36)	П (55)	
2. Законодавчо-нормативна база	0,10		У (35)	П (67)	
3. Підтримка підприємств твар-ва	0,10			У (52); П (58)	
4. Корупція	0,10		У (35)	П (62)	
5. Тіньова економіка	0,10		У (41)	П (56)	
6. Розвиток інститутів	0,10		У (49)	П (59)	
7. Інвестиції	0,10		У (29)	П (53)	
8. Інновації	0,10		У (32); П (47)		
9. Цифровізація	0,10		П (45)	У (67)	
10. ЦЗМР	0,10		У (36); П (35)		
Разом за груповим критерієм	0,10		У (412); П (502)		
Груповий критерій «Ринок»	0,10		У (48,3)	П (52,8)	
Одиничні критерії:					
1. Рівень конкуренції на ринку	0,10			У (51); П (53)	
2. Рівень концентрації ринку	0,10			У, П (74)	
3. Обмеження	0,10			У, П (69)	
4. Корупція	0,10			У, П (62)	
5. Тіньова економіка	0,10			У, П (60)	
6. Розміри ринку	0,10		У (29); П (45)		
7. Інвестиції	0,10		У (27); П (46)		
8. Інновації	0,10		У (32); П (40)		
9. Цифровізація	0,10		У, П (47)		
10. ЦЗМР	0,10		У, П (32)		
Разом за груповим критерієм	0,10		У (483); П (528)		
Груповий критерій «Галузь»	0,10		У (46,0)	П (55,7)	
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність галузі	0,10			У (52); П (54)	
2. Нормативна база	0,10		У (47)	П (62)	
3. Підтримка підприємств тваринництва	0,10			У (51); П (65)	
4. Корупція	0,10		У (38)	П (63)	
5. Тіньова економіка	0,10		У (44)	П (60)	
6. Розвиток інститутів	0,10		У (45)	П (64)	
7. Інвестиції	0,10		У (37)	П (54)	
8. Інновації	0,10		У (45); П (48)		
9. Цифровізація	0,10			У (62); П (51)	
10. ЦЗМР	0,10		У (39); П (36)		
Разом за груповим критерієм	0,10		У (460); П (557)		

1	2	3	4	5	6
Груповий критерій «Регіон»	0,10		У (41,1)	П (53,7)	
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність регіону	0,10		У (49)	П (52)	
2. Нормативна база	0,10		У (45)	П (65)	
3. Підтримка підприємств тваринництва	0,10		У (40)	П (59)	
4. Корупція	0,10		У (35)	П (63)	
5. Тіньова економіка	0,10		У (41)	П (56)	
6. Розвиток інститутів	0,10		У (49)	П (60)	
7. Інвестиції	0,10		У (29)	П (52)	
8. Інновації	0,10		У (32); П (49)		
9. Цифровізація	0,10		П (45)	У (55)	
10. ЦЗМР	0,10		У (36); П (36)		
Разом за груповим критерієм	0,10		У (411); П (537)		
Груповий критерій «Підприємство»	0,30		У (47,3); П (49,1)		
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність підприємства	0,30			У (55); П (52)	
2. Частка підприємства на ринку	0,30		У (35); П (36)		
3. Фінансовий стан підприємства	0,30			У (51); П (52)	
4. Якість та рівень управління	0,30		У (45)	П (51)	
5. Операційна діяльність	0,30		У (49)	П (52)	
6. Персонал	0,30		У (39); П (41)		
7. Маркетинг	0,30		У (49)	П (53)	
8. Інновації	0,30		У (47)	П (57)	
9. Цифровізація	0,30			П (51); У (60)	
10. ЦЗМР	0,30		У (43); П (46)		
Разом за груповим критерієм			У (473); П (491)		
Груповий критерій «Продукція»	0,30			У (54,1); П (54,3)	
Одиничні критерії:					
1. Ціна	0,30			У (69); П (61)	
2. Якість	0,30			У (55); П (52)	
3. Канали просування	0,30		У (45)	П (68)	
4. Смакові якості	0,30			У (59); П (58)	
5. Відповідність вподобанням споживачів	0,30			У (55); П (54)	
6. Пакування та фасування	0,30			У (55); П (58)	
7. Маркетингове супроводження	0,30			У (57); П (59)	
8. Інновації	0,30		У (43); П (50)		
9. Цифровізація	0,30		П (49)	У (56)	
10. ЦЗМР	0,30		У (47); П (34)		
Разом по груповому критерію	0,30		У (541); П (543)		
Інтегральний показник конкурентоспроможності продукції тваринництва (ІС)			$У = 41,2*0,1+48,3*0,1+46,0*0,1+41,1*0,1+47,3*0,3+54,1*0,3 = 4,12+4,83+4,60+4,11+14,19+16,23 = 48,08$ $П = 50,2*0,1+52,8*0,1+55,7*0,1+53,7*0,1 + 49,1*0,3 + 54,3*0,3 = 5,02+5,28+5,57+5,37+14,73+16,29 = 52,26$		
Порівняльний показник конкурентоспроможності продукції тваринництва (СІС) Україна			48,08/52,26 = 0,92		

Джерело: власні дослідження.

Водночас під час оцінювання в таблиці 5.10 було взято до уваги песимістичний сценарій повільного повернення інвесторів до України, зокрема в галузь тваринництва через економічні виклики, що спричинені війною та поствоєнним відновленням економіки країни.

Отримані дані в межах дослідження потенційного рівня стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'ясо та продукти з м'яса; молоко та молочні продукти; яйця та продукти з яєць) в Україні на макрорівні засвідчили, що після реалізації заходів, запропонованих автором, ситуація з конкурентоспроможністю української продукції тваринництва покращиться за всіма груповими критеріям, особливо за критеріями мікрорівня. Однак Україна навіть за такої ситуації не наздожене Польщу, оскільки польська продукція тваринництва також буде збільшувати конкурентоспроможність на світовому ринку. У таких умовах Україна потребує продовження та нарощування зусиль щодо стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності власної продукції тваринництва в довгостроковому періоді за рахунок розроблення комплексу стратегічних оптимізаційних заходів на всіх рівнях функціонування національної економічної системи (держава, ринки, галузь, регіони, підприємства, продукція), зокрема особливу увагу варто приділити переходу на циркулярну зелену модель розвитку.

Висновки до розділу 5

За результатами дослідження концептуальних засад оптимізації формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів та власного доробку автора зроблено низку висновків.

1. Доведено необхідність переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку в межах оптимального формування конкурентоспроможності вітчизняної продукції тваринництва в

умовах економічних викликів. На основі проведеного оцінювання світової, міжнародної та національної економічних систем щодо переходу на циркулярну зелену модель, що базується на використанні Глобального індексу зеленої економіки (The Global Green Economy Index – GGGI), було визначено переваги та недоліки переходу на циркулярну зелену модель розвитку на макро- (національна економіка), мезо – (галузева та регіональна економіка) та мікро- (економіка окремих підприємств та домашніх господарств) рівнях функціонування економічних систем.

2. На основі проведення компаративного оцінювання моделей розвитку підприємств тваринництва (індустріальна лінійна традиційна модель та циркулярна зелена модель) в межах формування конкурентоспроможності продукції за параметрами внутрішнього й зовнішнього середовищ було визначено, що перехід на циркулярну зелену модель розвитку має стратегічні конкурентні переваги щодо формування конкурентоспроможності продукції підприємств тваринництва в Україні і значні можливості щодо виходу на нові ринки збуту, передусім економічно розвинутих країн. Окремо було визначено напрями трансформації складових формування конкурентоспроможності продукції для підприємств тваринництва в Україні (місія, мета, завдання, напрям, принципи, концепція, підхід), а також сформовано сукупність заходів, які необхідно реалізувати українським підприємствам тваринництва щодо переходу на циркулярну зелену модель розвитку в контексті трансформації формування конкурентоспроможності власної продукції.

3. Розроблено та запропоновано для використання методик оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках, яка враховує: ключові показники конкурентоспроможності продукції на різних рівнях функціонування економічних систем (держава, регіон, галузь, підприємство); перехід українських підприємств тваринництва та національної економіки в цілому на циркулярну зелену модель розвитку; цифровізацію процесів виробництва і

збуту продукції; ключові елементи конкурентоспроможності продукції, що генеруються підприємством (інновації, інвестиції, маркетинг, виробництво, персонал та ін.).

4. Розкрито необхідність у межах стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів використовувати метод нейронних мереж. При цьому метод було адаптовано для формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва та визначення Інтегрального показника конкурентоспроможності продукції тваринництва (ІС) і Порівняльного показника конкурентоспроможності продукції тваринництва (СІС).

5. На основі розробленої методики та адаптованого методу нейронних мереж було проведено оцінювання сучасного та потенційного рівня стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'ясо та продукти з м'яса; молоко та молочні продукти; яйця та продукти з яєць) в Україні на макрорівні, у контексті якого базою для порівняння стали країни-лідери на ринках продукції тваринництва, передусім Польща. Проведене дослідження дозволило виявити сучасний стан і потенційні можливості розвитку галузі у порівнянні з країнами-лідерами ринку, що сприятиме вдосконаленню механізмів підвищення ефективності виробництва та збуту продукції тваринництва.

Основні результати дослідження опубліковані в наукових працях автора [10,11,12,36,38,39,40,41,44,45,46].

Список використаних джерел до Розділу 5

1. Erbach G., Höflmayr M., Foukalová N. Economic impacts of the green transition. European Parliamentary Research Service. 2022. 12 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733623/EPRS_BRI\(2022\)733623_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733623/EPRS_BRI(2022)733623_EN.pdf) (last accessed: 10.02.2024).
2. Дерій Ж., Бутенко Н., Зосименко Т. Впровадження концепції циркулярної економіки : проблеми та перспективи. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 1(25). С. 54–62. DOI: 10.25140/2411-5215-2021-1(25)-54-62
2. RTS. Circular Economy: What is it + how does it work? 2023. URL: <https://www.rts.com/resources/guides/circular-economy> (last accessed: 10.02.2024).
3. CGRI. The Circularity Gap Report 2023. URL: <https://www.circularity-gap.world/2023> (last accessed: 10.02.2024).
4. GGGI. The Global Green Economy Index. 2023. URL: <https://greengrowthindex.gggi.org/> (last accessed: 10.02.2024).
5. FAO. Livestock and environment statistics: manure and greenhouse gas emissions. Global, regional and country trends, 1990–2018. *FAOSTAT Analytical Brief Series*. 2020. No. 14. Rome. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/f0cebfdd-725e-4d7a-8e14-3ba8fb1486a7/content> (last accessed: 10.02.2024).
6. Державна служба статистики України. Утворення відходів за класифікаційними угрупованнями державного класифікатора відходів. 2023. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.02.2024).
7. Meseguer-Sánchez V., Gálvez-Sánchez F. J., Molina-Moreno V., Wandosell-Fernández-de-Bobadilla G. The Main Research Characteristics of the Development of the Concept of the Circular Economy Concept : A Global Analysis and the Future Agenda. *Front. Environ. Sci.* 2021. Vol. 9. DOI: 10.3389/fenvs.2021.704387

8. Дія. Бізнес. Модель циркулярної економіки. 2021. URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/impact-investment/model-cirkularnoi-ekonomiki> (дата звернення: 25.12.2024).
9. Шибанін В. С., Решетілов Г. О. Циркулярна економіка регіону: теоретичний аспект. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2021. Вип. 4. С. 4–13.
10. Перегуда Ю. А., Хацер М. В. Проблематика та потенціал розвитку «зеленого туризму» в Україні. *Підприємництво в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 лют. 2020 р. : у 2 ч. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Ч. 1. С. 214–217.
11. Перегуда Ю. А. Розвиток зеленого туризму в Україні. *Сучасні трансформації сервісної економіки: туризм, рекреація та комерційні послуги* : збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 29-30 верес. 2022 р. / ред. кол.: Т. Д. Щербан (гол. ред.) та ін. Мукачево : МДУ, 2022. С. 17–20. URL: https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/Tourism_Conference_Збірник-29-30.09.2022.pdf (дата звернення: 03.05.2023).
12. Перегуда Ю. А. Соціальні послуги на глобальному та національному рівнях в контексті глобальної економіки. *Проблеми модернізації України*. 2021. Вип. 13. С. 271–272.
13. Horihovskyy M. V., Chykurkova A. D. Methods of assessment of competitiveness of agriculture. *Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul*. 2015. № 2(14). P. 13–18.
14. Saidova D. N., Ashurmetova N. A., Dexkanova S. S., Mustafayev S. A. Methods And Criteria For Measuring Competitiveness Of Agricultural Sector. *Palarch's Journal Of Archaeology Of Egypt/Egyptology*. 2020. № 17(6). P. 3392–3398.
15. Savchenko T., Basiurkina N., Rodina O., Kwilinski A. Improvement of the assessment methods of product competitiveness of the specialized poultry

enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2019. Vol. 41(1). P. 43–61. DOI: 10.15544/mts.2019.05

16. Ibatullin M. I., Varchenko O. M., Svynous I. V., Klymchuk O. V., Drahan O. O., Herasymenko I. O. Factors of ensuring the competitiveness of Ukraine's pig breeding production in external markets. *Agricultural Science and Practice*. 2019. Vol. 6(2). P. 29–46. DOI: 10.15407/agrisp6.02.029

17. Bachev H. Assessment of the competitiveness of agricultural holdings in Bulgaria. MPRA Paper No. 106341. Sofia: Institute of Agricultural Economics, 2021. 44 p. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/106341/1/MPRA_paper_106341.pdf (last accessed: 10.02.2024).

18. USAID. Assessment of livestock value chain/market systems. Final Report, 2018. 85 p.

19. Tłuczak A. Potential and competitiveness of EU countries in terms of slaughter livestock production. *Agricultural Economics – Czech*. 2019. Vol. 65. P. 550–559. DOI: 10.17221/156/2019-AGRICECON

20. Бакай В. Й., Ліннік Д. В. Особливості визначення та оцінки конкурентоспроможності продукції підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 6(1). С. 272–279. DOI: 10.31891/2307-5740-2021-300-6-42

21. OECD. Green Growth Indicators 2017. Paris: OECD Publishing. DOI: 10.1787/9789264268586-en

22. UNEP. Measuring Progress towards a Green Economy. 2012. URL: <https://www.gwp.org/globalassets/global/toolbox/references/measuring-progress-towards-an-inclusive-green-economy-unep-2012.pdf> (last accessed: 10.02.2024).

23. Statistics Poland. Green economy indicators in Poland. Warsaw : CSO, 2022. URL: <https://stat.gov.pl/en/topics/environment-energy/environment/green-economy-indicators-in-poland-2022,3,5.html> (last accessed: 10.02.2024).

24. PAGE. The Green Economy Progress Measurement Framework – Methodology. 2017. URL: <https://archive.un-page.org/green-economy-progress-measurement-framework> (last accessed: 10.02.2024).

25. IMD. World Competitiveness Ranking : A comprehensive annual report and worldwide reference point on the competitiveness of global economies. 2024. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking> (last accessed: 10.02.2025).

26. OECD. Agricultural support (indicator) 2023. Paris : OECD Publishing, 2023. DOI: 10.1787/6ea85c58-en

27. OECD. Producer protection (indicator) 2023. Paris : OECD Publishing, 2023. DOI: 10.1787/f99067c0-en

28. The World Trade Organization. WTO STATS. URL: <https://stats.wto.org> (last accessed: 10.02.2025).

29. Transparency International Ukraine. Індекс сприйняття корупції – 2022. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2022> (дата звернення: 11.02.2025).

30. WIPO. Global Innovation Index 2023. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2023 (last accessed: 10.02.2025).

31. IMD. World Digital Competitiveness Ranking : Measuring the capacity and readiness of economies to adopt and explore digital technologies for economic and social transformation. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness-ranking> (last accessed: 10.02.2024).

32. Кіржецький Ю. І. Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2013. 198 с.

33. Паршина О. А. Дослідження процесу формування конкурентоспроможності продукції машинобудівного підприємства на основі нейронних мереж. *Економічний вісник НГУ*. 2006. № 3. С. 109–114.

34. Добровська Л. М., Добровська І. А. Теорія та практика нейронних мереж : навч. посіб. Київ : НТУУ «КПІ» Вид-во «Політехніка», 2015. 396 с.

35. Gupta Madan, Jin Liang, Homma Noriyasu, Zadeh L. A. Static and Dynamic Neural Networks: From Fundamentals to Advanced Theory. 2005. DOI: 10.1002/0471427950

36. Перегуда Ю. А. Стратегічні підходи до забезпечення формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів. *Наукові інновації та передові технології* (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»): журнал. 2024. No 7(35) 2024. С. 685-697

37. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Стратегія розвитку агропромислового комплексу. URL: <https://minagro.gov.ua/investoram/strategiya-rozvitku-agropromislovogo-kompleksu> (дата звернення: 11.02.2024).

38. Перегуда Ю. А. Дослідження конкурентоспроможності українського м'яса та продуктів з м'яса на національному і світовому ринках. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки*. 2023. Вип. 3(70). С. 32–37. DOI: 10.32689/2523-4536/70-5

39. Перегуда Ю. А. Способи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва: сутність, теоретична характеристика та компаративна оцінка. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Вип. 81. С. 63–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.81-11>

40. Перегуда Ю. А. Євроінтеграція та актуалізація аграрної політики України в частині конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту Науковий журнал*. 2023. Вип. 2(30). С. 41–49 DOI: 10.58252/2078-1628-2023-2(30)-004

41. Ostrovska N., Krylov D., Pohrebniak A., Pereguda Y., Stetsiuk V. Digitalization as an Imperative of the Development of Business Processes in the Conditions of the Intensified Global Competitiveness. *Revista De La Universidad Del Zulia*. 2023. Vol. 14(41). P. 766–783. DOI: 10.46925//rdluz.41.43 (Scopus).

42. Stander S., Bulkot O., Yastremska O., Sayenko V., Pereguda Yu. Digital Transformation of the National Economy of Ukraine: Challenges and Opportunities. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. Vol. 2 (55). P. 333–345. DOI: 10.55643/fcaptp.2.55.2024.4328 (Scopus).

43. Кваша С. М., Голомша Н. Є. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку. *Економіка АПК*. 2006. № 5. С. 99–104.

44. Stander, S., Bulkot, O., Yastremska, O., Sayenko, V., & Pereguda, Yu. (2024). DIGITAL TRANSFORMATION OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2 (55), 333–345. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4328> (Scopus)

45. Vdovenko, N., Shaposhnykova, I., Krylov, D., Pereguda, Y., Adamenko, S., & Shut, S. (2024). INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF STATE REGULATION OF BUSINESS IN THE CONDITIONS OF THE CLOSED CYCLE TRANSFORMATION OF THE NATIONAL ECONOMY. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 46(2), 183–189. <https://doi.org/10.15544/mts.2024.19> (Scopus)

46. Serhii Arefiev, Iryna Zhyhlei, Yuliia Pereguda, Nataliia Kryvokulska, Mariya Lushchyk. The use of Digital Technologies to Ensure Environmental Safety in the Context of the Green Economy Development . *REVISTA DE LA UNIVERSIDAD DEL ZULIA*. 3ª época. Año 15, N° 42, 2024 Pp. 353-369 DOI: <https://doi.org/10.46925//rdluz.42.20353> (Scopus)

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і розв'язання наукової проблеми удосконалення відомих та розроблення нових теоретико-методологічних підходів до формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів з урахуванням теоретичних розробок вітчизняних та закордонних вчених, світової та української практики, проблематики впливу цифровізації та переходу на циркулярну зелену модель розвитку. За результатами проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Дослідження еволюції теоретичних поглядів на конкуренцію, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність аграрного сектору економіки і тваринництва в закордонній та вітчизняній економічній науці, а також проведення компаративного оцінювання наукових розробок щодо конкурентоспроможності на різних рівнях функціонування економічних систем дало змогу виявити необхідність розроблення нових наукових підходів до формування конкурентоспроможності продукції тваринництва з врахуванням впливу економічних викликів.

2. На основі дослідження історичної хронології розвитку підходів до визначення сутності терміну «конкуренція», визначення головних ознак конкуренції, використання методу семантичного трикутника Фреге, використання літературного аналізу було запропоновано визначення термінів «конкуренція», «конкуренція в агросекторі», «конкуренція у тваринництві», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність», «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність у агросекторі» та «конкурентоспроможність у тваринництві». У результаті застосування абстрактно-логічного аналізу виявлено зв'язок між термінами «конкуренція», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність». Подано теоретичну характеристику формування конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях.

3. На основі використання методів семантичного трикутника Фреге, а також проведення літературного аналізу було визначено сутність термінів «конкурентоспроможність продукції», «конкурентоспроможність продукції тваринництва», а також визначено теоретичні особливості формування та забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва. За допомогою використання модифікованої піраміди Х. Траболда було виділено чотири ієрархічні рівні забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва, фактори впливу на макро-, мезо-, макрорівнях, ознаки, конкурентні переваги, параметри (критерії), чинники формування.

4. Дослідження наукового забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів дало змогу визначити мету, завдання, напрями, принципи, концепції, підходи, механізм. Особлива увага була приділена складанню системної карти формування конкурентоспроможності продукції тваринництва на основі методики А. Дреш, Д.С. Коллатто, Д.П. Ласерди.

5. У межах дослідження методологічних основ формування конкурентоспроможності продукції тваринництва було визначено місце формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в управлінській системі підприємств тваринництва, проведено компаративне оцінювання способів формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), розроблено матрицю конкурентних стратегій для формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), а також удосконалено процедуру розроблення та запровадження підприємством-виробником конкурентних стратегій у контексті формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва).

6. Подано визначення термінів «оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва)», «метод оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва)» та теоретичну характеристику оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва (мета, завдання, принципи, інформаційна база). Окремо було сформовано структурно-логічну схему

оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва), а також проведено порівняння методів оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва). Доведено, що для продукції тваринництва, з огляду на її особливості, більшість методів оцінювання конкурентоспроможності не підходить або потребує доопрацювання.

7. Аналіз світового, регіональних та національних (обрано провідні країни-виробники та споживачі продукції і Україну) ринків продукції тваринництва (м'ясо та продукти з м'яса, молоко та молочні продукти, яйця та продукти з яєць) дав змогу визначити ключові тренди. При цьому доведено, що українське тваринництво розвивається не в межах світових трендів та трендів, притаманних країнам-лідерам у галузі тваринництва, і має критичні проблеми (для ринку м'яса та продуктів із м'яса ці проблеми суттєві). Розкрито, що Україна за період дослідження мала три періоди зниження обсягів виробництва: криза 2014-2016 років; пандемія 2020-2021 роки; 2022-2023 роки – війна проти російських агресорів. Доведено, що виробництво м'яса в Україні дуже повільно відновлювалось після кризи 2014-2016 років і на зростання обсягів виробництва вийшло тільки у 2019 році. У 2022 році відбулось нове падіння виробництва, що призвело до загального падіння виробництва за період дослідження на 0,12 млн. тон. і зниження питомої ваги країни на світовому ринку м'яса на 0,14 % до 0,51 % у 2023 році.

8. Оцінювання конкуренції на світовому та національному ринках української продукції тваринництва (згідно з прийнятою національною класифікацією продукції у зовнішньоекономічній діяльності) з використанням методу бального оцінювання, а також порівняння конкурентоспроможності української продукції тваринництва з нішевими продуктами (органічна аквакультура та продукція равликівництва) дали змогу виявити значні проблеми з формуванням конкурентоспроможності. При цьому було визначено кращі конкурентні позиції української продукції тваринництва на світових ринках, особливо м'яса та субпродуктів, ніж на

національному ринку, а також виявлено проблеми та низьку конкурентоспроможність усіх видів продукції тваринництва, окрім групи «М'ясо та субпродукти». Доведено, що ситуація в Україні є найбільш критичною серед всіх обраних для дослідження країн, оскільки за 12 років виробництво молока та молочних продуктів в країні знизилось на 35,94 % або 4,09 млн. т. Наголошено, що виробництво молока та молочних продуктів в Україні скорочувалось під впливом трьох ключових факторів: зниження платоспроможного попиту населення; програш конкурентної боротьби на національних ринках збуту молока та молочних продуктів; програш конкурентної боротьби на закордонних ринках молока та молочних продуктів.

9. Проведене оцінювання конкуренції на ринках продукції тваринництва України (м'ясо та м'ясні продукти з поділом на ринки курятини, яловичини та свинини; молоко та молочні продукти; яйця та продукти переробки яєць) засвідчило наявність значних проблем із конкуренцією та конкурентоспроможністю українських підприємств на національному та світових (експорт) ринках. При цьому переважна більшість ринків продукції тваринництва в Україні є помірно структурованими, де значний вплив мають імпорт та приватні господарства. Проведений аналіз дозволяє відзначити швидке зростання у період дослідження коефіцієнту відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса України (+0,30), що вказує на зростання конкурентоспроможності українського м'яса на експортних ринках, в першу чергу курятини. З іншої сторони коефіцієнту відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса Польщі весь період дослідження був більше коефіцієнту відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса України, що вказує на проблеми українського м'яса на експортних ринках, які досить успішно вирішуються, враховуючи зниження розриву між коефіцієнтом Польщі та України (зменшення розриву за період дослідження з 0,31 у 2012 році до 0,16 у 2023 році).

10. Розкрито ключове значення інноваційних цифрових інструментів у межах підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва на сучасних ринках збуту, що було спричинено еволюцією підходів до ведення бізнесу в секторі тваринництва. На основі визначення ключових проблем щодо запровадження й використання цифрових технологій у тваринництві було розроблено та запропоновано для використання три алгоритми розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві з метою підвищення конкурентоспроможності продукції на: макро-, мезо-, мікрорівнях.

11. Оцінювання кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва на основі сформованої ієрархічної структури детермінант впливу на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні (макро-, мезо-, мікродетермінанти), а також використання методу системної динаміки дали змогу розробити модель та схему концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва.

12. Оцінювання державної підтримки агросектору, зокрема формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, за допомогою використання методик ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) та СОТ (Світової організації торгівлі) в обраній кількості держав-лідерів і наддержавних утворень (ЄС та ОЕСР) та порівняння з Україною дозволило розробити матрицю формування моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції, зокрема тваринництва, а також запропонувати для України удосконалену модель державної підтримки конкурентоспроможності (GSCHP) з метою підвищення стійкості сектору тваринництва економічним викликам. Окремо було визначено напрями реформування державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні.

13. На основі визначення важливості, оцінювання рівня, переваг і недоліків (для країни на макро- (національна економіка), мезо- (галузева та

регіональна економіка) та мікро- (економіка окремих підприємств та домашніх господарств) рівнях) переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку було визначено складові трансформації формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах ЦЗМР.

14. Розроблено методику оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках, яка дає змогу здійснювати оцінювання: за матричним методом на основі використання «матриці Нільсена»; на основі бального методу та методу зваженого рейтингового оцінювання; за блоками оцінювання (групові критерії – держава, ринок, галузь, регіон, підприємство, продукція); за визначеною кількістю одиничних критеріїв (десять критеріїв), що входять до групових критеріїв оцінювання; враховувати рівень цифровізації та переходу на ЦЗМР; за окремими ринками, на яких буде конкурувати продукція – світовий, міжнародні, національний (висококонкурентний, середньоконкурентний, низькоконкурентний ринок, ринок з обмеженнями); за обраними продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва).

15. Запропонована оптимізація стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, що ґрунтується на використанні методу нейронних мереж та розробленої авторської методики оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках. При цьому визначено архітектуру нейронної мережі стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, а також проведено оцінювання сучасного та потенційного рівнів стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'ясо та продукти з м'яса; молоко та молочні продукти; яйця та продукти з яєць) в Україні на макрорівні.

ДОДАТКИ

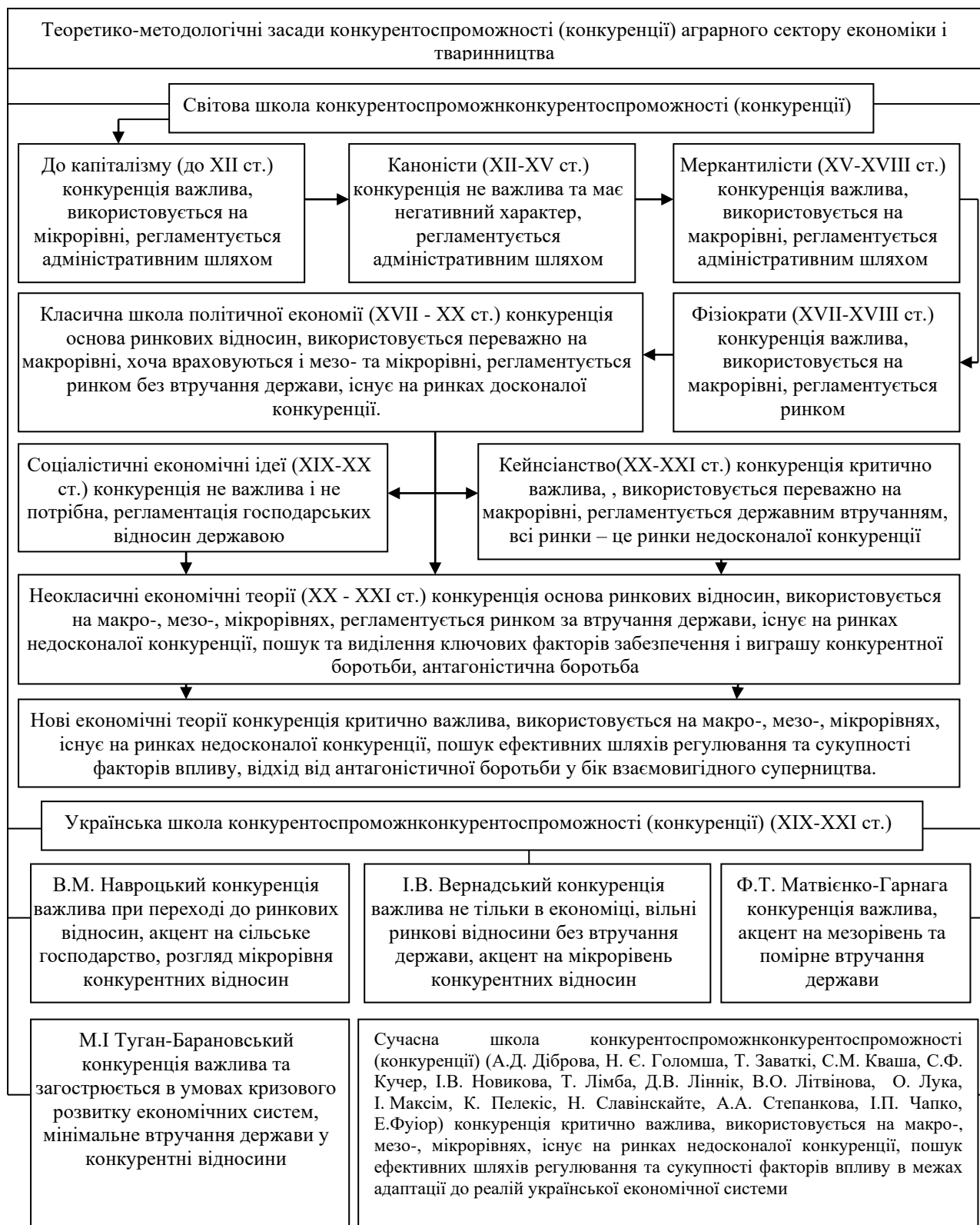

Рис. А.1. Загальна схема теоретичної еволюції поглядів на конкурентоспроможність (конкуренцію) аграрного сектору економіки і тваринництва

Джерело: систематизовано автором за даними [7; 9; 10; 19; 32].

Таблиця А.1

Компаративна оцінка наукових розробок щодо конкурентоспроможності на різних рівнях функціонування економічних систем

Теорія	Відношення до конкуренції та конкурентоспроможності	Підхід до пояснення	Рівень вивчення	Ключові показники	Застосування у тваринництві
До появи регламентованих теорій (до капіталізму)	Важлива	-	Емпіричний мікрорівень	Відсутні	На рівні окремої людини
Каноністи	Не важлива	-	Не вивчали	Відсутні	Відсутнє
Меркантилісти	Важлива	Поведінковий	Макро	Відсутні	Відсутнє
Фізіократи	Важлива	Поведінковий	Макро	Відсутні	Відсутнє
Концепція абсолютних переваг А. Сміта	Критично важлива	Поведінковий	Макро, мікро	Доступ до ресурсів, витрати на виробництво	Відсутнє
Концепція відносних переваг Д. Рікардо	Критично важлива	Поведінковий	Макро	Унікальні переваги для країни, праця	Відсутнє
Модернізована теорія відносних переваг Дж. Міля	Критично важлива	Поведінковий	Макро	Унікальні переваги для країни, праця, матеріальні ресурси	Відсутнє
Модель Хекшера-Оліна	Критично важлива	Поведінковий	Макро	Труд та капітал	Відсутнє
Соціалістичні економічні ідеї	Не важлива	Поведінковий	Макро, мікро	Відсутні	Відсутнє
Кейнсіанство	Критично важлива	Структурний	Макро	Державне регулювання, психологічні	Обмежене
Теорія А. Маршалла	Критично важлива	Поведінковий	Мезо, мікро	Попит, пропозиція	Можливе
Теорія Е. Чемберліна – Дж. Робінсон	Критично важлива	Структурний	Мезо, мікро	Відмінності продукції, продажний сервіс, умови продажу і просування на ринки	Обмежене
Теорія Дж.М. Кларка	Критично важлива	Структурний	Мікро	Інновації	Можливе
Теорія Й. Шумпетера	Критично важлива	Функціональний	Мікро	Адаптація до зовнішніх змін, інновації, підприємницький хист	Можливе
Теорія В. Олдерсона	Критично важлива	Функціональний	Мікро	Шість маркетингових показників	Можливе
Теорія Л. фон Мізеса	Критично важлива	Поведінковий	Мікро	Відповідність ринковим вимогам	Можливе
Теорія Ф.-А. фон Гаєка	Критично важлива	Функціональний	Мікро	Нові знання, товари – замітники	Можливе
Інституціоналізм	Критично важлива	Інституціональний	Макро, мезо, мікро	Широка сукупність факторів	Можливе

Продовження додатку А

Продовження табл. А.1

Теорія	Відношення до конкуренції та конкурентоспроможності	Підхід до пояснення	Рівень вивчення	Ключові показники	Застосування у тваринництві
Теорія М.Е. Портера	Головний фактор	Поведінковий	Мезо, мікро	П'ять сил конкуренції	Можливе
Теорія П.Р. Кругмана	Критично важлива	Структурний	Макро	Продуктивність праці та рівень розвитку країни	Можливе
Теорія Дж. Стіглера	Один з головних факторів	Поведінковий	Мікро	Ефект масштабу, доступ та достовірність економічної інформації	Обмежене
Індустріальна теорія Дж. К. Гелбрейта	Важлива	Інституціональний	Макро, мезо, мікро	Ціни, витрати, контроль за споживачами	Обмежене
Теорія людського капіталу Г. Беккера	Критично важлива	Поведінковий	Мікро	Інвестиції у розвиток персоналу	Можливе
Ресурсна теорія	Критично важлива	Ресурсний	Макро, мезо, мікро	Унікальні внутрішні ресурси, знання, інформація, інновації та комунікації зі споживачами	Можливе
Еволюційна теорія	Критично важлива	Еволюційний	Мікро	«Рутіни»	Можливе
Теорія «ко-еволюції» Дж. Ф. Мура	Використання разом зі співробітництвом та кооперацією	Поведінковий	Макро, мезо, мікро	Співробітництво та кооперація	Можливе
«Стратегія блакитного – червоного океану» У. Чан Кіма та Р. Моборна	Застарілі	Поведінковий	Макро, мезо, мікро	Інноваційна діяльність, відкриття нових ринків, ринкових ніш	Можливе
Стара українська школа	Важлива	-	Макро, мезо, мікро	Відсутні	Обмежене
Нова українська школа	Критично важлива	Поєднання різних підходів	Макро, мезо, мікро	Широкий спектр різноманітних показників з врахуванням специфіки розвитку національної економічної системи та її складових	Можливе

Джерело: власні дослідження.

Диференціальний метод

$$q_i = \frac{P_i}{P_{ie}}, \quad (\text{Б.1})$$

де q_i – одиничний показник i -го критерію конкурентоспроможності продукції; P_i – величина i -го критерію для продукції, яку оцінюють; P_{ie} – величина i -го критерію продукції з якою проводиться порівняння; i – критерій порівняння продукції ($i = 1, 2, 3, \dots, n$) [36, с. 175].

Комплексний метод

$$R_{ij} = \sqrt{A_1^2 + A_2^2 + \dots + A_{ij}^2}, \quad (\text{Б.2})$$

де R – рівень конкурентоспроможності продукції; A – одиничні показники (критерії) оцінки конкурентоспроможності продукції; i – критерій порівняння продукції ($i = 1, 2, 3, \dots, n$); j – кількість конкурентів ($j = 1, 2, 3, \dots, m$) [48].

Індекс ТС - індекс торгової конкурентоспроможності

$$TC_{ij} = \frac{(X_{ij} - M_{ij})}{(X_{ij} + M_{ij})}, \quad (\text{Б.3})$$

де $ТС$ – індекс торгової конкурентоспроможності продукції; X – вартість продукції підприємства-виробника на ринку; M – вартість іншої продукції на ринку; i – кількість продуктів ($i = 1, 2, 3, \dots, n$); j – кількість ринків ($j = 1, 2, 3, \dots, m$) [2].

Таблиця Б.1

Параметри оцінки конкурентоспроможності продукції згідно індексу ТС

Діапазон індексу	Значення індексу
$ТС = -1000$	Продукція не конкурентоспроможна на ринку.
$-1,000 < ТС \leq -0,500$	Дуже низька конкурентоспроможність.
$-0,500 < ТС \leq 0,000$	Низька конкурентоспроможність.
$0,000 < ТС \leq 0,500$	Сильна конкурентоспроможність.
$0,500 < ТС < 1,000$	Дуже сильна конкурентоспроможність.
$ТС = 1000$	Продукція не має конкурентів на ринку.

Джерело: систематизовано автором за даними [2].

Індекс RCA - індекс виявлених порівняльних переваг

$$RCA_{ij} = \frac{\frac{X_{ij}}{X_i}}{\frac{X_{wj}}{X_w}}, \quad (Б.4)$$

де, RCA - індекс виявлених порівняльних переваг продукції; X - вартість продукції на ринку; i – кількість продуктів підприємства-виробника ($i = 1, 2, 3, \dots, n$); j – кількість ринків ($j = 1, 2, 3, \dots, m$); w – кількість продуктів - конкурентів на ринку ($w = 1, 2, 3, \dots, l$) [2].

Таблиця Б.2

Параметри оцінки конкурентоспроможності продукції згідно індексу RCA

Діапазон індексу	Значення індексу
$RCA \geq 2,500$	Дуже сильна конкурентоспроможність.
$1,250 = RCA < 2,500$	Сильна конкурентоспроможність.
$0,800 = RCA < 1,250$	Середня конкурентоспроможність.
$RCA < 0,800$	Слабка конкурентоспроможність.

Джерело: систематизовано автором за даними [2].

Метод Н.О.Лисенка

$$K = \frac{\left(\frac{1}{2} \sum_{i=1}^n a_i a_{i+1} w_i w_{i+1} * \sin \frac{2\pi}{\pi} + a_{i+1} a_i w_{i+1} w_i * \sin \frac{2\pi}{\pi} \right)}{n}, \quad (\text{Б.5})$$

де K – індекс конкурентоспроможності продукції (тваринництва); a – величина i -го показника (критерію) конкурентоспроможності; w – вага показника (критерію) у їх загальному ряду; i – критерій (показник) порівняння продукції ($i = 1, 2, 3, \dots, n$) [54, с. 64-65].

Інтегральний метод (О.Ю. Єрмаков, В.А. Єсаулов)

$$IP_i = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \left(\frac{a_i}{a_i} \right)}, \quad (\text{Б.6})$$

де IP – інтегральний показник конкурентоспроможності продукції; a – величина i -го показника (критерію) конкурентоспроможності; i – критерій (показник) порівняння продукції ($i = 1, 2, 3, \dots, n$) [55, с. 137].

Інтегральний метод (Р.М. Скриньковський)

$$I_{ксп} = f(E, P, T), \quad (\text{Б.7})$$

де $I_{ксп}$ – інтегральний показник конкурентоспроможності продукції; E – економічні критерії оцінки; P – ринкові критерії оцінки; T – технічні (якісні) критерії оцінки.

$$E = B_{np} + B_{екс}, \quad (Б.8)$$

де, B_{np} – витрати на придбання продукції; $B_{екс}$ – витрати на експлуатацію продукції.

$$P = \frac{OЗ_{мп}}{МПР_3}, \quad (Б.9)$$

де, $OЗ_{мп}$ – обсяг реалізації продукції підприємства; $МПР_3$ – загальна місткість ринку продукцією.

$$T(Я) = f(X_1, X_2, X_3, X_4, X_5), \quad (Б.10)$$

де, X_1 - рівень безпеки продукції для споживача; X_2 - рівень надійності продукції для споживача; X_3 - рівень стандартизації та уніфікації продукції для споживача; X_4 - рівень екологічності продукції для навколишнього середовища; X_5 - рівень економного використання продукції для споживача [20, с. 243-244].

Показники $X_1 - X_5$ – визначаються експертами за шкалою від 0 (максимально негативно) до 10 (максимально позитивно).

Таблиця Б.3

Параметри оцінки конкурентоспроможності продукції згідно інтегрального показника Р.М. Скриньковського

Діапазон показника	Значення показника
$I_{ксп} > 0,9$	Висока конкурентоспроможність.
$0,9 > I_{ксп} > 0,4$	Середня конкурентоспроможність.
$0,4 > I_{ксп}$	Низький рівень конкурентоспроможності.

Джерело: систематизовано автором за даними [20, с. 243-244].

Метод експертних оцінок «1111-5555»

$$KC_n = \frac{\sum_{i=1}^n B_{ij}}{5} * a_j, \quad (\text{Б.11})$$

де, KC_n – конкурентоспроможність продукції; B – експертна оцінка експертом відповідного критерію; i – кількість експертів ($i = 1, 2, 3, \dots, n$); j – кількість критеріїв ($j = 1, 2, 3, 4$); a_j – вагомість j -го критерію (від 4 до 1); 5 – максимальне значення в оцінці критерію [36, с. 178-179].

Порівняльна оцінка з еталонами

$$KOH = \frac{K_y}{K_e} = \frac{\frac{I_{я1}}{I_{я2}}}{\frac{I_{e1}}{I_{e2}}}, \quad (\text{Б.12})$$

$$I_y = \sum_{i=1}^n P_i q_i, \quad (\text{Б.13})$$

$$I_e = \sum_{i=1}^n Z_i q_i, \quad (\text{Б.14})$$

де, KOH – конкурентоспроможність продукції; K_y – показник конкурентоспроможності продукції за критеріями якості; K_e – показник конкурентоспроможності продукції за економічними критеріями; $I_{я1}, I_{я2}$ – групові показники якості товару, що оцінюється, і товару-еталона; I_{e1}, I_{e2} – групові показники економічних критеріїв товару, що оцінюється, і товару-еталона; P_i – одиничний показник i -го якісного критерію; q_i – вага i -го критерію в загальній сукупності; Z_i – економічний критерій i -го виду; i – критерій (показник) порівняння продукції ($i = 1, 2, 3, \dots, n$) [56].

Оцінка на основі рейтингу

$$P_i = \sum_{i=1}^n Q_i, \quad (\text{Б.15})$$

де, P – рейтинг продукції; t – кількість видів продукції, що порівнюється (оцінюється); Q – показник якості продукції; i – кількість якісних критеріїв (показників) порівняння продукції ($i = 1, 2, 3, \dots, n$) [49, с. 62].

Оцінка за обсягами продажу

$$K_{ij} = \sum_{i=1}^n a_i b_j \rightarrow 1 = \sum_{i=1}^n \frac{V_i}{V} b_j \rightarrow 1, \quad (\text{Б.16})$$

де, K – показник конкурентоспроможності i -ї продукції (тваринництва) на j -му ринку; a – питома вага i -ї продукції у обсягу продаж продукції на j -му ринку; b – показник значимості j -го ринку (1- для експортних ринків економічно розвинутих країн; 0,7 - для експортних ринків інших країн; 0,5 – для внутрішнього ринку); V_i – продаж i -ї продукції на j -му ринку; V – загальний обсяг продажу продукції на j -му ринку; i – кількість видів продукції ($i = 1, 2, 3, \dots, n$); j – кількість ринків ($j = 1, 2, 3, \dots, m$) [47, с. 96].

Модель Фішбейна

$$O_a = \sum_{i=1}^n C_i E_i, \quad (\text{Б.17})$$

де, O_a – визначення споживачами конкурентоспроможності продукції A ; C – судження споживачів про певний i -тий критерій конкурентоспроможності продукції; E – важливість критерію конкурентоспроможності продукції; i – критерій (показник) порівняння продукції ($i = 1, 2, 3, \dots, n$) [47, с. 96].

Метод «ідеальної точки» або LINMAP

$$OM_a = \sum_{i=1}^n 3_i * (I_i + \Phi_i), \quad (Б.18)$$

де, OM_a – визначення споживачами конкурентоспроможності продукції А; 3 – важливість критерію конкурентоспроможності продукції; I – «ідеальне» значення критерію за думкою споживачів; Φ – фактичне значення критерію за думкою споживачів; i – критерій (показник) порівняння продукції ($i = 1, 2, 3, \dots, n$) [47, с. 96].

Матриця «Макро-мікросередовище»

1. Розрахунок ваги факторів макро- та мікросередовища [57]:

$$a(A_x) = \frac{\sqrt[n]{\prod_{y=1}^n a_{xy}}}{\sum_{y=1}^n \sqrt[n]{\prod_{y=1}^n a_{xy}}}, \quad (Б.19)$$

Таблиця Б.4

Матриця впливу факторів макросередовища / мікросередовища на КП (Т)

Фактори Ах	Фактори Ау					Питома вага	Ранг

Джерело: систематизовано автором за даними [57].

Таблиця Б.5

Структура значущості факторів впливу на КП (Т)

Фактори макросередовища	Питома вага, %	Фактори мікросередовища	Питома вага, %
Разом	100	Разом	100

Джерело: систематизовано автором за даними [57].

Матриця Нільсена

Таблиця Б.6

Матриця Нільсена

Критерії конкурентоспроможності	Вагомість групового критерію	Порівняння з продукцією-аналогом або продукцією-замінником		
		0-39 балів нижче середнього рівня	40-69 балів середній рівень	70-100 балів вище середнього рівня
Груповий критерій 1				
Одиничний критерій 1 групового критерію 1				
...				
Груповий критерій 2				
Одиничний критерій 1 групового критерію 2				
...				
Разом	1			

Джерело: систематизовано автором за даними [45, с. 278].

Модель споживчої задоволеності (теорія привабливої якості Н.Кано)

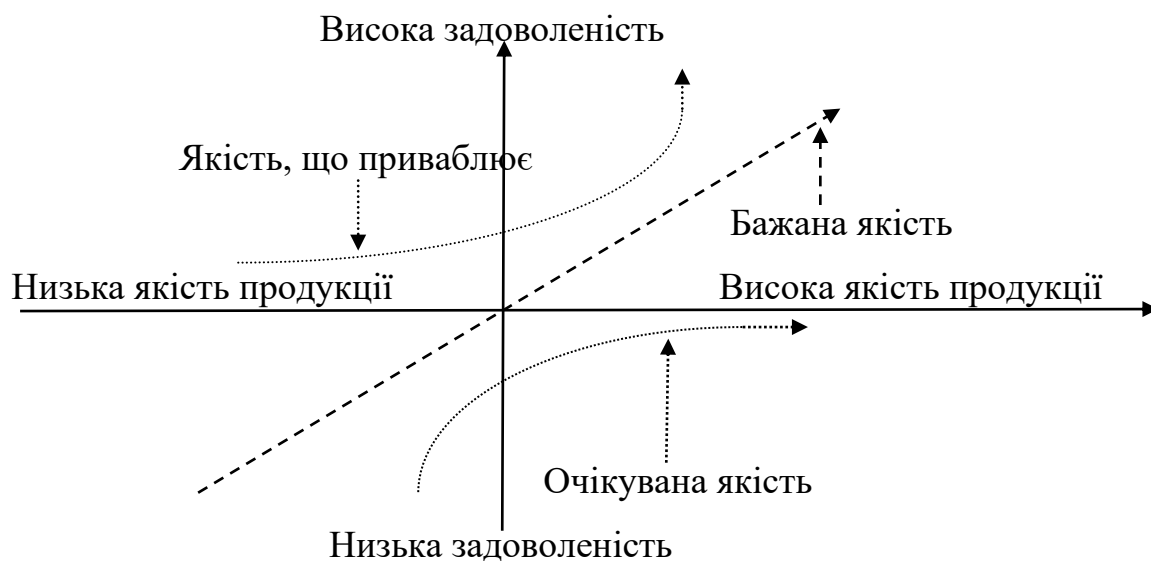

Рис. Б.1. Рівні задоволення споживача продукцією

Джерело: систематизовано автором за даними [58, с. 53-54].

Багатокутник конкурентоспроможності продукції

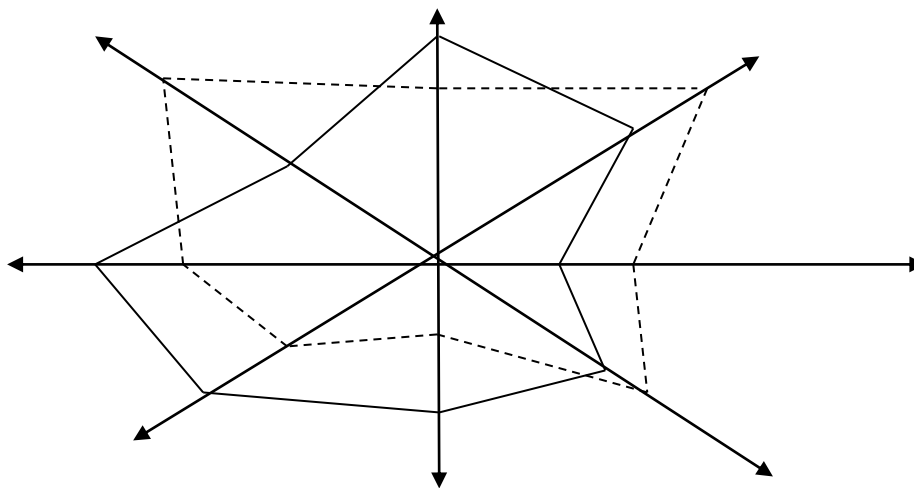

Рис. Б.2. Багатокутник конкурентоспроможності продукції для двох продуктів за 8 критеріями оцінки

Джерело: систематизовано автором за даними [36, с. 182].

Графічний метод «Радару»

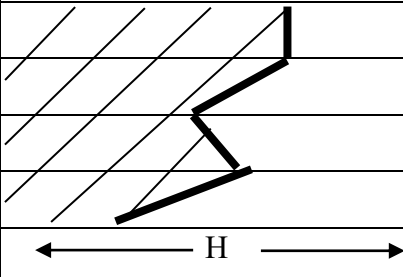
$$I = \frac{S_p}{S}, \quad (\text{Б.20})$$

де, I – показник конкурентоспроможності продукції; S_p – площа радара, що відповідає певному виду продукції, мм; S – загальна площа кола, яка дорівнює його радіусу, мм [45, с. 278].

Метод «профілів»

Таблиця Б.7

Профіль конкурентоспроможності продукції (тваринництва)

Критерій (показник)	Значення у продукту, що оцінюється	Профіль показника	Значення у продукту, що виступає базою порівняння (продукт-еталон, продукт-конкурент, максимальні значеннями критерію для ринку)
Критерій 1	x		xx
Критерій 2	x		xx
...	x		xx
Критерій n	x		xx

Джерело: систематизовано автором за даними [36, с. 185].

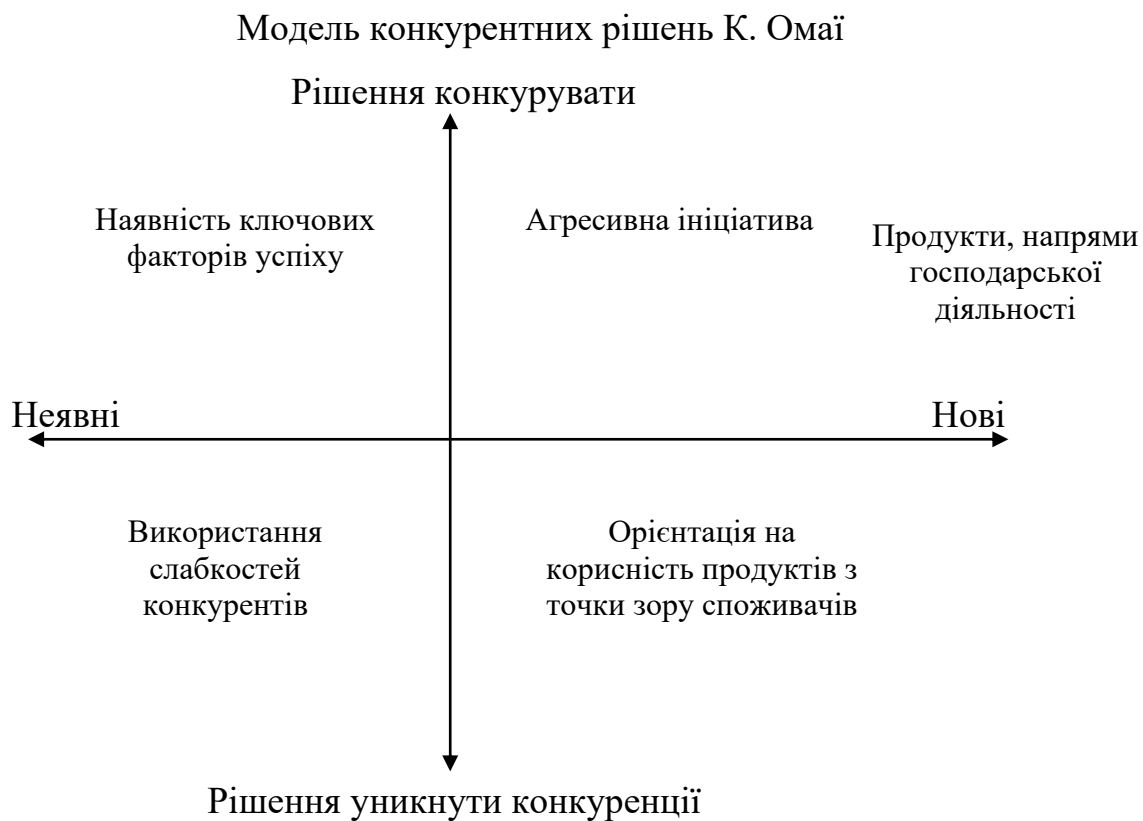

Рис. Б.3. Модель конкурентних рішень К. Омаї

Джерело: систематизовано автором за даними [45, с. 276].

Аналіз динаміки та структури світового і регіональних ринків продукції
тваринництва - м'яса у 2012-2023 роках (млн. т)

Роки	С	А	О	ПіА	ПА	Є	ЄС	Аз
2012	348,47	17,71	6,04	39,54	53,41	58,08	39,62	134,07
ПВ, %	100,00	5,08	1,73	11,35	15,33	16,67	11,37	38,47
2013	315,60	18,32	6,42	40,86	55,88	58,18	39,30	135,94
ПВ, %	100,00	5,80	2,03	12,95	17,71	18,43	12,45	43,07
АВ	-32,87	0,61	0,38	1,32	2,47	0,1	-0,32	1,87
ТР, %	90,57	103,44	106,29	103,34	104,62	100,17	99,19	101,39
АВПВ, %	0,00	0,72	0,30	1,60	2,38	1,76	1,08	4,60
2014	321,79	18,69	6,80	41,69	56,26	59,10	40,11	139,25
ПВ, %	100,00	5,81	2,11	12,96	17,48	18,37	12,46	43,27
АВ	6,19	0,37	0,38	0,83	0,38	0,92	0,81	3,31
ТР, %	101,96	102,02	105,92	102,03	100,68	101,58	102,06	102,43
АВПВ, %	0,00	0,00	0,08	0,01	-0,22	-0,07	0,01	0,20
2015	328,55	19,29	6,95	42,55	57,03	61,07	41,42	141,66
ПВ, %	100,00	5,87	2,12	12,95	17,36	18,59	12,61	43,12
АВ	6,76	0,60	0,15	0,86	0,77	1,97	1,31	2,41
ТР, %	102,10	103,21	102,21	102,06	101,37	103,33	103,27	101,73
АВПВ, %	0,00	0,06	0,00	0,00	-0,13	0,22	0,14	-0,16
2016	331,25	19,02	6,69	42,65	58,85	62,49	42,64	141,55
ПВ, %	100,00	5,74	2,02	12,88	17,77	18,86	12,87	42,73
АВ	2,70	-0,27	-0,26	0,10	1,82	1,42	1,22	-0,11
ТР, %	100,82	98,60	96,26	100,24	103,19	102,33	102,95	99,92
АВПВ, %	0,00	-0,13	-0,10	-0,08	0,41	0,28	0,27	-0,38
2017	337,53	19,57	6,43	43,67	60,50	62,75	42,66	144,61
ПВ, %	100,00	5,80	1,91	12,94	17,92	18,59	12,64	42,84
АВ	6,28	0,55	-0,26	1,02	1,65	0,26	0,02	3,06
ТР, %	101,90	102,89	96,11	102,39	102,80	100,42	100,05	102,16
АВПВ, %	0,00	0,06	-0,11	0,06	0,16	-0,27	-0,23	0,11
2018	343,17	20,39	6,71	44,55	61,97	64,13	43,61	145,42
ПВ, %	100,00	5,94	1,96	12,98	18,06	18,69	12,71	42,38
АВ	5,64	0,82	0,28	0,88	1,47	1,38	0,95	0,81
ТР, %	101,67	104,19	104,35	102,02	102,43	102,20	102,23	100,56
АВПВ, %	0,00	0,14	0,05	0,04	0,13	0,10	0,07	-0,47
2019	340,00	21,02	6,85	45,62	63,81	64,30	43,50	138,40
ПВ, %	100,00	6,18	2,01	13,42	18,77	18,91	12,79	40,71
АВ	-3,17	0,63	0,14	1,07	1,84	0,17	-0,11	-7,02
ТР, %	99,08	103,09	102,09	102,40	102,97	100,27	99,75	95,17
АВПВ, %	0,00	0,24	0,06	0,44	0,71	0,22	0,09	-1,67
2020	338,70	21,42	6,81	45,83	64,44	60,70	43,92	139,50
ПВ, %	100,00	6,32	2,01	13,53	19,03	17,92	12,97	41,19
АВ	-1,30	0,40	-0,04	0,21	0,63	-3,60	0,42	1,10
ТР, %	99,62	101,90	99,42	100,46	100,99	94,40	100,97	100,79
АВПВ, %	0,00	0,14	0,00	0,11	0,26	-0,99	0,17	0,48
2021	352,13	22,08	6,47	46,63	65,09	59,94	43,91	151,92
ПВ, %	100,00	6,27	1,84	13,24	18,48	17,02	12,47	43,14
АВ	13,43	0,66	-0,34	0,80	0,65	-0,76	-0,01	12,42
ТР, %	103,97	103,08	95,01	101,75	101,01	98,75	99,98	108,90
АВПВ, %	0,00	-0,05	-0,17	-0,29	-0,54	-0,90	-0,50	1,96

Продовження додатку В

Продовження табл. В.1

Роки	С	А	О	ПіА	ПА	Є	ЄС	Аз
2022	406,90	23,13	6,78	47,36	65,89	60,33	44,24	159,17
ПВ, %	100,00	5,68	1,67	11,64	16,19	14,83	10,87	39,12
АВ	54,77	1,05	0,31	0,73	0,8	0,39	0,33	7,25
ТР, %	115,55	104,76	104,79	101,57	101,23	100,65	100,75	104,77
АВПВ, %	0,00	-0,59	-0,17	-1,60	-2,29	-2,19	-1,60	-4,02
2023	417,37	23,95	6,98	48,13	66,73	60,85	44,69	166,04
ПВ, %	100,00	5,74	1,67	11,53	15,99	14,58	10,71	39,78
АВ	10,47	0,82	0,2	0,77	0,84	0,52	0,45	6,87
ТР, %	102,57	103,55	102,95	101,63	101,27	100,86	101,02	104,32
АВПВ, %	0,00	0,05	0,01	-0,11	-0,20	-0,25	-0,16	0,66
2012-2023 роки								
АВ	68,9	6,24	0,94	8,59	13,32	2,77	5,07	31,97
ТР, %	119,77	135,23	115,56	121,72	124,94	104,77	112,80	123,85
АВПВ, %	0,00	0,66	-0,06	0,18	0,66	-2,09	-0,66	1,31

Джерело: систематизовано автором за даними [4; 5; 6].

Продовження Додатку В

Таблиця В.2

Аналіз динаміки та структури ринків продукції тваринництва (м'яса) за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком згідно класифікації FAO (млн. т)

Роки	З	ВРД	ДВС	НС	НД	НДД	ЧІ	НР
2012	366,55	108,29	150,04	42,08	6,65	24,62	23,76	11,11
ПВ, %	100,00	29,54	40,93	11,48	1,81	6,72	6,48	3,03
2013	375,61	109,20	153,75	44,18	6,76	25,55	24,60	11,57
ПВ, %	100,00	29,07	40,93	11,76	1,80	6,80	6,55	3,08
АВ	9,06	0,91	3,71	2,10	0,11	0,93	0,84	0,46
ТР, %	102,47	100,84	102,47	104,99	101,65	103,78	103,54	104,14
АВПВ, %	0,00	-0,47	0,00	0,28	-0,01	0,09	0,07	0,05
2014	383,39	110,07	157,62	45,59	6,89	26,24	25,41	11,57
ПВ, %	100,00	28,71	41,11	11,89	1,80	6,84	6,63	3,02
АВ	7,78	0,87	3,87	1,41	0,13	0,69	0,81	0,00
ТР, %	102,07	100,80	102,52	103,19	101,92	102,70	103,29	100,00
АВПВ, %	0,00	-0,36	0,18	0,13	0,00	0,04	0,08	-0,06
2015	392,94	112,46	160,13	47,47	7,04	27,23	26,17	12,44
ПВ, %	100,00	28,62	40,75	12,08	1,79	6,93	6,66	3,17
АВ	9,55	2,39	2,51	1,88	0,15	0,99	0,76	0,87
ТР, %	102,49	102,17	101,59	104,12	102,18	103,77	102,99	107,52
АВПВ, %	0,00	-0,09	-0,36	0,19	-0,01	0,09	0,03	0,15
2016	396,52	114,99	159,66	48,30	7,11	27,72	26,10	12,64
ПВ, %	100,00	29,00	40,27	12,18	1,79	6,99	6,58	3,19
АВ	3,58	2,53	-0,47	0,83	0,07	0,49	-0,07	0,20
ТР, %	100,91	102,25	99,71	101,75	100,99	101,80	99,73	101,61
АВПВ, %	0,00	0,38	-0,49	0,10	0,00	0,06	-0,08	0,02
2017	405,60	115,83	162,38	50,94	7,34	28,61	27,40	13,10
ПВ, %	100,00	28,56	40,03	12,56	1,81	7,05	6,76	3,23
АВ	9,08	0,84	2,72	2,64	0,23	0,89	1,30	0,46
ТР, %	102,29	100,73	101,70	105,47	103,23	103,21	104,98	103,64
АВПВ, %	0,00	-0,44	-0,23	0,38	0,02	0,06	0,17	0,04
2018	409,72	118,79	164,93	50,80	7,67	30,00	26,18	11,35
ПВ, %	100,00	28,99	40,25	12,40	1,87	7,32	6,39	2,77
АВ	4,12	2,96	2,55	-0,14	0,33	1,39	-1,22	-1,75
ТР, %	101,02	102,56	101,57	99,73	104,50	104,86	95,55	86,64
АВПВ, %	0,00	0,44	0,22	-0,16	0,06	0,27	-0,37	-0,46
2019	408,37	120,43	159,05	51,68	7,87	30,44	27,19	11,71
ПВ, %	100,00	29,49	38,95	12,66	1,93	7,45	6,66	2,87
АВ	-1,35	1,64	-5,88	0,88	0,20	0,44	1,01	0,36
ТР, %	99,67	101,38	96,43	101,73	102,61	101,47	103,86	103,17
АВПВ, %	0,00	0,50	-1,31	0,26	0,06	0,13	0,27	0,10
2020	408,69	117,73	159,86	52,14	8,01	30,60	28,16	12,19
ПВ, %	100,00	28,81	39,12	12,76	1,96	7,49	6,89	2,98
АВ	0,32	-2,70	0,81	0,46	0,14	0,16	0,97	0,48
ТР, %	100,08	97,76	100,51	100,89	101,78	100,53	103,57	104,10
АВПВ, %	0,00	-0,68	0,17	0,10	0,03	0,03	0,23	0,12

Продовження додатку В

Продовження табл. В.2

Роки	З	ВРД	ДВС	НС	НД	НДД	ЧІ	НР
2021	425,37	117,09	173,44	54,49	8,15	31,18	28,64	12,38
ПВ, %	100,00	27,53	40,77	12,81	1,92	7,33	6,73	2,91
АВ	16,68	-0,64	13,58	2,35	0,14	0,58	0,48	0,19
ТР, %	104,08	99,46	108,49	104,51	101,75	101,90	101,70	101,56
АВПВ, %	0,00	-1,28	1,66	0,05	-0,04	-0,16	-0,16	-0,07
2022	435,67	117,22	179,15	55,93	8,87	32,31	29,21	12,98
ПВ, %	100	26,91	41,12	12,84	2,04	7,42	6,70	2,98
АВ	10,3	0,13	5,71	1,44	0,72	1,13	0,57	0,6
ТР, %	102,42	100,11	103,29	102,64	108,83	103,62	101,99	104,85
АВПВ, %	0,00	-0,62	0,35	0,03	0,12	0,09	-0,03	0,07
2023	449,43	118,01	188,29	57,08	9,45	33,12	30,04	13,44
ПВ, %	100	26,26	41,90	12,70	2,10	7,37	6,68	2,99
АВ	13,76	0,79	9,14	1,15	0,58	0,81	0,83	0,46
ТР, %	103,16	100,67	105,10	102,06	106,54	102,51	102,84	103,54
АВПВ, %	0,00	-0,65	0,77	-0,14	0,07	-0,05	-0,02	0,01
2012-2023 роки								
АВ	82,88	9,72	38,25	15	2,8	8,5	6,28	2,33
ТР, %	122,61	108,98	125,49	135,65	142,11	134,52	126,43	120,97
АВПВ, %	0,00	-3,28	0,97	1,22	0,29	0,65	0,20	-0,04

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

Продовження Додатку В

Таблиця В.3

Аналіз динаміки та структури світового і національних ринків продукції
тваринництва - м'яса у 2012-2023 роках (млн. т)

Роки	С	А	Ав	Б	І	Іт	К	Н	Нм	П	США	У
2012	348,47	5,02	4,2	24,65	9,07	4,02	83,51	2,69	8,16	3,85	42,62	2,26
ПВ, %	100	1,44	1,21	7,07	2,60	1,15	23,96	0,77	2,34	1,10	12,23	0,65
2013	315,60	5,34	4,54	25,42	9,57	3,86	84,82	2,70	8,18	3,88	42,75	2,44
ПВ, %	100,00	1,69	1,44	8,05	3,03	1,22	26,88	0,86	2,59	1,23	13,55	0,77
АВ	-32,87	0,32	0,34	0,77	0,50	-0,16	1,31	0,01	0,02	0,03	0,13	0,18
ТР, %	90,57	106,37	108,10	103,12	105,51	96,02	101,57	100,37	100,25	100,78	100,31	107,96
АВПВ, %	0,00	0,07	0,08	0,07	0,10	-0,08	-0,16	-0,02	-0,05	-0,02	-0,25	0,04
2014	321,79	5,24	4,88	26,04	9,96	3,39	86,36	2,78	8,32	4,00	42,83	2,41
ПВ, %	100,00	1,63	1,52	8,09	3,10	1,05	26,84	0,86	2,59	1,24	13,31	0,75
АВ	6,19	-0,10	0,34	0,62	0,39	-0,47	1,54	0,08	0,14	0,12	0,08	-0,03
ТР, %	101,96	98,13	107,49	102,44	104,08	87,82	101,82	102,96	101,71	103,09	100,19	98,77
АВПВ, %	0,00	-0,06	0,08	0,04	0,06	-0,17	-0,04	0,01	-0,01	0,01	-0,24	-0,02
2015	328,55	5,49	4,97	26,64	10,28	3,69	86,99	2,91	8,33	4,17	43,31	2,38
ПВ, %	100,00	1,67	1,51	8,11	3,13	1,12	26,48	0,89	2,54	1,27	13,18	0,72
АВ	6,76	0,25	0,09	0,60	0,32	0,30	0,63	0,13	0,01	0,17	0,48	-0,03
ТР, %	102,10	104,77	101,84	102,30	103,21	108,85	100,73	104,68	100,12	104,25	101,12	98,76
АВПВ, %	0,00	0,04	0,00	0,02	0,03	0,07	-0,36	0,02	-0,05	0,03	-0,13	-0,02
2016	331,25	5,40	4,70	26,91	10,58	3,84	85,38	2,99	8,37	4,26	44,67	2,38
ПВ, %	100,00	1,63	1,42	8,12	3,19	1,16	25,78	0,90	2,53	1,29	13,49	0,72
АВ	2,70	-0,09	-0,27	0,27	0,30	0,15	-1,61	0,08	0,04	0,09	1,36	0,00
ТР, %	100,82	98,36	94,57	101,01	102,92	104,07	98,15	102,75	100,48	102,16	103,14	100,00
АВПВ, %	0,00	-0,04	-0,09	0,02	0,07	0,04	-0,70	0,02	-0,01	0,02	0,30	-0,01
2017	337,53	5,70	4,46	27,68	10,98	3,64	85,78	3,01	8,25	4,32	45,83	2,37
ПВ, %	100,00	1,69	1,32	8,20	3,25	1,08	25,41	0,89	2,44	1,28	13,58	0,70
АВ	6,28	0,30	-0,24	0,77	0,40	-0,20	0,40	0,02	-0,12	0,06	1,16	-0,01
ТР, %	101,90	105,56	94,89	102,86	103,78	94,79	100,47	100,67	98,57	101,41	102,60	99,58
АВПВ, %	0,00	0,06	-0,10	0,08	0,06	-0,08	-0,36	-0,01	-0,08	-0,01	0,09	-0,02
2018	343,17	5,93	4,67	28,07	11,38	3,66	86,37	3,05	8,02	5,22	46,86	2,36
ПВ, %	100,00	1,73	1,36	8,18	3,32	1,07	25,17	0,89	2,34	1,52	13,66	0,69
АВ	5,64	0,23	0,21	0,39	0,40	0,02	0,59	0,04	-0,23	0,90	1,03	-0,01
ТР, %	101,67	104,04	104,71	101,41	103,64	100,55	100,69	101,33	97,21	120,83	102,25	99,58
АВПВ, %	0,00	0,04	0,04	-0,02	0,06	-0,01	-0,25	0,00	-0,11	0,24	0,08	-0,01
2019	340,00	6,15	4,82	28,56	11,66	3,69	78,38	3,10	7,92	5,13	48,19	2,49
ПВ, %	100,00	1,81	1,42	8,40	3,43	1,09	23,05	0,91	2,33	1,51	14,17	0,73
АВ	-3,17	0,22	0,15	0,49	0,28	0,03	-7,99	0,05	-0,10	-0,09	1,33	0,13
ТР, %	99,08	103,71	103,21	101,75	102,46	100,82	90,75	101,64	98,75	98,28	102,84	105,51
АВПВ, %	0,00	0,08	0,06	0,22	0,11	0,02	-2,12	0,02	-0,01	-0,01	0,52	0,04
2020	338,70	6,22	4,78	28,98	11,24	3,56	78,32	3,11	7,82	5,25	48,76	2,48
ПВ, %	100,00	1,84	1,41	8,56	3,32	1,05	23,12	0,92	2,31	1,55	14,40	0,73
АВ	-1,30	0,07	-0,04	0,42	-0,42	-0,13	-0,06	0,01	-0,10	0,12	0,57	-0,01
ТР, %	99,62	101,14	99,17	101,47	96,40	96,48	99,92	100,32	98,74	102,34	101,18	99,60
АВПВ, %	0,00	0,03	-0,01	0,16	-0,11	-0,03	0,07	0,01	-0,02	0,04	0,22	0,00

Продовження додатку В

Продовження табл. В.3

Роки	С	А	Ав	Б	І	Іт	К	Н	Нм	П	США	У
2021	352,13	6,15	4,38	29,50	10,89	3,48	90,74	3,04	7,63	5,08	48,88	2,44
ПВ, %	100,00	1,75	1,24	8,38	3,09	0,99	25,77	0,86	2,17	1,44	13,88	0,69
АВ	13,43	-0,07	-0,40	0,52	-0,35	-0,08	12,42	-0,07	-0,19	-0,17	0,12	-0,04
ТР, %	103,97	98,87	91,63	101,79	96,89	97,75	115,86	97,75	97,57	96,76	100,25	98,39
АВПП %	0,00	-0,09	-0,17	-0,18	-0,23	-0,06	2,65	-0,05	-0,14	-0,11	-0,51	-0,04
2022	406,90	6,21	4,32	30,46	12,07	3,46	95,41	3,02	7,61	5,29	49,73	1,98
ПВ, %	100	1,53	1,06	7,49	2,97	0,85	23,45	0,74	1,87	1,30	12,22	0,49
АВ	58,43	1,19	0,12	5,81	3	-0,56	11,9	0,33	-0,55	1,44	7,11	-0,28
ТР, %	116,77	123,71	102,86	123,57	133,08	86,07	114,25	112,27	93,26	137,40	116,68	87,61
АВПП %	0,00	-0,22	-0,18	-0,89	-0,12	-0,14	-2,32	-0,12	-0,30	-0,14	-1,66	-0,20
2023	417,37	6,33	4,79	31,02	13,45	3,52	98,65	3,05	7,72	5,42	50,22	2,14
ПВ, %	100	1,52	1,15	7,43	3,22	0,84	23,64	0,73	1,85	1,30	12,03	0,51
АВ	10,47	0,12	0,47	0,56	1,38	0,06	3,24	0,03	0,11	0,13	0,49	0,16
ТР, %	102,57	101,93	110,88	101,84	111,43	101,73	103,40	100,99	101,45	102,46	100,99	108,08
АВПП %	0,00	-0,01	0,09	-0,05	0,26	-0,01	0,19	-0,01	-0,02	0,00	-0,19	0,03
2012-2023 роки												
АВ	68,9	1,31	0,59	6,37	4,38	-0,5	15,14	0,36	-0,44	1,57	7,6	-0,12
ТР, %	119,77	126,10	114,05	125,84	148,29	87,56	118,13	113,38	94,61	140,78	117,83	94,69
АВПП %	0,00	0,08	-0,06	0,36	0,62	-0,31	-0,33	-0,04	-0,49	0,19	-0,20	-0,14

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Продовження додатку В

Таблиця В.4

Аналіз динаміки споживання м'яса на душу населення за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком згідно класифікації

FAO (кг)

Роки	ВРД	ДВС	НС	НД	НДД	ЧІ	НР
2012	87,05	59,39	13,78	12,35	9,62	18,28	13,54
2013	86,71	60,46	14,04	12,38	9,71	18,70	13,84
АВ	-0,34	1,07	0,26	0,03	0,09	0,42	0,30
ТР, %	99,61	101,80	101,89	100,24	100,94	102,30	102,22
2014	85,38	61,20	14,39	12,67	9,90	19,39	14,69
АВ	-1,33	0,74	0,35	0,29	0,19	0,69	0,85
ТР, %	98,47	101,22	102,49	102,34	101,96	103,69	106,14
2015	86,68	62,15	14,51	12,38	9,98	18,97	14,45
АВ	1,30	0,95	0,12	-0,29	0,08	-0,42	-0,24
ТР, %	101,52	101,55	100,83	97,71	100,81	97,83	98,37
2016	87,49	62,55	14,61	12,10	9,95	18,58	14,19
АВ	0,81	0,40	0,10	-0,28	-0,03	-0,39	-0,26
ТР, %	100,93	100,64	100,69	97,74	99,70	97,94	98,20
2017	87,59	63,35	14,73	12,03	10,06	18,47	14,21
АВ	0,10	0,80	0,12	-0,07	0,11	-0,11	0,02
ТР, %	100,11	101,28	100,82	99,42	101,11	99,41	100,14
2018	89,94	64,18	15,11	11,99	10,42	18,84	14,40
АВ	2,35	0,83	0,38	-0,04	0,36	0,37	0,19
ТР, %	102,68	101,31	102,58	99,67	103,58	102,00	101,34
2019	90,32	63,70	15,71	12,45	10,60	18,92	14,49
АВ	0,38	-0,48	0,60	0,46	0,18	0,08	0,09
ТР, %	100,42	99,25	103,97	103,84	101,73	100,42	100,63
2020	90,41	63,70	15,39	11,88	10,48	18,40	14,14
АВ	0,09	0,00	-0,32	-0,57	-0,12	-0,52	-0,35
ТР, %	100,10	100,00	97,96	95,42	98,87	97,25	97,58
2021	90,60	64,03	15,55	12,16	10,59	18,91	14,33
АВ	0,19	0,33	0,16	0,28	0,11	0,51	0,19
ТР, %	100,21	100,52	101,04	102,36	101,05	102,77	101,34
2022	90,64	64,71	15,97	12,18	10,56	19,01	14,42
АВ	0,04	0,68	0,42	0,02	-0,03	0,1	0,09
ТР, %	100,04	101,06	102,70	100,16	99,72	100,53	100,63
2023	90,69	65,92	16,18	12,25	10,69	19,24	14,49
АВ	0,05	1,21	0,21	0,07	0,13	0,23	0,07
ТР, %	100,06	101,87	101,31	100,57	101,23	101,21	100,49
2012-2023 роки							
АВ	3,64	6,53	2,4	-0,1	1,07	0,96	0,95
ТР, %	104,18	111,00	117,42	99,19	111,12	105,25	107,02

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

Продовження Додатку В

Таблиця В.5

Аналіз динаміки споживання м'яса на душу населення за 2012-2023 роки за країнами світу (кг)

Роки	А	Ав	Б	І	Іт	К	Н	Нм	П	США	У
2012	100,84	121,43	92,18	3,77	87,25	57,63	85,04	87,43	81,09	115,21	54,76
2013	105,52	120,43	94,16	3,73	84,66	58,80	83,96	86,83	78,26	115,36	55,03
АВ	4,68	-1,00	1,98	-0,04	-2,59	1,17	-1,08	-0,60	-2,83	0,15	0,27
ТР, %	104,64	99,18	102,15	98,94	97,03	102,03	98,73	99,31	96,51	100,13	100,49
2014	103,39	119,82	96,03	4,10	78,49	59,78	70,64	84,09	77,86	114,78	50,22
АВ	-2,13	-0,61	1,87	0,37	-6,17	0,98	-13,32	-2,74	-0,40	-0,58	-4,81
ТР, %	97,98	99,49	101,99	109,92	92,71	101,67	84,14	96,84	99,49	99,50	91,26
2015	110,63	114,10	97,59	4,32	75,70	60,76	69,99	86,43	84,26	116,42	48,20
АВ	7,24	-5,72	1,56	0,22	-2,79	0,98	-0,65	2,34	6,40	1,64	-2,02
ТР, %	107,00	95,23	101,62	105,37	96,45	101,64	99,08	102,78	108,22	101,43	95,98
2016	108,46	123,31	96,44	4,37	75,19	61,67	68,89	81,67	87,30	118,20	48,17
АВ	-2,17	9,21	-1,15	0,05	-0,51	0,91	-1,10	-4,76	3,04	1,78	-0,03
ТР, %	98,04	108,07	98,82	101,16	99,33	101,50	98,43	94,49	103,61	101,53	99,94
2017	111,87	115,38	99,04	4,51	78,39	61,80	63,80	80,53	87,34	119,27	48,31
АВ	3,41	-7,93	2,60	0,14	3,20	0,13	-5,09	-1,14	0,04	1,07	0,14
ТР, %	103,14	93,57	102,70	103,20	104,26	100,21	92,61	98,60	100,05	100,91	100,29
2018	113,39	114,10	100,60	4,89	77,05	62,71	57,93	81,23	88,38	123,62	49,17
АВ	1,52	-1,28	1,56	0,38	-1,34	0,91	-5,87	0,70	1,04	4,35	0,86
ТР, %	101,36	98,89	101,58	108,43	98,29	101,47	90,80	100,87	101,19	103,65	101,78
2019	110,23	113,54	99,51	5,06	75,26	61,76	52,15	80,15	84,61	126,30	52,07
АВ	-3,16	-0,56	-1,09	0,17	-1,79	-0,95	-5,78	-1,08	-3,77	2,68	2,90
ТР, %	97,21	99,51	98,92	103,48	97,68	98,49	90,02	98,67	95,73	102,17	105,90
2020	110,55	120,72	98,85	4,54	71,32	61,89	58,12	79,18	88,16	126,74	49,29
АВ	0,32	7,18	-0,66	-0,52	-3,94	0,13	5,97	-0,97	3,55	0,44	-2,78
ТР, %	100,29	106,32	99,34	89,72	94,76	100,21	111,45	98,79	104,20	100,35	94,66
2021	111,06	119,47	98,16	5,12	73,03	62,31	59,26	79,75	88,21	127,09	51,43
АВ	0,51	-1,25	-0,69	0,58	1,71	0,42	1,14	0,57	0,05	0,35	2,14
ТР, %	100,46	98,96	99,30	112,78	102,40	100,68	101,96	100,72	100,06	100,28	104,34
2022	111,25	119,12	98,46	5,14	73,98	63,04	59,21	79,71	89,02	127,24	49,87
АВ	0,19	-0,35	0,3	0,02	0,95	0,73	-0,05	-0,04	0,81	0,15	-1,56
ТР, %	100,17	99,71	100,31	100,39	101,30	101,17	99,92	99,95	100,92	100,12	96,97
2023	111,38	119,41	98,83	5,19	74,56	64,45	59,33	79,76	89,53	127,41	50,03
АВ	0,13	0,29	0,37	0,05	0,58	1,41	0,12	0,05	0,51	0,17	0,16
ТР, %	100,12	100,24	100,38	100,97	100,78	102,24	100,20	100,06	100,57	100,13	100,32
2012-2023 роки											
АВ	10,54	-2,02	6,65	1,42	-12,69	6,82	-25,71	-7,67	8,44	12,2	-4,73
ТР, %	110,45	98,34	107,21	137,67	85,46	111,83	69,77	91,23	110,41	110,59	91,36

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Продовження Додатку В

Таблиця В.6

Аналіз динаміки та структури ринків продукції тваринництва (молоко та молочні продукти) за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком згідно класифікації FAO (млн. т)

Роки	З	ВРД	ДВС	НС	НД	НДД	ЧІ	НР
2012	1067,80	302,37	188,57	235,51	26,45	184,08	95,89	34,93
ПВ, %	100,00	28,32	17,66	22,06	2,48	17,24	8,98	3,27
2013	1102,69	304,11	189,91	252,66	26,09	189,10	105,86	34,96
ПВ, %	100,00	27,58	17,22	22,91	2,37	17,15	9,60	3,17
АВ	34,89	1,74	1,34	17,15	-0,36	5,02	9,97	0,03
ТР, %	103,27	100,58	100,71	107,28	98,64	102,73	110,40	100,09
АВПВ, %	0,00	-0,74	-0,44	0,86	-0,11	-0,09	0,62	-0,10
2014	1142,08	314,37	192,85	264,21	26,84	199,54	108,38	35,89
ПВ, %	100,00	27,53	16,89	23,13	2,35	17,47	9,49	3,14
АВ	39,39	10,26	2,94	11,55	0,75	10,44	2,52	0,93
ТР, %	103,57	103,37	101,55	104,57	102,87	105,52	102,38	102,66
АВПВ, %	0,00	-0,05	-0,34	0,22	-0,02	0,32	-0,11	-0,03
2015	1167,74	319,65	193,93	272,06	26,57	209,55	109,86	36,12
ПВ, %	100,00	27,37	16,61	23,30	2,28	17,94	9,41	3,09
АВ	25,66	5,28	1,08	7,85	-0,27	10,01	1,48	0,23
ТР, %	102,25	101,68	100,56	102,97	98,99	105,02	101,37	100,64
АВПВ, %	0,00	-0,15	-0,28	0,16	-0,07	0,47	-0,08	-0,05
2016	1188,68	321,91	189,45	283,60	25,54	220,98	110,77	36,43
ПВ, %	100,00	27,08	15,94	23,86	2,15	18,59	9,32	3,06
АВ	20,94	2,26	-4,48	11,54	-1,03	11,43	0,91	0,31
ТР, %	101,79	100,71	97,69	104,24	96,12	105,45	100,83	100,86
АВПВ, %	0,00	-0,29	-0,67	0,56	-0,13	0,65	-0,09	-0,03
2017	1225,88	325,35	192,41	297,79	27,12	232,53	113,30	37,38
ПВ, %	100,00	26,54	15,70	24,29	2,21	18,97	9,24	3,05
АВ	37,20	3,44	2,96	14,19	1,58	11,55	2,53	0,95
ТР, %	103,13	101,07	101,56	105,00	106,19	105,23	102,28	102,61
АВПВ, %	0,00	-0,54	-0,24	0,43	0,06	0,38	-0,08	-0,02
2018	1262,01	327,23	196,35	310,95	27,48	245,95	115,75	38,30
ПВ, %	100,00	25,93	15,56	24,64	2,18	19,49	9,17	3,03
АВ	36,13	1,88	3,94	13,16	0,36	13,42	2,45	0,92
ТР, %	102,95	100,58	102,05	104,42	101,33	105,77	102,16	102,46
АВПВ, %	0,00	-0,61	-0,14	0,35	-0,03	0,52	-0,07	-0,01
2019	1295,40	328,75	199,96	323,86	27,95	258,02	118,54	38,32
ПВ, %	100,00	25,38	15,44	25,00	2,16	19,92	9,15	2,96
АВ	33,39	1,52	3,61	12,91	0,47	12,07	2,79	0,02
ТР, %	102,65	100,46	101,84	104,15	101,71	104,91	102,41	100,05
АВПВ, %	0,00	-0,55	-0,12	0,36	-0,02	0,43	-0,02	-0,08
2020	1343,82	333,72	205,92	339,42	29,37	272,25	122,96	40,18
ПВ, %	100,00	24,83	15,32	25,26	2,19	20,26	9,15	2,99
АВ	48,42	4,97	5,96	15,56	1,42	14,23	4,42	1,86
ТР, %	103,74	101,51	102,98	104,80	105,08	105,52	103,73	104,85
АВПВ, %	0,00	-0,54	-0,11	0,26	0,03	0,34	0,00	0,03

Продовження додатку В

Продовження табл. В.6

Роки	З	ВРД	ДВС	НС	НД	НДД	ЧІ	НР
2021	1314,36	300,07	208,48	339,96	28,96	271,80	124,82	40,27
ПВ, %	100,00	22,83	15,86	25,87	2,20	20,68	9,50	3,06
АВ	-29,46	-33,65	2,56	0,54	-0,41	-0,45	1,86	0,09
ТР, %	97,81	89,92	101,24	100,16	98,60	99,83	101,51	100,22
АВПВ, %	0,00	-2,00	0,54	0,61	0,02	0,42	0,35	0,07
2022	1348,26	298,24	213,63	349,34	30,33	287,58	127,39	41,75
ПВ, %	100	22,12	15,84	25,91	2,25	21,33	9,45	3,10
АВ	33,9	-1,83	5,15	9,38	1,37	15,78	2,57	1,48
ТР, %	102,58	99,39	102,47	102,76	104,73	105,81	102,06	103,68
АВПВ, %	0,00	-0,71	-0,02	0,04	0,05	0,65	-0,05	0,04
2023	1377,37	297,86	215,92	356,71	32,06	300,59	131,04	43,19
ПВ, %	100	21,63	15,68	25,90	2,33	21,82	9,51	3,14
АВ	29,11	-0,38	2,29	7,37	1,73	13,01	3,65	1,44
ТР, %	102,16	99,87	101,07	102,11	105,70	104,52	102,87	103,45
АВПВ, %	0,00	-0,50	-0,17	-0,01	0,08	0,49	0,07	0,04
2012-2023 роки								
АВ	309,57	-4,51	27,35	121,2	5,61	116,51	35,15	8,26
ТР, %	128,99	98,51	114,50	151,46	121,21	163,29	136,66	123,65
АВПВ, %	0,00	-6,69	-1,98	3,84	-0,15	4,58	0,53	-0,13

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

Продовження Додатку В

Таблиця В.7

Аналіз динаміки та структури світового і національних ринків продукції
тваринництва - молоко та молочні продукти у 2012- 2023 роках (млн. т)

Роки	С	А	Ав	Б	І	Іт	К	Н	Нм	П	США	У
2012	1067,80	11,34	9,48	33,54	132,65	11,22	36,33	11,89	30,70	12,68	91,04	11,38
ПВ, %	100,00	1,06	0,89	3,14	12,42	1,05	3,40	1,11	2,88	1,19	8,53	1,07
2013	1102,69	10,97	9,52	35,56	137,90	11,00	34,56	12,41	31,35	12,74	91,31	11,49
ПВ, %	100,00	0,99	0,86	3,22	12,51	1,00	3,13	1,13	2,84	1,16	8,28	1,04
АВ	34,89	-0,37	0,04	2,02	5,25	-0,22	-1,77	0,52	0,65	0,06	0,27	0,11
ТР, %	103,27	96,74	100,42	106,02	103,96	98,04	95,13	104,37	102,12	100,47	100,30	100,97
АВПВ, %	0,00	-0,07	-0,02	0,08	0,08	-0,05	-0,27	0,01	-0,03	-0,03	-0,25	-0,02
2014	1142,08	11,01	9,54	36,42	146,52	11,64	36,24	12,68	32,42	13,00	93,49	11,13
ПВ, %	100,00	0,96	0,84	3,19	12,83	1,02	3,17	1,11	2,84	1,14	8,19	0,97
АВ	39,39	0,04	0,02	0,86	8,62	0,64	1,68	0,27	1,07	0,26	2,18	-0,36
ТР, %	103,57	100,36	100,21	102,42	106,25	105,82	104,86	102,18	103,41	102,04	102,39	96,87
АВПВ, %	0,00	-0,03	-0,03	-0,04	0,32	0,02	0,04	-0,02	0,00	-0,02	-0,09	-0,07
2015	1167,74	12,06	9,49	35,90	155,70	11,79	36,09	13,55	32,71	13,25	94,64	10,62
ПВ, %	100,00	1,03	0,81	3,07	13,33	1,01	3,09	1,16	2,80	1,13	8,10	0,91
АВ	25,66	1,05	-0,05	-0,52	9,18	0,15	-0,15	0,87	0,29	0,25	1,15	-0,51
ТР, %	102,25	109,54	99,48	98,57	106,27	101,29	99,59	106,86	100,89	101,92	101,23	95,42
АВПВ, %	0,00	0,07	-0,02	-0,11	0,50	-0,01	-0,08	0,05	-0,04	0,00	-0,08	-0,07
2016	1188,68	10,29	9,68	34,95	165,34	11,43	34,97	14,56	32,70	13,25	96,39	10,38
ПВ, %	100,00	0,87	0,81	2,94	13,91	0,96	2,94	1,22	2,75	1,11	8,11	0,87
АВ	20,94	-1,77	0,19	-0,95	9,64	-0,36	-1,12	1,01	-0,01	0,00	1,75	-0,24
ТР, %	101,79	85,32	102,00	97,35	106,19	96,95	96,90	107,45	99,97	100,00	101,85	97,74
АВПВ, %	0,00	-0,17	0,00	-0,13	0,58	-0,05	-0,15	0,06	-0,05	-0,02	0,00	-0,04
2017	1225,88	10,10	9,02	34,58	176,29	12,03	34,65	14,54	32,63	13,31	97,79	10,52
ПВ, %	100,00	0,82	0,74	2,82	14,38	0,98	2,83	1,19	2,66	1,09	7,98	0,86
АВ	37,20	-0,19	-0,66	-0,37	10,95	0,60	-0,32	-0,02	-0,07	0,06	1,40	0,14
ТР, %	103,13	98,15	93,18	98,94	106,62	105,25	99,08	99,86	99,79	100,45	101,45	101,35
АВПВ, %	0,00	-0,04	-0,08	-0,12	0,47	0,02	-0,12	-0,04	-0,09	-0,03	-0,13	-0,02
2018	1262,01	10,53	9,29	35,20	187,98	13,13	35,04	14,43	33,11	14,18	98,71	10,06
ПВ, %	100,00	0,83	0,74	2,79	14,90	1,04	2,78	1,14	2,62	1,12	7,82	0,80
АВ	36,13	0,43	0,27	0,62	11,69	1,10	0,39	-0,11	0,48	0,87	0,92	-0,46
ТР, %	102,95	104,26	102,99	101,79	106,63	109,14	101,13	99,24	101,47	106,54	100,94	95,63
АВПВ, %	0,00	0,01	0,00	-0,03	0,51	0,06	-0,05	-0,04	-0,04	0,04	-0,16	-0,06
2019	1295,40	10,34	8,80	36,26	198,67	13,30	36,35	14,94	33,10	14,51	99,11	9,66
ПВ, %	100,00	0,80	0,68	2,80	15,34	1,03	2,81	1,15	2,56	1,12	7,65	0,75
АВ	33,39	-0,19	-0,49	1,06	10,69	0,17	1,31	0,51	-0,01	0,33	0,40	-0,40
ТР, %	102,65	98,20	94,73	103,01	105,69	101,29	103,74	103,53	99,97	102,33	100,41	96,02
АВПВ, %	0,00	-0,04	-0,06	0,01	0,44	-0,01	0,03	0,01	-0,07	0,00	-0,17	-0,05
2020	1343,82	11,11	8,80	36,81	210,19	13,51	38,77	14,93	33,19	14,83	101,32	9,26
ПВ, %	100,00	0,83	0,65	2,74	15,64	1,01	2,89	1,11	2,47	1,10	7,54	0,69
АВ	48,42	0,77	0,00	0,55	11,52	0,21	2,42	-0,01	0,09	0,32	2,21	-0,40
ТР, %	103,74	107,45	100,00	101,52	105,80	101,58	106,66	99,93	100,27	102,21	102,23	95,86
АВПВ, %	0,00	0,03	-0,02	-0,06	0,30	-0,02	0,08	-0,04	-0,09	-0,02	-0,11	-0,06

Продовження додатку В

Продовження табл. В.7

Роки	С	А	Ав	Б	І	Іт	К	Н	Нм	П	СПА	У
2021	1314,36	11,55	8,86	36,66	208,98	14,00	41,25	14,61	32,85	14,89	102,65	8,71
ПВ, %	100,00	0,88	0,67	2,79	15,90	1,07	3,14	1,11	2,50	1,13	7,81	0,66
АВ	-29,46	0,44	0,06	-0,15	-1,21	0,49	2,48	-0,32	-0,34	0,06	1,33	-0,55
ТР, %	97,81	103,96	100,68	99,59	99,42	103,63	106,40	97,86	98,98	100,40	101,31	94,06
АВПВ, %	0,00	0,05	0,02	0,05	0,26	0,06	0,25	0,00	0,03	0,03	0,27	-0,03
2022	1348,26	11,42	8,94	38,12	219,11	14,08	43,28	14,99	33,31	15,24	103,37	7,13
ПВ, %	100,00	0,85	0,66	2,83	16,25	1,04	3,21	1,11	2,47	1,13	7,67	0,53
АВ	33,9	-0,13	0,08	1,46	10,13	0,08	2,03	0,38	0,46	0,35	0,72	-1,58
ТР, %	102,58	98,87	100,90	103,98	104,85	100,57	104,92	102,60	101,40	102,35	100,70	81,86
АВПВ, %	0,00	-0,03	-0,01	0,04	0,35	-0,03	0,07	0,00	-0,03	0,00	-0,14	-0,13
2023	1377,37	11,59	9,07	39,34	226,49	14,56	45,18	15,21	33,57	15,88	104,11	7,29
ПВ, %	100,00	0,84	0,66	2,86	16,44	1,06	3,28	1,10	2,44	1,15	7,56	0,53
АВ	29,11	0,17	0,13	1,22	7,38	0,48	1,90	0,22	0,26	0,64	0,74	0,16
ТР, %	102,16	101,49	101,45	103,20	103,37	103,41	104,39	101,47	100,78	104,20	100,72	102,24
АВПВ, %	0,00	-0,01	0,00	0,03	0,19	0,01	0,07	-0,01	-0,03	0,02	-0,11	0,00
2012-2023 роки												
АВ	309,57	0,25	-0,41	5,8	93,84	3,34	8,85	3,32	2,87	3,2	13,07	-4,09
ТР, %	128,99	102,20	95,68	117,29	170,74	129,77	124,36	127,92	109,35	125,24	114,36	64,06
АВПВ, %	0,00	-0,22	-0,23	-0,28	4,02	0,01	-0,12	-0,01	-0,44	-0,04	-0,97	-0,54

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Продовження додатку В

Таблиця В.8

Аналіз динаміки споживання молока та молочних продуктів на душу населення за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком згідно класифікації FAO (кг)

Роки	ВРД	ДВС	НС	НД	НДД	ЧІ	НР
2012	156,73	63,82	40,85	30,73	43,15	40,52	24,34
2013	156,39	63,27	42,10	29,20	43,41	41,24	23,53
ΔВ	-0,34	-0,55	1,25	-1,53	0,26	0,72	-0,81
ТР, %	99,78	99,14	103,06	95,02	100,60	101,78	96,67
2014	155,96	63,32	43,31	29,37	45,03	42,11	23,92
ΔВ	-0,43	0,05	1,21	0,17	1,62	0,87	0,39
ТР, %	99,73	100,08	102,87	100,58	103,73	102,11	101,66
2015	157,66	60,97	44,94	27,49	47,37	40,90	22,94
ΔВ	1,70	-2,35	1,63	-1,88	2,34	-1,21	-0,98
ТР, %	101,09	96,29	103,76	93,60	105,20	97,13	95,90
2016	159,52	60,60	46,78	26,56	48,83	41,28	22,41
ΔВ	1,86	-0,37	1,84	-0,93	1,46	0,38	-0,53
ТР, %	101,18	99,39	104,09	96,62	103,08	100,93	97,69
2017	160,79	60,25	48,25	25,60	50,16	40,70	21,99
ΔВ	1,27	-0,35	1,47	-0,96	1,33	-0,58	-0,42
ТР, %	100,80	99,42	103,14	96,39	102,72	98,59	98,13
2018	164,37	60,86	50,11	25,70	52,59	41,12	22,40
ΔВ	3,58	0,61	1,86	0,10	2,43	0,42	0,41
ТР, %	102,23	101,01	103,85	100,39	104,84	101,03	101,86
2019	164,92	62,87	52,78	28,44	55,79	43,24	24,33
ΔВ	0,55	2,01	2,67	2,74	3,20	2,12	1,93
ТР, %	100,33	103,30	105,33	110,66	106,08	105,16	108,62
2020	164,92	64,24	49,41	29,13	51,46	43,30	24,62
ΔВ	0,00	1,37	-3,37	0,69	-4,33	0,06	0,29
ТР, %	100,00	102,18	93,62	102,43	92,24	100,14	101,19
2021	164,78	64,12	49,56	29,27	51,21	43,34	24,75
ΔВ	-0,14	-0,12	0,15	0,14	-0,25	0,04	0,13
ТР, %	99,92	99,81	100,30	100,48	99,51	100,09	100,53
2022	164,63	64,97	50,33	30,06	52,87	44,01	25,15
ΔВ	-0,15	0,85	0,77	0,79	1,66	0,67	0,4
ТР, %	99,91	101,33	101,55	102,70	103,24	101,55	101,62
2023	164,24	65,22	50,99	30,88	54,08	44,77	25,99
ΔВ	-0,39	0,25	0,66	0,82	1,21	0,76	0,84
ТР, %	99,76	100,38	101,31	102,73	102,29	101,73	103,34
2012-2023 роки							
ΔВ	7,51	1,4	10,14	0,15	10,93	4,25	1,65
ТР, %	104,79	102,19	124,82	100,49	125,33	110,49	106,78

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

Продовження додатку В

Таблиця В.9

Аналіз динаміки споживання молока та молочних продуктів на душу населення за 2012-2023 роки за країнами світу (кг)

Роки	А	Ав	Б	І	Іт	К	Н	Нм	П	США	У
2012	184,87	210,75	143,04	51,23	221,56	27,35	292,46	144,20	157,60	217,23	170,52
2013	182,65	208,48	148,69	52,10	210,13	25,90	307,02	146,43	177,19	214,22	168,37
АВ	-2,22	-2,27	5,65	0,87	-11,43	-1,45	14,56	2,23	19,59	-3,01	-2,15
ТР, %	98,80	98,92	103,95	101,70	94,84	94,70	104,98	101,55	112,43	98,61	98,74
2014	186,76	202,02	149,23	55,02	192,13	27,18	264,46	155,36	165,19	218,15	137,15
АВ	4,11	-6,46	0,54	2,92	-18,00	1,28	-42,56	8,93	-12,00	3,93	-31,22
ТР, %	102,25	96,90	100,36	105,60	91,43	104,94	86,14	106,10	93,23	101,83	81,46
2015	192,82	218,28	145,95	59,87	189,50	23,49	302,05	157,23	165,16	219,04	144,21
АВ	6,06	16,26	-3,28	4,85	-2,63	-3,69	37,59	1,87	-0,03	0,89	7,06
ТР, %	103,24	108,05	97,80	108,81	98,63	86,42	114,21	101,20	99,98	100,41	105,15
2016	179,92	215,79	145,04	62,55	181,32	22,81	311,44	164,54	164,81	223,77	141,40
АВ	-12,90	-2,49	-0,91	2,68	-8,18	-0,68	9,39	7,31	-0,35	4,73	-2,81
ТР, %	93,31	98,86	99,38	104,48	95,68	97,11	103,11	104,65	99,79	102,16	98,05
2017	169,81	215,33	139,61	65,89	179,56	22,49	276,00	172,77	162,86	223,99	144,53
АВ	-10,11	-0,46	-5,43	3,34	-1,76	-0,32	-35,44	8,23	-1,95	0,22	3,13
ТР, %	94,38	99,79	96,26	105,34	99,03	98,60	88,62	105,00	98,82	100,10	102,21
2018	161,50	218,73	141,03	70,15	201,25	22,64	286,35	171,59	167,45	226,38	157,70
АВ	-8,31	3,40	1,42	4,26	21,69	0,15	10,35	-1,18	4,59	2,39	13,17
ТР, %	95,11	101,58	101,02	106,47	112,08	100,67	103,75	99,32	102,82	101,07	109,11
2019	162,86	217,31	148,77	74,70	190,43	23,50	249,50	206,48	169,61	227,93	161,26
АВ	1,36	-1,42	7,74	4,55	-10,82	0,86	-36,85	34,89	2,16	1,55	3,56
ТР, %	100,84	99,35	105,49	106,49	94,62	103,80	87,13	120,33	101,29	100,68	102,26
2020	162,46	234,89	150,60	66,25	184,09	25,02	256,24	209,63	173,06	226,12	163,53
АВ	-0,40	17,58	1,83	-8,45	-6,34	1,52	6,74	3,15	3,45	-1,81	2,27
ТР, %	99,75	108,09	101,23	88,69	96,67	106,47	102,70	101,53	102,03	99,21	101,41
2021	161,94	235,03	147,37	68,19	183,92	24,31	254,40	210,11	175,25	226,94	166,77
АВ	-0,52	0,14	-3,23	1,94	-0,17	-0,71	-1,84	0,48	2,19	0,82	3,24
ТР, %	99,68	100,06	97,86	102,93	99,91	97,16	99,28	100,23	101,27	100,36	101,98
2022	161,35	234,36	147,91	69,72	184,66	25,33	255,67	210,58	176,21	227,24	159,12
АВ	-0,59	-0,67	0,54	1,53	0,74	1,02	1,27	0,47	0,96	0,3	-7,65
ТР, %	99,64	99,71	100,37	102,24	100,40	104,20	100,50	100,22	100,55	100,13	95,41
2023	161,63	234,95	148,08	70,93	185,29	26,07	256,11	210,86	176,96	227,75	159,88
АВ	0,28	0,59	0,17	1,21	0,63	0,74	0,44	0,28	0,75	0,51	0,76
ТР, %	100,17	100,25	100,11	101,74	100,34	102,92	100,17	100,13	100,43	100,22	100,48
2012-2023 роки											
АВ	-23,24	24,2	5,04	19,7	-36,27	-1,28	-36,35	66,66	19,36	10,52	-10,64
ТР, %	87,43	111,48	103,52	138,45	83,63	95,32	87,57	146,23	112,28	104,84	93,76

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Продовження додатку В

Таблиця В.10

Аналіз динаміки та структури ринків продукції тваринництва (яйця) за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком згідно класифікації FAO (млн. т)

Роки	З	ВРД	ДВС	НС	НД	НДД	ЧІ	НР
2012	83,87	16,89	42,50	12,22	0,75	5,79	4,18	1,54
ПВ, %	100,00	20,14	50,67	14,57	0,89	6,90	4,98	1,84
2013	86,02	17,43	43,15	12,74	0,73	6,03	4,33	1,61
ПВ, %	100,00	20,26	50,16	14,81	0,85	7,01	5,03	1,87
АВ	2,15	0,54	0,65	0,52	-0,02	0,24	0,15	0,07
ТР, %	102,56	103,20	101,53	104,26	97,33	104,15	103,59	104,55
АВПВ, %	0,00	0,12	-0,51	0,24	-0,05	0,11	0,05	0,04
2014	88,64	17,76	43,86	13,27	0,75	6,51	4,68	1,81
ПВ, %	100,00	20,04	49,48	14,97	0,85	7,34	5,28	2,04
АВ	2,62	0,33	0,71	0,53	0,02	0,48	0,35	0,20
ТР, %	103,05	101,89	101,65	104,16	102,74	107,96	108,08	112,42
АВПВ, %	0,00	-0,23	-0,68	0,16	0,00	0,33	0,25	0,17
2015	91,29	17,77	45,77	13,64	0,73	6,80	4,70	1,88
ПВ, %	100,00	19,47	50,14	14,94	0,80	7,45	5,15	2,06
АВ	2,65	0,01	1,91	0,37	-0,02	0,29	0,02	0,07
ТР, %	102,99	100,06	104,35	102,79	97,33	104,45	100,43	103,87
АВПВ, %	0,00	-0,57	0,66	-0,03	-0,05	0,10	-0,13	0,02
2016	94,14	18,15	47,11	14,11	0,76	7,24	4,76	2,01
ПВ, %	100,00	19,28	50,04	14,99	0,81	7,69	5,06	2,14
АВ	2,85	0,38	1,34	0,47	0,03	0,44	0,06	0,13
ТР, %	103,12	102,14	102,93	103,45	104,11	106,47	101,28	106,91
АВПВ, %	0,00	-0,19	-0,09	0,05	0,01	0,24	-0,09	0,08
2017	99,56	18,67	47,46	17,70	0,78	7,54	5,20	2,21
ПВ, %	100,00	18,75	47,67	17,78	0,78	7,57	5,22	2,22
АВ	5,42	0,52	0,35	3,59	0,02	0,30	0,44	0,20
ТР, %	105,76	102,87	100,74	125,44	102,63	104,14	109,24	109,95
АВПВ, %	0,00	-0,53	-2,37	2,79	-0,02	-0,12	0,17	0,08
2018	98,09	16,44	48,21	17,95	0,77	8,11	4,88	1,73
ПВ, %	100,00	16,76	49,15	18,30	0,78	8,27	4,98	1,76
АВ	-1,47	-2,23	0,75	0,25	-0,01	0,57	-0,32	-0,48
ТР, %	98,52	88,06	101,58	101,41	98,72	107,56	93,85	78,28
АВПВ, %	0,00	-1,99	1,48	0,52	0,00	0,69	-0,25	-0,46
2019	102,28	15,91	50,18	19,46	0,81	9,15	5,12	1,65
ПВ, %	100,00	15,56	49,06	19,03	0,79	8,95	5,01	1,61
АВ	4,19	-0,53	1,97	1,51	0,04	1,04	0,24	-0,08
ТР, %	104,27	96,78	104,09	108,41	105,19	112,82	104,92	95,38
АВПВ, %	0,00	-1,20	-0,09	0,73	0,01	0,68	0,03	-0,15
2020	105,55	14,96	51,99	20,45	0,81	9,96	5,41	1,97
ПВ, %	100,00	14,17	49,26	19,37	0,77	9,44	5,13	1,87
АВ	3,27	-0,95	1,81	0,99	0,00	0,81	0,29	0,32
ТР, %	103,20	94,03	103,61	105,09	100,00	108,85	105,66	119,39
АВПВ, %	0,00	-1,38	0,19	0,35	-0,02	0,49	0,12	0,25

Продовження додатку В

Продовження табл. В.10

Роки	З	ВРД	ДВС	НС	НД	НДД	ЧІ	НР
2021	104,40	14,83	51,41	20,36	0,76	9,81	5,32	1,91
ПВ, %	100,00	14,20	49,24	19,50	0,73	9,40	5,10	1,83
АВ	-1,15	-0,13	-0,58	-0,09	-0,05	-0,15	-0,09	-0,06
ТР, %	98,91	99,13	98,88	99,56	93,83	98,49	98,34	96,95
АВПВ, %	0,00	0,03	-0,01	0,13	-0,04	-0,04	-0,03	-0,04
2022	106,21	14,81	52,03	20,97	0,79	9,98	5,68	1,95
ПВ, %	100,00	13,94	48,99	19,74	0,74	9,40	5,35	1,84
АВ	1,81	-0,02	0,62	0,61	0,03	0,17	0,36	0,04
ТР, %	101,73	99,87	101,21	103,00	103,95	101,73	106,77	102,09
АВПВ, %	0,00	-6,20	-1,68	5,17	-0,15	2,50	0,37	0,00
2023	108,16	14,75	52,77	21,69	0,82	10,34	5,78	2,01
ПВ, %	100,00	13,64	48,79	20,05	0,76	9,56	5,34	1,86
АВ	1,95	-0,06	0,74	0,72	0,03	0,36	0,1	0,06
ТР, %	101,84	99,59	101,42	103,43	103,80	103,61	101,76	103,08
АВПВ, %	0,00	-0,31	-0,20	0,31	0,01	0,16	0,00	0,02
2012-2023 роки								
АВ	24,29	-2,14	10,27	9,47	0,07	4,55	1,6	0,47
ТР, %	128,96	87,33	124,16	177,50	109,33	178,58	138,28	130,52
АВПВ, %	0,00	-6,50	-1,88	5,48	-0,13	2,66	0,36	0,02

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

Продовження додатку В

Таблиця В.11

Аналіз динаміки та структури світового і національних ринків продукції
тваринництва - яйця у 2012 – 2023 роках (млн. т)

Роки	С	А	Ав	Б	І	Іг	К	Н	Нм	П	США	У
2012	83,87	0,60	0,22	2,25	3,66	0,77	28,61	0,67	0,76	0,53	5,59	1,11
ПВ, %	100,00	0,72	0,26	2,68	4,36	0,92	34,11	0,80	0,91	0,63	6,67	1,32
2013	86,02	0,57	0,24	2,38	3,84	0,71	28,76	0,70	0,78	0,56	5,78	1,14
ПВ, %	100,00	0,66	0,28	2,77	4,46	0,83	33,43	0,81	0,91	0,65	6,72	1,33
АВ	2,15	-0,03	0,02	0,13	0,18	-0,06	0,15	0,03	0,02	0,03	0,19	0,03
ТР, %	102,56	95,00	109,09	105,78	104,92	92,21	100,52	104,48	102,63	105,66	103,40	102,70
АВПВ, %	0,00	-0,05	0,02	0,08	0,10	-0,09	-0,68	0,01	0,00	0,02	0,05	0,00
2014	88,64	0,64	0,23	2,48	4,11	0,71	28,94	0,73	0,79	0,57	5,97	1,14
ПВ, %	100,00	0,72	0,26	2,80	4,64	0,80	32,65	0,82	0,89	0,64	6,74	1,29
АВ	2,62	0,07	-0,01	0,10	0,27	0,00	0,18	0,03	0,01	0,01	0,19	0,00
ТР, %	103,05	112,28	95,83	104,20	107,03	100,00	100,63	104,29	101,28	101,79	103,29	100,00
АВПВ, %	0,00	0,06	-0,02	0,03	0,17	-0,02	-0,79	0,01	-0,02	-0,01	0,02	-0,04
2015	91,29	0,77	0,23	2,49	4,32	0,71	30,46	0,66	0,80	0,58	5,76	0,98
ПВ, %	100,00	0,84	0,25	2,73	4,73	0,78	33,37	0,72	0,88	0,64	6,31	1,07
АВ	2,65	0,13	0,00	0,01	0,21	0,00	1,52	-0,07	0,01	0,01	-0,21	-0,16
ТР, %	102,99	120,31	100,00	100,40	105,11	100,00	105,25	90,41	101,27	101,75	96,48	85,96
АВПВ, %	0,00	0,12	-0,01	-0,07	0,10	-0,02	0,72	-0,10	-0,01	-0,01	-0,43	-0,21
2016	94,14	0,80	0,24	2,42	4,56	0,75	31,61	0,64	0,82	0,59	6,05	0,88
ПВ, %	100,00	0,85	0,25	2,57	4,84	0,80	33,58	0,68	0,87	0,63	6,43	0,93
АВ	2,85	0,03	0,01	-0,07	0,24	0,04	1,15	-0,02	0,02	0,01	0,29	-0,10
ТР, %	103,12	103,90	104,35	97,19	105,56	105,63	103,78	96,97	102,50	101,72	105,03	89,80
АВПВ, %	0,00	0,01	0,00	-0,16	0,11	0,02	0,21	-0,04	-0,01	-0,01	0,12	-0,14
2017	99,56	0,81	0,25	3,07	4,85	0,73	30,96	0,64	0,83	0,60	6,35	0,90
ПВ, %	100,00	0,81	0,25	3,08	4,87	0,73	31,10	0,64	0,83	0,60	6,38	0,90
АВ	5,42	0,01	0,01	0,65	0,29	-0,02	-0,65	0,00	0,01	0,01	0,30	0,02
ТР, %	105,76	101,25	104,17	126,86	106,36	97,33	97,94	100,00	101,22	101,69	104,96	102,27
АВПВ, %	0,00	-0,04	0,00	0,51	0,03	-0,06	-2,48	-0,04	-0,04	-0,02	-0,05	-0,03
2018	98,09	0,83	0,26	3,21	5,24	0,74	31,28	0,63	0,85	0,61	6,52	0,94
ПВ, %	100,00	0,85	0,27	3,27	5,34	0,75	31,89	0,64	0,87	0,62	6,65	0,96
АВ	-1,47	0,02	0,01	0,14	0,39	0,01	0,32	-0,01	0,02	0,01	0,17	0,04
ТР, %	98,52	102,47	104,00	104,56	108,04	101,37	101,03	98,44	102,41	101,67	102,68	104,44
АВПВ, %	0,00	0,03	0,01	0,19	0,47	0,02	0,79	0,00	0,03	0,02	0,27	0,05
2019	102,28	0,83	0,26	3,34	6,29	0,72	33,09	0,63	0,94	0,62	6,71	0,97
ПВ, %	100,00	0,81	0,25	3,27	6,15	0,70	32,35	0,62	0,92	0,61	6,56	0,95
АВ	4,19	0,00	0,00	0,13	1,05	-0,02	1,81	0,00	0,09	0,01	0,19	0,03
ТР, %	104,27	100,00	100,00	104,05	120,04	97,30	105,79	100,00	110,59	101,64	102,91	103,19
АВПВ, %	0,00	-0,03	-0,01	-0,01	0,81	-0,05	0,46	-0,03	0,05	-0,02	-0,09	-0,01
2020	105,55	0,87	0,24	3,44	6,71	0,73	34,68	0,64	0,97	0,63	6,66	0,94
ПВ, %	100,00	0,82	0,23	3,26	6,36	0,69	32,86	0,61	0,92	0,60	6,31	0,89
АВ	3,27	0,04	-0,02	0,10	0,42	0,01	1,59	0,01	0,03	0,01	-0,05	-0,03
ТР, %	103,20	104,82	92,31	102,99	106,68	101,39	104,81	101,59	103,19	101,61	99,25	96,91
АВПВ, %	0,00	0,01	-0,03	-0,01	0,21	-0,01	0,50	-0,01	0,00	-0,01	-0,25	-0,06

Продовження додатку В

Продовження табл. В.11

Роки	С	А	Ав	Б	І	Іг	К	Н	Нм	П	СПА	У
2021	104,40	0,89	0,27	3,48	6,71	0,70	34,09	0,62	0,98	0,61	6,64	0,82
ПВ, %	100,00	0,85	0,26	3,33	6,43	0,67	32,65	0,59	0,94	0,58	6,36	0,79
АВ	-1,15	0,02	0,03	0,04	0,00	-0,03	-0,59	-0,02	0,01	-0,02	-0,02	-0,12
ТР, %	98,91	102,30	112,50	101,16	100,00	95,89	98,30	96,88	101,03	96,83	99,70	87,23
АВПВ, %	0,00	0,03	0,03	0,07	0,07	-0,02	-0,20	-0,01	0,02	-0,01	0,05	-0,11
2022	106,21	0,91	0,28	3,52	7,06	0,69	34,55	0,61	0,99	0,64	6,91	0,71
ПВ, %	100,00	0,86	0,26	3,31	6,65	0,65	32,53	0,57	0,93	0,60	6,51	0,67
АВ	1,81	0,02	0,01	0,04	0,35	-0,01	0,46	-0,01	0,01	0,03	0,27	-0,11
ТР, %	101,73	102,25	103,70	101,15	105,22	98,57	101,35	98,39	101,02	104,92	104,07	86,59
АВПВ, %	0,00	0,01	0,00	-0,02	0,22	-0,02	-0,12	-0,02	-0,01	0,02	0,15	-0,12
2023	108,16	0,93	0,30	3,61	7,52	0,69	35,21	0,59	1,01	0,71	7,08	0,73
ПВ, %	100,00	0,86	0,28	3,34	6,95	0,64	32,55	0,55	0,93	0,66	6,55	0,67
АВ	1,95	0,02	0,02	0,09	0,46	0	0,66	-0,02	0,02	0,07	0,17	0,02
ТР, %	101,84	102,20	107,14	102,56	106,52	100,00	101,91	96,72	102,02	110,94	102,46	102,82
АВПВ, %	0,00	0,00	0,01	0,02	0,31	-0,01	0,02	-0,03	0,00	0,05	0,04	0,00
2012-2023 роки												
АВ	24,29	0,33	0,08	1,36	3,86	-0,08	6,6	-0,08	0,25	0,18	1,49	-0,38
ТР, %	128,96	155,00	136,36	160,44	205,46	89,61	123,07	88,06	132,89	133,96	126,65	65,77
АВПВ, %	0,00	0,14	0,02	0,66	2,59	-0,28	-1,56	-0,25	0,02	0,03	-0,12	-0,65

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Продовження додатку В

Таблиця В.12

Аналіз динаміки споживання яєць на душу населення за 2012-2023 роки за групами країн, які поділені за рівнем доходу та розвитком згідно класифікації

FAO (кг)

Роки	ВРД	ДВС	НС	НД	НДД	ЧІ	НР
2012	12,77	15,56	3,38	1,23	2,09	2,51	1,56
2013	13,07	15,71	3,45	1,20	2,16	2,54	1,58
AB	0,30	0,15	0,07	-0,03	0,07	0,03	0,02
TP, %	102,35	100,96	102,07	97,56	103,35	101,20	101,28
2014	13,12	15,80	3,54	1,26	2,30	2,68	1,73
AB	0,05	0,09	0,09	0,06	0,14	0,14	0,15
TP, %	100,38	100,57	102,61	105,00	106,48	105,51	109,49
2015	13,19	16,33	3,59	1,18	2,35	2,67	1,73
AB	0,07	0,53	0,05	-0,08	0,05	-0,01	0,00
TP, %	100,53	103,35	101,41	93,65	102,17	99,63	100,00
2016	13,48	16,69	3,66	1,16	2,45	2,63	1,76
AB	0,29	0,36	0,07	-0,02	0,10	-0,04	0,03
TP, %	102,20	102,20	101,95	98,31	104,26	98,50	101,73
2017	13,69	16,53	4,53	1,15	2,52	2,85	1,93
AB	0,21	-0,16	0,87	-0,01	0,07	0,22	0,17
TP, %	101,56	99,04	123,77	99,14	102,86	108,37	109,66
2018	13,95	16,81	4,65	1,11	2,64	2,83	1,90
AB	0,26	0,28	0,12	-0,04	0,12	-0,02	-0,03
TP, %	101,90	101,69	102,65	96,52	104,76	99,30	98,45
2019	14,33	17,59	4,99	1,08	2,79	2,96	1,66
AB	0,38	0,78	0,34	-0,03	0,15	0,13	-0,24
TP, %	102,72	104,64	107,31	97,30	105,68	104,59	87,37
2020	14,32	18,04	5,06	1,06	2,85	3,03	1,84
AB	-0,01	0,45	0,07	-0,02	0,06	0,07	0,18
TP, %	99,93	102,56	101,40	98,15	102,15	102,36	110,84
2021	14,25	18,01	5,02	1,04	2,82	2,99	1,85
AB	-0,07	-0,03	-0,04	-0,02	-0,03	-0,04	0,01
TP, %	99,51	99,83	99,21	98,11	98,95	98,68	100,54
2022	14,23	18,22	5,03	1,03	2,81	3,02	1,86
AB	-0,02	0,21	0,01	-0,01	-0,01	0,03	0,01
TP, %	99,86	101,17	100,20	99,04	99,65	101,00	100,54
2023	14,17	18,41	5,11	1,04	2,83	3,01	1,84
AB	-0,06	0,19	0,08	0,01	0,02	-0,01	-0,02
TP, %	99,58	101,04	101,59	100,97	100,71	99,67	98,92
2012-2023 роки							
AB	1,40	2,85	1,73	-0,19	0,74	0,50	0,28
TP, %	110,96	118,32	151,18	84,55	135,41	119,92	117,95

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6].

Продовження додатку В

Таблиця В.13

Аналіз динаміки споживання яєць на душу населення за 2012-2023

роки за країнами світу (кг)

Роки	А	Ав	Б	І	Іт	К	Н	Нм	П	США	У
2012	11,56	7,66	8,84	2,43	12,33	18,89	15,32	11,95	7,17	14,28	18,55
2013	10,82	8,44	9,34	2,53	13,49	18,87	13,94	12,19	7,36	14,61	18,86
АВ	-0,74	0,78	0,50	0,10	1,16	-0,02	-1,38	0,24	0,19	0,33	0,31
ТР, %	93,60	110,18	105,66	104,12	109,41	99,89	90,99	102,01	102,65	102,31	101,67
2014	11,97	8,05	9,63	2,67	11,95	18,88	18,78	12,21	7,80	14,82	18,86
АВ	1,15	-0,39	0,29	0,14	-1,54	0,01	4,84	0,02	0,44	0,21	0,00
ТР, %	110,63	95,38	103,10	105,53	88,58	100,05	134,72	100,16	105,98	101,44	100,00
2015	14,97	7,80	9,58	2,76	11,45	19,73	20,54	12,56	7,11	14,47	15,67
АВ	3,00	-0,25	-0,05	0,09	-0,50	0,85	1,76	0,35	-0,69	-0,35	-3,19
ТР, %	125,06	96,89	99,48	103,37	95,82	104,50	109,37	102,87	91,15	97,64	83,09
2016	15,62	7,96	9,44	2,90	11,76	20,33	22,24	13,02	7,25	15,04	14,61
АВ	0,65	0,16	-0,14	0,14	0,31	0,60	1,70	0,46	0,14	0,57	-1,06
ТР, %	104,34	102,05	98,54	105,07	102,71	103,04	108,28	103,66	101,97	103,94	93,24
2017	15,73	8,13	10,29	3,05	11,77	19,81	19,69	12,78	6,44	15,61	14,29
АВ	0,11	0,17	0,85	0,15	0,01	-0,52	-2,55	-0,24	-0,81	0,57	-0,32
ТР, %	100,70	102,14	109,00	105,17	100,09	97,44	88,53	98,16	88,83	103,79	97,81
2018	16,05	8,34	12,08	3,27	11,89	19,93	17,40	13,25	8,74	15,96	17,27
АВ	0,32	0,21	1,79	0,22	0,12	0,12	-2,29	0,47	2,30	0,35	2,98
ТР, %	102,03	102,58	117,40	107,21	101,02	100,61	88,37	103,68	135,71	102,24	120,85
2019	15,92	8,27	12,47	3,91	11,43	21,38	22,36	15,69	8,44	16,20	18,49
АВ	-0,13	-0,07	0,39	0,64	-0,46	1,45	4,96	2,44	-0,30	0,24	1,22
ТР, %	99,19	99,16	103,23	119,57	96,13	107,28	128,51	118,42	96,57	101,50	107,06
2020	16,73	7,70	12,78	3,88	11,49	21,97	21,86	15,38	8,63	15,88	19,71
АВ	0,81	-0,57	0,31	-0,03	0,06	0,59	-0,50	-0,31	0,19	-0,32	1,22
ТР, %	105,09	93,11	102,49	99,23	100,52	102,76	97,76	98,02	102,25	98,02	106,60
2021	16,41	7,59	12,72	3,80	11,37	21,91	21,47	15,08	8,55	15,74	19,28
АВ	-0,32	-0,11	-0,06	-0,08	-0,12	-0,06	-0,39	-0,30	-0,08	-0,14	-0,43
ТР, %	98,09	98,57	99,53	97,94	98,96	99,73	98,22	98,05	99,07	99,12	97,82
2022	16,43	7,61	12,75	3,83	11,29	21,99	21,46	15,13	8,61	16,32	18,07
АВ	0,02	0,02	0,03	0,03	-0,08	0,08	-0,01	0,05	0,06	0,58	-1,21
ТР, %	100,12	100,26	100,24	100,79	99,30	100,37	99,95	100,33	100,70	103,68	93,72
2023	16,49	7,62	12,78	3,89	11,31	22,13	21,44	15,28	8,69	16,59	18,34
АВ	0,06	0,01	0,03	0,06	0,02	0,14	-0,02	0,15	0,08	0,27	0,27
ТР, %	100,37	100,13	100,24	101,57	100,18	100,64	99,91	100,99	100,93	101,65	101,49
2012-2023 роки											
АВ	4,93	-0,04	3,94	1,46	-1,02	3,24	6,12	3,33	1,52	2,31	-0,21
ТР, %	142,65	99,48	144,57	160,08	91,73	117,15	139,95	127,87	121,20	116,18	98,87

Джерело: систематизовано автором за даними [5; 6; 7].

Аналіз динаміки експорту продукції тваринництва з України та частки експорту продукції тваринництва у загальному експорті країни за 2012-2023 роки

Роки	Експорт, млн. дол. США	Експорт тваринництва, млн. дол. США	Живі тварини, млн. дол. США	М'ясо та субпродукти, млн. дол. США	Риба та ракоподібні, млн. дол. США	Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед, млн. дол. США	інші продукти тваринного походження, млн. дол. США
1	2	3	4	5	6	7	8
2012	68810	961	8	315	19	612	7
ПВЕ, %	100,00	1,40	0,01	0,46	0,03	0,89	0,01
ПВЕТ, %	х	100,00	0,83	32,78	1,98	63,68	0,73
2013	63312	1084	13	348	21	692	10
ПВЕ, %	100,00	1,71	0,02	0,55	0,03	1,09	0,02
ПВЕТ, %	х	100,00	1,20	32,10	1,94	63,84	0,92
АВ	-5498,00	123,00	5,00	33,00	2,00	80,00	3,00
ТР, %	92,01	112,80	162,50	110,48	110,53	113,07	142,86
Δ ПВЕ, %	0,00	0,32	0,01	0,09	0,01	0,20	0,01
Δ ПВЕТ, %	х	0,00	0,37	-0,68	-0,04	0,15	0,19
2014	53902	1015	15	383	27	575	15
ПВЕ, %	100,00	1,88	0,03	0,71	0,05	1,07	0,03
ПВЕТ, %	х	100,00	1,48	37,73	2,66	56,65	1,48
АВ	-9410,00	-69,00	2,00	35,00	6,00	-117,00	5,00
ТР, %	85,14	93,63	115,38	110,06	128,57	83,09	150,00
Δ ПВЕ, %	0,00	0,17	0,01	0,16	0,02	-0,03	0,01
Δ ПВЕТ, %	х	0,00	0,28	5,63	0,72	-7,19	0,56
2015	38127	823	26	377	13	386	21
ПВЕ, %	100,00	2,16	0,07	0,99	0,03	1,01	0,06
ПВЕТ, %	х	100,00	3,16	45,81	1,58	46,90	2,55
АВ	-15775,00	-192,00	11,00	-6,00	-14,00	-189,00	6,00
ТР, %	70,73	81,08	173,33	98,43	48,15	67,13	140,00
Δ ПВЕ, %	0,00	0,28	0,04	0,28	-0,02	-0,05	0,03
Δ ПВЕТ, %	х	0,00	1,68	8,07	-1,08	-9,75	1,07
2016	36361	775	31	387	17	331	9
ПВЕ, %	100,00	2,13	0,09	1,06	0,05	0,91	0,02
ПВЕТ, %	х	100,00	4,00	49,94	2,19	42,71	1,16
АВ	-1766,00	-48,00	5,00	10,00	4,00	-55,00	-12,00
ТР, %	95,37	94,17	119,23	102,65	130,77	85,75	42,86
Δ ПВЕ, %	0,00	-0,03	0,02	0,08	0,01	-0,10	-0,03
Δ ПВЕТ, %	х	0,00	0,84	4,13	0,61	-4,19	-1,39
2017	43265	1109	46	532	26	494	11
ПВЕ, %	100,00	2,56	0,11	1,23	0,06	1,14	0,03
ПВЕТ, %	х	100,00	4,15	47,97	2,34	44,54	0,99
АВ	6904,00	334,00	15,00	145,00	9,00	163,00	2,00
ТР, %	118,99	143,10	148,39	137,47	152,94	149,24	122,22
Δ ПВЕ, %	0,00	0,43	0,02	0,17	0,01	0,23	0,00
Δ ПВЕТ, %	х	0,00	0,15	-1,96	0,15	1,83	-0,17

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8
2018	47335	1210	46	645	25	481	13
ПВЕ, %	100,00	2,56	0,10	1,36	0,05	1,02	0,03
ПВЕТ, %	x	100,00	3,80	53,31	2,07	39,75	1,07
АВ	4070,00	101,00	0,00	113,00	-1,00	-13,00	2,00
ТР, %	109,41	109,11	100,00	121,24	96,15	97,37	118,18
Δ ПВЕ, %	0,00	-0,01	-0,01	0,13	-0,01	-0,13	0,00
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	-0,35	5,33	-0,28	-4,79	0,08
2019	50055	1277	63	711	34	454	15
ПВЕ, %	100,00	2,55	0,13	1,42	0,07	0,91	0,03
ПВЕТ, %	x	100,00	4,93	55,68	2,66	35,55	1,17
АВ	2720,00	67,00	17,00	66,00	9,00	-27,00	2,00
ТР, %	105,75	105,54	136,96	110,23	136,00	94,39	115,38
Δ ПВЕ, %	0,00	-0,01	0,03	0,06	0,02	-0,11	0,00
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	1,13	2,37	0,60	-4,20	0,10
2020	49192	1188	52	651	42	427	16
ПВЕ, %	100,00	2,42	0,11	1,32	0,09	0,87	0,03
ПВЕТ, %	x	100,00	4,38	54,80	3,54	35,94	1,35
АВ	-863,00	-89,00	-11,00	-60,00	8,00	-27,00	1,00
ТР, %	98,28	93,03	82,54	91,56	123,53	94,05	106,67
Δ ПВЕ, %	0,00	-0,14	-0,02	-0,10	0,02	-0,04	0,00
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	-0,56	-0,88	0,87	0,39	0,17
2021	68072	1345	41	845	57	379	23
ПВЕ, %	100,00	1,98	0,06	1,24	0,08	0,56	0,03
ПВЕТ, %	x	100,00	3,05	62,83	4,24	28,18	1,71
АВ	18880,00	157,00	-11,00	194,00	15,00	-48,00	7,00
ТР, %	138,38	113,22	78,85	129,80	135,71	88,76	143,75
Δ ПВЕ, %	0,00	-0,44	-0,05	-0,08	0,00	-0,31	0,00
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	-1,33	8,03	0,70	-7,76	0,36
2022	44149	1473	39	924	42	453	15
ПВЕ, %	100,00	3,34	0,09	2,09	0,10	1,03	0,03
ПВЕТ, %	x	100,00	2,65	62,73	2,85	30,75	1,02
АВ	-23923,00	128,00	-2,00	79,00	-15,00	74,00	-8,00
ТР, %	64,86	109,52	95,12	109,35	73,68	119,53	65,22
Δ ПВЕ, %	0,00	1,36	0,03	0,85	0,01	0,47	0,00
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	-0,40	-0,10	-1,39	2,58	-0,69
2023	36183	1363	31	892	24	404	12
ПВЕ, %	100,00	3,77	0,09	2,47	0,07	1,12	0,03
ПВЕТ, %	x	100,00	2,27	65,44	1,76	29,64	0,89
АВ	-7966	-110	-8	-32	-18	-49	-3
ТР, %	81,96	92,53	79,49	96,54	57,14	89,18	80,00
Δ ПВЕ, %	0,00	0,43	0	0,38	-0,03	0,09	0
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	-0,38	2,71	-1,09	-1,11	-0,13
2012-2023 роки							
АВ	-32627	402	23	577	5	-208	5
ТР, %	52,58	141,83	387,50	283,17	126,32	66,01	171,43
Δ ПВЕ, %	0,00	2,37	0,08	2,01	0,04	0,23	0,02
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	1,44	32,66	-0,22	-34,04	0,16

Джерело: систематизовано автором за даними [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22].

Продовження додатку Г

Таблиця Г.2

Аналіз динаміки імпорту продукції тваринництва в Україну та частки імпорту продукції тваринництва у загальному імпорті країни за 2012-2023

роки

Роки	Імпорт, млн. дол. США	Імпорт тварин ництва, млн. дол. США	Живі тварини, млн. дол. США	М'ясо та субпро дукти, млн. дол. США	Риба та рако подібні, млн. дол. США	Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед, млн. дол. США	інші продукти тварин ного поход ження, млн. дол. США
1	2	3	4	5	6	7	8
2012	84658	1719	97	721	687	196	18
ПВЕ, %	100,00	2,03	0,11	0,85	0,81	0,23	0,02
ПВЕТ, %	х	100,00	5,64	41,94	39,97	11,40	1,05
2013	76964	1892	113	627	863	263	26
ПВЕ, %	100,00	2,46	0,15	0,81	1,12	0,34	0,03
ПВЕТ, %	х	100,00	5,97	33,14	45,61	13,90	1,37
АВ	-7694,00	173,00	16,00	-94,00	176,00	67,00	8,00
ТР, %	90,91	110,06	116,49	86,96	125,62	134,18	144,44
Δ ПВЕ, %	0,00	0,43	0,03	-0,04	0,31	0,11	0,01
Δ ПВЕТ, %	х	0,00	0,33	-8,80	5,65	2,50	0,33
2014	54429	1124	77	239	594	187	27
ПВЕ, %	100,00	2,07	0,14	0,44	1,09	0,34	0,05
ПВЕТ, %	х	100,00	6,85	21,26	52,85	16,64	2,40
АВ	-22535,00	-768,00	-36,00	-388,00	-269,00	-76,00	1,00
ТР, %	70,72	59,41	68,14	38,12	68,83	71,10	103,85
Δ ПВЕ, %	0,00	-0,39	-0,01	-0,38	-0,03	0,00	0,02
Δ ПВЕТ, %	х	0,00	0,88	-11,88	7,23	2,74	1,03
2015	37516	548	60	99	291	80	18
ПВЕ, %	100,00	1,46	0,16	0,26	0,78	0,21	0,05
ПВЕТ, %	х	100,00	10,95	18,07	53,10	14,60	3,28
АВ	-16913,00	-576,00	-17,00	-140,00	-303,00	-107,00	-9,00
ТР, %	68,93	48,75	77,92	41,42	48,99	42,78	66,67
Δ ПВЕ, %	0,00	-0,60	0,02	-0,18	-0,32	-0,13	0,00
Δ ПВЕТ, %	х	0,00	4,10	-3,20	0,26	-2,04	0,88
2016	39250	626	58	81	409	60	18
ПВЕ, %	100,00	1,59	0,15	0,21	1,04	0,15	0,05
ПВЕТ, %	х	100,00	9,27	12,94	65,34	9,58	2,88
АВ	1734,00	78,00	-2,00	-18,00	118,00	-20,00	0,00
ТР, %	104,62	114,23	96,67	81,82	140,55	75,00	100,00
Δ ПВЕ, %	0,00	0,13	-0,01	-0,06	0,27	-0,06	0,00
Δ ПВЕТ, %	х	0,00	-1,68	-5,13	12,23	-5,01	-0,41
2017	49607	732	57	112	456	85	22
ПВЕ, %	100,00	1,48	0,11	0,23	0,92	0,17	0,04
ПВЕТ, %	х	100,00	7,79	15,30	62,30	11,61	3,01
АВ	10357,00	106,00	-1,00	31,00	47,00	25,00	4,00
ТР, %	126,39	116,93	98,28	138,27	111,49	141,67	122,22
Δ ПВЕ, %	0,00	-0,12	-0,03	0,02	-0,12	0,02	0,00
Δ ПВЕТ, %	х	0,00	-1,48	2,36	-3,04	2,03	0,13

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.2

1	2	3	4	5	6	7	8
2018	57188	918	72	166	550	107	23
ПВЕ, %	100,00	1,61	0,13	0,29	0,96	0,19	0,04
ПВЕТ, %	x	100,00	7,84	18,08	59,91	11,66	2,51
АВ	7581,00	186,00	15,00	54,00	94,00	22,00	1,00
ТР, %	115,28	125,41	126,32	148,21	120,61	125,88	104,55
Δ ПВЕ, %	0,00	0,13	0,01	0,06	0,04	0,02	0,00
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	0,06	2,78	-2,38	0,04	-0,50
2019	60800	1071	77	158	644	170	22
ПВЕ, %	100,00	1,76	0,13	0,26	1,06	0,28	0,04
ПВЕТ, %	x	100,00	7,19	14,75	60,13	15,87	2,05
АВ	3612,00	153,00	5,00	-8,00	94,00	63,00	-1,00
ТР, %	106,32	116,67	106,94	95,18	117,09	158,88	95,65
Δ ПВЕ, %	0,00	0,16	0,00	-0,03	0,10	0,09	0,00
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	-0,65	-3,33	0,22	4,22	-0,45
2020	54336	1258	81	165	681	308	23
ПВЕ, %	100,00	2,32	0,15	0,30	1,25	0,57	0,04
ПВЕТ, %	x	100,00	6,44	13,12	54,13	24,48	1,83
АВ	-6464,00	187,00	4,00	7,00	37,00	138,00	1,00
ТР, %	89,37	117,46	105,19	104,43	105,75	181,18	104,55
Δ ПВЕ, %	0,00	0,55	0,02	0,04	0,19	0,29	0,01
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	-0,75	-1,64	-6,00	8,61	-0,23
2021	72843	1594	91	215	874	385	29
ПВЕ, %	100,00	2,19	0,12	0,30	1,20	0,53	0,04
ПВЕТ, %	x	100,00	5,71	13,49	54,83	24,15	1,82
АВ	18507,00	336,00	10,00	50,00	193,00	77,00	6,00
ТР, %	134,06	126,71	112,35	130,30	128,34	125,00	126,09
Δ ПВЕ, %	0,00	-0,13	-0,02	-0,01	-0,05	-0,04	0,00
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	-0,73	0,37	0,70	-0,33	-0,01
2022	55274	1175	63	210	627	248	27
ПВЕ, %	100,00	2,13	0,11	0,38	1,13	0,45	0,05
ПВЕТ, %	x	100,00	5,36	17,87	53,36	21,11	2,30
АВ	-17569,00	-419,00	-28,00	-5,00	-247,00	-137,00	-2,00
ТР, %	75,88	73,71	69,23	97,67	71,74	64,42	93,10
Δ ПВЕ, %	0,00	-0,06	-0,01	0,08	-0,07	-0,08	0,01
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	-0,35	4,38	-1,47	-3,05	0,48
2023	63567	1342	81	141	804	290	26
ПВЕ, %	100,00	2,11	0,13	0,22	1,27	0,46	0,03
ПВЕТ, %	x	100,00	6,04	10,51	59,91	21,61	1,93
АВ	8293	167	18	-69	177	42	-1
ТР, %	115,00	114,21	128,57	67,14	128,23	116,94	96,30
Δ ПВЕ, %	0,00	-0,02	0,02	-0,16	0,14	0,01	-0,02
Δ ПВЕТ, %	x	0,00	0,68	-7,36	6,55	0,5	-0,37
2012-2023 роки							
АВ	-21091	-377	-16	-580	117	94	8
ТР, %	75,09	78,07	83,51	19,56	117,03	147,96	144,44
Δ ПВЕ, %	0	0,08	0,02	-0,63	0,46	0,23	0,01
Δ ПВЕТ, %		0	0,4	-31,43	19,94	10,21	0,88

Джерело: систематизовано автором за даними [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22].

Продовження додатку Г

Таблиця Г.3

Аналіз динаміки зовнішньоторговельного сальдо щодо продукції
тваринництва в Україні за 2012-2023 роки

Роки	Експорт/ Імпорт, млн. дол. США	Експорт/ Імпорт тварин ництва, млн. дол. США	Експорт/ Імпорт Живі тварини, млн. дол. США	Експорт/ Імпорт М'ясо та субпро дукти, млн. дол. США	Експорт/ Імпорт Риба та рако подібні, млн. дол. США	Експорт/ Імпорт Молоко та моло чні продукти, яйця птиці, натуральний мед, млн. дол. США	Експорт/ Імпорт інші продукти тваринного походження, млн. дол. США
1	2	3	4	5	6	7	8
2012 (E)	68810	961	8	315	19	612	7
2012 (I)	84658	1719	97	721	687	196	18
ЗТС	-15848	-758	-89	-406	-668	416	-11
2013 (E)	63312	1084	13	348	21	692	10
2013 (I)	76964	1892	113	627	863	263	26
ЗТС	-13652	-808	-100	-279	-842	429	-16
АВ	2196	-50	-11	127	-174	13	-5
ТР, %	86,14	106,60	112,36	68,72	126,05	103,13	145,45
2014 (E)	53902	1015	15	383	27	575	15
2014 (I)	54429	1124	77	239	594	187	27
ЗТС	-527	-109	-62	144	-567	388	-12
АВ	13125	699	38	423	275	-41	4
ТР, %	3,86	13,49	62,00	x	67,34	90,44	75,00
2015 (E)	38127	823	26	377	13	386	21
2015 (I)	37516	548	60	99	291	80	18
ЗТС	611	275	-34	278	-278	306	3
АВ	1138	384	28	134	289	-82	15
ТР, %	x	x	54,84	193,06	49,03	78,87	x
2016 (E)	36361	775	31	387	17	331	9
2016 (I)	39250	626	58	81	409	60	18
ЗТС	-2889	149	-27	306	-392	271	-9
АВ	-3500	-126	7	28	-114	-35	-12
ТР, %	x	54,18	79,41	110,07	141,01	88,56	x
2017 (E)	43265	1109	46	532	26	494	11
2017 (I)	49607	732	57	112	456	85	22
ЗТС	-6342	377	-11	420	-430	409	-11
АВ	-3453	228	16	114	-38	138	-2
ТР, %	219,52	253,02	40,74	137,25	109,69	150,92	122,22
2018 (E)	47335	1210	46	645	25	481	13
2018 (I)	57188	918	72	166	550	107	23
ЗТС	-9853	292	-26	479	-525	374	-10
АВ	-3511	-85	-15	59	-95	-35	1
ТР, %	155,36	77,45	236,36	114,05	122,09	91,44	90,91
2019 (E)	50055	1277	63	711	34	454	15
2019 (I)	60800	1071	77	158	644	170	22
ЗТС	-10745	206	-14	553	-610	284	-7
АВ	-892	-86	12	74	-85	-90	3
ТР, %	109,05	70,55	53,85	115,45	116,19	75,94	70,00
2020 (E)	49192	1188	52	651	42	427	16
2020 (I)	54336	1258	81	165	681	308	23
ЗТС	-5144	-70	-29	486	-639	119	-7
АВ	5601	-276	-15	-67	-29	-165	0
ТР, %	47,87	x	207,14	87,88	104,75	41,90	100,00

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.3

1	2	3	4	5	6	7	8
2021 (Е)	68072	1345	41	845	57	379	23
2021 (І)	72843	1594	91	215	874	385	29
ЗТС	-4771	-249	-50	630	-817	-6	-6
АВ	373	-179	-21	144	-178	-125	1
ТР, %	92,75	355,71	172,41	129,63	127,86	x	85,71
2022 (Е)	44149	1473	39	924	42	453	15
2022 (І)	55274	1175	63	210	627	248	27
ЗТС	-11125	298	-24	714	-585	205	-12
АВ	-6354	547	26	84	232	211	-6
ТР, %	233,18	x	48,00	113,33	71,60	x	200,00
2023 (Е)	36183	1363	31	892	24	404	12
2023 (І)	63567	1342	81	141	804	290	26
ЗТС	-27384	21	-50	751	-780	114	-14
АВ	-16259	-277	-26	37	-195	-91	-2
ТР, %	246,15	7,05	208,33	105,18	133,33	55,61	116,67
2012-2023 роки							
АВ	-11536	779	39	1157	-112	-302	-3
ТР, %	172,79	x	56,18	x	116,77	27,40	127,27

Джерело: систематизовано автором за даними [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22].

Продовження додатку Г
Таблиця Г.4

Аналіз динаміки Індексу фізичного обсягу (Ласпейреса) щодо експорту/імпорту продукції тваринництва з/в України/у за 2012-2023 роки

Роки	Експорт/ Імпорт	Експорт/ Імпорт тварин ництва,	Експорт/ Імпорт Живі тварини	Експорт/ Імпорт М'ясо та субпро дукти	Експорт/ Імпорт Риба та рако подібні	Експорт/ Імпорт Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед	Експорт/ Імпорт інші продукти тваринного походження
2012 (Е)	102,60	х	84,80	155,80	102,20	83,50	132,10
2012 (І)	93,40	х	134,50	202,60	113,90	141,00	114,00
2013 (Е)	92,20	х	187,50	124,40	109,40	97,40	152,20
2013 (І)	89,60	х	106,20	77,30	108,70	127,60	149,10
АВ (Е)	-10,40	х	102,70	-31,40	7,20	13,90	20,10
АВ (І)	-3,80	х	-28,30	-125,30	-5,20	-13,40	35,10
2014 (Е)	92,10	х	268,00	115,20	144,20	87,00	139,70
2014 (І)	74,40	х	70,10	43,40	74,80	74,90	118,30
АВ (Е)	-0,10	х	80,50	-9,20	34,80	-10,40	-12,50
АВ (І)	-15,20	х	-36,10	-33,90	-33,90	-52,70	-30,80
2015 (Е)	86,00	х	151,80	114,90	61,30	91,30	184,10
2015 (І)	76,70	х	86,30	62,20	61,80	48,30	63,70
АВ (Е)	-6,10	х	-116,20	-0,30	-82,90	4,30	44,40
АВ (І)	2,30	х	16,20	18,80	-13,00	-26,60	-54,60
2016 (Е)	99,10	х	113,50	111,10	139,90	96,40	44,00
2016 (І)	108,60	х	96,80	101,30	133,90	81,70	94,80
АВ (Е)	13,10	х	-38,30	-3,80	78,60	5,10	-140,10
АВ (І)	31,90	х	10,50	39,10	72,10	33,40	31,10
2017 (Е)	102,70	х	138,40	115,90	148,30	128,90	96,80
2017 (І)	110,90	х	94,80	132,00	107,00	133,40	103,20
АВ (Е)	3,60	х	24,90	4,80	8,40	32,50	52,80
АВ (І)	2,30	х	-2,00	30,70	-26,90	51,70	8,40
2018 (Е)	97,90	х	83,80	109,60	93,10	93,70	95,80
2018 (І)	102,60	х	120,20	149,30	115,10	117,50	83,10
АВ (Е)	-4,80	х	-54,60	-6,30	-55,20	-35,20	-1,00
АВ (І)	-8,30	х	25,40	17,30	8,10	-15,90	-20,10
2019 (Е)	105,70	х	133,10	118,00	130,70	94,50	110,90
2019 (І)	106,10	х	102,70	90,00	113,30	170,00	86,70
АВ (Е)	7,80	х	49,30	8,40	37,60	0,80	15,10
АВ (І)	3,50	х	-17,50	-59,30	-1,80	52,50	3,60
2020 (Е)	94,00	х	76,60	96,70	121,10	89,40	117,80
2020 (І)	89,40	х	99,40	100,20	107,10	192,60	98,60
АВ (Е)	-11,70	х	-56,50	-21,30	-9,60	-5,10	6,90
АВ (І)	-16,70	х	-3,30	10,20	-6,20	22,60	11,90
2021 (Е)	93,40	х	67,20	103,60	119,80	69,70	109,70
2021 (І)	107,60	х	108,30	122,40	116,20	118,00	110,40
АВ (Е)	-0,60	х	-9,40	6,90	-1,30	-19,70	-8,10
АВ (І)	18,20	х	8,90	22,20	9,10	-74,60	11,80
2022 (Е)	59,90	х	93,30	81,90	59,50	96,40	51,70
2022 (І)	55,30	х	80,00	82,70	60,90	56,70	59,60
АВ (Е)	-33,50	х	26,10	-21,70	-60,30	26,70	-58,00
АВ (І)	-52,30	х	-28,30	-39,70	-55,30	-61,30	-50,80
2023 (Е)	95,2	х	86,8	102,8	51,4	103,8	85,9
2023 (І)	106,7	х	114,8	60,9	116,5	106,7	63,5
АВ (Е)	35,3	х	-6,5	20,9	-8,1	7,4	34,2
АВ (І)	51,4	х	34,8	-21,8	55,6	50,0	3,9
2012-2023 роки							
АВ (Е)	-7,4	х	2,0	-53,0	-50,8	20,3	-46,2
АВ (І)	13,3	х	-19,7	-141,7	2,6	-34,3	-50,5

Джерело: систематизовано автором за даними [23-33].

Продовження додатку Г
Таблиця Г.5

Аналіз динаміки Індексу цін (Пааше) щодо експорту/імпорту продукції
тваринництва з/в України/у за 2012-2023 роки

Роки	Експорт/ Імпорт	Експорт/ Імпорт тварин ництва,	Експорт/ Імпорт Живі тварини	Експорт/ Імпорт М'ясо та субпро дукти	Експорт/ Імпорт Риба та рако подібні	Експорт/ Імпорт Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	Експорт/ Імпорт інші продукти тваринного походження
2012 (E)	98,10	x	102,30	102,80	92,90	104,70	92,50
2012 (I)	110,20	x	93,70	122,80	122,20	93,10	127,60
2013 (E)	101,00	x	92,20	89,90	109,50	115,80	100,70
2013 (I)	101,30	x	111,00	123,30	116,30	106,60	111,70
AB (E)	2,90	x	-10,10	-12,90	16,60	11,10	8,20
AB (I)	-8,90	x	17,30	0,50	-5,90	13,50	-15,90
2014 (E)	94,80	x	99,10	94,70	100,40	99,50	119,10
2014 (I)	98,30	x	101,50	91,40	97,10	100,20	95,30
AB (E)	-6,20	x	6,90	4,80	-9,10	-16,30	18,40
AB (I)	-3,00	x	-9,50	-31,90	-19,20	-6,40	-16,40
2015 (E)	82,30	x	116,80	86,10	77,40	73,60	72,90
2015 (I)	89,80	x	89,40	66,60	78,90	88,90	106,80
AB (E)	-12,50	x	17,70	-8,60	-23,00	-25,90	-46,20
AB (I)	-8,50	x	-12,10	-24,80	-18,20	-11,30	11,50
2016 (E)	96,20	x	106,20	92,40	93,60	88,80	96,90
2016 (I)	96,40	x	100,40	80,30	105,20	91,30	104,60
AB (E)	13,90	x	-10,60	6,30	16,20	15,20	24,00
AB (I)	6,60	x	11,00	13,70	26,30	2,40	-2,20
2017 (E)	115,90	x	106,90	118,20	104,60	116,10	131,60
2017 (I)	114,00	x	104,50	105,10	103,80	107,00	116,60
AB (E)	19,70	x	0,70	25,80	11,00	27,30	34,70
AB (I)	17,60	x	4,10	24,80	-1,40	15,70	12,00
2018 (E)	111,80	x	119,50	111,00	101,70	104,00	120,40
2018 (I)	112,30	x	104,00	100,20	104,80	106,70	124,50
AB (E)	-4,10	x	12,60	-7,20	-2,90	-12,10	-11,20
AB (I)	-1,70	x	-0,50	-4,90	1,00	-0,30	7,90
2019 (E)	100,10	x	102,60	93,40	103,00	99,90	105,00
2019 (I)	100,20	x	103,90	105,10	103,50	93,60	113,30
AB (E)	-11,70	x	-16,90	-17,60	1,30	-4,10	-15,40
AB (I)	-12,10	x	-0,10	4,90	-1,30	-13,10	-11,20
2020 (E)	104,60	x	107,60	94,70	103,60	105,10	89,10
2020 (I)	99,60	x	106,20	103,80	98,50	94,50	106,30
AB (E)	4,50	x	5,00	1,30	0,60	5,20	-15,90
AB (I)	-0,60	x	2,30	-1,30	-5,00	0,90	-7,00
2021 (E)	148,20	x	118,10	125,10	113,20	127,30	133,20
2021 (I)	124,60	x	104,30	105,30	110,60	105,70	111,40
AB (E)	43,60	x	10,50	30,40	9,60	22,20	44,10
AB (I)	25,00	x	-1,90	1,50	12,10	11,20	5,10
2022 (E)	108,20	x	101,80	133,30	124,50	124,00	124,20
2022 (I)	137,30	x	85,70	118,40	117,60	113,70	158,10
AB (E)	-40,00	x	-16,30	8,20	11,30	-3,30	-9,00
AB (I)	12,70	x	-18,60	13,10	7,00	8,00	46,70
2023 (E)	86,1	x	90,8	93,9	109,4	86,0	102,5
2023 (I)	107,7	x	112,2	110,4	109,9	109,6	153,3
AB (E)	-22,1	x	-11,0	-39,4	-15,1	-38,0	-21,7
AB (I)	-29,6	x	26,5	-8,0	-7,7	-4,1	-4,8
2012-2023 роки							
AB (E)	-12,0	x	-11,5	-8,9	16,5	-18,7	10,0
AB (I)	-2,5	x	18,5	-12,4	-12,3	16,5	25,7

Джерело: систематизовано автором за даними [23-33].

Продовження додатку Г
Таблиця Г.6

Аналіз динаміки Індексу умов торгівлі щодо експорту/імпорту продукції
тваринництва з/в України/у за 2012-2023 роки

Роки	Кількісний /ціновий	Кількісний /ціновий тварин ництва,	Кількісний /ціновий Живі тварини	Кількісний /ціновий М'ясо та субпро дукти	Кількісний /ціновий Риба та рако подібні	Кількісний /ціновий Молоко та молоч ні продукти, яйця птиці, нат мед	Кількісний /ціновий інші продукти тваринного походження
2012 (К)	109,80	х	63,00	76,90	89,70	59,20	115,90
2012 (Ц)	89,00	х	109,20	83,70	76,10	112,40	72,50
2013 (К)	102,90	х	176,50	161,00	100,60	76,30	102,10
2013 (Ц)	99,80	х	83,00	72,90	94,20	108,60	90,10
АВ (К)	-6,90	х	113,50	84,10	10,90	17,10	-13,80
АВ (Ц)	10,80	х	-26,20	-10,80	18,10	-3,80	17,60
2014 (К)	123,80	х	382,20	265,20	192,70	116,10	118,10
2014 (Ц)	96,40	х	97,60	103,60	103,40	99,30	125,00
АВ (К)	20,90	х	205,70	104,20	92,10	39,80	16,00
АВ (Ц)	-3,40	х	14,60	30,70	9,20	-9,30	34,90
2015 (К)	112,10	х	175,90	184,80	99,20	189,00	288,80
2015 (Ц)	91,60	х	130,70	129,20	98,10	82,80	68,20
АВ (К)	-11,70	х	-206,30	-80,40	-93,50	72,90	170,70
АВ (Ц)	-4,80	х	33,10	25,60	-5,30	-16,50	-56,80
2016 (К)	91,30	х	117,30	109,60	104,50	118,00	46,50
2016 (Ц)	99,80	х	105,90	115,10	88,90	97,20	92,60
АВ (К)	-20,80	х	-58,60	-75,20	5,30	-71,00	-242,30
АВ (Ц)	8,20	х	-24,80	-14,10	-9,20	14,40	24,40
2017 (К)	92,60	х	146,00	87,80	138,60	96,60	93,80
2017 (Ц)	101,70	х	102,30	112,50	100,80	108,50	112,90
АВ (К)	1,30	х	28,70	-21,80	34,10	-21,40	47,30
АВ (Ц)	1,90	х	-3,60	-2,60	11,90	11,30	20,30
2018 (К)	95,50	х	69,70	73,40	80,90	79,70	115,30
2018 (Ц)	99,50	х	114,90	110,70	97,10	97,40	96,70
АВ (К)	2,90	х	-76,30	-14,40	-57,70	-16,90	21,50
АВ (Ц)	-2,20	х	12,60	-1,80	-3,70	-11,10	-16,20
2019 (К)	99,60	х	129,60	131,10	115,30	55,60	127,80
2019 (Ц)	99,90	х	98,80	88,90	99,50	106,70	92,60
АВ (К)	4,10	х	59,90	57,70	34,40	-24,10	12,50
АВ (Ц)	0,40	х	-16,10	-21,80	2,40	9,30	-4,10
2020 (К)	105,20	х	77,00	96,50	113,10	46,40	119,50
2020 (Ц)	105,00	х	101,30	91,20	105,20	111,20	83,80
АВ (К)	5,60	х	-52,60	-34,60	-2,20	-9,20	-8,30
АВ (Ц)	5,10	х	2,50	2,30	5,70	4,50	-8,80
2021 (К)	86,80	х	62,10	84,70	103,10	59,10	99,40
2021 (Ц)	119,00	х	113,20	118,80	102,30	120,40	119,50
АВ (К)	-18,40	х	-14,90	-11,80	-10,00	12,70	-20,10
АВ (Ц)	14,00	х	11,90	27,60	-2,90	9,20	35,70
2022 (К)	108,40	х	116,70	99,10	97,60	169,80	86,70
2022 (Ц)	78,90	х	118,80	112,70	105,90	109,10	78,50
АВ (К)	-10,60	х	3,50	-19,70	-4,70	49,40	-32,80
АВ (Ц)	-40,10	х	5,60	-6,10	3,60	-11,30	-41,00
2023 (К)	89,3	х	75,6	168,9	44,1	97,3	135,4
2023 (Ц)	79,9	х	81,0	85,0	99,5	78,4	66,9
АВ (К)	-19,1	х	-41,1	69,8	-53,5	-72,5	48,7
АВ (Ц)	1	х	-37,8	-27,7	-6,4	-30,7	-11,6
2012-2023 роки							
АВ (К)	-20,5	х	12,6	92	-45,6	38,1	19,5
АВ (Ц)	-9,1	х	-28,2	1,3	23,4	-34	-5,6

Джерело: систематизовано автором за даними [23 - 33].

Додаток Д

Таблиця Д.1

Аналіз динаміки TSE за 2012-2023 роки за країнами світу (млрд. дол.
США)

Роки	А	Ав	Б	ЄС	І	К	ОЕСР	США	У	У(т)
2012	-12,82	1,88	11,94	98,24	-42,21	156,99	281,96	67,48	0,54	0,21
2013	-13,74	1,84	9,09	102,62	-53,52	179,08	262,88	65,04	0,49	0,18
АВ	-0,92	-0,04	-2,85	4,38	-11,31	22,09	-19,08	-2,44	-0,05	-0,03
ТР, %	107,18	97,87	76,13	104,46	126,79	114,07	93,23	96,38	90,74	85,71
2014	-16,45	1,77	8,11	89,54	-14,83	186,42	250,50	69,77	-0,16	-0,06
АВ	-2,71	-0,07	-0,98	-13,08	38,69	7,34	-12,38	4,73	-0,65	-0,24
ТР, %	119,72	96,20	89,22	87,25	27,71	104,10	95,29	107,27	-	-
2015	-10,92	1,63	5,98	96,65	21,06	240,53	279,45	82,50	0,24	0,09
АВ	5,53	-0,14	-2,13	7,11	35,89	54,11	28,95	12,73	0,40	0,15
ТР, %	66,38	92,09	73,74	107,94	-	129,03	111,56	118,25	-	-
2016	-4,07	1,86	7,84	96,80	1,91	225,16	287,24	82,58	-0,25	-0,13
АВ	6,85	0,23	1,86	0,15	-19,15	-15,37	7,79	0,08	-0,49	-0,22
ТР, %	37,27	114,11	131,10	100,16	9,07	93,61	102,79	100,10	-	-
2017	-3,05	2,49	6,47	97,94	15,53	214,41	279,99	78,71	-0,08	-0,03
АВ	1,02	0,63	-1,37	1,14	13,62	-10,75	-7,25	-3,87	0,17	0,10
ТР, %	74,94	133,87	82,53	101,18	813,09	95,23	97,48	95,31	32,00	23,08
2018	-10,00	2,18	5,14	103,73	-0,68	187,88	281,28	83,29	0,75	0,31
АВ	-6,95	-0,31	-1,33	5,79	-16,21	-26,53	1,29	4,58	0,83	0,34
ТР, %	327,87	87,55	79,44	105,91	-	87,63	100,46	105,82	-	-
2019	-10,25	2,17	4,69	105,58	8,72	204,50	298,52	95,14	1,11	0,49
АВ	-0,25	-0,01	-0,45	1,85	9,40	16,62	17,24	11,85	0,36	0,18
ТР, %	102,50	99,54	91,25	101,78	-	108,85	106,13	114,23	148,00	158,06
2020	-3,82	2,63	4,11	104,56	43,04	251,06	305,94	94,30	0,63	0,28
АВ	6,43	0,46	-0,58	-1,02	34,32	46,56	7,42	-0,84	-0,48	-0,21
ТР, %	37,27	121,20	87,63	99,03	493,58	122,77	102,49	99,12	56,76	57,14
2021	-8,78	2,77	7,65	95,48	14,60	276,36	298,92	107,46	0,73	0,32
АВ	-4,96	0,14	3,54	-9,08	-28,44	25,30	-7,02	13,16	0,10	0,04
ТР, %	229,84	105,32	186,13	91,32	33,92	110,08	97,71	113,96	115,87	114,29
2022	-9,15	2,96	8,79	98,21	15,22	291,52	301,06	108,84	0,22	0,06
АВ	-0,37	0,19	1,14	2,73	0,62	15,16	2,14	1,38	-0,51	-0,26
ТР, %	104,21	106,86	114,90	102,86	104,25	105,49	100,72	101,28	30,14	18,75
2023	-9,97	3,02	9,24	100,73	15,35	298,27	323,11	115,99	0,52	0,19
АВ	-0,82	0,06	0,45	2,52	0,13	6,75	22,05	7,15	0,3	0,13
ТР, %	108,96	102,03	105,12	102,57	100,85	102,32	107,32	106,57	236,36	316,67
2012-2023										
АВ	2,85	1,14	-2,7	2,49	57,56	141,28	41,15	48,51	-0,02	-0,02
ТР, %	77,77	160,64	77,39	102,53	-36,37	189,99	114,59	171,89	96,30	90,48

Джерело: систематизовано автором за даними [58].

Продовження додатку Д

Таблиця Д.2

Аналіз динаміки PSE за 2012-2023 роки за країнами світу (млрд. дол.
США)

Роки	А	Ав	Б	ЄС	І	К	ОЕСР	США	У	У(т)
2012	-17,14	1,04	9,79	109,14	-84,22	174,75	266,96	33,49	-0,09	-0,04
2013	-18,95	1,18	6,49	118,85	-100,27	206,44	248,51	27,93	-0,01	-0,01
АВ	-1,81	0,14	-3,30	9,71	-16,05	31,69	-18,45	-5,56	0,08	0,03
ТР, %	110,56	113,46	66,29	108,90	119,06	118,13	93,09	83,40	11,11	25,00
2014	-22,45	0,95	5,41	103,75	-52,97	211,40	239,87	38,14	-0,51	-0,23
АВ	-3,50	-0,23	-1,08	-15,10	47,30	4,96	-8,64	10,21	-0,50	-0,22
ТР, %	118,47	80,51	83,36	87,29	52,83	102,40	96,52	136,56	5100,00	2300,00
2015	-12,87	0,78	3,51	94,27	-14,46	221,51	220,60	36,10	0,15	0,05
АВ	9,58	-0,17	-1,90	-9,48	38,51	10,11	-19,27	-2,04	0,66	0,28
ТР, %	57,33	82,11	64,88	90,86	27,30	104,78	91,97	94,65	-	-
2016	-5,03	0,82	5,46	95,37	-31,06	211,26	227,01	34,86	-0,39	-0,18
АВ	7,84	0,04	1,95	1,10	-16,60	-10,25	6,41	-1,24	-0,54	-0,23
ТР, %	39,08	105,13	155,56	101,17	214,80	95,37	102,91	96,57	-	-
2017	-4,04	1,25	3,76	98,28	-15,68	203,41	223,71	32,01	-0,23	-0,11
АВ	0,99	0,43	-1,70	2,91	15,38	-7,85	-3,30	-2,85	0,16	0,07
ТР, %	80,32	152,44	68,86	103,05	50,48	96,28	98,55	91,82	58,97	61,11
2018	-12,18	1,12	2,67	109,17	-33,09	185,90	239,81	41,59	0,67	0,25
АВ	-8,14	-0,13	-1,09	10,89	-17,41	-17,51	16,10	9,58	0,90	0,36
ТР, %	301,49	89,60	71,01	111,08	211,03	91,39	107,20	129,93	-	-
2019	-11,76	1,41	2,28	105,12	-23,08	199,38	243,91	50,27	1,02	0,41
АВ	0,42	0,29	-0,39	-4,05	10,01	13,48	4,10	8,68	0,35	0,16
ТР, %	96,55	125,89	85,39	96,29	69,75	107,25	101,71	120,87	152,24	164,00
2020	-4,61	1,60	2,36	103,99	-41,48	250,74	252,44	48,86	0,49	0,19
АВ	7,15	0,19	0,08	-1,13	-18,40	51,36	8,53	-1,41	-0,53	-0,22
ТР, %	39,20	113,48	103,51	98,93	179,72	125,76	103,50	97,20	48,04	46,34
2021	-10,61	1,75	6,80	97,98	-41,23	289,01	245,38	53,05	0,59	0,26
АВ	-6,00	0,15	4,44	-6,01	0,25	38,27	-7,06	4,19	0,10	0,07
ТР, %	230,15	109,38	288,14	94,22	99,40	115,26	97,20	108,58	120,41	136,84
2022	-10,26	1,64	7,29	104,20	-42,91	295,11	260,93	54,68	0,22	0,03
АВ	0,35	-0,11	0,49	6,22	-1,68	6,1	15,55	1,63	-0,37	-0,23
ТР, %	96,70	93,71	107,21	106,35	104,07	102,11	106,34	103,07	37,29	11,54
2023	-8,69	1,61	7,02	105,48	-44,16	299,89	262,04	55,09	0,34	0,12
АВ	1,57	-0,03	-0,27	1,28	-1,25	4,78	1,11	0,41	0,12	0,09
ТР, %	84,70	98,17	96,30	101,23	102,91	101,62	100,43	100,75	154,55	400,00
2012-2023										
АВ	8,45	0,57	-2,77	-3,66	40,06	125,14	-4,92	21,6	0,43	0,16
ТР, %	50,70	154,81	71,71	96,65	52,43	171,61	98,16	164,50	-	-

Джерело: систематизовано автором за даними [60].

Продовження додатку Д

Таблиця Д.3

Аналіз динаміки CSE за 2012-2023 роки за країнами світу (млрд. дол.

США)

Роки	А	Ав	Б	ЄС	І	К	ОЕСР	США	У	У(т)
2012	4,92	0,00	-0,14	-19,37	121,95	-133,64	-92,62	40,66	1,21	0,49
2013	7,10	0,00	0,41	-25,18	138,04	-158,24	-68,50	45,64	1,34	0,61
АВ	2,18	0,00	0,55	-5,81	16,09	-24,60	24,12	4,98	0,13	0,12
ТР, %	144,31	-	-	129,99	113,19	118,41	73,96	112,25	110,74	124,49
2014	7,90	0,00	1,40	-16,88	100,58	-152,42	-64,82	37,84	1,63	0,57
АВ	0,80	0,00	0,99	8,30	-37,46	5,82	3,68	-7,80	0,29	-0,04
ТР, %	111,27	-	341,46	67,04	72,86	96,32	94,63	82,91	121,64	93,44
2015	4,26	0,00	1,02	-16,50	65,16	-165,40	-60,33	36,24	0,77	0,32
АВ	-3,64	0,00	-0,38	0,38	-35,42	-12,98	4,49	-1,60	-0,86	-0,25
ТР, %	53,92	-	72,86	97,75	64,78	108,52	93,07	95,77	47,24	56,14
2016	1,17	0,00	-0,43	-15,11	76,62	-158,60	-70,59	36,36	1,04	0,40
АВ	-3,09	0,00	-1,45	1,39	11,46	6,80	-10,26	0,12	0,27	0,08
ТР, %	27,46	-	-	91,58	117,59	95,89	117,01	100,33	135,06	125,00
2017	1,45	0,00	1,01	-15,43	65,06	-152,33	-69,84	34,27	0,56	0,19
АВ	0,28	0,00	1,44	-0,32	-11,56	6,27	0,75	-2,09	-0,48	-0,21
ТР, %	123,93	-	-	102,12	84,91	96,05	98,94	94,25	53,85	47,50
2018	9,14	0,00	0,91	-20,46	79,01	-134,20	-77,40	33,24	-0,27	-0,12
АВ	7,69	0,00	-0,10	-5,03	13,95	18,13	-7,56	-1,03	-0,83	-0,31
ТР, %	630,34	-	90,10	132,60	121,44	88,10	110,82	96,99	-	-
2019	8,38	0,00	0,87	-18,52	75,35	-158,71	-74,27	32,97	-0,69	-0,27
АВ	-0,76	0,00	-0,04	1,94	-3,66	-24,51	3,13	-0,27	-0,42	-0,15
ТР, %	91,68	-	95,60	90,52	95,37	118,26	95,96	99,19	255,56	225,00
2020	4,14	0,00	-0,01	-14,68	150,27	-241,35	-60,38	44,67	-0,19	-0,08
АВ	-4,24	0,00	-0,88	3,84	74,92	-82,64	13,89	11,70	0,50	0,19
ТР, %	49,40	-	-	79,27	199,43	152,07	81,30	135,49	27,54	29,63
2021	8,00	0,00	-2,02	-12,10	121,29	-263,53	-39,81	58,97	-0,21	-0,09
АВ	3,86	0,00	-2,01	2,58	-28,98	-22,18	20,57	14,30	-0,02	-0,01
ТР, %	193,24	-	20200,00	82,43	80,71	109,19	65,93	132,01	110,53	112,50
2022	9,06	0,00	-2,85	-13,46	145,97	-277,24	-38,23	59,39	-0,37	-0,25
АВ	1,06	0,00	-0,83	-1,36	24,68	-13,71	1,58	0,42	-0,16	-0,16
ТР, %	113,25	-	141,09	111,24	120,35	105,20	96,03	100,71	176,19	277,78
2023	9,91	0,00	-2,74	-13,21	149,11	-286,71	-39,98	60,06	-0,36	-0,23
АВ	0,85	0,00	0,11	0,25	3,14	-9,47	-1,75	0,67	0,01	0,02
ТР, %	109,38	-	96,14	98,14	102,15	103,42	104,58	101,13	97,30	92,00
2012-2023										
АВ	4,99	0,00	-2,6	6,16	27,16	-153,07	52,64	19,4	-1,57	-0,72
ТР, %	201,42	-	1957,14	68,20	122,27	214,54	43,17	147,71	-	-

Джерело: систематизовано автором за даними [62].

Продовження додатку Д

Таблиця Д.4

Аналіз динаміки GSSE за 2012-2023 роки за країнами світу (млрд. дол.
США)

Роки	А	Ав	Б	ЄС	І	К	ОЕСР	США	У	У(т)
2012	0,66	1,38	3,76	16,78	12,48	27,04	16,78	6,09	0,78	0,27
2013	0,71	1,27	3,93	16,32	11,69	31,29	16,32	10,20	0,66	0,21
АВ	0,05	-0,11	0,17	-0,46	-0,79	4,25	-0,46	4,11	-0,12	-0,06
ТР, %	107,58	92,03	104,52	97,26	93,67	115,72	97,26	167,49	84,62	77,78
2014	0,63	1,39	3,78	14,55	11,88	35,94	14,55	7,72	0,29	0,10
АВ	-0,08	0,12	-0,15	-1,77	0,19	4,65	-1,77	-2,48	-0,37	-0,11
ТР, %	88,73	109,45	96,18	89,15	101,63	114,86	89,15	75,69	43,94	47,62
2015	0,75	1,03	1,99	12,62	14,34	45,32	12,62	8,69	0,12	0,05
АВ	0,12	-0,36	-1,79	-1,93	2,46	9,38	-1,93	0,97	-0,17	-0,05
ТР, %	119,05	74,10	52,65	86,74	120,71	126,10	86,74	112,56	41,38	50,00
2016	0,54	1,24	2,23	11,27	14,89	37,74	11,27	9,91	0,11	0,03
АВ	-0,21	0,21	0,24	-1,35	0,55	-7,58	-1,35	1,22	-0,01	-0,02
ТР, %	72,00	120,39	112,06	89,30	103,84	83,27	89,30	114,04	91,67	60,00
2017	0,61	1,55	2,27	11,75	15,86	38,28	11,75	10,64	0,14	0,06
АВ	0,07	0,31	0,04	0,48	0,97	0,54	0,48	0,73	0,03	0,03
ТР, %	112,96	125,00	101,79	104,26	106,51	101,43	104,26	107,37	127,27	200,00
2018	0,37	1,45	2,20	12,85	16,24	35,84	12,85	10,88	0,22	0,09
АВ	-0,24	-0,10	-0,07	1,10	0,38	-2,44	1,10	0,24	0,08	0,03
ТР, %	60,66	93,55	96,92	109,36	102,40	93,63	109,36	102,26	157,14	150,00
2019	0,29	1,01	1,97	12,78	16,01	29,53	12,78	11,25	0,22	0,08
АВ	-0,08	-0,44	-0,23	-0,07	-0,23	-6,31	-0,07	0,37	0,00	-0,01
ТР, %	78,38	69,66	89,55	99,46	98,58	82,39	99,46	103,40	100,00	88,89
2020	0,26	1,40	1,49	14,68	16,52	35,36	14,68	9,48	0,22	0,08
АВ	-0,03	0,39	-0,48	1,90	0,51	5,83	1,90	-1,77	0,00	0,00
ТР, %	89,66	138,61	75,63	114,87	103,19	119,74	114,87	84,27	100,00	100,00
2021	0,23	1,53	1,45	14,51	18,50	37,84	14,51	10,46	0,27	0,13
АВ	-0,03	0,13	-0,04	-0,17	1,98	2,48	-0,17	0,98	0,05	0,05
ТР, %	88,46	109,29	97,32	98,84	111,99	107,01	98,84	110,34	122,73	162,50
2022	0,21	1,88	1,52	15,36	17,11	39,41	15,27	11,86	0,08	0,02
АВ	-0,02	0,35	0,07	0,85	-1,39	1,57	0,76	1,4	-0,19	-0,11
ТР, %	91,30	122,88	104,83	105,86	92,49	104,15	105,24	113,38	29,63	15,38
2023	0,16	2,02	1,54	16,15	16,58	40,97	15,81	12,94	0,13	0,06
АВ	-0,05	0,14	0,02	0,79	-0,53	1,56	0,54	1,08	0,05	0,04
ТР, %	76,19	107,45	101,32	105,14	96,90	103,96	103,54	109,11	162,50	300,00
2012-2023										
АВ	-0,5	0,64	-2,22	-0,63	4,1	13,93	-0,97	6,85	-0,65	-0,21
ТР, %	24,24	146,38	40,96	96,25	132,85	151,52	94,22	212,48	16,67	22,22

Джерело: систематизовано автором за даними [64].

Оцінка конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках за груповим критерієм «Галузь»

Критерій конкурентоспроможності	Вагомість групового критерію	Порівняння з продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва), що виготовляються та постачаються на визначений ринок відповідними галузями інших країн світу			
		0-25 (аутсайдер, критичні проблеми)	26-50 (значні проблеми)	51-75 (відсутність проблем)	76-100 (лідер за критерієм)
Груповий критерій «Галузь»	0,10				
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність галузі	0,10				
2. Нормативна база	0,10				
3. Підтримка підприємств тваринництва	0,10				
4. Корупція	0,10				
5. Тіньова економіка	0,10				
6. Розвиток інститутів	0,10				
7. Інвестиції	0,10				
8. Інновації	0,10				
9. Цифровізація	0,10				
10. ЦЗМР	0,10				
Разом по груповому критерію	0,10				

Джерело: власні дослідження.

Продовження Додатку Е

Таблиця Е.2

Оцінка конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках за груповим критерієм «Регіон»

Критерій конкурентоспроможності	Вагомість групового критерію	Порівняння з продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва), що виготовляються та постачаються на визначений ринок з інших регіонів країни або регіонів інших країн світу			
		0-25 (аутсайдер, критичні проблеми)	26-50 (значні проблеми)	51-75 (відсутність проблем)	76-100 (лідер за критерієм)
Груповий критерій «Регіон»	0,10				
Одиничні критерії:					
1. Конкурентоспроможність регіону	0,10				
2. Нормативна база	0,10				
3. Підтримка підприємств тваринництва	0,10				
4. Корупція	0,10				
5. Тіньова економіка	0,10				
6. Розвиток інститутів	0,10				
7. Інвестиції	0,10				
8. Інновації	0,10				
9. Цифровізація	0,10				
10. ЦЗМР	0,10				
Разом по груповому критерію	0,10				

Джерело: власні дослідження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України**

1. Перегуда Ю. А. Вдосконалення європейського вектора зовнішньоекономічної політики України: напрями та перспективи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. Економічна. Сер. Юридична.* 2021. Вип. 30. С. 111–117. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5809062>

2. Перегуда Ю. А. Засади забезпечення конкурентоспроможності з використанням потенціалу аграрного сектору економіки. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. Економіка і менеджмент.* 2022. Вип. 1(91). С. 28–33.

3. Перегуда Ю. А. Еволюція наукових поглядів на забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. Економічна. Сер. Юридична.* 2022. Вип. 33. С. 43–50. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/564>

4. Перегуда Ю. А. Основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. Економічна. Сер. Юридична.* 2022. Вип. 34. С. 4–11. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/566>

5. Перегуда Ю. Цифрові інструменти підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. Економіка і менеджмент.* 2022. Вип. 2(92). С. 38–46. DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2022.2.5>

6. Перегуда Ю. А. Конкурентоспроможність продукції тваринництва в контексті сучасних викликів аграрної політики. *Цифрова*

економіка та економічна безпека. 2022. Вип. 2(02). URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/80>

7. Перегуда Ю. А. Кон'юнктура українського ринку продукції тваринництва. *Наукові праці МАУП. Сер. Економічні науки*. 2022. Вип. 3(66). С. 39–46. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/economics/issue/archive>

8. Перегуда Ю. А. Оцінка конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2022. Вип. 44. С. 63–69.

9. Перегуда Ю. А. Підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах цифрової економіки. *Наукові праці МАУП. Сер. Економічні науки*. 2023. Вип. 1(68). С. 16–23.

10. Перегуда Ю. А. Інструменти фінансового управління в задачах забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Економіка і регіон*. 2022. № 2(85). С. 60–67.

11. Перегуда Ю. А. Сутність та теоретична характеристика конкуренції у тваринництві. *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*. 2023. Vol. 1, No. 23. P. 37–49. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.26661/2522-1566/2023-1/23-04>

12. Перегуда Ю. А. Удосконалення державної політики у сфері формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах протидії економічним викликам. *Академічні візії*, 2023 (15). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/161>

13. Перегуда Ю. Дослідження конкурентоспроможності українського молока та молочних продуктів на національному і світовому ринках. *Економіка та суспільство*, (52). 2023 <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-7> URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2522>

14. Перегуда Ю. А. Концепції конкуренції як ключова складова наукового забезпечення формування конкурентоспроможності продукції

тваринництва. *Науковий погляд: економіка та управління*. № 2 (82) 2023 С.17-23. <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/5562/1/5.pdf>

15. Перегуда Ю.А. Дослідження конкурентоспроможності українського м'яса та продуктів з м'яса на національному і світовому ринках. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки*. Випуск 3 (70), 2023 С. 32-37

16. Перегуда Ю. А. Способи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва: сутність, теоретична характеристика та компаративна оцінка. *Фаховий науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»* Випуску 81/2023. С.63-66. URL:http://bses.in.ua/journals/2023/81_2023/13.pdf

17. Перегуда Ю. А. Євроінтеграція та актуалізація аграрної політики України в частині конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту Науковий журнал* 2 (30), 2023. С.41-49 DOI: [https://doi.org/10.58252/2078-1628-2023-2\(30\)-004](https://doi.org/10.58252/2078-1628-2023-2(30)-004)

18. **Перегуда Ю. А.,** Коробова Н. М. Експортно-імпортні операції на ринку продукції тваринництва в умовах економічних викликів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна*. 2023. Вип. 38. 297–306. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8383441> <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/913/824> (Здобувачкою проаналізовано структурну кризу в АПК України та зовнішньоторговельну діяльність підприємств, розроблено комплекс заходів для стимулювання експорту-імпорту продукції тваринництва на п'яти рівнях)

19. Перегуда Ю. А. Оцінка конкурентоспроможності господарств при виробництві продукції равликівих та рибних ферм через призму показників імпорту та експорту. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. № 3. 2023. С. 125–130. DOI:<https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-3-18> <http://ujae.org.ua/otsinka-konkurentospromozhnosti-gospodarstv-pry->

vyrobnytstvi-produktsiyi-ravlykovyh-ta-rybnyh-ferm-kriz-pryzmu-pokaznykiv-importu-ta-eksportu/

20. **Перегуда Ю. А.,** Коробова Н. М. Регулювання конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах застосування цифрових інструментів маркетингу. *Економіка і управління бізнесом*. Vol.14. № 2. 2023. С. 33–45. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/bioeconomy/article/view/40471/pdf>

(Здобувачкою проаналізовано ключові фактори впливу на цифровізований маркетинг продукції тваринництва та запропоновано семиетапний процес його планування й реалізації для підвищення конкурентоспроможності)

21. Перегуда, Ю. А. Оцінка конкурентоспроможності господарств у виробництві продукції тваринництва через призму показників імпорту та експорту. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. Вип. 4.(2023). С.80-91.

22. Перегуда, Ю. А. Методика оцінки конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*, 2024. 2(28), pp 8-19. doi: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2024-2/28-01>.

23. Перегуда Ю. А. Стратегічні підходи до забезпечення формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів. *Наукові інновації та передові технології* (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»): журнал. 2024. No 7(35) 2024. С. 685-697

24. Перегуда Ю. А. Фінансовий потенціал підприємств тваринництва в аграрному секторі України: тенденції та перспективи. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 8(26) (2024). С.121-139

25. Перегуда Ю. А. Methodological principles and factors of effective financial activity development management enterprises livestock. *Успіхи і досягнення у науці*. № 6(6) (2024). С.687-707

26. Перегуда Ю. А. Підвищення конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах розвитку постіндустріальної циркулярної зеленої моделі економіки, *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*, 2024.1(27), pp 19-31. doi: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2024-1/27-02>.

27. Перегуда Ю.А. Роль інновацій у глобальній конкурентоспроможності країн та підприємств тваринництва та рослинництва. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, 2024 (7). URL:<https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/157>

Статті у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А»

Переліку наукових фахових видань України та/або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Igor Paryzkyi, **Perehuda Yuliia**, Kryvoberets Maryna, Hurina Olena and Glybovets Victoria. Smart Economy in the Regions of Ukraine: Current Trends and Development Vectors. [ref]: vol.21.2023. available at: <https://refpress.org/ref-vol21-a151/> (**Scopus**) *(Здобувачкою розкрито механізм реалізації стратегії в регіональних економіках, проаналізовано стан галузевих інновацій та обґрунтовано роль у відновленні економіки та забезпеченні довгострокового інноваційного розвитку країни в рамках конкурентоспроможності економіки)*

2. Natalia Ostrovska, Denys Krylov, Anna Pohrebniak, **Yuliia Pereguda**, Viktor Stetsiuk. Digitalization as an Imperative of the Development of Business Processes in the Conditions of the Intensified Global Competitiveness. REVISTA DE LA UNIVERSIDAD DEL ZULIA. 3 época. Año 14, N° 41, 2023 Digitalization as an Imperative of the Development. 766-783 (**Scopus**) *(Здобувачкою виявлено закономірності та взаємозв'язки впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси, окреслено їхні*

можливості в умовах глобальної конкуренції, визначено основні загрози та запропоновано напрями їх усунення)

3. Stander, S., Bulkot, O., Yastremska, O., Sayenko, V., & **Pereguda, Yu.** (2024). Digital transformation of the national economy of Ukraine: challenges and opportunities. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2 (55), 333–345. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4328> (**Scopus**) (Здобувачкою проведено дослідження особливостей інвестування в цифрові ініціативи, визначено їхній вплив на стабільність і зростання, а також обґрунтовано значущість цільових цифрових стратегій конкурентоспроможності продукції)

4. Vdovenko, N., Shaposhnykova, I., Krylov, D., **Pereguda, Y.**, Adamenko, S., & Shut, S. (2024). Institutional environment of state regulation of business in the conditions of the closed cycle transformation of the national economy. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 46(2), 183–189. <https://doi.org/10.15544/mts.2024.19> (**Scopus**) (Здобувачем ідентифіковано особливості державного регулювання бізнесу в Україні в контексті економіки замкнутого циклу та запропоновано механізм державного регулювання підприємництва сільського господарства для сприяння інноваційному розвитку та реалізації проєктів «замкнутого циклу»)

5. Serhii Arefiev, Iryna Zhyhlei, **Yuliia Pereguda**, Nataliia Kryvokulska, Mariya Lushchuk. The use of Digital Technologies to Ensure Environmental Safety in the Context of the Green Economy Development . *REVISTA DE LA UNIVERSIDAD DEL ZULIA*. 3ª época. Año 15, N° 42, 2024 Pp. 353-369 DOI:<https://doi.org/10.46925//rdluz.42.20353> (**Scopus**) (Здобувачкою обґрунтовано ефективність використання технологій штучного інтелекту та інформаційних логістичних систем у сільському господарстві, доведено їхню роль у вирішенні проблем виробництва, переробки, транспортування та збереження продукції)

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Перегуда Ю. А. Державне регулювання аграрної галузі України в умовах невизначеності. *Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні : Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*, 15 листопада 2022 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 51-53
2. Перегуда Ю.А. Кон'юнктура українського ринку продукції тваринництва в умовах глобальних викликів. Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи: матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 березня 2024 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. – Харків, 2024. .С.214-216.
3. Перегуда Ю. А. Розвиток тваринництва в умовах сталого розвитку. Стратегія сталого розвитку України: сьогодення та перспективи : *матеріали ІІ Всеукр. інтернет-конф., присвяченої 30-річчю кафедри екології, технології захисту навколишнього середовища та лісового господарства Національного університету водного господарства та природокористування*. Рівне : НУВГП, 2022. С. 131–134.
4. Perehuda Y. The impact of uncertainty on the formation of competitive advantages of livestock products. *Digitalization of the economy as a factor in the sustainable development of the state* : International scientific conference, September 23-24, 2022. Riga : Baltija Publishing, 2022. Pages 45-51
5. Перегуда Ю. А. Діяльність підприємств тваринництва в умовах подолання сучасних викликів та досягнення сталого розвитку. *Актуальні проблеми науки і практики: сталий розвиток в умовах воєнного стану*: тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті д.е.н., професора Горбоноса Федора Володимировича (Львів, 26-27 грудня 2022 року). Львів: ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», 2022. URL: <http://lubp.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/81.pdf>
6. Перегуда Ю. А. Роль тваринництва у просуванні концепції біоекономіки. *Сучасні тенденції розвитку біоекономіки: матеріали*

доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ., 09-10 червня 2023 р.). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. С 97-100
URL:https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u327/zbirnik_tez_2023_09-10.06.2023.pdf

7. Перегуда Ю. А. Методичні підходи до формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу. *Міжнародна науково-практична конференція, 25 травня 2023 року: тези доповідей*. К.: НУБіП України. 2023. 382 с. (С. 270–272).

8. Перегуда Ю. А. Сталий розвиток підприємств тваринництва (на прикладі птахівництва). *Бізнес і права людини в Україні: проблеми та рішення під час війни і повоєнного відновлення/ збірник матеріалів II-го Всеукраїнського конкурсу наукових робіт / за заг. ред. Устименка В.А.; ред.-упоряд. Санченко А.Є., Градобоева Є.С., упоряд. Єршов В.В.* Київ: ВАІТЕ, 2023. С.40-48

9. Перегуда Ю. А. Нормативно-правове забезпечення діяльності підприємств аграрного сектору в умовах воєнного стану. *Проблеми раціонального використання соціально-економічного, еколого-енергетичного потенціалу України та її регіонів: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції ГО «ІЕЕЕД», (15 лютого 2023 року), м. Луцьк: ФОП Мажула Ю. М., 2023. С.211-214.*

10. Перегуда Ю. А. Удосконалення стратегічного планування діяльності у тваринництві в умовах невизначеності та економічних викликів Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: *Матеріали дванадцятої міжнар. наук.-практ. конф.*, 8 вересня 2023 р. Одеса: ОНЕУ, 2023.С.259-261

11. Перегуда Ю. А. Напрями формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах глобальних економічних викликів. Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації. XX Міжнародна науково-практична конференція

молодих вчених, 19 травня 2023 року: тези доповідей. Тернопіль. ЗУНУ. 2023. С. 736–740

URL:https://www.wunu.edu.ua/pdf/rmv/zb%D1%96rnik_rmv_23.pdf

12. Перегуда Ю. А. Інноваційні цифрові інструменти підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Актуальні проблеми розвитку науки в контексті глобальних трансформацій інформаційного суспільства : Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27–28 жовтня 2023 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е вид., випр. і доп. – Запоріжжя : АА Тандем, 2023. С.44-48*

13. Перегуда Ю. А. Розробка стратегії цифровізації як базис підвищення конкурентоспроможності української продукції тваринництва. Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Інноваційно-інвестиційний розвиток бізнесу в умовах економічних збурень». 28-29 березня 2024 року. Львів. Видавництво Львівської політехніки. С 63-65

14. Vdovenko N., **Pereguda Yu.** Development of Lives CK to Enterprises in the Context of Artificial Intelligence Technologies Application. 27th FAI International Conference “Emerging Trends of Computational Intelligence in Business Management and Entrepreneurship” Mangalayatan University, NH-30, Mandla Road Near Sharda Devi Temple Richai, Barela, Jabalpur (MP), India. 7 th – 8 th FEB 2024. Pages 92-93 (Здобувачкою розкрито зміст розвитку життєвого циклу підприємств у контексті застосування технологій штучного інтелекту, проаналізовано їх вплив на конкурентоспроможність компаній)

15. Перегуда Ю. А. Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах розвитку циркулярної економіки. *Цифрова економіка і сталий розвиток: новітні тенденції у фінансах, обліку, менеджменті та соціально-поведінкових науках: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-*

практичної конференції (м. Берегове, 26-27 березня 2024 р.). Берегове: ЗУІ ім. Ф. Ракоці II, 2024. С. 431-434

16. Перегуда Ю. А. Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах розвитку циркулярної біоекономіки. *Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ., 29-30 березня 2024 р.). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024 С. 161-164

17. Перегуда Ю. А. Використання блокчейну в аграрному секторі при конкурентоспроможності виробників продукції тваринництва. Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика : *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 28–29 лютого 2024 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е вид., випр. і доп. – Запоріжжя : АА Тандем, 2024. С. 30-32

18. Перегуда Ю. А. Умови конкуренції на ринках збуту продукції тваринництва. Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку : *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 26–27 квітня 2024 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е вид., випр. I доп. – Запоріжжя : АА Тандем, 2024. С.19-21

19. Perehuda Y. Sustainable development of livestock enterprises in the context of digitalization of the economy. *Animal science: «Sustainable livestock production and animal welfare»* . К.: NUBiP of Ukraine. January 17 – 18, 2023, Kyiv – Stockholm. Pages 71-72

20. Перегуда Ю. А. Оцінка економічного впливу маркетингових цифрових кампаній на потенціал підприємств тваринництва в аграрному секторі України. Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій : *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 30–31 травня 2024 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»;

Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е вид., випр. і доп. – Запоріжжя : АА Тандем, 2024. – С. 41-44

21. Перегуда Ю. А. Сировинна залежність та цілі сталого розвитку в аграрній сфері. Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі : *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 28–29 червня 2024 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е вид., випр. і доп. – Запоріжжя : АА Тандем, 2024. С. 33-35

Свідоцтво на авторське право України

1.Вдовенко Н. М., Михальчишина Л.Г, **Перегуда Ю.А.**, Дмитришин Р.А., Коробова Н.М. Методичні засади формування механізму диверсифікації структури галузей тваринництва через внесення доповнень до Класифікатора видів економічної діяльності у контексті зростання попиту на технології циркулярної економіки. Авторське свідоцтво № 115342 від 17.10.2022. Рішення про реєстрацію авторського права № с202204596 від 03.10.2022. Опубліковано 31.01.2023. Бюлетень № 73. Свідоцтво cr0269171022. Рішення cr0269171022.

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

<p style="text-align: center;">Погоджено</p> <p>Проректор з науково-педагогічної роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України</p> <p style="text-align: center;"><i>[Signature]</i> В.Д.Шинкарук (Підпис) (Прізвище, ініціали)</p> <p style="text-align: center;">«10» 05 2023 р.</p>	<p style="text-align: center;">Затверджую</p> <p>Проректор з наукової роботи та інноваційної діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України</p> <p style="text-align: center;"><i>[Signature]</i> В.М.Косенко (Підпис) (Прізвище, ініціали)</p> <p style="text-align: center;">«25» 05 2023 р.</p>
--	---

АКТ про впровадження/використання результатів дисертаційної роботи у навчальний процес

Даним актом стверджується, що результати дисертаційного дослідження, які представлені на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук Перегудою Юлією Андріївною впроваджено у навчальні плани підготовки фахівців та при викладанні дисциплін, за спеціальністю 051 «Економіка»:

для ОС «Магістр», освітньо-професійної програми «Прикладна економіка», навчальних дисциплін: «Прикладні програмні рішення в економіці «Агмемод»», «Регіональні економічні програми та програми сприяння розвитку», «Аграрна політика», де використано обґрунтовані автором напрями оптимізації формування конкурентоспроможності агропродовольчої продукції, що дозволить підвищити економічну ефективність здійснення господарської діяльності українськими виробниками, зокрема і продукції тваринництва в умовах економічних викликів;

для ОС «Бакалавр», освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка», навчальної дисципліни «Міжнародна економічна діяльність України», де запропоновано до використання новітні підходи щодо формування показників конкурентоспроможності продукції шляхом запровадження інноваційних цифрових інструментів на міжнародному рівні. Практичний доробок передбачає удосконалення методів оцінки конкурентоспроможності продукції тваринництва на глобальних ринках в умовах загострення конкурентної боротьби.

Розглянуто і схвалено на розширеному засіданні кафедри глобальної економіки у Національному університеті біоресурсів і природокористування України (протокол № 12 від 11 квітня 2023 року).

Декан економічного факультету,
доктор економічних наук, професор

[Signature]

Анатолій ДІБРОВА

Завідувач кафедри глобальної економіки,
доктор економічних наук, професор

[Signature]

Наталія ВДОВЕНКО

ДОВІДКА

**про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи
Перегиуди Юлії Андріївни на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук на тему: «Формування конкурентоспроможності
продукції тваринництва в умовах економічних викликів»**

Науковий зміст дисертаційного дослідження Перегиуди Юлії Андріївни має не тільки теоретичну, а й практичну цінність, оскільки основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, галузевими об'єднаннями товаровиробників та суб'єктами господарювання.

А саме:

на основі визначення ключових проблем щодо запровадження і використання цифрових технологій у тваринництві розроблено три алгоритми запровадження стратегії цифровізації у тваринництві з метою підвищення конкурентоспроможності продукції на: макро- (держава), мезо- (регіон та галузь), мікро- (окремі підприємства) рівнях;

на основі оцінки впливу виявлених детермінант на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні та використання системної динаміки була розроблена модель формування кон'юнктури українського ринку тваринництва, що враховує конкурентоспроможність продукції, конкурентоспроможність окремих підприємств, конкурентоспроможність галузі та конкурентоспроможність країни;

на основі оцінки рівня та якості державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні в умовах економічних викликів на основі використання показників ОЕСР та ВТО була розроблена нова модель державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні (GSCHP) з метою підвищення стійкості сектору тваринництва економічним викликам.

Результати наукової роботи дисертантки позитивно схвалені та будуть прийняті до використання Департаментом аграрного розвитку Міністерства аграрної політики та продовольства України при розробці державних цільових програм та стратегії розвитку тваринництва.

Довідку видано для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту докторської дисертації Перегиуди Юлії Андріївни.

**Директор Департаменту аграрного
розвитку Міністерства аграрної політики
та продовольства України**

Igor VIШТАК

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 11, навчальний корпус № 10, кім. 414
тел./факс: (044) 527-87-94, e-mail: ndi_410@ukr.net

28.07.2021 р. № 164

Довідка

Видана Перегуді Юлії Андріївни про участь у науковій темі: «Ірикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (номер державної реєстрації 0120U102110) Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Матеріали досліджень Перегуди Юлії Андріївни використані при підготовці науково-практичних рекомендацій, які дозволили сформулювати пропозиції щодо удосконалення існуючого методологічного підґрунтя регулювання діяльності підприємств зайнятих у сфері тваринництва, через застосування бюджетного планування як інструменту підвищення конкурентоспроможності виробників продукції тваринництва.

Запропонований організаційно-економічний механізм базових складових адаптації елементів бюджетної системи для виробників тваринницької продукції впроваджений в практичну діяльність. Застосування наведених напрацювань, через забезпечення ключових передумов ефективного функціонування сучасного інституту державно-приватного партнерства із суб'єктами господарювання, зайнятими у галузі тваринництва, слугуватиме науковим аспектам модернізації сфери державного регулювання розвитку сільських територій в умовах сучасних продовольчих, економічних викликів.

Довідка видана для подання за місцем вимоги.

Директор НДІ економіки і
менеджменту

М. П. Талавира

Виконавець: Талавира М. П.
Тел: 527-87-94
Файл: Д\звідні листи

29.07.2024 р. № 29/07_1

ДОВІДКА

**про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
Перегиди Юлії Андріївни на тему: «Формування конкурентоспроможності
продукції тваринництва в умовах економічних викликів»**

Науковий зміст дисертаційного дослідження Перегиди Юлії Андріївни має не тільки теоретичну, а й практичну цінність, а саме: авторкою на основі оцінки рівня та якості державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні в умовах економічних викликів на основі використання показників ОЕСР та ВТО була розроблена нова модель державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні (GSCHP) з метою підвищення стійкості сектору тваринництва економічним викликам.

Спираючись на дані авторкою було розкрито напрями державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва у країні та розроблено шляхи реформування механізмів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, який на відміну від існуючих, враховує: вплив конкурентів, контрагентів, споживачів та товарів-замінників, а також сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів; визначення мети, завдань, принципів; вибір напрямів, концепцій, підходів; врахування конкурентних переваг; використання системної карти формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Результати наукової роботи дисертантки були позитивно схвалені та прийняті до використання PrAT «MHP» при розробці програм та стратегій розвитку в рамках торгівлі м'ясом і м'ясними продуктами.

Довідку видано для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту докторської дисертації Перегиди Юлії Андріївни.

Уповноважений представник

PrAT «MHP»

Богдан МЕЛЬНИК

ДОВІДКА
про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук Перегуди Юлії
Андріївни на тему: «Формування конкурентоспроможності продукції
тваринництва в умовах економічних викликів»

Науковий зміст дисертаційного дослідження Перегуди Юлії Андріївни має не тільки теоретичну, а й практичну цінність, а саме: авторкою на основі підходів до забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва на різних рівнях функціонування економічних систем (макро-, мезо-, мікро-), що, на відміну від існуючих, базуються на компаративній оцінці наукових розробок закордонних та вітчизняних вчених у сфері конкуренції і конкурентоспроможності та враховують порівняння таких складових: відношення до конкуренції та конкурентоспроможності; підхід до пояснення; рівень вивчення; ключові показники; застосування у тваринництві.

Спираючись на дані авторкою було розкрито складові формування конкурентоспроможності продукції для підприємств тваринництва в Україні (місія, мета, завдання, напрям, принципи, концепція, підхід) в умовах переходу на постіндустріальну циркулярну зелену модель розвитку (ПЦЗМР) суб'єктів підприємницької діяльності з врахуванням відмінності ПЦЗМР від індустріальної лінійної традиційної моделі розвитку.

Результати наукової роботи дисертантки були позитивно схвалені та прийняті до використання СТОВ Лище, 45638, Волинська обл., Луцький р-н., с. Лище, вул. Центральна, 83-А, при розробці програм та стратегій розвитку тваринництва.

Довідку видано для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту докторської дисертації Перегуди Юлії Андріївни.

Карбовський Святослав Євгенович

**ГЛОБИНСЬКА МІСЬКА РАДА
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ**

вул. Центральна, 285, м. Глобине, 39000, тел.(05365) 25-5-40, факс (05365) 24-2-78
E-mail: globino.mr@globyne-rada.gov.ua, Web: https://globynska-gromada.gov.ua/, Код ЄДРПОУ 04382056

04.09.2024 № 02-29/1927

За місцем вимоги

ДОВІДКА

про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук Перегуди Юлії Андріївни на тему: «Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів»

Науковий зміст дисертаційного дослідження Перегуди Юлії Андріївни має не тільки теоретичну, а й практичну цінність, а саме: авторкою на основі оцінки рівня та якості державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні в умовах економічних викликів сформовані підходи до визначення особливостей формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, які, на відміну від існуючих, базуються на: побудованих за допомогою методу системної динаміки моделі та схемі концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва; визначеній ієрархічній структурі детермінант впливу на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні.

Авторкою було розкрито напрями державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва у країні та розроблено шляхи реформування державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні.

Результати наукової роботи дисертантки були позитивно схвалені та прийняті до використання відділом соціально-економічного розвитку, інвестицій та енергоменеджменту виконавчого комітету Глобинської міської ради в рамках соціально-економічного розвитку програм підтримки малих та середніх підприємств, що в перспективі призведе до зростання бізнес-активності підприємств та збільшення зайнятості населення.

Довідку видано для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту докторської дисертації Перегуди Юлії Андріївни.

Заступник міського голови

вик.: Богдан РИБАЛКО
(05365) 25540

Олександр КОЧЕРГА

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

03022, м.Київ, вул. Васильківська 37, тел +38(067)7539877

office@kaunaas.com, <https://kaunaas.com/> Код ЄДРПОУ 26469774

"5" чэрпеня 2024 р.

№ 280

ДОВІДКА

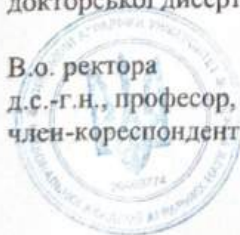
про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
Переґуди Юлії Андріївни на тему: «Формування
конкурентоспроможності продукції тваринництва
в умовах економічних
викликів»

Науковий зміст дисертаційного дослідження Переґуди Юлії Андріївни має не тільки теоретичну, а й практичну цінність, а саме: авторкою на основі оцінки рівня та якості державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні в умовах економічних викликів на основі використання показників ОЕСР та ВТО була розроблена нова модель державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні (GSCHP) з метою підвищення стійкості сектору тваринництва економічним викликам.

Авторкою було розкрито напрями державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва у країні та розроблено шляхи реформування державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні. Результати наукової роботи дисертантки були позитивно схвалені та прийняті до використання Київським аграрним університетом Національної академії аграрних наук України при розробці наукових програм, навчальних планів та при визначенні стратегій розвитку КАУ НААН в напрямку тваринництва.

Довідку видано для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту докторської дисертації Переґуди Юлії Андріївни.

В.о. ректора
д.с.-г.н., професор,
член-кореспондент НААН

Олександр НИКИТЮК

ДОВІДКА
про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
Перегиди Юлії Андріївни на тему: «Формування
конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних
викликів»

Науковий зміст дисертаційного дослідження Перегиди Юлії Андріївни має не тільки теоретичну, а й практичну цінність, а саме: авторкою на основі формування стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів було запропоновано за рахунок використання методу нейронних мереж, у тому числі в межах розробки архітектури нейронної мережі стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва та врахування кількісних і якісних складових формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва

Спираючись на дані авторкою було розкрито напрями державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва у країні та розроблено шляхи реформування державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні.

Результати наукової роботи дисертантки були позитивно схвалені та прийняті до використання ТЗОВ "П.С.П. АГРО-ЗАХІД", Волинська обл., Луцький р-н, село Котів, при розробці цільових програм та стратегій розвитку тваринництва.

Довідку видано для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту докторської дисертації Перегиди Юлії Андріївни.

Директор

Гальчук Олександр Васильович

ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО "ПІВНІЧХЛІБ"

Адреса місцезнаходження: 16300, Чернігівська обл., Куликівський р-н, смт Куликівка, вул. 8-го Березня,
буд. 44
Код ЄДРПОУ 34654201

*Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Перегиди Юлії Андріївни*

ДОВІДКА

Керівництво компанії Приватне підприємство "ПІВНІЧХЛІБ" підтверджує, що науково-практичні результати дисертаційного дослідження Перегиди Ю.А. мають практичне значення й можуть бути прийняті до впровадження у практику господарювання.

Мають практичну цінність пропозиції щодо запровадження і використання алгоритму розробки стратегії цифровізації на підприємстві агросектору. Пропозиції дисертантки Перегиди Ю.А. можуть бути використані при розробці стратегічних планів підвищення конкурентоспроможності підприємств агросектору України та їх продукції в рамках видів діяльності та виробництва готових кормів для тварин, що утримуються на фермах.

Довідку видано як підтвердження практичного використання результатів дисертаційної роботи для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту докторської дисертації Перегиди Юлії Андріївни.

Директор ПП "ПІВНІЧХЛІБ"

Сергій СУПРУНЕНКО

СТОВ "АГРОСТАРТ-УКРАЇНА"

Код ЄДРПОУ 39574649

Чернігівська обл, Куликівський р-н, с.Вершинова Муравійка, вул. Петрівська, 48
р/р UA49325365000000260070020280 в АТ «Кредо Банк»
ПІН 395746425069 agrostartua@ukr.net

Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Перегиди Юлії Андріївни

ДОВІДКА

Керівництво компанії ТОВ «АГРОСТАРТ Україна» підтверджує, що науково-практичні результати дисертаційного дослідження Перегиди Ю.А. мають практичне значення й можуть бути прийняті до впровадження у практику господарювання.

Мають практичну цінність пропозиції щодо запровадження і використання алгоритму розробки стратегії цифровізації на підприємстві агросектору. Пропозиції дисертантки Перегиди Ю.А. можуть бути використані при розробці стратегічних планів підвищення конкурентоспроможності підприємств агросектору України та їх продукції.

Довідку видано як підтвердження практичного використання результатів дисертаційної роботи для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту докторської дисертації Перегиди Юлії Андріївни.

Директор
ТОВ «АГРОСТАРТ Україна»

В.В. Рубан

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, МСП-41, 69600, Україна
 тел.: (061) 764-45-46, факс: (061) 228-75-08, e-mail: znu@znu.edu.ua, Код ЄДРПОУ 02125243

17.06.2024 № 0101/23/471

На №

від

ДОВІДКА

про використання в навчальному процесі результатів дисертаційного дослідження Перегуди Юлії Андріївни на тему: «Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів», представленого на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.03 - Економіка та управління національним господарством

Наукові, теоретичні та методологічні результати дослідження Перегуди Ю.А. знайшли практичне відображення в навчальному процесі Запорізького національного університету та використані при підготовці навчально-методичних матеріалів, зокрема під час проведення лекційних та семінарських занять з дисциплін «Галузеві ринки», «Ринки товарів та ресурсів».

Застосування в навчальному процесі факультету менеджменту Запорізького національного університету матеріалів дисертаційного дослідження Перегуди Юлії Андріївни на тему «Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів» дало змогу поглибити теоретико-методологічні основи дисциплін «Галузеві ринки», «Ринки товарів та ресурсів» та підвищити якість підготовки здобувачів вищої освіти.

Проректор з наукової роботи
 Запорізького національного університету
 доктор історичних наук, професор

Геннадій ВАСИЛЬЧУК

Хацер Максим 050-456-56-27

УКРАЇНА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК
ІНСТИТУТ РОЗВЕДЕННЯ І ГЕНЕТИКИ ТВАРИН ІМ. М.В. ЗУБЦЯ
ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО «ДОСЛІДНЕ ГОСПОДАРСТВО
"НИВА"»

20000, Черкаська область, Уманський район, с. Христинівка, вул. Садова, 1
р/р UA 183808050000026009702740323 АТ Райффайзен банк м. Київ МФО 380805, код 14208610,
e-mail: niva.irgt@gmail.com

03 жовтня 2024 р. № 112

ДОВІДКА

**про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи на
здобуття наукового ступеня доктора економічних наук**

Перегиуди Юлії Андріївни на тему:

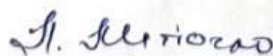
**«Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в
умовах економічних викликів»**

Науковий зміст дисертаційного дослідження Перегиуди Юлії Андріївни має не тільки теоретичну, а й практичну цінність, а саме: авторкою на основі формування стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів було запропоновано алгоритм розробки та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві з метою підвищення конкурентоспроможності української продукції, що базується на: дослідженні інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва (Big Data, блокчейн-технології, IoT, нейронні мережі, машинне навчання, AI, технології автоматизації і роботизації виробництва, автоматизовані системи спостереження за тваринами та управління стадом, інформаційно-аналітичний контроль ветеринарно-санітарного стану підприємства та тварин, цифрова трансформація логістичних маршрутів в процесі виробництва продукції тваринництва); врахуванні позитивного і негативний впливу цифрових інструментів на конкурентоспроможність підприємств та продукції у галузі тваринництва.

Результати наукової роботи дисертантки були позитивно схвалені та прийняті до використання Державним підприємством "Дослідне господарство "Нива" Інституту розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця Національної академії аграрних наук України" при розробці цільових програм та стратегій розвитку тваринництва.

Довідку видано для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту докторської дисертації Перегиуди Юлії Андріївни.

Керівник
ДП "ДГ "НИВА" ІРГТ
ІМЕНІ М.В.ЗУБЦЯ НААН"

Мітіогло Лариса Василівна

0000909

**Заклад вищої освіти
«Львівський університет бізнесу та права»**

вул. Кульпарківська, 99, Львів 79021, тел. (+38032) 292-87-08, ел. пошта: Bussiness_law@ukr.net
99, Kulparkivska Str., L'viv, 79021, tel. (+38032) 292-87-08, e-mail: Bussiness_law@ukr.net

10 лютого 2025 № 77

на № _____

Для надання до Спеціалізованої вченої
ради за місцем захисту дисертації

Д О В І Д К А

**про впровадження результатів наукового дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук**

**Перегуди Юлії Андріївни на тему: «Формування
конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних
викликів»**

Цією довідкою засвідчуємо, що результати наукового дослідження та низка наукових положень і висновків дисертаційної роботи Перегуди Юлії Андріївни на тему: «Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів» використовуються у навчальному процесі ЗВО «Львівський університет бізнесу та права» при викладанні дисциплін освітніх програм за економічними спеціальностями: «Макроекономіка», «Інвестиційні ризики», «Діджиталізація міжнародного бізнесу», «Глобальні товарні ринки та конкуренція» на другому і третьому рівнях вищої освіти.

Матеріали наукового дослідження запропоновані як рекомендації, що мають поряд з теоретичним практичне значення, оскільки можуть використовуватися як емпірична основа для подальшого дослідження. Викладені в дисертаційній роботі положення стали підґрунтям для подальших досліджень, розвитку теоретичних узагальнень і розроблення комплексу заходів щодо формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Т.в.о. Ректора
доктор економічних наук, професор

Жанна СЕМЧУК

ПРИВАТНА НАУКОВА УСТАНОВА
**УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
 ОСВІТНЬОГО КОНСАЛТИНГУ**

79026, Україна, Львівська обл., місто Львів, вулиця Лукаша М., будинок, 46, офіс, 1
<https://www.uriec.org.ua/>   office@uriec.org.ua

31.01.2024 р. № НДР-01-31-1

Довідка

Видана к.г.н., доценту Перегуді Юлії Андріївни про участь у науковій темі:
 «Урбаністика і бізнес-адміністрування: когерентний розвиток в умовах
 діджиталізованої економіки» (номер державної реєстрації 0125U000129)

Матеріали досліджень Перегуди Юлії Андріївни використані для наукового
 обґрунтування пропозицій щодо удосконалення складових формування
 конкурентоспроможності продукції для підприємств тваринництва в Україні
 (місія, мета, завдання, напрям, принципи, концепція, підхід) в умовах переходу
 на постіндустріальну циркулярну зелену модель розвитку (ПЦЗМР) суб'єктів
 підприємницької діяльності з врахуванням відмінності ПЦЗМР від
 індустріальної лінійної традиційної моделі розвитку. Запропонована методика
 може бути застосована для застосування принципів циркулярної економіки до
 бізнес-моделей, яка змінює спосіб, у який підприємства виробляють продукти та
 взаємодіють зі споживачами через сучасні стандарти якості продукції
 тваринництва та може розширювати вихід на міжнародні ринки і підвищувати
 ризики для внутрішньої продовольчої безпеки в умовах подолання сучасних
 економічних викликів, і створення сприятливих умов для стратегій формування
 конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Довідка видана для подання за місцем

Директор

кандидат педагогічних наук, доцент

Леся ЗЕЛЬМАН

**Громадська організація
«ПРОСТІ ПИТАННЯ»**
79495, Україна, м. Винники, вул. Руська, 3
<https://pros.home.blog/>

№ 3-02-01 від 03 лютого 2025 р.

Спеціалізованій вченій раді

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукового дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
Перегида Юлії Андріївни на тему: «Формування
конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних
викликів»

Розроблений в дисертаційній роботі Перегида Юлії Андріївни на тему: «Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів» інституційний механізм управління в контексті інноваційного розвитку, та формування стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів було запропоновано за рахунок використання методу нейронних мереж, у тому числі в межах розробки архітектури нейронної мережі стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва та врахування кількісних і якісних складових формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва

Сформовано науково-методичний підхід до аналізу глобальних асиметрій, що, на відміну від наявних, передбачає виокремлення актуальних для сучасного етапу розвитку суспільства економічних викликів, підбір індикаторів оцінки для кожного виклику. Результати дослідження Перегида Юлії Андріївни мають практичний характер та направлені на покращення управління аграрною структурою економіки України.

Запропоновані автором пропозиції щодо розвитку економічної діагностики забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва використані ГО «Прості питання» при розробці плану заходів з удосконалення стратегічного управління агропромисловим комплексом України. Окремі положення, пов'язані з аналізом глобальних асиметрій та формуванням стратегічних підходів до забезпечення стійкості української аграрної продукції в умовах змін міжнародної кон'юнктури, були застосовані у методичному забезпеченні ініціатив ГО «Прості питання» щодо підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняного тваринництва на європейському та світовому ринках. Запропоновані аналітичні підходи лягли в основу підготовки експертних висновків для профільних органів державної влади та бізнес-структур, зацікавлених у розвитку агропромислового комплексу України.

Голова ГО «Прості питання»,
доктор юридичних наук, доцент

Наталія МЕЛЬНИЧУК